హరిః ఓం

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమదాంధ్ర శ్రీనివాస రామాయణము

యుద్ధకాండము

రచన :

శ్రీమాన్ శేషభట్టరు వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులు

హరిః ఓం

శ్రీమతే రామానుజాయనమః

శ్రీమదాంధ్ర శ్రీనివాస రామాయణము

యుద్ధ కాండము

రచన :

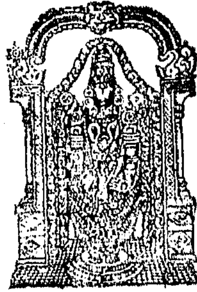
శ్రీమాన్ శేషభట్టరు వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులు

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి ఆర్థిక సహాయముతో
యుద్ధకాండము ముద్రింపబడినది.

ముద్రణ : 1985

ముద్రణ :
అమీర్ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,
శామానగరం,
విజయవాడ-520 003.

శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తుతి

సీ. శ్రీ శేషశైలాగ్ర శిఖరిపై జెలువొందు తిరుమలనా దివ్య దేశమందు
వేంచేసియున్న శ్రీ వేంకటేశ ప్రభూ పరమార్థ చింతనాపరు మదీయ
జన్మసార్థకముగా సఫలత్వమొంద శ్రీ రామాయణం బతిరమ్యముగను
రచియించియుంటి ముద్రణ కార్యమునకు మిమ్మర్థించి యుష్మత్సహాయమునను

తివిరి యుద్ధాఖ్యకాండ ముద్రించినాడ
మాన్యతములైన విబుధుల మన్ననలకు
నర్హత ఘటింపజేయు దయార్ద్రహృదయ
శ్రియ సుహృద్దాసహృద్వాస శ్రీనివాస!

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారి ఆర్థిక సహాయమున
ఈ గ్రంథము ముద్రింపబడినది.

కవివంశావళి

సీ. కౌండిన్యగోత్ర సత్కవి శేషభట్టరు వేంకటాచార్య సద్విబుధవర్యు
పౌత్రుండ, కృష్ణార్య పండితవర్యుల దత్తాత్మజుండ, విద్వత్సఖుండ
ప్రబలపాండిత్య సంపన్నుండు శ్రీ నృసింహాచార్యవర్యు ప్రియాత్మజుండ
శ్రీరామ పదపద్మ సేవ్యుండ వేంకట శ్రీనివాస శుభాభిధానకవిని
ఘనతరామాయణోత్తమకావ్యమెలమి రచనగావించి శ్రీరఘురామవిభున
కర్పణమొనర్చితిని జన్మసార్థకతకు కవి వరేణ్యుల మన్నన గాంతుగాక.

పరిచయము

శ్రీరామచంద్రుని ప్రభుత్వకాలమున బ్రహ్మానుమతంబున వాల్మీకిమహర్షి తొలుత సంస్కృతభాషయందు యిరువది నాలుగు వేల శ్లోకములతో శ్రీరామ చరిత్రమును రచించెను. దానిని వాల్మీకి యనుమతంబున శ్రీరామచంద్రుని పుత్రులగు కుశలవులు శ్రీరామచంద్రుడు పేరోలగంబున నుండ సభాస్థులెల్లరు హర్షానందములతో వినుచుండ గానమొనరించిరి.

శ్రీరామాయణమును ముముక్షుజనోపాధేయ గ్రంథముగ భారతీయులు పరిగ్రహించి పఠన, పారాయణ, పురాణ శ్రవణములను వివిధరూపముల నారాధించుచు తరించుచున్నారు. శ్రీరామాయణమున సుందరకాండము మిగుల రమ్యమై సుందరమై ప్రభావవంతమై పారాయణయోగ్యమై భక్తులను యానంద పారవశ్యమున తమ్మునుతాము మరచునట్లు చేయుచూ, జీవాత్మ పరమాత్మ సంబంధములను చాటిచెప్పుచూ, జీవాత్మను పరమాత్మ యందైక్యమగుటకు మార్గము నేర్పరచుచున్నది. ఆధ్యాత్మచింతనాపరులకు సుందరకాండ పారాయణము మిక్కిలి శుభప్రదమై, కరతలామలకమై పారాయణ కాలముననే పారాయణ ప్రభావమును కనపరచుచు భక్తులకు భగవదనుభూతిని గలిగించు చున్నది.

శ్రీమదాంధ్ర శ్రీనివాసరామాయణ గ్రంథకర్తగారగు శేషభట్టరు వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులవారి పూర్వీకులందరూ సంస్కృతాంధ్రములందు మహాపండితులగుటచే వారిది పండితవంశము. తండ్రిగారగు శ్రీనృసింహాచార్యుల వారు కుమారునకు చిన్నతనముననే శ్రీరామమంత్ర ముపదేశించి, శ్రీరామకథా ప్రాశస్త్యమును విపులముగా బోధించిరి. ఆ కారణమున శ్రీరామ కథయందు భక్త్యాదరములు దినదిన ప్రవర్ధమానములై వాల్మీకి విరచిత సంస్కృత రామాయణము ననేకపర్యాయములు చదివి హృద్గత మొనర్చుకొన్న కారణమున చిన్నతనమునుండియు రామాయణ పద్యరచన ప్రారంభమై శ్రీవాల్మీకి విరచితంబగు శ్రీరామాయణ ఘట్టములు మనోఫలకమందు ప్రతిబింబించుచుండ దానిననుసరించి యందందు స్వతంత్ర భావములు ప్రకటించుచూ కావ్యరచనయందు సాధ్యమైనంత వరకు దోషములురాకుండ శక్తివంచన లేకుండ శ్రీరామచరిత్రరచనవలననే తనకు ముక్తిలభించగలదను దృఢనిశ్చయముతో రచనను పూర్తి గావించిరి.

ఇట్టి మహా గ్రంథముల విషయమున మన యనుభవములతో పరిశీలించినచో కవియెచ్చటను ప్రచురణకర్తయైనట్లు గోచరించదు. నూటికికోటికి ఒకరుండిన యుండవచ్చును.

శేషభట్టరు వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులుగారు నాకు ఆత్మబంధువులగుటయే గాక, వారి యాధ్యాత్మిక చింతన, నిరంతర 'హరేరామ'స్మరణ నన్నెంతయో యలరించి వారి పాదసన్నిధికి చేర్చినది.

శ్రీరామాయణమును ముద్రించి, శాశ్వత మొనర్చి, ధన్యుడను కావలెనను తలంపుతో బాల, అయోధ్య కాండలను స్వయముగ అచ్చువేయించి, ఆంధ్రదేశ వ్యాప్తి గావించితిని. కారణాంతరములచే తక్కిన గ్రంథము ఆ సమయమున ముద్రణ జరుగలేదు.

కాలము గడచిపోవుచున్నది. శ్రీనివాసాచార్యులవారు శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి యార్థిక సహాయముతో సుందరకాండ ముద్రణ ప్రారంభింప సంకల్పించిరి. ముద్రణ కార్యక్రమము శ్రద్ధాసక్తులతోనూ, దీక్షతోడనూ నిర్వహించినగాని ఫలప్రదము కానేరదు. సుందరకాండ ముఖ్యనాయకుడైన శ్రీరామభక్త హనుమాన్ తమ కృపాకటాక్షములను నా పూర్వజన్మ సుకృత ఫలితముగా నాపై ప్రసరింపజేసి, శ్రీరామకార్యమును నిమిత్తమాత్రముగ నన్నుంచి వారే పూర్తిగావించుకొనిరి.

ఈ విధముగ సుందరకాండను శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి ఆర్థిక సహాయముతో ముద్రించుట పూర్తియైనది.

అప్పటికి యీ మహాప్రబంధమున బాల, అయోధ్య, సుందరకాండములు ముద్రణ పూర్తి గావింపబడినది.

తదుపరి విజయవాడ నివాసియు, ఆధ్యాత్మికచింతనాపరుడును, శ్రీరామచంద్రప్రభుభక్తులును అగు శ్రీ కనమర్లపూడి సత్యనారాయణమూర్తియు, వారి కుటుంబసభ్యులును అత్యంత శ్రద్ధాసక్తులతో యీ మహాప్రబంధ ముద్రణమును

తమ జీవితధ్యేయముగ విశ్వసించి భక్తులనుండి విరాళములను శ్రద్ధాభక్తులతో ప్రోగుచేయుటయేగాక, తాము ను భూరివిరాళమొసంగి బాల, అయోధ్య, అరణ్య కిష్కింధ, సుందరకాండములను ద్వితీయముద్రణ కార్యమును నిర్వహించుటకు నాకు అన్నివిధముల సహాయపడిరి. ముద్రణకార్యక్రమము అంతవరకు పూర్తిగావింప బడినది.

మిగిలినది యుద్ధకాండము. ఆర్థిక సహాయసంపద ఆగిపోయినది.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిని యుద్ధకాండముద్రణార్థము ఆర్థిక సహాయమును అడుగగా వారందులకంగీకరించి 5000 రూపాయలు మంజూరు చేసిరి. అంతలో మా గురుదేవులు భౌతికకాయమును వదలి వైకుంఠమును అలంకరించిరి.

ఆచార్యదేవుల మనోరథమును పూర్తిగావింప నేనును, శ్రీ కనమర్లపూడి సత్యనారాయణమూర్తిగారును, ఆచార్యదేవుల దత్తపుత్రుడును శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిని యర్థించితిమి.

వారు ఉదారబుద్ధితో గ్రాంటును విడుదలగావించిరి. దానితో మహా ప్రబంధమున యుద్ధకాండము ముద్రణ పూర్తిగావింపబడి పుస్తకరూపమునంది, ఆచార్యదేవుల మనోవాంఛితార్థము నెరవేరినది.

నాకీయవకాశమును కలిగించి నా జన్మసాఫల్యమునందించిన శ్రీ తిరుమల తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామివారికి అనేక సహస్రప్రణామము లర్పించుచున్నాను.

కరుణాసముద్రులును, భక్తజనాభీష్ట ప్రదాతయునగు ప్రగడపరమంచు నేంచేసియున్న శ్రీ రామచంద్రునకును, జగన్మాతయగు సీతమ్మతల్లికిని, శ్రీరామ భక్తహనుమాన్ వారికిని, మా ఆచార్యదేవులకును నా ప్రణామము లర్పించు చున్నాను.

యుద్ధకాండ ముద్రణార్థము ఆర్థికసహాయమొసంగిన శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల నిర్వాహణాధికారులకు మరల కృతజ్ఞతాభినందనము లర్పించుకొను చున్నాము.

ఇట్లు
దూపాటి సీతారామానుజాచార్యులు
కనపర్తపూడి సత్యనారాయణ

శ్రీసీతారామచంద్రప్రభవేనమః

శ్రీమదాంధ్ర శ్రీనివాస రామాయణము

యుద్ధకాండము

శా. శ్రీరామా శుభనామ శ్రీరఘుకులక్షీరాబ్ధిసోమా మహా
కారుణ్యాదిగుణాభిరామ త్రిజగత్కల్యాణధామా సునా
శీరాదిప్రముఖాఖిలామరజనస్తోమా భయోద్రిక్తదు
ర్వారోదగ్రనిశాచరప్రకర గర్వధ్వంస సంగ్రామ సీ
తారామా క్షితిభృల్లలామ తులసీదామా నమస్తే నమః.

క. శ్రీమద్రవివంశాంబుధిసోమా సీతాభిరామ శుభగుణధామా
కోమలమేఘశ్యామా రామా రాక్షసవిరామ రాజలలామా.

గీ. అవధరింపుము కుశలవులంత రామవిభుని పేరోలగంబున వేలజనులు
కౌతుకంబునవిన యుద్ధకాండకథను గానమొనరించిరధిక ధీకౌశలమున.

గీ. జనకజనుగనివచ్చిన చరితమును వచించుపవనజు నుడుల కచ్చెరువుదోప
వినిరఘూత్తము డెంతయు మనములోన హర్షమిగురొత్త మఱియు నిట్లని
వచించె.

—: సీతను గాంచివచ్చిన హనుమంతుని శ్రీరాముడు శ్లాఘించుట :—

గీ. వసుధ నేరికి సాధింపవశముగాని ప్రబలదుష్కరకార్యమిా పవనసుతుడు
బుద్ధిబలమున సాధింపబూనుటరయ నితనికీడగు సుగుణాఢ్యు డెందుగలడు.

గీ. వైనతేయుడు మరియునీవాయుసుతుడు గంధవహుడును మువ్వురే కంధిదాట
కడుసమర్థులు ధ్రువమిది కాకయొరులకలవియే వార్ధిలంఘింప నలతికెందు.

చ. అనుపమశౌర్యవీర్య మహిమాన్వితు డీహనుమంతుడుద్ధతిన్
వనధిదరించి దైత్యకులవల్లభుడేలు పురంబులోనికిం
జని సురసిద్ధసాధ్యసురసంతతికేని జయింపరాని దు
ర్దనుజుల జీరికింగొనక ధైర్యమునన్ విహరించి నేర్పునన్.

క. విలసత్పౌరుషమున భుజబలమున తేజోవిశేషప్రజ్ఞాధైర్యా
ద్యలము సుగుణముల పావనితులయనదగు మేటికార్యధుర్యుడుగలడే.

వ. అని పెక్కు తెరంగుల గీర్తించుచు శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె. లక్ష్మణా వాయుభట్టారకున కౌరసపుత్రుండైన హనుమంతునితో సమాన బలవిక్రమ తేజోవిశిష్టుండొక్కరుడు లేడని నాయాశయము. ఏలనన శతయోజన విస్తీర్ణంబైన సముద్రమునులంఘించి దుష్టరాక్షసభూయిష్టంబగు లంకలో నిర్భయుండై సంచరించి సీతనుసందర్శించి మనక్షేమాదులామె కెరిగించి ధైర్యోక్తులతో నామెనూరడించి రక్షోవీరుల ననేకులహతమార్చి లంకదహించి విజయోత్సాహముతో నేతెంచి మనకీశుభవార్త నెరింగింపగలిగె గావున నిజముగా సుగ్రీవునకితడు త్తమభృత్యుండని ఖ్యాతిగడించె.

గీ. స్వామిచేతనియుక్తుడై సర్వగతుల నధికదుష్కరమైనకార్యముల బలిమి నిర్వహించెడు భృత్యుని నీతివిదులు పేర్మినుడువుదురుత్తమ భృత్యుడనుచు.

చ. కరమతిదుష్కరంబైన కార్యమునం బతిచేనియుక్తుడై
స్థిరమతి నేర్పునన్ మిగుల ధీరతదీర్చెడు ధీరుడుత్తముం
డరుదుగ నిర్ణయించుపని నల్లనదీర్చెడువాడు మధ్యముం
డురువడిదీర్ప లేని నరుడుర్వర దానధముండనాబడున్.

క. పరమోపకారియగు యీహరివీరునివలనగాదె యందరమును సు
స్థిరముగ బ్రతుకంగలిగితి మిరవొందగ నితనిఋణము నెవ్విధిదీర్తున్.

వ. ఇట్లుదాశరథి వానరసభామధ్యమున హనుమంతుని ప్రభావమును బహువిధముల గొనియాడి ధైర్యోత్సాహములు మనంబున బెనగొన హనుమంతుని చెంగటికిచేరందిగిచి నిజహస్తాబ్జంబును యతనియంసతలంబున నునిచి మెల్లన నతనితో నిట్లనియె. వాయునందనా నీవొనర్చిన మహోపకారమున కీధరాతలంబునకంతటికి పట్టభద్రునిగావించినను నీఋణమునుండి విముక్తుడను కాజాలను, రిక్తుడనగు నేనియ్యెడ నాచరింపదగు బహుమానంబిదియేసుమా యనినుడువుచు సకలలోకరక్షణీయంబులగు బాహుదండంబులుసాచి

గీ. హర్షపులకిత సర్వాంగుండగుచు రామచంద్రుడతిలోకబహుధైర్యసాహసమున నేగుదెంచిన హనుమంతు నెలమిగాఢముగ సమాలింగన మొనర్చె
జగములుబ్బ.

వ. అనంతరంబ సుగ్రీవప్రముఖులైన సకలవానరవర్యు లత్యంతహర్షస్వాంతులైరి వారలసంభావణంబులాలకించుచుండు నంతశ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవుని ముఖంబవలోకించి వెండియు తనమనంబున నుదయించిన సంశయవిచారములతో నిట్లనియె.

ఉ. సీతను గాంచివచ్చుట విశేషముదావహమయ్యెగాని యే
రీతిగ నీకపిప్రముఖులెవ్విధి వార్ధి దరింతురంచు మ
చ్చేతమునందు తీవ్రమగు చింతరగుల్కొనెగాన నింకనీ
వేతగుభంగి యుక్తముగ నెంతయుయోచన జేయుమిత్తరిన్.

—: సీతావియోగమున దుఃఖించు శ్రీరాముని సుగ్రీవుడూరడించుట :—

వ. ఇట్లుమిగుల దుఃఖవ్యాకులితచిత్తుండై శ్రీరాముడు భాషించుటయు మిత్ర గుణసంపన్నుండగు సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు దుఃఖోపశమన వాక్యముల నిట్లనియె.

శా. ఏలా మీరిటులం దపించెదరు మీహృత్పంకజంబందుం
జాలుంజాలును మీపరాక్రమము దోస్సామర్థ్యమల్పంబొకో
మేలయ్యెంబగవానిజాడ తెలసెన్ మిత్రాన్వయగ్రామణీ
కాలాతిక్రమమేల దెత్తుమిక మీకాంతాశిరోరత్నమున్.

వ. శ్రీరామచంద్రా నీవింకదైన్యమునువిడనాడి ధైర్యోత్సాహుడవై నిలిచినచో సర్వకార్యములు మేమే నిర్వహింపగలము. విచారమునకిది సమయముకాదు ఏలనన అవధరింపుడు.

గీ. అధికశోకపరీతాత్ముడైనవాని కరయ నుత్సాహరహితున కమితదీను
డైనపురుషున కెల్లెడనాపదలును బొరయు సర్వార్థములు చెడిపోవుగాన.

ఉ. శ్రీరఘురామచంద్ర మదిజింతిలనేల భవాదృశుల్ కడున్
ధీరతనిల్పి శాత్రవతతిన్ భయదాహవరంగమందు దు
ర్వార పరాక్రమస్ఫురణ పౌరుషమొప్పవధించి నవ్యశో
దారుడవై ప్రకాశిలెదు తద్దయునీకొరులీడె ధారుణిన్.

గీ. సర్వశాస్త్రార్థ తత్త్వవిశారదుడవు ప్రబలప్రజ్ఞాన్వితుండవు పార్థివేంద్ర
విక్లబంబేల వనచరవీరవరుల సాయమున జంపుదుఖిలనిశాచరులను.

వ. ఈ ప్లవంగముఖ్యులు మిగులసమర్థులు కామరూపధరులు నీకుప్రీతిగలిగించుచు నుత్సాహముతో నగ్నిలోనైన దుముకుటకు సహితము సంసిద్ధముగానున్నారు గావున సముద్రముపై సేతునిర్మాణాది కార్యకలాపములతో సముద్రమును లంఘించి సురాసురులడ్డగించినను లంకనుజయించిరాగలుగుదురు గావుననీవు ధైర్యమవలంబించి వానరసహాయముతో లంకజొచ్చి శత్రుసంహారమొనరి

సీతను పరిగ్రహింపగలవు సర్వప్రకారముల మనకు విజయసూచకములైన శుభ శకునంబులనేకములు గోచరించుచున్నవి గావున మనమింక ప్రయాణసన్నాహం బొనరించుటుచితంబని పలుకుసుగ్రీవుని భాషణంబుల సంగీకరించి శ్రీరామ చంద్రుడు హనుమంతునిదిక్కు మొగంబై యిట్లనియె. వాయునందనా సముద్ర లంఘనమునకు నాకుతోచినయుపాయమును వచించెద నాకర్ణింపుము.

గీ. తపముచేసైన సేతుబంధనముసైన సింధుజలముల నింకింపజేసియైన సర్వవిధముల మనకపిసైన్యములును జలనిధిదరింపగలవని దలతునాత్మ.

వ. అని వచించి వెండియుహనుమంతునితో నిట్లనియె.

—: శ్రీరాముడు హనుమంతుని లంకాపుర వృత్తాంతమడుగుట :—

ఉ. వానరవర్య దైత్యకులవల్లభుడేలెడు లంకలోపలన్
సైనికవర్గమెంత బలసంపదలెట్టివి దుర్గగోపుర
స్థానములెక్కియుండనరు దత్పురిఖేయము లెట్లుచొప్పడున్
వానినిసర్వముం దెలియబల్కుము నేవినసుత్సహించితిన్.

గీ. అనుచుప్రశ్నించు సూర్యకులాబ్ధిచంద్రుడైన శ్రీరామవిభునితో సనిలతనయు డంజలిఘటించి లంకాపురావతంస విషయములనెల్ల నిట్లనివిన్నవించె.

ఉ. ఆ లంకానగరీవిశేషములమీరాలింపుడో రామభూ
పాల్గా గేసర తుష్టపుష్టజనసంబాధంబు హేమజ్వల
చ్ఛైలాభోన్నతరత్నచిత్రిత విశిష్టస్యందనాందోళికా
జాలంబుద్ధతగంధసింధుర ఖరాశ్వవ్యాఘ్రభూయిష్టమున్.

సీ. కాంచనబహురత్న ఖచితమహోన్నత ప్రాసాదసౌధ వప్రప్రశస్త
మందిరసుందర మంటపదివ్యవిమాన విచిత్రహర్మ్యప్రచయము
వరచమూనిర్భేద్య పటుదృఢప్రాకార బంధురదుర్గమద్వారసమితి
పురరక్షణకు కోటబురుజులస్థిరముగా నిల్పియుంచిన శతఘ్నిప్రకరము
గలిగిపురినలుగడల నక్రగ్రహాదివివిధజలజంతుసహితగంభీరవారి
పూరితవిశాలపరిఘాప్రపూర్ణ మగుచు దనరుదశకంధరుని రాజధానిలంక.

వ. శ్రీరామచంద్రా! ఆ లంకాపట్టణసౌందర్యమును కనులారచూచితీరవలయును గానివర్ణింపనలవిగాదు. సముద్రమధ్యమున నారోహణమునకు దుస్సాధ్య మగు త్రికూటాచలశిఖరమున విశాలముగా దేవదానవులకుసహితము దుష్ప్ర వేశంబైన దేవతానగరముతో తుల్యంబైన తత్పురవరమునకు నలువైపుల గునాలుద్వారములుగలవు పూర్వద్వారమున భీమవిక్రములగుపదివేలరాక్షసు

లును దక్షిణద్వారమున మహాబలపరాక్రమోపేతులగు లక్షసైనికులును పశ్చిమద్వారమున రెండు లక్షల సైనికులును ఉత్తరద్వారమున దుర్వార పరాక్రమోపేతులగు కోట్లసంఖ్యగల దుర్జయులగు రాక్షససైనికులును పురమధ్యమున నధికశూరులగు కోట్లకొలది రాక్షసులు రథగజాశ్వా రోహకులై శతఘ్నిప్రముఖనానావిధయంత్రాది వివిధశస్త్రాస్త్రసాధనో పేతులై కాపాడుచుండుదురు. అట్టిదుస్సాధ్యంబగు లంకాపట్టణమునను నే ననాయాసముగా జొచ్చి.

చ. పరిఘులమీదిమార్గముల భగ్నమొనర్చితి గుండ్లతోడ త
త్పరిఘులపూడ్చివైచితి ధృవంబునవాల్గిటనొక్కపాలు భీ
కరులగు దైత్యసైనికుల కౌతుకమొప్పవధించి దైత్యరా
ట్పురవరమున్ దహించితి నప్రార్వపుకోటల నుగ్గుజేసితిన్.

గీ. ఏయుపాయంబుచేనైన సీపయోధి నతులితపరాక్రమోపేతులైనసకల
కపివరేణ్యులు లంఘింపగలరుగాన చిత్తమునసంశయంబిట్లు చెందనేల.

చ. అతిబలశాలులైన ద్వివిదాంగదమైందనలాది వానర
ప్రతతి పయోధినీది చని పర్వతకానన వప్రగోపురా
న్వితమగులంక నెల్లకడునేర్పుమెయిం బెకలించి తెత్తు ర
ద్భుతముగ సైన్యనాథులకు బొల్పుగనాజ్ఞనొసంగుడిమ్ములన్.

వ. మహాత్మా! యింకప్రయాణమునకు సుముహూర్తమును నిశ్చయించి దండ యాత్రసాగింపనాజ్ఞనొసంగుడనుటయు శ్రీరాముడు సుగ్రీవాదులతోనిట్లనియె. సుగ్రీవా మనప్రయాణమునకిది మంచిసమయమే ఏలనన సూర్యుడిప్పుడు సూటిగా మధ్యంగతుడై యున్నవాడు గావుననిదియభిజిన్ముహూర్తము విజయ యను యీ ముహూర్తమున మనముప్రయాణమొనర్చినచో నవశ్యము మనకుకార్యసిద్ధికాగలదు. నేడుత్తరాఫల్గునీనక్షత్రము ప్రయాణమున కెంతయో యోగ్యమైయున్నది. కావున రావణుడు సీతనుగొనిపోయియెచట డాగినను జీవింపనేరడు దీనికనుగుణ్యముగా నుత్తమమైనశకునములెన్నియో పొడసూపుచున్నవి అందుచే రావణుని రణరంగమున హతమార్చి సీతనుగొని వచ్చెదము మరియు నా కుడికన్నుపైభాగము యదురుచున్నది ఈకారణముల వలనను మనకువిజయముసమీపమునసున్నట్లు స్ఫురించుచున్నదని యిట్లు భాషించు శ్రీరామునిభాషణములనెల్లరు శ్లాఘించిరనంతరంబ తమదండ యాత్రాప్రయాణవిధానమునుగురించిశ్రీరాముడు సుగ్రీవాదిప్రధానపురుషు నతో నిట్లనియె. మనకిప్పుడుమార్గమందు యాహారవస్తువులు నీరు, మొదలగు

వానియందు శత్రువులవలనవిషప్రయోగాది యుపద్రవాదులుగలుగకుండు
విధమున మార్గాన్వేషణసేయుచు కొంతిసైన్యముతో నీలుడుముందుగాజను
చుండవలయు పల్లములయందును జలదుర్గములయందును శత్రువులుపొంచి
యుండురు గాన నాయాస్థలముల బరిశోధించుచు కొందరరుగవలయు
మరియును.

సీ. సారవిహీనమౌ స్వల్పసేనను పురసంరక్షణార్థ ముంచంగవలయు
బలయుతులగు చమూపతులు మహాసంఖ్య సైన్యాళితోముందు జనగవలయు
జెలువొప్ప సేన దక్షిణపార్శ్వమును ఋషభుడుకాపాడుచుపోవవలయు
గందేభసదృశుడీగంధమాదనుడు సైన్యమున్బ్రాగ్దిశగాచు చరుగవలయు
జిష్ణుడైరావతమునధిష్ఠించి చనెడుకరణి నేవాయుసుతుభుజస్కంధ మెక్కి
కపికులశ్రేష్ఠులకుప్రీతిగడలుకొనగ సైన్యమధ్యంబునందుండి చనెదగాక.

గీ. అంతక సమానబలవిక్రమాఢ్యుడైన నాయనుగుతమ్ముడీ వాలినందనుని భు
జంబుపైనధిష్ఠించి చనెదుగాక సామజమునెక్కిచను ధనేశ్వరునిపగిది.

గీ. సత్వవంతులైన జాంబవంతసుషేణ వేగదర్శియును కపిత్రయంబు
నీకువెనుకనిల్చి నిపుణత రక్షణసేయవలయు కుక్షి క్షేమముగను.

వ. అని శ్రీరామచంద్రుడు నిర్ణయింప తదాజ్ఞానుసారముగా.

—: శ్రీరాముడు వానరులతో లంకకు ప్రయాణమగుట :—

గీ. ఆహరిప్రవీరు లాహవోత్సాహులై శైలములకు వృక్షశాఖలకును
బరువులిడుచుజనిరి బలదర్పితాంగులై సింహగర్జనములు సేయుచెలమి.

సీ. పవనజుభుజపీఠిపైనెక్కి శ్రీరామభద్రుండు ముందుగా పయనమయ్యె
మించిసుగ్రీవసౌమిత్రులిద్దరు నిరుగడలందు కడువడినడచుచుండ
జయజయధ్వానముల్ సలుపుచుసంతోషభరితులై సైన్యముల్ పరువులిడుచు
వినువీధికెగురుచు వృక్షముల్ప్రాకుచు తేనియల్ద్రావుచు తృప్తిదీర
బహువిధాత్యంత మాధుర్యఫలచయమును దినుచు నదులసరోవర తీర్థములను
గ్రోలుచు నదీజలంబుల గ్రుంకులిడుచు కోట్లకపిసేన శ్రీరాముగొలిచినడువ.

వ. వానరవాహిని ధైర్యోత్సాహములతో యథేచ్ఛగా దక్షిణదిశాభిముఖులై
మహావేగముగా బోవుచున్న సమయమున శ్రీరాముని సన్నిధానమున నొండో
రులు మిగిలి సగర్వముగా నిట్లనిరి.

గీ. రావణునిజంపివైతుము రక్కసులను హతముగావింతుమేమనేననుచు ప్లవగ
సత్తములు శౌర్యమున రామచంద్రునికడ బీరములనాడుచుండిరి పౌరుషముల.

సీ. బహువానరులతోడ పథముశోధించుచు పొందుగానీలుండు ముందునడువ
పదికోట్లసేనతో ప్లవగవాహినినెల్ల చక్కగానరయుచు శతవలిజన
శతకోటివాహినీసహితుడై పనసుండు పార్శ్వభాగమునుకాపాడుచరుగ
జాంబవంతుడు ఋక్షసైన్యాళితోడ సుగ్రీవునిపిరుదరక్షించుచేగ
రామలక్ష్మణులును కపిరాజసింహు డమ్మహాకపిసైన్యమధ్యమునసరుగ
దధిముఖాదులు పురికోల్పదక్షిణాభిముఖముగా జనుచుండిరమోఘశక్తి.

వ. శకునశాస్త్రపండితుండగు లక్ష్మణుడు అంగదుబుజస్కంధ మధిష్ఠించి జనుచు పురోభాగంబున దృశ్యంబగుశకునముల వీక్షించుచు శ్రీరామచంద్రునితో నిట్లనియె. రామచంద్రా మార్గమున ననేకానేక శుభశకునములు పొడసూపు చున్నవి గావున వీటికిఫలితాంశము మనకుముఖ్యముగా విజయము సంప్రాప్తింపగలదు యెట్లనగా.

ఉ. జానకినిన్ హరించిన నిశాచరుబట్టి హతంబొనర్చి నీ
పూనికనిర్వహించి వెసబోయెదవంగనతో నయోధ్యకున్
భానుకులావతంసమ నభస్థలి దిక్తటులన్ వసుంధరన్
గానగనయ్యె పెక్కుజయకారణభూతములౌ నిమిత్తముల్.

సీ. పరిమళశీతల పవనాంకురంబులు వీచుచున్నవి సైన్యవితతిపైన
మంజులవిస్పష్ట మధురస్వనంబుల గూయదొడంగె పక్షులుమృగములు
కడుప్రసన్నంబులై గాలుచున్నవిదిశల్ దినమణిచక్కగా దీప్తినలరె
విమలప్రదీప్తితో వెలుగుచుభార్గవుం డెలమినీకుపిరుంద నలరుచుండె
పరమతేజస్విలైన సప్తర్షులొనర ధ్రువునిమండలమునుజుట్టి మార్గమునను
వచ్చుచున్నాడు రాజర్షివర్యుడౌ త్రిశంకుడు పురోహితునితోడ చవలనొప్పె.

వ. శ్రీరామచంద్రా మనకవశ్యము విజయము సంప్రాప్తించగలదు యేలనన ఇక్ష్వాకుకులప్రసూతులమగు మనకుముఖ్యమగు విశాఖానక్షత్రము క్రూర గ్రహసంబంధములేక నిర్మలముగా ప్రకాశించుచున్నది రాక్షసవీరులకుముఖ్య మగు నైరుతిదేవతాత్మకమైన మూలానక్షత్రము దుష్టగ్రహమగు ధూమ కేతువుచే నాక్రమింపబడి మిగుల తపించుచున్నది కావున రాక్షసగణమున

కెల్ల వినాశముతప్పదు యేలనన మృత్యుసన్నిహితులగు వారినక్షత్రము క్రూరగ్రహములచే పీడింపబడుచుండును అదియునుంగాక సరోవరముల జలములు ప్రసన్నములై మధురముగానున్నవి. వనములు ఫలకుసుమభరితములై మనోహరముగా ప్రకాశించుచున్నవి ఋతుసమయానుకూలములై వృక్షములు చక్కగాపుష్పించి పరిమళముల వెదజల్లుచున్నవి తారకాసురసంహార కాలమున దేవసేన ప్రకాశించినటుల మనవానర ఋక్ష గోలాంగూల సైన్యములత్యుత్సాహముతో తేజరిల్లుచున్నవిగావున మనకన్నివిధముల శుభచిహ్నములే సూచించుచున్నవి తత్కారణమున నీవిప్పుడు సంతోషముతో నుండవలయునని హెచ్చరించుచుండె తత్సమయమున.

క. సునిశితనఖదంష్ట్రాయుధు లనుపమబలవిక్రమాఢ్యులగు హరివీరుల్
చనునెడ జరణోద్ధిత రజమెనసె నభోపథము నెల్ల నినమండలమున్.

చ. అతులవిచిత్రమార్గతుల నామహనీయప్లవంగవాహినుల్
చతురతతో స్వకీయబల శౌర్యవిశేషములుగ్గడించుచుం
గుతుకమెలర్ప శైలములకున్ వడిబ్రాకుచు నార్చుచున్ మహో
ద్ధతి జనుచుండిరాకసము ధారుణినెల్లెడ నాక్రమించుచున్.

వ. ఇట్లు కపిసైన్యంబులు రెండవ సముద్రఘోషంబునను కరించుచు గిరిగుహలు మార్మోయ బిట్టార్చుచు క్రూరమృగముల బ్రహరించుచు వృక్షంబుల బెరుకుచు ద్రోణప్రమాణంబులైన తేనెపెరల దుల్చి త్రావుచు సరోవరంబుల నీదుచు నొండొరులు కలహించుచు నానావిధఫలంబుల భుజించుచు కిలకిలారావంబులు సేయుచు రాత్రింబవళ్ళుబహుయోజనంబుల దూరముప్రయాణము సేయుచు నందందు విశ్రమించుచు సహ్యపర్వత ప్రాంతకాంతారములజొచ్చి యటనుండి మెల్లన మలయపర్వతారణ్యమున వివిధఫలభరిత తరులతామండపంబుల విశ్రమించుచు నానావిధ పుష్పసౌరభభరిత శీతలవాతపోత సుఖస్పర్శంబుననుభవించుచు మకరందరసాస్వాదనానంద ఝుంకృతపుష్పంధయ ఝుంకారంబులాకర్ణించుచు వివిధవిచిత్ర ధాతుమండిత శైలసానువుల విహరించుచు మెల్లన మహేంద్రనగంబునకుచేరిన శ్రీరామచంద్రుడు భయంకర ధ్వనులతో నుత్తుంగతరంగసంఘర్షణ సమాకులంబై కమఠకచ్ఛప భుజంగ మహామీన నక్రగ్రహాది మహోగ్ర జలజంతు సంతతులతో భూమ్యంతరిక్షములపర్యంతము వ్యాప్తంబై గంభీరవారిపూరిత జలార్ణవంబునుగని సుగ్రీవునితో నిట్లనియె.

—: శ్రీరామాదులు సముద్రతీరమునకు చేరుట :—

మ. అవలీలంజను దేరగల్గితిమి యీయాయంభోనిధీతీరమున్
దివికింభూమికి నేకమై కడుభయోద్విగ్నంబుగా నొప్పెనో
ప్లవగాధీశ్వర యింకదీని తరణోపాయంబు చింతింపగా
తవిలెంబూర్వపుచింతె వెండియును కర్తవ్యంబునూహింపుమా.

క. జలనిధితటమున సేనల నిలిపి ప్రియంబెసగ వారినిధిలంఘనకున్
సులభోపాయంబరయుడు జలమునశత్రువులనెరిగి చరియింపుడికన్.

వ. సుగ్రీవుడు రామానుమతంబున సైన్యముల వేర్వేరవిభజించి నాలుగుపక్కల
నిలుపుమనుటయు రెండవసముద్రమోయన నల్లశిల్లుసేనల నీలుడు తత్తదు
చితస్థలంబుల నిలువనియమించె నయ్యవసరంబున.

సీ. వనచరవీరు లావనరాశినయ్యెడ కడుసంభ్రమంబున గాంచిరంత
యుప్పరమంటు మహోర్మిమాలలతోడ ప్రవిమలశీకర ప్రతతితోడ
పెరిగిదిబ్బలుదేరు ఫేనరాసులతోడ సైకతవేదికా స్థలులతోడ
నత్యంతభయద మహావర్తములతోడ పొగడొందుపవడంపుపొదలతోడ
కమఠకచ్ఛపభుజగనక్రప్రముఖ్య జలచరావళితోనిండి సంతతప్ర
చండవేగంబుతోడరసాతలమున కంటిగంభీరవాఃపూర్ణమై వెలుంగ.

వ. అంతశ్రీరామచంద్రుడు సీతస్మరణకువచ్చి భార్యావియోగదుఃఖమున చింతిం
చుచు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

శా. హానాథా ననుదుష్టదైత్యుడతిధైర్యస్ఫూర్తి గొంపోవగా
బూనెన్ వీనివధించి ప్రోవమనుచేభూపుత్రి వాపోయెనా
దీనాలాపములస్మదీయమదిలో తెల్లంబుగా దుర్విషా
పానుం డార్తిదపించువాని విధమత్యంతార్తితో గ్రమ్మితిన్.

గీ. ప్రియవియోగేంధనముతోడ పెచ్చుపెరిగి ప్రబలచింతార్చిమాలతో పవలురేయి
యెడతెరపిలేక మదనాగ్ని యేచి కడుదహించె సౌమిత్రి తితనువునేనేమిసేతు.

ఉ. చందనగంధి చారురద చంపకపుష్పవర్ణ పూ
ర్ణేందునిభాస్య నాదుహృదయేశ్వరి బింబఫలాధరోష్ఠి యిం
దిందిరవేణి దివ్యమణిదీపితకుండలగండభాగ యే
చందమునం గృశించుచు విషాదపరంపరలందపించెనో.

సీ. ననుగోరివరియించి జనకజ క్రూరదానవులమధ్యమున ననాథవోలె
రక్షకుగానక ర్పాతింబవళ్ళు యేతెన్నున గడుపుచు నున్నదోకో-
శరవభ్రమాలికా సమితిమధ్యమునుండి వెలికరుదెంచు రేవెల్గుకరణి
కర్కశులైనరక్కసిమూకలోనుండివై దేహియిటకెట్లువచ్చునోకో-
చతుర సహజక్ర శాంగియగా జనకతనయ దేశకాలవిపర్యయ స్థితులవలన
మరియు ననశనదీక్షల మహితదుఃఖభారమున జిక్కిపోవకెప్పగిదినలరు.

సీ. రావణాసురునియురంబల్ల సంజీల్చి యెపుడుదెత్తునో సీతనింపుగదుర
నాకంత సీనుజానకికౌగలించియానందబాష్పంబులేనాడువిడుచు
మలినాంశుకముబాయుమాడ్కినమ్మ త్ప్రేయసివిప్రయోగవ్యథ విడుచుటెపుడో
ప్రబలార్తిగుందు సద్భార్యనురక్షించి హర్షాబ్ధిలోనోలలాడుటెన్న
డనుచు శ్రీరామచంద్రుడు దయ్యంబునిధితటంబునందున నతివనటందపింప
భానుబింబంబురుచిమాసి పశ్చిమాబ్ధిగ్రంకె శ్రీరామునగగాంచి ఖిన్నుడగుచు.

వ. ఇట్లుదుఃఖాకులితచిత్తుండగు శ్రీరాముని సౌమిత్రి సాంత్వనవచనంబుల నోదార్చెననంతరంబ వారలుసాయంసంధ్యోపాసనాదుల సమాప్తినొందించి స్కంధావారమునసత్యంతజాగ్రత్తగా నిల్చియుండిరి. అటలంకాపురంబునరావణుడు సభామండపంబునకేతెంచి కొలువుండి హనుమంతుడొనర్చినయద్భుతకర్మంబున కచ్చెరువొంది సభాసదులనెల్లర నవలోకించి యిట్లనియె.

—: రావణుడు రాక్షసులతో యోచించుట :—

ఉ. అక్కట గాంచినారలె నిరాయుధుడై కడుసాహసంబుతో
నొక్కవనాటమాత్రుడు మహోదధినేడ్తెరదాటి లంకలో
రక్కసులన్వధించి రఘురామునిభార్యనుగాంచి లంకపై
చుక్కనగాల్చిపోవుట నహోకడుయద్భుతమైదనర్చెడున్.

ఉ. ఇట్టివిపత్తు చేకూరిన హేతువునన్ మనకెల్ల భంగులం
బట్టణముం బటిష్ఠమగు పద్ధతి రక్షణసేయుడిమ్ములన్
బెట్టిదులైన భీషణకపిప్రముఖావళితోడ రాముడి
ప్పట్టున దండయాత్రసలుపన్ మనపైకరుదేరజూచెడున్.

వ. అనివచింప రాక్షసులలోముఖ్యులుకొందరు రావణునితోనిట్లనిరి. రాక్షసరాజా నీవుమహేంద్ర వరుణ కుబేరాది దిక్పతులనెల్ల నకుంఠితసామర్థ్యమున నిర్జింపగలిగితివి తక్కినదేవతాప్రముఖులతో గూడినసమస్తలోకములు నీ పరాక్రమాతిశయమునకు భయాకులత జెందుచున్నవి. అట్టికారణమున మనుష్య

మాత్రులగు రామలక్ష్మణులుగాని పశుప్రాయులగువానరులుగాని నీకొక లెక్కలోనివాండ్రుకారు గావున నీవంతగా సంతాప మొందనేల మనరాక్షస సైన్యములు మహాపరాక్రమోపేతులు అదియట్లుండ నీపుత్రుండగుఇంద్ర జిత్తునిప్రభావమును నుగ్గడింపశక్యమా మహేశ్వరుని గురించి గొప్పయాగ మొనర్చిలోకమున నెవ్వరుపొందలేని వరములసాధింపగలిగె దేవేంద్రునికట్టి లంకకుగొనివచ్చి బ్రహ్మనుమతంబున నతనినివిడిచిపుచ్చె అట్టిశూరశిఖామణి యగు యింద్రజిత్తు నీకుసహాయుండై యుండ నిన్నధిక్కరింప నెవ్వడోపు నీవిప్పుడతని కనుజ్ఞనొసంగితివేని నిముషమాత్రమున వానరసైన్యములతో శ్రీరాముని లక్ష్మణుని హతమార్చి రాగలడు అనిప్రసంగించుచుండ నంత ప్రహస్తుండను సేనానాయకుండంజలిబద్ధుండై రావణునితో నిట్లనియె.

గీ. దానవపతంగయక్షగంధర్వనాగదేవతాముఖ్యులేనిన్నధిక్కరింప
జాలరనభీషణంబగు సమరతలము లందువనచరులెంత నీకసురనాథా.

వ. అంతదుర్ముఖుండిట్లనియె.

ఉ. ఓరువవచ్చునే ప్లవగుడొక్కరు డుక్కువు డిందుజొచ్చి దు
ర్వారమహోద్ధతిం బురవరంబుదహించి దురాశయంబుతో
బోరవధించెగొందరిని భూస్థలిడాగిన మింటికేగినం
గ్రూరుని వానిద్రుంతునిక గొంకక నేనొకరుండ ధీరతన్.

వ. అంత వజ్రదంష్ట్రుండుద్రేకముతో నిట్లనియె.

క. రామునిసుగ్రీవునిమఱి సౌమిత్రినిసకలప్లవగసత్తములన్ సం
గ్రామమున నేనొకండనె భీమబలోన్నతి వధించి వేగమవత్తున్.

వ. పదంపడి కుంభకర్ణపుత్రుండైన నికుంభవజ్రహనుప్రహస్తసుప్తఘ్న మహాపార్శ్వ మహోదర విరూపాక్ష ధూమ్రాక్ష యింద్రజిత్ప్రముఖులు కొందరు తమ తమప్రభావములుగ్గడించుచు ప్రగల్భములప్రసంగించుచుండ విని విభీషణుండు వినయపూర్వకముగా రావణునితో నిట్లనియె.

—: విభీషణుడు రావణునకు హితంబుపదేశించుట :—

వ. సహోదరా ! నా విన్నపంబవధరింపుడు.

గీ. సామ దాన భేదంబుల సాధ్యపడని కార్యసాధనమునకు విక్రమముజూప
వలయు ననుచు వచింతురు ప్రాజ్ఞులెందు గానశూరతకిదితరిగాదు సుమ్ము.

క. దైవోపహతుని మత్తునివావిరిబలహీనుడగుచు వచ్చినవైరిన్
భావమున పరీక్షించియు కేవల విక్రమము జూప గెలుచుంబగరన్.

గీ. అప్రమత్తుని జయశీలు నతులశౌర్యు విజితరోషు దురాధర్షు విక్రమాఢ్యు
రాముధీరతమెరసితిరస్కరింప దలచుచున్నారలిది వెర్రితనముగాదే.

గీ. నదనదీభర్తయగు మహార్ణవము నొక్కప్లవగమాత్రుండు లంఘించి
పటుపరాక్రమమున
దుష్కరమ్మైన కర్మమునొనర్చె గాననూహింప నిదియు నక్కజముగాదే.

వ. సహోదరా ! నాహికంబొకటవధరింపుము లోకమునందెట్టి బలాధిక్యుడైనను స్వీయపరకీయ తేజోబలపరాక్రమాదుల యోచింపక స్వేచ్ఛగా ప్రసంగించుటంత యుచితముగాదు. యేలనన శ్రీరాముని ప్రభావము బాల్యాత్ప్రభృతి మిగుల నద్భుతముగా ప్రకాశించె ననుటయు లోకవిదితమే. శ్రీరాముడు బాల్యముననే విశ్వామిత్రుయజ్ఞ విధ్వంసకులగు సుబాహుప్రముఖులగు రాక్షసుల నెందరినో హతమార్చె. దండకారణ్యవాసులైన ఖరదూషణాది పదునాలుగువేల రాక్షసుల నొక్కడే ముహూర్తకాలమున సంహరింపగలిగె మాయామృగరూపియగు మారీచుని బరిమార్చె. వాలి పరాక్రమము మన కనుభవమేగదా. అట్టి వాలినొక్కమ్మున నంతమొందించె వానర సామ్రాజ్యమునకు సుగ్రీవుని పట్టభద్రుని గావించె. అతని యనుచరులగు కోట్ల కొలది వానరుల సహాయముతో మనపైకి దండెత్తివచ్చి శ్రీరాముడు లంకను నాశనముగావింపనున్నవాడు హనుమయను వానరుడొక్కడే. లంకలో నిరంకుశముగా వేలసంఖ్య శూరులబిల్కుమార్చిన విషయము మనకెల్లర కనుభవమే యిట్టి కారణములబట్టి శ్రీరాముని ప్రభావ మమోఘమని విదితమగుచున్నది. అట్టి శ్రీరాముని భార్యను జనస్థానమునుండి చౌర్యవృత్తితో నపహరించి కొనితెచ్చుట చాలా ప్రమాదకరమైన విషయము సీతమహాపతివ్రతాశిరోమణి అట్టి పరమపావని తపఃప్రభావమున మనకు శ్రేయము కలుగనేరదు. అదియునుగాక.

గీ. ఆయువుక్షయించు పరదారాభిగమన కారణంబున నత్యంతకలుషమబ్బు
నర్థము నశించు నద్యశంబడగిపోవు నవనిబహుబాధలకు హేతువగునుసూవె.

ఉత్సాహవృత్తము :

వినుము దానవేంద్రమనకు నెక్కసంపుభీతిత
జ్జనకపుత్రిమూలమునను సంభవించె నేడు గా

వున పరిత్యజింపవలయు పుణ్యశీల నింకనిం
దునిచికొంటకాదు కలహమెప్పదెంత మాత్రమున్.

వ. విభీషణుండిట్లు అందరవిన నుపన్యసించి వెండియు రావణుని దిక్కుమొగంబై యిట్లనియె.

ఉ. చాలునుదైత్యనాథ కడుశౌర్యధనుండగు రాఘవుండు నీ
కేలవిరోధమాతనికి నీజనకాత్మజనిచ్చి వేయుమా
మేలుఘటిల్లు నిక్కముగ నుంచిమహావిభవాభిరాముడై
గ్రాలెడులంక రాముడులుకన్ హతమార్చకమున్నె చెచ్చెరన్.

ఉ. శ్రీరఘురామచంద్రునకు సీతనొసంగవయేని ధీరతం
గ్రూరనిశాతభల్లతతి గూల్చెడుఘోర నిశాటకోటులన్
దారుణభంగి వానరులు దాడియొనర్పకమున్నె జానకిం
గూరిమితోడనిమ్ము సమకూరు సమస్తశుభమ్ములిమ్ములన్.

సీ. బాంధవుండవుకాన భక్తిపూర్వకముగా కడుహితంబును పథ్యకరములైన
మద్వచనంబుల మన్నించిచేకొమ్ము శ్రీరామవిభునకు సీతనిమ్ము
సువృథంబులై శరత్సూర్యమరీచి సంకాశంబులగు విశిఖములనిమ్ము
ద్రుంపరాముడు ప్రయోగింపకపూర్వమే దాశరథికిధరాతనయనిమ్ము
సౌఖ్యమునశించుగాన రోషమునువిడిచి ప్రబలసత్కీర్తి నొసగు ధర్మమున జనుము
బ్రతుకుదుముగాక హితపుత్రబాంధవముగ రామునకు సీత నొసగుము రాక్షసేంద్ర.

వ. అదియునుంగాక యిందొకరహస్యముకలదు సావధానమనస్కుండవై వినుము.

ఉ. క్రూరనిశాటకోటి ననిగూల్చి జగంబుల బ్రోవుమంచు బ్రం
దారకముఖ్యులార్తిగొని దైత్యహరున్ శరణంబువేడ ల
క్ష్మీరమణుండుదుష్టజన శిక్షణజేయునిమిత్తమిద్ధరన్
శ్రీరఘువంశమందు నవిజేయుడుగా జనియించెరాముడై.

గీ. మంత్రిప్రయోక్తులవినుము సామాన్యమనుజ మాత్రుడని శ్రీరఘూత్తము మానసమున
దలచుచుంటివి కాబోలు దైత్యవధకు నవతరించిన శ్రీవిష్ణుడగుట నిజము.

వ. అనివచింప విభీషణుని హితవచనంబుల నంగీకరింపక కొలువుచాలించి రావణుడు నిజాంతఃపురంబుసొచ్చె. మరునాడు మంత్రిప్రముఖులతో క్రమ్మఱ

కొలువుకూటంబున నున్న రావణుని కభిముఖుండై నెల్లరువిన విభీషణుడు పూర్వకముగా నిట్లనియె. సహోదరా !

క. జనకతనయ లంకకువచ్చినదాదిగ మనకు బెక్కుచెడుశకునంబుల్
గనుపట్టెడుఁ గ నెల్లెడ దనుజేశ్వర వినుముకొన్ని తగవచియింతున్.

సీ. హోమకుండంబులు ధూమాకులంబులై విస్ఫులింగస్ఫూర్తివెలుగవయ్యె
వహ్నిమందిరముల సంధ్యాయనస్థానములలోన మేటిపాములు చరించె
హవ్యపదార్థంబులందు చీమలుదోచె కడుపుల బలితంపు పొదుపులెండె
మదసింధురంబుల మదమెల్ల దిగజారె వాజులముఖముల తేజమెడలె
మరియు నుప్పరిఖరాళి రోమములురాలె కాకములు గృధ్రములు

గుమిగావిమాన
గోపురంబులవికృతిగా గూడదొడఁగె నగరువాకిళ్ళ పవలె లే నక్కలరచె.

వ. ఇట్టి దుర్నిమిత్తంబులనేకంబులు లంకాపురంబునందెల్లెడ గనుపట్టుచున్నకారణమున నగరవాసులెల్లరకు మిగులననర్థసూచకంబులుగా దోచుచున్నవి కావున తన్నివారణోపాయముగా సీతను శ్రీరామునకర్పించి యతనిచెల్మి సంపాదించుట శ్రేయస్కరమని నాయభిప్రాయము. నేనపరాధినని దలంపవలదు న్యాయాతిక్రమము కాకుండెడువిధమున చక్కగాయోచించి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపుమని ప్రబోధింప క్రోధోద్రిక్తుండై రావణుడు విభీషణునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఏలవృథాప్రసంగమిక నెవ్వరికేనుభయంబునొంద చాల్
చాలును రాముడెన్నటికి జానకినింగొనిపోవలేడు పే
రాలమునన్ దివస్పతిముఖామర వర్గసహాయుడయ్యు నా
మ్రోలనిమేషమేని రఘుముఖ్యుడు నిల్వగనేర్చునే ధృతిన్.

వ. అనితిరస్కారపూర్వకముగా విభీషణుని వచనముల పాటింపక కొలువుచాలించి గృహంబునకరిగె మరునాడు రావణుడు కాలచోదితుండై సీతయెడ కామమోహాభిమానుండుగావున మంత్రిసుహృత్సోదర ప్రధానులతో శ్రీరామాదుల యుద్ధమున జయింపనిశ్చయించి మంత్రాలోచనమునకు తగు ప్రయత్నముతో కొలువుకూటంబునకు పయనంబై.

గీ. ప్రవిమలానర్ఘ్య నవరత్న భర్మరచ్య రజతదాంత విచిత్రిత రథమునకును
ధవళహయముల బూన్పించి దశముఖుండు చెలువముగ దానిపై నధిష్టించివెడలె.

సీ. అసిచర్మ ముసల గదాద్యాయుధములూని కొందరుయోధులు ముందునడువ
రథములపై మహారథులు పిరుందన నిరుగెలంకుల గొల్చియేగుదేర

భీషణాకారులతో వీరులుకొందరు సామజారూఢులై సరసనడువ
ఘోటకములనెక్కి కొందరురక్కసు లత్యంతరయమున నరుగుదేర
వెలదుకలు చామరములూని వీచుచుండ పట్టుగొడుగులు కొందరుపట్టికొలువ
ప్రబలతూర్యధ్వనులుమ్రోయ ప్రజలుమ్రొక్క నసురపతి తత్సభాస్థలి
కరుగుదెంచె.

వ. పట్టణమున రాజవీధులవెంట ప్రజలెల్లరు పెక్కువిధంబుల స్తుతించుచుండ నానావిధదివ్యమణిభూషణ సుగంధచందనపుష్పమాలికానర్ఘ్య దివ్యాంబరాలంకృతుండై సర్వాలంకారశోభితంబై యనేకరాక్షసపరివృతంబైన సభామంటపంబున సర్వదేవతాపరివేష్టితుండగు దేవేంద్రునిచందంబున రావణుడు దివ్యరత్నసింహాసనాసీనుండై మంత్రిప్రధాన సుహృత్సోదర బాంధవ పుత్రపౌరజనంబులు తత్తదుచితాసనంబుల నుపవిష్టులైయుండ మంత్రిసత్తముండగు ప్రహస్తునితో నిట్లనిరె.

ఉ. పూర్వముకంటె నిప్పుడతిపూనికతో చతురంగసేనలన్
సర్వవిధంబులన్ నగరుచక్కగ రక్షణకర్తృకృత్యముల్
నిర్వహణంబుసేయుమన నేర్పున నట్లొనరించివచ్చి త
త్సర్వమువిన్నవించుటయు దానవనాథుడు హర్షచిత్తుడై.

గీ. ఆలకింపుడు ధర్మకామార్థములన బరగుపురుషార్థములు మూటబ్రకృతమందు
దేనినొనరింతునంచు సందియముదోచె హితము యోచింప మీరలే
చతురమతులు.

వ. హితాహితములు లాభాలాభములు ప్రియాప్రియములు సుఖదుఃఖములు సంప్రాప్తించు కాలములయందు మీతో మంత్రాలోచనమొనర్చుటచేత నే సఫలీకృతమనోరథుండనైతి. సర్వశస్త్రధరుండునుమహాబలపరాక్రమోపేతుండగు కుంభకర్ణుడు దీర్ఘకాలము నిద్రాసక్తుండై యుండి నేడే నిదురనుండి మేల్కొంచుటచేత నతడు ముఖ్యముగా యీ విషయమున మనకు యుక్తమగు సలహా యివ్వదగియున్నవాడు. దండకారణ్యమునుండి గొనితెచ్చిన సీత నాశయ్య నధిష్టింపకున్నది. ఆమె మిగుల సౌందర్యవతియగుటచే విడువజాలకున్నాడ.

గీ. సఖియసౌందర్య లావణ్య సౌకుమార్య మద్భుతము దానిసోయగంబరయ పుష్పశరుడు సుమసాయకముల నిచ్చలు తపింపజేయుచున్నాడు నను యేమి
సేయువాడ.

గీ. మనుజమాత్రులు రామలక్ష్మణులు ప్లవగవరవరూథినితోడ నీవనధినెట్లు
దాటిరాగలరంచు జిత్తమునసెంతు నైననొకసందియముదోచె నదియువినుడు.

వ. హనుమంతుండను వానరమాత్రు డీ సముద్రలంఘనంబొనర్చి యనేక రాక్షస ప్రముఖులతో యుద్ధంబొనర్చి నిర్భయుండై యరిగె గావున కార్యగతి నిర్ణయించుట దుర్లభము. మనుష్యమాత్రులవలన నాకేమాత్రము భయములేదు. అట్లైనను దీని విషయమున మీతో ముఖ్యముగా నాలోచించుటత్యావసరము యేలనన మున్ను మీ సలహా సహాయములతో దేవాసురయుద్ధమున విజయమును సాధించితిని. నేడట్లే మీ సలహా సంపదలతో శత్రువుల జయింపగలనని నమ్ముచున్నాను. అయినను రామునకు వెఱచి సీతనర్పించుట మాత్రము కల్ల. మీమీ బుద్ధిచాతుర్యమున చక్కగా యోచించి యుక్తవిధానమును నిర్ణయించుడనుటయు కుంభకర్ణుండిట్లనియె,

ఉ. ఆకర్ణింపుముదైత్యవల్లభ స్వకీయాలోచనా పద్ధతిన్
నీకుం దోచినభంగి రాఘవుని పత్నిందెచ్చియున్నాడ వ
ట్లాకాలంబున నస్మదాదులను సమ్యగ్రీతి యోచించినం
గాకుస్థాన్వయు నయ్యెడందునిమి తత్కాంతామణిందేమొకో.

చ. హితులగువారితోగలసి యెంతయు యోచనచేసియున్నచో
నతిసపుణత్వమేర్పడు ప్రియంబెపుడొసనకూరియుండదే
గతజలసేతుబంధనము గావున జాలివహింపనేల నే
హతమొనరించినత్తు రిపులందర ధైర్యముతోడ నుండుమా.

చ. అసురకులేశ నీకు వశ్యులైన సురేశ్వర యక్షరాడ్విభా
వసు వరుణాగ్నిముఖ్య సురవర్యుల ఘోరరణాంగణంబులం
దసదృశబాహుశక్తిమెరయం బరిఘాయుధధారచేత నే
నెసగమెసంగ ద్రుంతు గనుమిపుడె నీదుసమక్షమందునన్.

సీ. ఏల చింతించెద విదిస్వల్పవిషయంబు నేసహాయుండనై నిల్చియుండ
నాలంబులోనొక్క కోలరాముడునైచి వెండియు శరమొండు నేయులోన
రామలక్ష్మణుల శౌర్యమునవిద్దరగూల్చి త్రదక్తమును వేడ్క ద్రావువాడ
పర్వతాకృతి మహాభయద దంష్ట్రికరాళుండనై నా మ్రోల భండనమున
బలరిపుముఖాద్యమర్త్యులు నిలునగలరె సకలవానరసేనల సంగరమున
గూల్చి నీకు ప్రమోదంబు గూర్చువాడ నమ్ముముమదీయమగు
భాషణంబులింక.

గీ. సకలకపులను రామలక్ష్మణుల ద్రుంచి తృప్తిదీర భుజించెద దిగులువిడిచి
సురరసాస్వాదనంబున జొక్కి రాముపత్నితో గూడి భోగానుభవము
గొనుము.

వ. అనుటయు మహాపార్శ్వుండంజలిబద్ధుండై ప్రభో! చేజిక్కిన మధువును ద్రావ లేని మూఢుని విధమున నింత ప్రయత్నపూర్వకముగా గొనితెచ్చిన సీతను విడుచుటకంటె వేరొండు అవివేకముకలదా? మనమిప్పుడు మానవమాత్రు లకు వెరచి సీతను మరల నొప్పగించుట నాకెంతమాత్రము సమ్మతముకాదు అదియునుంగాక.

గీ. దైత్యనాయక లోకమంతటికి నీవుప్రభుడవై యుండనీకొక్కప్రభుడుగలడె
సకలశాత్రవకోటుల సంహరించి సీతతో సర్వసౌఖ్యానుభూతి గొనుము.

ఉ. ఒకటివిన్ము దానవకులేశ్వర మాటలికేల బల్మిమై
కుక్కుటమట్లు పైగవిసి కోరికదీరగ సీతతోధృతిం
జక్కెర విల్తుకేళి బలుసౌఖ్యములొందుము మీదనెద్దియేన్
వెక్కసమైన భీతియొకవేళ లభించిన జూతమవ్వలన్.

గీ. అనిమహాపార్శ్వుడు వచింప నంతరావణాసురుండు తదీయవాక్యములమిగుల
శ్లాఘనీయంబులనుచు ప్రసన్నదృష్టి నతనితోనిట్లు బల్కెసమాదరమున.

గీ. సచివవర నీనుడులకేను సంతసించినాడ పూర్వమొకప్పుడు నాకు లభ్య
మైన విషయంబు కలదారహస్యమొకటిదెలిపెదను సావధానబుద్ధిని వినుండు.

—: రావణుడు తన శాపకారణమును వచించుట :—

సీ. అతులిత సౌందర్యచతురయౌ పుంజికస్థలయను వేలుపుబాలతిమిన్న
జలజసంభవుగొల్వ జనుచుండ దానిసోయగమునకెంతయు నాత్మమెచ్చి
బల్మిమైబట్టి పుష్పశరాసనునికేళి చెలగివివస్త్రనుజేసి విడువ
నదికడునలిగిన యబ్జకాండమునోలె పసచెడి చతురాస్యుపాలికరుగ
మత్కృతమహాపరాధంబు మదినెరింగి నల్వకోపించి శపియించె నన్నుగూర్చి
పూనిపరకాంతలను బల్మిబొందితేని నీశిరము వేయివ్రక్కలౌ నిశిచరేంద్రా.

క. ఆ పరమేష్ఠియొసంగిన శాపమునకు వెరచి జనకజాతనుబలిమిం
బ్రాపించిగనయ తగమికి నేపూనికనేయనైతి నిక్కముసచివా.

చ. అదియటులుండెవిన్ము మనుజాధము డారఘురాముడేచి దు
ర్మదమున మద్భుజాబల పరాక్రమేమి యెరుంగకున్కి దా

కదనమొనర్ప మర్కటనికాయముతో జనుదెంచునంట నా
యెదురుగనిల్వ నేర్చునె గృహీతధనుర్ధరుడై రణస్థలిన్.

చ. గిరిగుహనుండి వెల్వడెడు గేసరిచందమునన్ పరాక్రమ
స్ఫురణముచేత నెంతయును శోభిలుమృత్యుసముండనైన నా
సరసననిల్చి పోరుటకు శక్తుడె రాముడు మంత్రిసత్తమా
దురమునవానినీక్షణమె దోర్బలిమిన్ హతమార్చివచ్చెదన్.

గీ. అధికభీషణ విషజిహ్వాలలరు సర్పసదృశనిశిత మదీయాస్త్ర జాలమెపుడు
రణమునంగాంచియెరుగని రాముడిటకు వచ్చుచున్నాడు భూరిగర్వమునజేసి.

కవిరాజవిరాజితము :

కనుగొనుడింక మదీయసముజ్జ్వల కార్ముకముక్త నిశాతమహా
శనితులితాస్త్రనికాయముచే భుజశౌర్యమెలర్పగ ఘోరరణా
వని నలరాఘవునిం దరుమంగలవాడ నలాతముగైకొని దు
ర్వనకరినుద్ధతి దోలెడుకైవడి రాక్షసయోధులు మెచ్చవడిన్.

వ. ఉదయభాస్కరుడు నిజతేజోవిశేషమున చంద్రకాంతిని హరింపజేయువిధమున మదీయబాహువిక్రమంబున రామలక్ష్మణుల సకలవానరసైన్యములతో క్షణకాలమున నంతమొందించెద. మహేంద్ర వరుణ కుబేర ప్రముఖ దేవతావర్యులే నాముందర నిలువజాలరన నీయలతిమానవుల జెప్పెడిదేమియని ప్రసంగించు రావణకుంభకర్ణుల జల్పములసహింపక విభీషణుడు రావణునకు హితంబుపదేశింప దలంచి యిట్లనియె. రావణా సీతయనగా నేమో గ్రహింపజాలకున్నావు నే జెప్పెద వినుము.

మ. ఘనబాహ్వాంతరసీమయే పడగ తత్కాంతామనశ్చింతయే
పెనువేండ్రంపువిషంబు సుస్మితము లాభీలోగ్రదంష్ట్రల్ దశా
నన మేల్వంచశిరంబులంగుళులు విన్యాసంశయంబేల త
జ్జనకక్ష్మాపతిపుత్రికామణి మహాసర్పంబు గన్గొంటివే

క. నగసన్నిభవిగ్రహు లత్యగణితదంష్ట్రోజ్జ్వలన్నఖాయుధులగు త
న్నగచరులు రాకము న్నింపుగ రామునకిమ్ము జనకభూవరుతనయన్.

క. అశనిసదృశవిశిఖంబుల నిశిచరయూధముల దునుమనిగుడకమునుపే
దశకంధరసముచితముగ దశరథపుత్రునకు జనకతనయనొసగుమా.

వ. అని ప్రబోధించుచు ప్రహస్తునిదిక్కు మొగంబై యతనితో నిట్లనియె.

శా. కాలాగ్నిప్రతిమానభీషణ మహాస్త్రాంశావళిన్ రాముఁడా
భీలప్రక్రియ నీశరీరమును నిర్భేదింపమింగాఁడె నీ
వేలా ప్రేలెదవో ప్రహస్త వినువేయేలా రఘూత్తంసు పే
రాలంబందు కుంభకర్ణముఖ దైత్యానీకముల్ నిల్తురే.

మ. దివికిం బ్రాకిన సూర్యునందడగినన్ దేవేంద్రునిం డాసినన్
భువిలోదూరిన నబ్ధి గుంగినను సంపూర్ణాగ్రహాగ్రస్తుఁడౌ
రవివంశోద్భవుఁడైన రాఘవుఁడు నిన్ బాణంబుతో వీడఁ డి
ట్లవివేకంబున ప్రేలెదేటికి ప్రహస్తా చాలు నీ బీరముల్.

వ. అనుటయు విభీషణునితో ప్రహస్తుం డిట్లనియె.

గీ. గరుడ గంధర్వ యక్ష రాక్షసులవలన నాలమునమాకు వెరపులేదనిననింక
పోరరామునితోడ నెప్పుడునుభయము గలుగ నేరదు వ్యర్థంపుపలుకులేల.

వ. అనిపలుకవిని స్వామిహితాభిలాషియగు విభీషణుండు వెండియునిట్లనియె.

ఉ. ఓయి ప్రహస్త రామవిభు నోర్వగనీకును నాకు శక్యమే
వేయననేల మీరిటుల వేదురులై యొనరించు యోచనల్
శ్రేయమొ సర్పజాలపవి చేటుకుమూలము బల్కకింకి నో
ర్న్యాయము ఘోరపాపునకు మోక్షము లభ్యముకానికైవడిన్.

వ. ప్రహస్తా! నీప్రగల్భప్రసంగముల కట్టిపెట్టుము. శ్రీరాముని జయించెదమని
తలంచుట నావలేక చేతితోసముద్రమును యీదదలంచుటని గ్రహించుము.
నిరుపమాన ధర్మప్రధానుండును మహారథులలో నుత్తముండని ప్రఖ్యాతితో
నిక్ష్వాకువంశసంభవుండగు శ్రీరాముడు జన్మప్రభృతి నిరతిశయపరాక్రమో
పేతుండై సుబాహు మారీచ విరాధ కబంధ ఖరప్రముఖులైన భయంకరరాక్ష
సులనెల్ల వధించినకార్యదక్షుండు. సకలలోకరంజకుండగు శ్రీరామునితో
పోరాడ దేవేంద్రాదులకు సాధ్యపడవన మనబోట్లమాట లెక్కలోనిదికాదు.
మరియు రావణ కుంభకర్ణ త్రిశిరన్ నికుంభ దేవరాత నరాంతక యతికాయ
మహాకాయ యింద్రజిత్ప్రముఖులు శ్రీరాముని రణరంగంబున జయింపజాలరు
నామమాత్ర మిత్రులుగా నుండి కార్యావసరముల క్రూరశత్రుత్వమును
జూపు నీవంటి దుష్టులసాంగత్యమున దుష్కార్యాచరణశీలుండగు రావణుడు
సకల రాక్షస వినాశనమునకే మీ సలహానపేక్షించుచున్నాడు. సహ్యసఫణ

ములు గలిగి మహా భయంకరమగు శేషభోగిచే చుట్టబడిన రావణుని బలాత్కారముగా తొలగించి రక్షింపవలయు

క. వినుభూతోన్మాదుండగు మనుజుని దప్పింపజూచు మాడ్కి నృపుసుహృజ్జనులెల్ల కావదగు పగతునిచే శిగచిక్కకుండతొలగించివడిన్.

గీ. బాంధవ సుహృద్భటామాత్య భరితమైన యీ పురవరంబునకు
రాక్షసేశ్వరునకు
నెంతయునుమేలొనర్చు నాహితవచనము తెలమివినిరామునకు సీతనిచ్చుటొప్పు

గీ. శాత్రువులవిక్రమము స్వీయసైన్యబలము స్వపరవృద్ధిక్షయంబులు స్థానబలము సముచితముగవిమర్శించి సచివవరులు స్వామికి హితంబు బోధింపవలయుసూవె.

వ. అని పెక్కుతెరంగుల బుద్ధిశాలియగు విభీషణుడు ధర్మోపదేశంబొనర్చుటయు నింద్రజిత్తు తదీయ సంభాషణంబులకు సహింపక రోషముతో విభీషణునితో నిట్లనియె.

సీ. పినతండ్రి సీవిట్లు పిరికితనంబున వ్యర్థభాషణముల బల్కదేల
రణశూరులైన వారలకివి గర్హితములు కానవినరు సీపలుకులెవరు
తెలియనామనలోన తెలివిహీనుండైన జంపును రామలక్ష్మణులబల్మి
పాకవిద్వేషిని బంధించిపైచితి త్రిదశులదోలితి దిక్తటులకు
కేవలపరాక్రమమున నైరావతమును కూయిడుచునేలపైబడగొట్టినాడ
హీనసత్వులసామాన్యమానవులను బిలుకుమార్చుటలెక్కయే పలుకులేల.

వ. అని పలుకుచు ఇంద్రజిత్తు తండ్రితో నిట్లనియె.

శా. ఆకర్ణింపుము తండ్రి మత్కులజులీయత్యుగ్రులౌ రాక్షసా
నీకంబద్భుతబాహు విక్రమకళా నిష్ణాతునెందున్ మహో
ద్రేకప్రాభవశూన్యుడారయ ధరిత్రిన్ యీతడొక్కండె పో
నీకుండమ్ముడటంచువాకొనుటలున్ నీచంబటంచెంచెదన్.

వ. అని కఠినముగా భాషించుచున్న మేఘనాదునితో విభీణుండిట్లనియె. వత్సా! నీవు కేవలబాల్యావస్థయందుండుటచే నీ బుద్ధి పరిపక్వస్థితి నొందదయ్యెగావున నీకు నిశ్చయ జ్ఞానము కుదరక యవివేకప్రసంగముల జేయుచుంటివి. అందువలన నీవు రావణుని గర్భమున బుత్రరూపమున నుదయించిన శత్రుడవు. శ్రీరాముని ప్రభావమును చక్కగా నెరింగిన నావలన ముందురాబోవు యనర్థకమును వినియు దుర్మంత్రుల దురాలోచనముల కనుకూలించుచుంటివి.

ఇది శ్రేయోమార్గము కాజాలదని వచించి రావణునితో నిట్లనియె. సహోదరా నా నిశ్చయాభిప్రాయము నవధరింపుము. కొంచెము దీర్ఘముగా యోచించి యిప్పటికైనా నీ పొరపాటును సర్దుకొనుట మంచిది యెట్లనగా.

చ. మణుల ననర్ఘ్యవస్తువుల మంజులనూత్నవిచిత్రరత్న భూ
షణముల మేల్పసిండి జిగిశాలువలన్ మిథిలేశకన్యకా
మణిని రఘుప్రవీరునకు మన్ననతోడ నొసంగితేని రా
వణ మనకెల్ల భంగుల శుభంబులుగల్గి సుఖింతుమెంతయున్.

—: రావణుడు విభీషణుని కఠినముగా నిందించుట :—

చ. అనుచు విభీషణుండు వినయంబెసయన్ వచియింపుచుండ తా
వినివిని దైత్యవల్లభుడు వెక్కసమైన రుషాభియోగ లో
చనముల విస్ఫులింగకణజాలము బర్వగ నుగ్రమూర్తియై
యనియె యముప్రచోదిత దురాశయ దుస్సహ కర్కశోక్తులన్.

గీ. ఘోరసర్పంబుతోనైన కుటిలవైరితోడనైనను స్నేహంబుదొడరిసేయ
వచ్చు మిత్రుడనని చెప్పి వైరిపక్షమూను కుమతులతో జెల్మి పూనతగదు.

క. జ్ఞాతులశీలం బెరుగుదు జ్ఞాతులకాపదలుగలుగు సమయములందుం
బ్రీతి వహింతురు జ్ఞాతులు జ్ఞాతికి నైజమిది సకలజగములయందున్.

వ. లోకమున జాతిశ్రేష్ఠుడుగను కార్యసాధకుడుగను శాస్త్రజ్ఞుడుగను శూరుడుగా నుండెనేని యసూయాగ్రస్తులై జ్ఞాతులు బాహ్యస్నేహమును ప్రదర్శించుచు వ్యసనకాలముల పరిత్యజింపజూతురు. పద్మవనమున యేనుగులు గజగ్రహణ పురుషులనుగాంచి చెప్పినవిషయమొకటి కలదు. పాశములవలనను శస్త్రాదుల వలనను యగ్నివలనను మాకుభయములేదుగాని గజగ్రహణులకుపాయము జెప్పి మమ్ములపట్టించిన జ్ఞాతిగజములవలన మాకుభయోత్పాతము గలుగు చున్నదని వచించె గావున.

గీ. ధనము బెంపొందు గోసముదాయమునను విప్రవరులందు దమమభివృద్ధినొందు
స్త్రీలచాపల్యగుణము సుస్థిరతనెగడు జ్ఞాతివలన భయంబునిశ్చయముజగతి.

వ. ఇట్లే జ్ఞాతివలన సంప్రాప్తించు భయమే గొప్పదిగా శాస్త్రములు బోధించు చున్నవి.

మాలినీవృత్తము :

నన్నుజగంబులలోన సమస్తజనంబనిశంబు ముదంబెసగన్
సన్నుతిజేయుటయున్ దృఢభక్తియు సత్కృతి జేయుటయుం గడు శౌ

ర్యోన్నతి శత్రుశిరంబులు పన్నుటయున్ విభవాతి శయంబున పెన్
పన్నెకునెక్కుట నీవు సహింపక వాకొనెదిట్టుల మూఢమతీ.

వ. శరత్కాలమందు గర్జిల్లు మేఘము లెట్లు వర్షమును గలుగజేయవో యట్లే యయోగ్యుల సాహచర్యము నిరర్థకమగుచుండును. నీవు నాయుచ్ఛ్రితస్థితినిజూచి సహింపజాలక నసూయాగ్రస్తుండవై దుష్టస్వభావమున వచించుభాషణములు నేవినన్నొల్ల.

గీ. ఈవిధిదురుక్తు లింకొక్కడెవ్వడేని యాడియుండినచో వాని నా క్షణంబ
చంపియుండుదు నీవునాసరసనిలువ తగవుకులపాంసనా వేగతరలిపొమ్ము.

చ. అనుచువచించు రావణుమహాకఠినోక్తులు వించుతద్విభీ
షణుడు హృదంతరంగమున సైపక నొక్కగదాయుధంబు గ్ర
న్ననగొని మంత్రిసత్తములు నల్వురుప్రేముడి తన్నుగొల్వ రి
వ్వునగగనంబు పైకెగసి భూరిరుషోక్తుల బల్కెనిట్టులన్.

వ. రావణా నీవునన్ను కఠినముగా దూషించినను పితృసమోజ్యేష్ఠః అను న్యాయ ప్రకారముననీయెడగలభక్త్యతిశయమువనీకు ప్రత్యుత్తర మొసంగనో డెదనీవిట్లు ధర్మప్రవర్తకుండవై యొనర్చునీయకృత్యములసహించి నీసమక్షమమందుండజాల నీక్షేమ మపేక్షించి పథ్యకరములైన హితంబుపదేశించితి. ఆత్మజ్ఞానవిహీనులై యమునకు వశులైన భవాదృశులు యిట్టి యప్రియోక్తుల నంగీకరింపజాల రేలనన.

గీ సంతతప్రియవాదులౌ జనులుధాత్రి సులభముగ లభ్యమగుదురు క్షోణినాథ
యప్రియకరంబు పథ్యమైయలరు పలుకువక్తయును శ్రోతయును
దుర్లభంబుసూవె.

గీ. అగ్నిచేగాల్పబడెడు గృహంబువదలి జనమనసురాని విధమున జమునికాల
పాశబంధనములజిక్కి నాశమొందు నినువిడిచిపోవుటకు నాకుమనసురాదు.

సీ. మనుజేంద్ర నాహితంబును వినవైతివి నినుసంస్కరించెడు ఘనుడెవండు
శ్రీరాముబాణాగ్ని శిఖలలోగ్రమగ్గి నాశమునొందునిను గాంచజాలసుమ్ము
శౌర్యాధికుండైన జమునిచేచెడియెడు సికతావినిర్మితసేతువట్లు
భ్రాతవాకతన నీభావుకమర్థించి విహితంబుబోధింప వెగటుదోచె
తప్పులక్షమింపు మఖిలదైత్యప్రపూర్ణమైన లంకాపురమును సౌఖ్యముగనీవు
కడగియెవ్విధముననైన గాచికొమ్ము సీతనర్పించుటెంతయు శ్రేయమగును.

—: విభీషణుడు శ్రీరామాదుల సన్నిధికరిగి శరణాగతుడగుట :—

గీ. రావణునితోడ నీప్రకారముగ తద్విభీషణుండతి కఠినసంభాషణముల
బలికి తత్క్షణమున రఘుప్రవరులిర్వురెచట నివసించి రచ్చోటికరుగుదెంచె.

వ. వివిధసాధనోపేతులును భయంకరపరాక్రమసంపన్నులగు నల్వురు మంత్రు
లతో సముద్రోత్తరతీరమున కేతెంచుచుండ వారియాగమనంబెరింగి సుగ్రీవుడు
హనుమత్ప్రభృతులైన వానరులతో నిట్లనియె.

మ. అవలోకింపుడు బంధులార దివిఘోరాకారులౌ రాక్షస
ప్రవరుల్ నల్వురుగొల్వ శస్త్రధరుడై వైరంబునన్ నేటికా
హవభూమిన్ మనలన్‌జయించుటకుగా నత్యంత శీఘ్రంబునన్
దివిషద్వేషి యొకండిదే యిటకు నుద్వేగంబుతో వచ్చెడున్.

చ. అనుటయు వానరప్రవరు లాగ్రహముల్ పెనుపొంద సాలముల్
పెనుశిలలన్ బెకల్చుకొని వేగమె వానరనాథ వీరలం
దునుమననుజ్ఞనిమ్ము బటుదోర్బలిమిన్ మనపైకివచ్చు దు
ర్దనుజుల నీక్షణంబె సమరస్థలి నుక్కడగింపగల్గనన్.

మ. అని వాక్రుచ్చెడు వానరోత్తముల వాక్యంబుల్ సమగ్రంబుగా
విని ప్రాజ్ఞుండగు తద్విభీషణుడు నిర్భీతిన్ సముద్రోత్తరం
బున నాకాశపథంబునన్‌నిలిచి సంపూర్ణాదరంబొప్ప ని
ట్లనియె వానరవీరులంగని ప్రదీప్తానల్పవాగ్గుంభన్.

వ. మహనీయులారా నావిన్నపంబొక్కటవధరింపుడు.

సీ. రావణుండను దుష్టరాక్షసనాయకుండొప్పు నాతనికి సహోదరుండ
బిలుతురునన్ను విభీషణుండనుపేర తద్రావణుడు జనస్థానమందు
నుద్ధతుడై జటాయువును పోరవధించి సీతనుగొనివచ్చి చెరలనుంచె
రాక్షసవనిత లారామామణిని కడుమున్ననతో బోచుచున్నవారు
యేను న్యాయపథంబున హేతువాక్యముల పృథంబుగ నారఘుకులవిభునకు
ప్రీతితో జానకిని సమర్పింపుమనుచు తేటతెల్లముగా ప్రబోధించినాడ.

వ. ఆసన్నమరణావశిష్టుండగు రోగియౌషధమును గ్రహింపజాలని విధమున కాల
చోదితుండై రావణుడు మదీయ హితవచనంబుల నాదరింపక నన్నుమిగుల
కఠినముగా నిందించి పరిభవించె తత్కారణమున.

క. దారాపుత్రాదుల పరివారముతో సకలవస్తు బాంధవుల నిజా
గారముల నెల్లవిడిచియు శ్రీరామునిగొల్వ నేడు జేరితినిటకున్.

వ. గావున నా విజ్ఞప్తి నవధరింపుడు.

గీ. సర్వలోకశరణ్యు నిక్ష్వాకువంశభూషణుండగు శ్రీరామభూమిపాలు
శరణమర్థింపవచ్చితి సత్యమిదియు విన్నవింపుడు మీరు మద్విషయమెల్ల.

వ. అంత సుగ్రీవుడు తద్వృత్తాంతమును శ్రీరాముని సన్నిధిలో నిట్లని విన్నవించె.

గీ. రఘుకులాధీశ వింటివే రావణునకు ననుగుదమ్ముండట విభీషణాఖ్యు నొప్పు
దైత్యుడసురులు నల్వురతన్నుగొల్వ వచ్చి శరణార్థి ననుచు వాక్రుచ్చుచుండె.

వ. శ్రీరామచంద్రా! కామరూపధరులును భూమ్యంతరిక్షచరులగు రాక్షసులు బహుమాయలు బన్నుచుండుదురు. లోకమున గుడ్లగూబలు పగలెల్ల కొండ గుహలలోడాగి రాత్రులలో నొడలెరుంగక నిద్రించు పక్షుల కులాయముల జొచ్చి వాటిని హతమార్చుచుండును గావున అట్లే యీరక్కసులు మాయ మాటలువచించి మనలనమ్మించి మనలోజొచ్చి వంచనతో మనలపరిమార్చ తలంపున నేతెంచిరి. వీడు పరమకిరాతుడగు రావణుని సోదరుడనని వచించు చుండె. గావున వీడు నిశ్చయముగా సోదరుండుగాని గూఢచారుడుగాగాని కానగు అందువలన వీనిని వీనిసహచరులను గట్టిగాదండించి పంపుట ముఖ్యము మనము ప్రకృతము మంత్రాలోచన మొనర్చుటకును సైన్యముల వ్యూహముల బన్నుటకును శత్రువీరుల సమాలోచనములు గుర్తించుటకును యత్యంత జాగరూకులమై ప్రవర్తింపవలయు యని దూరదర్శియు కార్యకోవిదుండును నగు సుగ్రీవుడు వచింప శ్రీరాముడు విని హనుమత్ప్రముఖులనెల్లర సంప్ర దింపదలచి వారలతో నిట్లనియె.

క. శ్రేయస్కాములు గడుప్రజ్ఞాయుతులేనియును కార్యసంకటములలో
ధీయుతులగు సుహృదయుల యుపాయాలోచనములెలమి బడయగవలయున్.

ఉ. నావచనంబవస్యము వినందగు మీరు వనాటులార త
ద్రావణుసోదరుండితడు రాక్షసవీరుడు వీనిగూర్చి సు
గ్రీవుని మోచనంబు పరికించితి రెంతయునేర్పుతోడ మీ
భావములెల్ల తేటపడ బల్కుడు నాహితమర్థిగోరుచున్.

క. అని ప్రశ్నించుటయును తద్వనచరవరులెల్లరును ముదమునన్మరి శ్రీరా
మునకు హితమభిలషించుచు ననువుగ స్తుతిపూర్వకముగ ననిరివ్విధిగన్.

సీ. శ్రీమదార్యాన్వయ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర రామచంద్ర
నీప్రభావంబు వర్ణింపనల్పులకుసాధ్య పడవన మేమెంతవారమరయ
త్రిభువనముల నీకు తెలియని విషయమొక్కటియును లేదునిక్కము మహాత్మ
శ్రీరఘుపతి కపిస్నేహితుండనుకీర్తి నిఖిలజగంబుల నిలుపదలచి
మాయెడల పూర్ణమైన ప్రేమమున నిట్టులడుగుచున్నాడ వతులధర్మాన్వితుండ
వాత్మయొప్పింతువు సుహృజ్జనాళిపట్ల ననయము పరీక్షతో జేతు వన్నిపనులు.

గీ. భాస్కరకులావతంస మీప్రశ్నములకు సంశయచ్ఛేదమొనరింప జాలుకడు స
మర్థులును ప్రాజ్ఞులైన నీమంత్రివర్య లొక్కరొకరు నిజాభీష్టముగ్గడింత్రు.

చ. అనికపివీరులెల్లరన నద్భుతనీతినిధాను డంగదుం
డను రఘువంశవర్ధన మదాశయమేమన వీడుశాత్రవుం
డనుటకు సందియుంబె కలుషాత్మకుడౌ దశకంఠు సోదరుం
డని వచియించెగావున దురాత్మకు నీతని నమ్మవచ్చునే.

క. దేవాశరబుద్ధులు తమ భావంబులు గప్పిపుచ్చి పరిపరిగతులం
గేవలమనవహితాత్ముల వేవిధముల ద్రోహమెంచి వెడలుదురవనిన్.

గీ. వీని గుణదోషములనెల్ల వివిధగతుల జక్కగ పరీక్షజేసి నిస్సంశయముగ
సుజనుడై నగ్రహించి దోషుడగునేని బహువిధంబుల దండించి పంపవలయు.

గీ. గొప్పగా దోషయుక్తుడై గుణములల్పమున్నచో వానిజేర్పగా నొప్పదెందు
సుగుణసంపన్నుడై దోషసూక్ష్ముడైన నతనినునలోన జేర్చుటర్హమనిదలతు.

వ. పదంపడి శరభుం డిట్లనియె.

చ. అనఘ విభీషణుండు శరణాగతిసంచు వచించుమాత్ర యీ
దనుజుని విశ్వసించుట హితంబగునే పరికింపుడీతనిం
జనవుఘటిల్ల నమ్మి మనసంఘములోపల జేర్చబోల దీ
తని విషయంబునన్ బహువిధంబుల జాగ్రతబూనుటొప్పగున్.

వ. అనంతరంబ జాంబవంతుండు నిజాభిప్రాయమిట్లని విన్నవించె. శ్రీరామచంద్రా
నా విజ్ఞప్తి నవధరింపుడు.

గీ. ప్రబలవిద్వేషియును మహాపాపియైన రాక్షసేంద్రునివిడిచియీరక్కసుండ
దేశ కాలములందరుదెంచె గాన సంశయింపదగు వీని సర్వగతుల.

వ. అంతమైందుండిట్లనియె. శ్రీరామచంద్రా! నాయభిప్రాయమవధరింపుడు ఈ రక్కసుని రావించి యితని బలాబలముల గుర్తించి రావణుని యభిప్రాయం బెరింగి పిమ్మట తత్కాలోచితముగా మనము ప్రవర్తించుట సముచితమని తలంతుననుటయు.

గీ. అంత సంస్కారసంపన్నుడైన హనుమ రామచంద్రునితో మధురముగ సముచితార్థయుక్తంబులైన వాక్యముల నధికభక్తి తాత్పర్యములతోడ బలికెనిట్లు.

గీ. నాహితోక్తుల సావధానముగ వినుడు శ్రీరఘూత్తము పాదరాజీవయుగళ మందునాకున్నయట్టి భక్త్యతిశయమున తద్దయువచింతు నీయుదార్థమును తెగువ.

వ. లోకమున వ్యక్తులలో సాధారణముగా హర్షామర్షములు శోకమోహములు గలిగినప్పుడు లోనిముడక బహిర్గతములగుచుండును. కావున వారివారి భాషణాదులవలన సుముఖ వికాసాది లక్షణములనుబట్టి వారివారి యభిప్రాయముల నిర్ణయింపవచ్చును. ఇప్పుడీతని ముఖవైలక్షణ్య భాషణాదులను బట్టి యితండొక సాధుస్వభావముకలవాడనియే తోచుచున్నది. దుష్టరాక్షస భూయిష్టమగు లంకాపట్టణమున సత్స్వభావులుగూడా కలరని నా నమ్మకము. నాపై యింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రమూలమున బద్ధుడనైన నన్ను రావణుని సముఖమునకు గొనిపోయిన రక్కసులతో రావణుడు నన్ను వధించి రమ్మని యుత్తర్వొసంగె తత్సమయమున నీ విభీషణుడు దూతల వధింపరాదనియు యేదేని దండన జేసి పంపుమని పెక్కువిధముల బోధించె. గావున నితండొక నిర్దోషి కావచ్చుననియు, నితండొక యుద్దేశ్యముతో నేతెంచెనని తలంచుచున్నాడ యది యెద్దియున నాకర్ణింపుడు.

మాలినీవృత్తము :

దేవదశాస్యుని దుర్ణయమోర్వక ధీరతనాతనిద్రుంచుటకై
నీవరుదెంచుటయున్ మునువాలిని నేర్పునద్రుంచి ప్రియంబున సు
గ్రీవునకుం గపిరాజ్యమొసంగిన కీర్తిని విన్నకతంబున నీ
సేవకువచ్చె విభీషణుడిత్తరి జెచ్చెరరాజ్యకుతూహలియై.

వ. కావున కార్యావసరమును బట్టి మీరామీ బుద్ధికౌశలమున యోచించి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపుడనుటయు శ్రీరామచంద్రుడు యించుక యోచించి యిట్లనియె.

గీ. ఈ విభీషణువిషయమై యేనుకొంత చెప్పదగియున్నదిపుడు నాక్షేమమరసి సాధ్యవిషయంబులన్నియు సావధాన చిత్తులై మీరువినుడు నాశ్రేయమునకు.

గీ. అతులదోషసమాక్రాంతుడయ్యు మిత్రభావమున నేగుదెంచిన వానినెవ్వి
ధముననైనను వీడగాదగదు సజ్జనావళివచింతు రిదిధర్మమనుచుపేర్మి.

వ. ఇట్లు సంభాషించు శ్రీరాముని సౌహార్ద్రవచనములాలించి సుగ్రీవుడు కొంచెము దీర్ఘముగా యోచించి నీతిశాస్త్రరహస్యమునకు మూలముగను స్వామియైన శ్రీరాముని విషయమున తనకు గల ఆదరాతిశయమున వెండియు నిట్లనియె.

మంజరి :

వీడుదుష్టుడైనను కాకున్నను విరోధికనుజుడుగాన
వీడవలయుగాని చేర్పదగదిక వీనినిపుడు మనలోన
యన్ననువిడనాడివచ్చె నీతండాపత్కాలములోన
నెన్నగనిటువంటివాడు పరులకు హితమెంచునె ధరలోన.

గీ. అనుచు సుగ్రీవవచనంబులాలకించి సత్యవిక్రముడగు రామచంద్రుడంత
నాననంబున లేనగవంకురింప బలికె నందరు వినుచుండ ప్రమదమొసగ.

ఉ. వేయననేలయూకొనుడు విశ్వమునందొక ధర్మసూక్ష్మము
న్యాయతయుక్తితో నలరునయ్యది నే వివరింతుజక్కగా
దాయలువేచి యాపదలు దారొకనువేళనమంత్రు నేడితం
డీయెడ నేగుదెంచె నిదిహేతువు జ్ఞాతివధాప్రతీక్షుడై.

చ. అరయుములక్ష్మణా యొకరహస్యము యోచనసేసి చూచినన్
భరతుని సాటిచెప్పదగు భ్రాతయు తండ్రిహితంబుగోరు నా
సరియగు పుత్రకుండును నిజంబుగ నీకుసమానుడౌ సుహృ
ద్వరుడును గల్గరెందు నిదితథ్యము మాటలువేయునేటికిన్.

వ. శ్రీరాముండిట్లు వచించుటయు మహాప్రాజ్ఞుండైన సుగ్రీవుడంతరంగంబున శాంతికుదరమి లేచి వినయవినమితోత్తమాంగుండై యిట్లనియె.

శా. నా విజ్ఞప్తిని సావధానముగ విన్మారాఘవా మద్బల
ప్రావీణ్యాదులెరుంగ రావణుడు బంపన్వచ్చుచున్నాడు మీ
భావంబందు సమీక్షజేయుడిపుడే ప్రత్యర్థులన్ ద్రుంపగా
వేవేగన్ సెలవిండు సైన్యములకున్ విఖ్యాతతేజోనిధీ.

క. అనవుడు తనయెడ ప్రేమంబున రవిసుతుడిటులపలుకబోలు నటంచున్
మనమున నెంచుచు రఘువరుడనియె నిటుల సువిహితోక్తులాతనితోడన్.

శా. సుగ్రీవా భయమేల నీతడతి దుష్టుండైన గాకున్న నా
యుగ్రంబందెవు డస్మదీయులకు నత్యంతార్తి గల్గింపలే
డుగ్రకూరపిశాచ యక్ష దనుజవ్యూహంబునెల్లన్ మహో
దగ్రక్రోధదవాగ్నికీలఁదృటిలో దగ్ధంబు గావింపనే.

వ. అదియట్లుండె వినుము. ఇతడు శరణాగతిచేయుచున్నవాడు. గావున వీని నవ
శ్యము రక్షింపవలయు శరణాగతుడగువానిని విడుచుట ధర్మముగాదు దీని
కొక తార్కాణము వినుము.

మాలినీవృత్తము :

వానరనాయక వింటివిగాదె కృపామతి నొక్కకపోతమునుం
గాననమందు కపోతినిదృంచిన కర్కశుఁడైననిషాదుని దు
ర్మానసుడంచుదలంపక దీనుశరణ్య నిజాంగమొసంగియు త
త్ప్రాణముగావదె మద్విధమర్త్యులవార్తలవేరడుగన్ వలెనే.

వ. కండుడను మహర్షి బోధించిన శరణాగతరక్షణవిషయమున గలధర్మోక్తుల వివ
రించెద నాకర్ణింపుడు.

సీ. అధికదైన్యమున బద్ధాంజలుండై శరణార్థియైవచ్చు ఘోరారియైన
సుకృతకర్ముడు జంపజూడ డెప్పరుసున ప్రాణమైనత్యజించి పరమకరుణ
యార్తుడైనను దృప్తుడైనను శరణంబు వేడుశత్రువును గాపాడదగును
భయముచేగాని దుర్భరమోహమునగాని కామవశంబునగాని జనుడు
శక్తికొలదిగ నతన్ని బసన్నబుద్ధి బ్రోవకుండిన యెడల తత్పురుషు డధిక
లోకగర్హితమగు పాపలోకమందు బడినశించును సందేహపడగనేల.

క. శరణార్థిననుచువచ్చిన నరుడరిచేజూచుచుండనరుకబడిన త
త్పురుషుండువానిసుకృతము హరియుంచుసుమీధ్రువంబుహరివరవింటే.

వ. కావున నేను కండుమహర్షి వాక్యానుసారము ప్రవర్తించెద. ఇయ్యది ధర్మ
యుక్తముగను యశస్కరముగను స్వర్గఫలసాధనముగానున్నది. కావున
సుగ్రీవా నాప్రతిజ్ఞ వినుము.

గీ. సకృతుగానైన నాయెడ శ్రద్ధతో ప్రపన్నుడకుటిలభక్తి నీవాడననుచు
సర్థిబ్రార్థించు సర్వభూతాళి కభయదాన మొసగెద నిదిమద్వ్రతంబు సుమ్ము.

వ. అందువలన మీరలుమదాజ్ఞానుసారముగా

ఉ. వానిని తోడితెండిటకు వైళము నేనభయంబొసంగితిన్
వానరరాజ సత్యమనవద్యభుజాబలశౌర్యసంపదం
బూనికనీవిభీషణుని బ్రోచుట జెప్పెడిదేమి రావణుం
డైననువచ్చి నాకుశరణాగతుడైన క్షమించిబ్రోచెదన్.

వ. అనియుపన్యసించుటయు సుగ్రీవుడు శ్రీరామునివచనంబులాలకించి శత్రుపక్షమునుండి వచ్చినవానిదోషముల పాటింపక మిత్రవర్గమునెల్ల సమాధానపరచి రావణుడువచ్చినను రక్షించెదనని చెప్పిన శ్రీరాముని సౌహార్ద్రాతిశయంబునకెంతయు పరమాశ్చర్యభరితుండై శ్రీరామునితో నిట్లనియె.

సీ. శ్రీరామ రఘుకులక్షీరాంబునిధిసోమ సౌహార్ద్రగుణధామ సమరభీమ
నీప్రభావంబెన్న నేనెంతవాడను వరధర్మసూక్ష్మ తత్వజ్ఞమూర్తి
సౌశీల్యవాత్సల్య శౌర్య ధైర్యావ్యసంఖ్యాక కళ్యాణ గుణాశ్రయుడవు
సముధికమాధుర్య సత్యభాషణుడవు స్వాశ్రితసకలజనావనుడవు
తద్దయు పరార్థచింతనా తత్పరుడవు విబుధజనసేవ్యమాన పవిత్ర దివ్య
చరితుడవు సద్యశజ్యోత్స్న సకలదిశల వెలయజేయు జగత్రయ విభుడవీవు.

గీ. అలవిభీషణుజంపగా వలయుననివచించియుండిననాకు యోచించిచూడ
నతడు పరిశుద్ధుడనితోచె హనుమనుడువు ముఖవికాసాది లక్షణములనుబట్టి.

వ. మహాత్మా! నీయనుగ్రహావాప్తికర్హుండగు విభీషణుండు మాతో సఖ్యంబువడసి కలసిమెలసి సుఖియైవర్తిల్లుగాకయని వచించె నంత శ్రీరామచంద్రుడు విభీషణుని తోడ్కొనిరండని వానరులకు నాజ్ఞనొసంగుటయు తదాజ్ఞానుసారము గగనతలంబునుండి సచివసహితుండై తక్షణంబ దిగివచ్చి విభీషణుండు తానింతకుమున్ను వినియున్నదానికన్న మిన్నగా నత్యద్భుతముగాప్రకాశించు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహ సౌందర్య సౌశీల్య లావణ్య గాంభీర్యాదార్యాది గుణగణంబుల కెంతయు సంతసించి విస్మయావిష్టుడై సంతోషపారవశ్యమున శ్రీరాముని పాదారవిందములపై సాష్టాంగదండప్రణామమర్పించిన శ్రీరామచంద్రుడు నిజబాహుద్వయంబున నతనిగ్రుచ్చియెత్తి పరిగ్రహించిన విభీషణుండంజలిబద్ధుండై నిలిచి శ్రీరామునితో వినయపూర్వకముగా నిట్లనియె శ్రీరామచంద్రా మదీయ విజ్ఞాపనంబవధరింపుడు.

ఉ. రావణు సోదరుండను పరాభవమొందితి వానిచేత రా
మావనినాథ మిత్రుల ధనాదుల లంకను వీడినేడు నా
జీవితమున్ భవద్గతముజేసితి రాజ్యము సౌఖ్యమెల్ల స
ద్భావముతోడ జేకొనుము దాసుడ సర్వశరణ్యా సత్కృపన్.

సీ. అనిభరన్యాస మొనరించి యంజలిఘటించి పలుకువిభీషణు నంచితోక్తు
లలర వెసనాదరించి దయార్ద్రబుద్ధి నతనితో శ్రీరఘూత్తముడనియె నిట్లు.

—: శ్రీరాముడు విభీషణుని లంకా విశేషముల నడుగుట :—

క. తెలుపుము రాక్షసులబలాబలములను సవిస్తరముగ పగతునిశక్తిం
దెలసెద విభీషణాయన కలరూపెల్లన్ వచింపగాదొడగెనిటుల్.

ఉ. రామనృపాలవర్య మును రావణు భూరితపంబు పెంపునం
దామరసోద్భవుండు మదితద్దయు మెచ్చి వరంబులివ్వ ను
ద్దాము పరాక్రమస్ఫురణ తద్వరగర్వముచే నవధ్యుడై
యామున దేవదానవ దిశాధిపులన్ గణియింపడాజిలోన్.

చ. అతులిత వీర్యశాలి భయదాహవభూముల నత్యుదగ్రు డ
ప్రతిముడు కుంభకర్ణుడనువాడు దశాస్యునిసోదరుండు నా
కతడును సోదరుండలమహానగ సన్నిభవిగ్రహుండు దీ
ర్ఘతర నిశాతదంష్ట్రుడు నిరంతరదారుణ సుప్తశీలుడున్.

గీ. అద్భుతబలోన్నతుండు ప్రహస్తుడనెడు సైన్యనాథుండు కైలాసశైలమందు
గెలిచె మునుమాణిభద్రుని గిన్నరేశు వాహినీనాథు ప్రబలాహవంబులోన.

చ. అతికుశలుండు భీషణమహాహవ కోవిదుడింద్రజిత్తు ధీ
రత రిపువర్గమున్ శరపరంపరలన్ హతమూర్చ హోమముం
జతురతదీర్చి దీర్ఘమగు జాపముతోడ నదృశ్యుడై సము
ద్ధతి విజయంబుగాంచు వివిధంబుల మాయలుబన్ని ద్రిమ్మరున్.

వ. మరియు మహోదర మహాపార్శ్వ యతికాయ దుర్ముఖ ప్రముఖ వాహినీ పతులు దిక్పాలసదృశులు కామరూపధరులు మాంసశోణితభక్షులు యట్టిపది కోట్ల సైనికులు లంకాపట్టణమును కాపాడుచుండుదురు. వారలసహాయమున రావణుడు సకల దిశాధినాథులతో గూడిన దేవతావర్యుల నందర నోడించి విజయమును సాధించె ననివచించుచున్న విభీషణుని వాక్యముల నాకర్ణించి శ్రీరామచంద్రుడు విభీషణునితో నిట్లనియె.

చ. వినుము విభీషణా తెలసె నింటిభవద్వచనంబులింక నీ
వననిధిజొచ్చినన్ దివిజువల్లభుడాసిన నైన రావణుం
డనయు సుహృత్స్వహోదర యుతంబుగనాజివధించినిన్ను నా
యనుజునిసాక్షిగా కడుప్రియంబున రాజ్యపదస్థుజేసెదన్.

గీ. బవరమందున పుత్రసబాంధవముగ రావణునిద్రుంపకేను మద్రాజధాని
యైన శ్రీమదయోధ్యకు నరుగసుమ్ము తథ్యమిది యొట్టుమత్సహోదరులపైన.

గీ. ఇటులవచియించు రామభూమీశునుడుల నాలకించి విభీషణుం డతిముదమున
ప్రాంజలిఘటించి కడువిధేయత రఘుప్రవీరు గనుగొని యిట్లని విన్నవించె.

గీ. రఘుకులాధీశ నేనురణములోన శక్తికొలదిగ పోరాడి సర్వగతుల
లంకపైదాడివెడలి బలంబుమెరయ సాయమొనరింతునీకు నిస్సంశయముగ.

కవిరాజవిరాజితము :

అనుచువచింప రఘూద్వహుడెంతయు హర్షమెలర్ప విభీషణునిం
దనివిసనంగ కవుంగిటజేరిచి తద్దయులక్ష్మణునింగని యి
ట్లనియె సహోదర నీవురయంబున నంబుధితోయము దెమ్మిపుడీ
తనినభిషేక మొనర్పగ నిమ్ముగ దానవరాజ్యరమాపతిగాన్.

వ. అని యాజ్ఞాపించుటయు తక్షణంబ లక్ష్మణుండు కపిప్రముఖులచే కలశంబులతో
సముద్రోదకంబుల దెప్పించుటయు, నంత

సీ. అభిషేకమొనరించి రసురరాజ్యమునకు నలవిభీషణు సాగరాంబువులను
పరిమళశీతల పవనముల్ వీతెంచె దివిదుందుభిధ్వనుల్ దీటుకొనగ
పుష్పవర్షంబు వేల్పులపిండువర్షించె వానరజయజయ ధ్వానములర
రవితనూజుడును శ్రీరామచంద్రుండును సౌమిత్రితోగూడి సకలకపులు
తత్సముద్రోత్తర తటస్థితప్రశస్త పర్వతోపాంత తతశిలాభాగమందు
నతులవైభమున ప్రహర్షాంతరంగు లగుచు నభిజిన్ముహూర్తంబునందుపేర్మి.

వ. అయ్యవసరంబున వానరులెల్లరు శ్రీరాముని వాత్సల్యౌదార్యాది గుణంబుల
కెంతయు పరమానందభరితులై జయజయధ్వానములొనర్చిరనంతరంబ హను
మత్సుగ్రీవులు విభీషణునితో మిత్రమా ! యీ వానరవాహిని సముద్రము
నుత్తరించుటకు సులభోపాయంబు నెరింగింపుమనుటయు నతండిట్లనియె
శ్రీరామచంద్రుండీ సముద్రు నుపాసించి తదనుగ్రహంబువడయునేని సముద్ర
తరణంబు సులభసాధ్యంబని వచింప శ్రీరామచంద్రుండందులకంగీకరించి
తోయనిధితటంబున కుశాస్తరణంబేర్పరించి దానిపై వేదికాంతరవర్తియగు
పావకుచందంబున నదనదీభర్తయగు రత్నాకరు నుపాసించుచు శయనించె.
అట్టియెడ రావణప్రేరితుండై శార్దూలుండను రక్కసుండొకం డయ్యెడ

కేతెంచి ఋక్ష వానరచమూసమూహంబుల నవలోకించి సత్వరంబున లంకకరిగి రావణునకు బ్రణమిల్లి యిట్లని చెప్పందొడంగె.

సీ. ఏమి జెప్పుదుదానవేశ్వర హర్యృక్షవాహిని రెండవవార్ధి బోలె
దర్పించి లంకపై దండెత్తివచ్చి యీరైదామడలదూరమాక్రమించె
రామలక్ష్మణు లపూర్వమహాస్త్రములదాల్చి వార్ధితీరమునకువచ్చియుండి
రేగొంతవిషయమే యెరిగియుండితిగాన నీవు దూతలనంపి నిఖిలవార్త
లరయుదగుదింక నాలస్యమాచరింప జనదు సీతనొసంగుటో సాంత్వనములు
బల్కుటయో లేకభేదాద్యుపాయములను మెలపుమీరఁ బ్రయోగింప
వలయుసూవె.

—: రావణుడు శుకుడనువానిని సుగ్రీవాదులకడ కనుపుట :—

క. అని నుడువ దశముఖుడు శుకుడను వాని బిలిచి పలికె నసురవరాగ్ర
క్కున నీవుబోయి సుగ్రీవునికడ నా మాటలుగ బ్రబోధింపుమిటుల్,

సీ. హరియూథనాథ నీవాలింపుమొకమాట సత్కులీనుడవు ప్రసన్నమతివి
రామాశ్రయమున సార్థకమును మరినిరాశ్రయమున పెనునిరర్థకము లేదు
తలపోయ నీవు సోదరతుల్యుడవు నాకు యేలవైరము మనకిరువురకును
రఘుకులేశ్వరుని భార్యను నేహరించితి దాననీకొదవిన హానియేమి
చనుము కిష్కింధకెంతయు సౌఖ్యముగను సుమనసులకేని లంకలో జొరనశక్య
మనిన సరవానరులమాట లడుగవలెనె మానవులతోడ చెలిమినిమానుమింక.

వ. అని సందేశమంప శుకుండు పక్షిరూపమున సుగ్రీవాదుల సముఖమునకేతెంచి గగనభాగంబున నిలిచి సుగ్రీవునితో రావణుని సందేశమును వినుపించుచుండ వానరలెల్లరు వానిని చుట్టిముట్టి వివిధవిధంబుల హింసింప తత్పీడనంబోర్వక వాడు రామునితో మొరబెట్టుకొనుటయు శ్రీరాముడాతనియెడ కరుణించి విడిపింప వాడంతరిక్షముననిలిచి సుగ్రీవా రావణునకేమి సమాధానమని యడుగ సుగ్రీవుడు రావణునితో నా మాటలుగా నిట్లనుమని వాకొన దొడంగె.

సీ. నీవు నాకెటువంటి స్నేహితుండవుకావు నీయెడనెనరుంచ నీతిగాదు
నాకుపకార మెన్నడు నీవొనర్పలే దొనర నాకీవు ప్రియుడవునుకావు
రామభూవిభుని భార్యను తెచ్చితివిగాన క్రూరుడౌ వాలిని గూల్చినటుల
నినునతీసుత సుహృన్నివహంబుతోడుత బలుశౌర్యమున గూల్ప
వలయుసుమ్ము

గీ. భాస్కరుని ప్రక్కకొదిగిన పాకశాసనాది దివ్యులమాటున నణగియున్న
వేగపాతాళమున జొచ్చి డాగియున్న దాశరథి నిన్ను విడువడు దైత్యనాథా.

వ. అని పల్కుచున్న నంత నంగదుడు రోషముతో

ఉ. ఆరయుపీడు దౌత్యమునకై చనుదేరగలేదు గూఢుడౌ
చారుడటంచు దోచె మనసైన్యములోపలి లోటుపాటులన్
ధీరతగుర్తెరుంగ నరుదెంచెను సందియమేలసెంక నీ
క్రూరునిబట్టి కట్టుడిటకున్ జననీయకు డెన్నిభంగులన్.

వ. అని నుడువుటయు వానరప్రముఖులు కొందరు వానిని త్రాళ్ళతో బంధించి రంత.

—: శ్రీరాముడు సముద్రుని శరణాగతి చేయుట :—

గీ. శత్రుహరుడగు శ్రీరామచంద్రుడంత జలనిధితటంబునన్ దర్భశయ్యాయందు
ప్రాఙ్ముఖంబుగ శయనించి పరమనిష్ఠ తగనుపాసించె తత్సరిత్పతినిగూర్చి.

వ. సదనదీనాయకా! నిన్ను శరణంబర్థించునాయెడ ప్రసన్నుండవై నా సైన్యము లకును నాకును లంకానగరప్రవేశమునకు మార్గమొసంగుమని త్రికరణశుద్ధిగా మూడురాత్రులు నియతుండనై యుపాసించితి. మూఢచిత్తుండగు సాగరుండు ప్రసన్నుండుగాకున్న శ్రీరాముండత్యుత్కట క్రోధావేశంబున కన్నుంగవ కెంపుగదుర శుభలక్షణుండగు లక్ష్మణునితో డిట్లనియె.

ఉ. కాంచితివే సహోదర సగౌరవభావముతోడ నేను ప్రా
ర్థించుకొలంది తోయనిధి తెంపునదర్శనమీక గర్వియై
యెంచుక లెక్కసేయ డిల హీనులు సత్పురుషాళిపట్ల ని
ట్లుంచిత సద్గుణంబులు నిరర్థకపద్ధతినెంతురెంతయున్.

గీ. సజ్జనులపట్ల చెలువొందు శమదమంబు లార్జవము ప్రియభాషణమాదిగాగ
సద్గుణంబులసామర్థ్య గరణినెంతు రవనినెల్లెడకడుదుష్టులైనజనులు.

గీ. లక్ష్మణా! విశ్వమందు దలంచిచూడ సమరరంగస్థలంబున సామమునను
జయముసాధింపగాలేరు సామమునను యశమునార్జింపగాలేరు న్యాయముగను.

వ. గావున నితనినిదండోపాయమునసాధించితి రెద.

శా. చాపంబున్ గొనితెమ్ములక్ష్మణ మహాసర్పప్రతీకాశమై
దీపింపన్ విలసచ్ఛరప్రతతితో తీవ్రంబుగానిప్పుడే
యీపాథోనిధితోయమెల్లఁ దృటిలోనింకింతుతజ్జంతు సం
తాపాటోపముతోకపుల్ నడచియుత్సాహంబుతో నేగెడున్.

శా. సౌమిత్రీ! గనుగొంటివే జలధి వైషమ్యంబునన్ నేడు మ
త్సామర్థ్యంబు నెరుంగజాలక నలక్ష్య స్వాభిమానంబుతో
భీమంబై నఘుమఘుమధ్వనుల గంభీరాంభ సంరంభయై
వ్యోమంబంటు మహోర్మిమాలికలతో నుప్పొంగె గర్వోన్నతిన్.

వ. ఇంక నుపేక్షించిన ప్రయోజనము లేదు మదీయక్షమాగుణంబితని కసమర్థతగా తోచుచున్నది కాబోలునని తత్క్షణంబ.

శా. కాలాగ్నిప్రతిమాన తేజమున దీర్ఘంబైన కోదండముం
గేలందాల్చి రఘూద్వహుండు భుజశక్తిన్ నారిసారించు చా
భీలప్రోజ్జ్వల వజ్రతుల్యశరముం బేర్మిం బ్రయోగింప న
వ్వేళన్ వార్ధి మహోగ్రసత్త్వములతో భీతిల్లి ఘూర్ణిల్లగన్.

వ. అయ్యవసరంబున లక్ష్మణుండు శ్రీరాముతో మహాత్మా! నీకిట్టి జగత్ప్రళయ హేతుకంబైన యాగ్రహంబు తగదు శాంతింపవలయునని విన్నవించుచున్నను క్రోధంబుడుగక శ్రీరాముడు వెండియు సముద్రునితో.

శా. ఔరా వారిధి దోసిలొగ్గి బహుగా ప్రార్థించుచున్నన్ మహా
ఘోరాకారముదాల్చి మూర్ఖముగ మాకున్ మార్గముంజూపవా
క్రూరా మత్కఠినోగ్ర దివ్యశరపంక్తుల్ నీపయిం గుప్పి పెన్
నీరంబున్ జలజంతుసంతతులతో నిర్మూలముంజేసెదన్.

చ. సరళమనంబునన్ మిగులసంస్తుతి జేసిన సుప్రసన్నతం
గరుణవహింపవించుకయు గర్వమ త్రుళ్ళడగింతు నింక మ
చ్ఛరతతి సేతుబంధనము సల్పెద మద్భుజశౌర్యసారమీ
వెరుగవు కాంచుమా ప్లవగులేగెడు కాల్నడలన్ హుటాహుటిన్.

వ. అంత నిలువక.

శా. అంతన్ రామవిభుండు చాపమున బ్రహ్మాస్త్రంబు సంధించి క
ల్పాంతాగ్నిప్రతిమాన తేజమున వేయంబూన లోకంబు ల
త్యంతంబాకులమందె చీకటులు భూమ్యాకాశముల్ గప్పె వి
భ్రాంతిం ద్రోవలు దప్పి రిందుతపనుల్ వ్రాలెన్ మహోల్కాతతుల్.

క. పిడుగులు బడె గడగడమని పడకె మహాగిరులు ప్రళయవాయువు వీచెం
జెడమియును జ్జెదలు బ్రిదిలెం దొడితొడి జంతువులు భయముతో నార్చెకడున్.

వ. అట్టి ప్రళయకాల సంరంభ విజృంభణంబెరింగి సముద్రుడు స్వాభావికమహో త్తుంగ తరంగసంఘర్షణ ఘోషణాది జలవేగంబుపసంహరించుకొని కొంత దవ్వులోనికరిగి అమ్మహాజలాంతర్భాగంబునందుండి.

—: శ్రీరామునకు సముద్రుడు ప్రత్యక్షమగుట :—

సీ. స్నిగ్ధమై దూర్వ సన్నిభశరీరమువాడు కమలపత్రాభ నేత్రములవాడు
మణిమయోజ్వల హిరణ్మయవిభూషధరుం డనుపమరక్త మాల్యాంబరుండు
దివ్యపుష్పస్రజోద్దీప్త శిరస్కుండు గండమండిత రత్నకుండలుండు
మహనీయకౌస్తుభ మణిసహోదర రత్నకలిత హారైక వక్షస్థలుండు
మేరుశిఖరాగ్రమునసుండి మించురుచుల వెల్వడెడు బాలభాస్కరునివిధమునన్ జ
లాంతరమునుండి వచ్చి రత్నాకరుండు ప్రాంజలిఘటించి రఘుపతికనియెనిట్లు.

సీ. రక్షింపుమోజగద్రక్షక మహనీయ రఘువంశవర్ధనా రామచంద్ర
భువనావనార్థమై భువిమానవాకృతి నవతరించిన విభుండవుమహాత్మ
భవదాజ్ఞ చేతదిక్పతులును సూర్యచంద్రమరుత్కృశానుభూతములుసహజ
విధుల నిర్వర్తించి వెలయుదురదితప్పి చనగనెవ్వరికిని సాధ్యపడదు
గాన నేనును మరియీాయగాధ తోయపూరితుడనై ప్రసిద్ధినొప్పలయె నైజ
మందుకువిరుద్ధముగ నుంటనర్హమగునె వినుము శ్రీరామచంద్ర మద్విన్నపంబు.

వ. మహాత్మా! నా తప్పు మన్నింపుము. నాయందు గల కమఠ కచ్ఛప మకరాది మహాసత్వ సమాకీర్ణంబైన జలంబుల స్తంభింపజేయ వలనుపడదు. కావున నేనొక్క యుపాయంబాలోచించితి. సావధానమనస్కుండవై యాకర్ణింపుము. ఈ కపిసైన్యంబబ్ధితరించుపర్యంతము మకరాది జలజంతువులవలని యుప ద్రవంబు గలుగకుండువిధంబున నొనరించి సేతుబంధనమునకు మార్గమొసం గెద గావున.

చ. నలుడనువానరోత్తముని నాపయి సేతువుగట్టనిమ్ముల
నిలువననుజ్ఞ సేయుమతి నేర్పరి వీరుడు విశ్వకర్మతో
తులయగు నమ్మహాత్ముని సుతుండిత డట్లొనరింపనేనతో
జలనిధిను త్తరింపదగు సౌఖ్యకరంబుగ శ్రీరఘూత్తమా.

చ. అనవుడు శ్రీరఘుప్రవరు డాగ్రహమున్ విడనాడి మెల్లనన్
వననిధితోడ నిట్లనియె వ్యర్థముకాని మదీయసాయకం

బును విడువంగ యోగ్యమగు భూస్థలమెచ్చటనో వచింపు మం
చన ముదమంది రామునకు సంబుధి వెండియుబల్కె నీక్రియన్.

ఉ. శ్రీరఘువంశవర్ధన వచించెద విన్నపమూలకింపుమా
వారిధిలోన నుత్తరపు భాగమునన్ ద్రుమకుల్యనాగ నొ
ప్పారెడి పుణ్యభూమి కలదందు వసింత్రు మహోగ్రకర్ములా
భీరులు పాపవర్తనులు పెక్కురు వారలనేయుడిమ్ములన్.

వ. అని విన్నవించుటయు శ్రీరామచంద్రుండు వల్లెయని తచ్ఛరంబును తత్ప్రదేశ మునఁ బ్రయోగించె నబ్బాణపాతంబునకు రసాతలపర్యంతమచ్చోట భూమి బ్రద్దలై వ్రణంబై యటనుండి భయంకర ధ్వనితో జలంబాకసపర్యంత మెగసె నట్టియెడ త్తత్ప్రదేశంబెల్ల దహింపబడి నిర్జలంబై మరుకాంతారంబునా బ్రసిద్ధికెక్కెనంత శ్రీరామచంద్రుడా ప్రదేశమునకొక్క వరంబు ప్రసా దించె. తద్వరప్రభావంబున పశుసంతతికి హితకరమగు కసవుగలిగి రోగరహిత మగు ఫలమూల సమృద్ధంబై నేయి తేనె పాలు పరిమళయుక్తమగు నానా విధపదార్థలతో ప్రసిద్ధి వహించె తదనంతరంబ సముద్రుడు శ్రీరామ చంద్రునితో నిట్లనియె శ్రీరామచంద్రా!

గీ. భవదభీష్టార్థ మెల్ల సాఫల్యమగును సెలవొసంగుము రఘుకులశ్రేష్ఠ యని ప్ర ణామమర్పించుచును తదర్ణవవరేణ్యు డచట సంతర్హితుండయ్యె నాక్షణంబ.

గీ. పదపడి నలుండనంబడు ప్లవగవంశశేఖరుండతిధీరుండు శ్రీరఘువరు
చరణముల వ్రాలి మ్రొక్కి సాంజలిఘటించి ప్రమదమున నివ్విధంబున
బలుకదొడగె.

సీ. రఘుకులాంబోనిధి రాకాసుధాకర వినుడు మద్విజ్ఞప్తి విశ్వకర్మ
కౌరసపుత్రుండ నతని సమానుండ నత్యంబుపల్కె నీసాగరుండు
మందరాచలమున మజ్జననికి విశ్వకర్మవరంబిచ్చెఁ గరుణవెలయ
నితని భాషణముల నిప్పుడస్మచ్ఛక్తి స్మరణకు వచ్చె నిస్సంశయముగ
నధికమగు పితృసామర్థ్య మాశ్రయించి ప్రబలవిస్తీర్ణమగుపయోరాశిపైన
మించినేతువు నేను నిర్మించువాడ ప్లవగవరులెల్ల నాకు తోడ్పడగవలయు.

—: వానరులు సముద్రముపై సేతువు నిర్మించుట :—

వ. అని విన్నవించె. అనంతరంబ శ్రీరాముని యాదేశానుసారము పర్వతాకారు లైన వానరభల్లూక ప్రముఖులు సకలదిగ్భాగములకు పరుగులువారుచు మిగులనున్నతములైన గిరిశృంగంబులఁ గొప్ప గొప్ప గండశిలల నత్యున్నత

ములగు నానావిధవృక్షసముదయంబునుఁ గొనివచ్చి సాగరంబున బడవైచు చుండి రట్టియెడ తత్పతనకారణంబున భయంకరధ్వనులతో జలంబాకస పర్యంతమెగురుచుండె. ఇట్లు వానరవాహిని సలుకెలంకులకురికి శిలావృక్షాదులచే సముద్రంబును మిగుఁలగలచుచుండి రయ్యవసరంబున.

కవిరాజవిరాజితము :

వనచరవీరులు కొందరు సేతువుపై నిరుప్రక్కల నేర్పున యో
జనశతమాత్ర దృఢంబగు త్రాళ్ళను చక్కగకట్టిన దండములన్
గొనినిలువంబడ కొందరు కొండల కొందరు వృక్షలతాదుల త
ద్ధ్వనినిధిలో బడవైచుచు కట్టిరి పర్వలువారుచు నుద్ధతులై.

వ. ఇట్లత్యంతోత్సాహంబున నెడతెరపిలేక కొందరెదురందుకొనుచుండ కొందరు సేతువుపై కంకర యిసుకతో నింపి సమతలంబేర్పరచుచుండిరిట్లు ప్రథమ వాసరంబున పదునాల్గు యోజనంబులును - రెండవదినంబున నిరువది యోజనంబులును-మూడవదినంబున నిరువదియొక్క యోజనంబులును-నాల్గవదినంబున నిరువదిరెండు యోజనంబులును-ఐదవరోజు సువేలాచలంబంట నిరువది మూడు యోజనంబులును - క్రమాభివృద్ధిగా సముద్రమున పది యోజనంబుల విస్తృతంబును గల్గి శతయోజన ప్రమాణదూరమగు సేతువును మిట్ట పల్లములులేక నెంతయు శోభాయమానంబైన పథంబును జలనిధిలోన పాపట దీర్చిన విధంబున నిర్విఘ్నకరముగా సమాప్తినొందించి రట్టియెడ గరుడ గంధర్వ కిన్నర చారణ విద్యాధర ప్రముఖ దేవతావర్యులు నభోభాగంబున నిల్చి యమ్మహాత్కార్య నిర్వహణంబున కెంతయు విభ్రాంతచిత్తులై శ్రీరాముని వేనోళ్ళ స్తుతించిరి. స్వాతీనక్షత్రవీథికైవడి మిగుల ప్రకాశమానముగా నలువొందు సేతువుపై కోట్లకొలది వానరవీరులు కిలకిలారావములుసేయుచు గంతులువైచుచు నొండొరులు పైకురవడించుచు వివిధప్రకారముల సేతువుపై ప్రయాణము సేయుచుండిరాసమయంబున.

గీ. పదపడి విభీషణుడు గదాపాణియగుచు జలధిదక్షిణాతటమున సచివవరులు
బలసిగొలువంగ వైరులబొలియఁజేయు యత్నమున సిద్ధమైనిల్చె నంతలోన.

వ. సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని సన్నిధికేతెంచి వానరుల సేతునిర్మాణకార్యక్రమంబును విన్నవింప తన్నిర్మాణచాతుర్యమునకెంతయు సంతసించె నట్టియెడ శ్రీరామునితో సుగ్రీవుండిట్లనియె.

శా. స్వామీ మీరు సమీరసందను భుజాస్కంధంబధిష్ఠింపుడీ
సౌమిత్రిన్ మనవాలిసూనుడు భుజాస్తంభంబునన్ దాల్చియున్
సామర్థ్యంబుల నిర్వురభ్రగతులై సంద్రంబుదాటింతు రి
శ్లేమున్ మీ వెనువెంటవత్తుమనినన్ హృష్టాత్ములై రెల్లరున్.

వ. శ్రీరామచంద్రుడు కోదండధరుండై హనుమ భుజాస్కంధమధిష్ఠించె లక్ష్మణుం డంగదు భుజపీఠంబలంకరించె సుగ్రీవప్రముఖులు బాసటయై ముందు వెనుక ప్రక్కల జనుచు వానరులు కోలాహలధ్వనులుజేయుచు ఫలమూల సమృద్ధంబైన సముద్రదక్షిణాతటంబునకు జేరి యట సముచితప్రదేశంబుల సైన్యంబుల విడిచిరట్టియెడ శ్రీరాముని ప్రభావంబును నలసేతునిర్మాణంబును గనుంగొని దేవ గంధర్వ ప్రముఖులు శ్రీరాముని సన్నిధికేతెంచి మంగళతోయంబుల నభిషేకించి యిట్లని స్తుతించిరి.

సీ. శ్రీరామచంద్ర నిస్సీమదయాసాంద్ర నీప్రభావంబు వర్ణింపవశమె
ఖరదూషణాది రక్కసులనొక్కరుడవే కదనరంగమున జక్కడచినావు
వాలినొక్కమ్మున గూలిచి కపిరాజ్య మర్కసూతికొసంగి తధికకూర్మి
కడలిపై చక్కగా కపివరేణ్యులచేత సేతునిర్మాణంబు జేసినావు
సంగరస్థలి ఘోరరాక్షసులనెల్ల నుక్కడచి వేడ్క శ్రీమదయోధ్యకరిగి
సర్వసామ్రాజ్య వైభవైశ్వర్యగరిమ నుల్లసిల్లుము చిరకాలమూర్వియందు.

వ. అని బహుప్రకారముల పొగడుచుండ రనంతరంబ శకునశాస్త్రపండితుండైన శ్రీరామచంద్రుడు భూమ్యంతరిక్షముల నెల్లెడల ప్రళయహేతుకంబులైన కొన్నిదుర్నిమిత్తంబులు వెలువడుట గనుంగొని లక్ష్మణునితో నిట్లనియె. లక్ష్మణా! ప్రజానాశహేతుకంబులైన దుర్నిమిత్తంబులెన్నియో వెలువడు చున్నవి గనుగొంటివే.

సీ. విపరీతమగుగాడ్పు వీతెంచి కెంధూళి లఖిలదిక్తటముల నలముకొనియె
కువలయంబల్లాడె కులగిరుల్ కంపించె కుజములు ప్రేళ్ళతో గూలెధాత్రి
క్రవ్యాదనిభములై కాదంబినులు భయంకరగర్జలిడుచు రక్తమునుగురిసె
కుంకుమారుణదీప్తి కొమరొందెసంధ్యలు నర్కునిలోనుండగ్ని పడియె
శశి కడుతపింపజేసె నిష్ప్రభలనొలసి సూర్యమండలమున నల్లచుక్కదోచె
దారకలు కాంతిచెడె జగత్ప్రళయ హేతుచిహ్నములుబెక్కుగతుల
సూచించుచుండె.

వ. కావున ఘోరమగు సంగ్రామరంగంబున దైత్య దానవ వానర భల్లూక ప్రముఖుల మాంస శోణిత సిక్తంబై ధరాతలంబెల్ల పంకిలంబుకాగలదు.

మనమింక నిచటనాలస్యంబు సేయంజనదు లంకముట్టడిచేయవలయు మీరెల్లరు మీమీసైన్యములతో సిద్ధముకావలయునని యుద్బోధించి తాను ధనుర్ధారియై లంకకభిముఖముగానడచె లంకానగరంబులోని భేరీమృదంగాది తూర్యధ్వనులాలించి సుగ్రీవ విభీషణ ప్రభృతులు వానరసైన్యంబులతో శత్రువుల జయించుకుతుకంబున సింహనాదంబులు గావించిరంత శ్రీరామచంద్రుడు లంకానగర సౌభాగ్యంబునకచ్చెరువందుచు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

సీ. లక్ష్మణా గంటివే లంకాపురీవర శృంగారమెంతయు చెలువమలర
కడుయత్నమున విశ్వకర్మనిర్మించె వేడ్కత్రికూటాచలాగ్రమున గగన
తలమునకంటి చిత్రముగ ప్రకాశించు మణిమయ దివ్యవిమానచయము
కాంచనోజ్వల రత్నఘటిత గోపుర రమ్యహర్మ్య పంక్తుల దేవతాలయములు
రాజనగరులు బహువిధ రత్నతోరణములు చక్కని పుష్పవనంబు లమల
తోయపరిపూర్ణ పరిఘలతోడ మిగుల నద్భుతావహమైయొప్పె నతులదీప్తి.

వ. వానరప్రముఖులెల్లరు గొప్పశైలముల ప్రాకుల బెరికి ధరించి లంకాపుర విధ్వంసమునకు సంసిద్ధంబై నిల్చియుండి రాసమయంబున శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో నిట్లనియె. రవినందనా! సేనలనెల్ల విభజించి నిల్పితిమి యింకరావణుని దూతయగు శుకుని విడిచిపుచ్చ్యండనవుడు వానరులతనిని విడిచిపుచ్చిన నతండు రావణునిపాలికరిగి నమస్కరించి నిలిచిన వానితో రావణుం డిట్లనియె.

క. రక్కసిగమికాడా నీ రెక్కలుతునియబడె వైపరీత్యంబుగ నీ
వక్కట కపివర్యులచే జిక్కితివాయనుడు వాడు జేమోడ్చియనున్.

ఉ. ఏమనివిన్నవింతు దనుజేశ్వర యుష్మదనుజ్ఞచొప్పనన్
రామునియొద్దకేగి కపిరాజునమక్షమమున నీవచ
స్తోమము నుగ్గడించు ననుజుట్టి వనచరయూధముల్ కడు
బాములబెట్టి కట్టి బహుభంగుల జంపగజూచిరుగ్రులై.

వ. రాక్షసరాజా! నాకు మాటలాడుట కవకాశమే చిక్కినదికాదు. నాకు ప్రత్యుత్తరమొసంగువాడును లేకుండిరి. మరియు శ్రీరాముడు సముద్రముపై వానరులచేత సేతువునిర్మాణమొనర్చి సముద్రమును దాటి వచ్చి లంకముట్టడించిరి. పర్వతాకారులైన వానరసేనలు నేల యీనినచందంబున భూభాగంబంతయు వ్యాపించియుండిరి. కావున

శా. ప్రాకారంబుల కెక్కి వానరచమూవర్గంబు లింకన్ మదో
ద్రేకస్ఫూర్తి గలంచకుండమునుపే ధీరత్వమే పార నే
డే కార్యంబొనరింపజూడు మటు కాదేనిన్ వడిన్ జానకిం
గాకుత్స్థాగ్రణికిచ్చివేయు మదియుంగాదేని పోరాడుమా.

వ. అని విన్నవింప రావణుడత్యంత క్రోధారుణిత లోచనుండై శుకునితో నిట్లనియె.

సీ. దేవగంధర్వ దైతేయ వర్గములకు వెరవని జగదేకవీరుడనగు
యేనీవనాటుల కీనరాధములకు భయమొందుదునె శుకా భండనమున
చేవాడితనమున జెండెద వైరుల జనకరాట్తనయ నొసంగనుమ్ము
కొరవులగొని దొడ్డకరులఁదోలెడుపోల్కి కరకుటమ్ముల రాముఁబొరిగొనగల
సూర్యబింబంబు సకలవస్తువుల కాంతి గోరి హరియించుపోలిక క్రూరుడైన
రామలక్ష్మణులను ఘోరరణములోన నిముషమాత్రంబున హరింతు
నిశ్చయముగ.

సీ. కదనరంగమున మద్గమన వేగము మహాప్రళయాబ్ధిరయమునుపరిహసించు
శత్రువాహినులపై జనుమదీయోద్ధతి ఝంఝానిలమును నీచముగ నెంచు
పోరఁగడంగు నాపొదిలోని బాణముల్ ప్రబలవిషోరగ ప్రతిభనడరు
సమరేచ్ఛనరుగ నస్మద్ధనుశ్రేష్ఠంబు శక్రచాపమునెకసక్కెమాడు
యిట్టి నాశౌర్యతేజంబు నెరుగకునికి రాముడిప్పుడు నాతోడ రణమొనర్ప
వలచి కాబోలు కోతులదండుతోడ వచ్చుచున్నాడు ప్రబలగర్వమున జేసి.

గీ. శమన వాసవ వరుణ వైశ్రవణ ముఖ్య సర్వగీర్వాణ వరులు మత్సముఖమందు
నిలిచి సమరాంగణంబున నేర్పుమీర విజయమొందంగగలరె దోర్విక్రమమున.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె. దుస్సాధ్యమగు సముద్రముపై శ్రీరాముడు మున్నెన్నడు కనివిని యెరుంగని సేతువు నిర్మించెననుట నమ్మతగినదికాదు, మీరు వానరాకారములతో గూఢచారులుగా వానరసేనలోజొచ్చి యచ్చటి విశేషములనెల్ల గ్రహించి సత్వరంబున రండని యాదేశింప తక్షణంబ శుకసారణు లిర్వురు వానరాకారములతో వానరసేనలోజొచ్చి సైన్యముల పరికించుచుండునంత.

శా. శైలాగ్రంబుల కందరంబుల వనస్థానంబులన్ వార్ధిరా
డ్వేలోపాంతములన్ గుహాప్రతతులన్ వృక్షాగ్రభాగంబులన్
నేలన్ సేతువుపైన నెల్లెడల వర్ణింపంగ దుస్సాధ్యమై
గోలాంగూల ప్లవంగ ఋక్షగణముల్ కోటానుకోట్లైతగన్.

గీ. కాంచివిస్మితులైన తత్కపటకపుల గ్రక్కున విభీషణుడును తద్రాక్షసులను
బట్టికొనివచ్చి రఘుభూవరుని మ్రోల నిలుప శుకసారణులు
భయాన్వితులునగుచు.

శా. ఆకర్ణింపుము రామచంద్ర భవదీయంబౌ బలాధిక్యమున్
సాకల్యంబుగ గాంచిరండనుచు రక్షస్స్వామిబంపంగ క
ప్యాకారంబులతోడ జొచ్చితిమి సైన్యంబందునన్ నావుడుం
గాకుత్స్థాన్వయభూషణుండునగి వేడ్కన్ వారితో నిట్లనున్.

ఉ. ఓరినిశాటులార భయమొందకుడిందు విభీషణుండు మ
ద్వారివరూధినీచయము బూర్తిగజూపును చూచి మీ విభుం
జేరి మదద్భుత ప్రతిభ జెప్పుడు రావణు నీక్షణంబునం
బోర సపుత్ర మిత్రముగ భూస్థలికిం బలినిత్తు గాంచుడీ.

వ. అని వచించి వారలతో రక్కసులార మీరలు లంకకరిగి నా మాటలుగా
రావణునితో నిట్లు వచింపుడు.

సీ. ఏబల్మితోడ నాయిల్లాలిని హరించి తాబలంబిపుడు నాకగబరపుము
యెల్లి నీనగరున నేజొచ్చి శరవహ్ని గాల్చు మద్భుజశక్తిఁ గాంచగలవు
వజ్రిదైత్యులపైన వజ్రాయుధము బ్రయోగించినవిధమున మించునాదు
క్రోధాగ్నిశిఖలలోఁ గూలుటసత్యంబు కాచికొమ్మిక దుష్టకష్టశీల
యనివచించితినని తెల్పుడనిన రామునుడుల నాలించి శుకసారణులు రయమున
రావణుని పాలికరుదెంచి ప్రణతులాచరించి మెల్లన నిట్లు వచించిరెలమి.

వ. ప్రభో! మేము వానరాకారములతో సుగ్రీవుని సేనాసమూహమున ప్రవే
శించినతోడనే విభీషణుఁడు మమ్ములఁగుర్తించి శ్రీరాముని కొప్పగించె నంత
దయార్ద్రచిత్తుండగు శ్రీరాముడు మమ్ము హింసింపవలదని యాజ్ఞాపించి మీ
కొక్క సందేశమును దెలుపుమని వచించె. వారిలో శ్రీరామలక్ష్మణసుగ్రీవ
విభీషణులు నల్వురు సర్వశస్త్రాస్త్రధారులై దిక్పతులతో సమానమగు బల
పరాక్రమములతో లంకవిధ్వంసమొనర్ప నేకాభిప్రాయముతో కృతనిశ్చ
యులై యున్నవారు. తక్కుంగల వానరుల పరాక్రమములెటున్నను శ్రీరాము
డొక్కడే లంకాపురంబెల్ల విధ్వంసం బొనర్పగలడని తోచెడి కావున
నీవిప్పుడు శ్రీరామునితో పగవీడి సీతను సమర్పించిన మనకెల్లరకు శ్రేయ
మని మాయాశయము యింక దేవరచిత్తమని విన్నవించు శుకసారణులతో
రావణుం డిట్లనియె.

చ. దివిషదనీకినిం గలన ధీరత గెల్వఁగనోపు నట్టి నం
బవరమునన్ జయింపగల బాహుబలాఢ్యుఁడొకండు కల్గునే
ప్లవగులచే పరాభవము ప్రాప్తిలుటన్ భయవిహ్వలాత్ములై
వివర మెరుంగకిట్టు లవివేకముగా వచియించుచుంటిరే.

గీ. అని మహారోషమున బల్కి యసురవిభుడు విమలహిమపాండురచ్ఛవి వెలయురమ్య
భర్మహర్మ్యాగ్రమున కెక్కి పర్వతాబ్ధి కాననాంతర పూర్ణులౌ కపులగాంచె.

వ. ఇట్లు రెండవ సముద్రంబుకరణి వ్యాపించియున్న యసంఖ్యాకులగు వానర భల్లూక వాహినులం గలయంగనుంగొని రావణుడు సారణునితో నిట్లనియె. మిత్రమా! యీ వానరవాహినియందు యధికబలోత్సాహములతో నలు ప్రక్కల యుద్ధసన్నద్ధులగు వారెవ్వరు. సుగ్రీవుండెవ్వనితో యాలోచించు చుండును. మరియు యూథపతుల కెల్లరకు నాయకుండెవ్వడు మరియు నిందు ప్రధానులైన వారెవ్వరు సకల విషయములు తేటగా నెరింగింపుమనుటయు సారణుండిట్లనియె.

సీ. అవధరింపుము ప్రభూ ప్లవగనాథులభుజబలశౌర్య విషయముక దెలుపగలము
నలుండ నెడువాడు నిఖిలవానరయూథముఖ్యుండు సేనకుముందునిలిచె
వాలిసుతుండు దుర్వారపరాక్రముం డద్రిరాట్ప్రతిమాను డంగదుండు
నీలుడనుపేరి వానరనాయకుడు వార్ధి మీద సేతువును నిర్మించిమించె
హనుమయనువాని దోర్బలాదులెల్ల మున్ను మనమెల్లరము గాంచియున్న దెగద
సేతువనుమర్కటాన్వయశేఖరుండు మున్నగు ననాటులనిసేయ మొనసియుండె.

వ. వారిమధ్య హనుమయను వాని భుజాగ్రంబున నీలమేఘ నిభశరీరుండగు వాడే శ్రీరాముడు.

మ. అతడిక్ష్వాకులలో మహారథుడు దివ్యాస్త్రప్రవీణుండు సం
తతమున్ నిశ్చలధర్మతత్పరుడు దోర్దర్పంబునన్ దేవతా
పతికిన్ దీటగువాడు మృత్యుసమ కోపస్ఫూర్తితో విష్టప
ప్రతతిన్ యొక్కట వేగ జక్కడచు దుర్వార ప్రభావుండనిన్.

క. రాముసకు దక్షిణంబున హేమాభ శరీరుడంబుజేక్షణుడతడే
సౌమిత్రియనగ నొప్పును రాముని ప్రియసోదరుండు రణకౌశలుడున్.

వ. అతడు మిక్కిలి నీతిమంతుడు. సకలశాస్త్రవిశారదుండు రణదుర్జయుడు మహా
శౌర్యమూర్తి అట్టి మహాగుణసంపన్నుడగు లక్ష్మణుడు శ్రీరామునకు కుడి
భుజముగా నిలిచి యున్నవాడు.

ఉ. రాముని వామభాగమున ప్రాభవమొప్ప విభీషణుండు దు
స్తామసమూని నిన్నిప్పుడు సంగరమందు జయింపగా సమ
ద్భూమినినిల్చె గంటివె ప్రభూ రఘురాముడు పట్టభద్రునిం
గా మనలంకకున్ సలిపె గౌరవమొప్పగ తద్విభీషణున్.

ఉ. రావణ కాంచుమా వనచరప్రకరంబుల మధ్యలో మహా
గ్రావమనంగనొప్పె బలుకాంతి యశో బల శౌర్యధీ విశే
షావహు డత్యుదగ్రు డతులాహవభూముల దుర్జయుండు సు
గ్రీవుడనన్ ప్రసిద్ధుడల కీశకుల ప్రభుడాతడే సుమీ.

వ. దైత్యనాథా ఘోరాకారులగు వానరసైన్యములవలన మనకు పరాజయము
సంభవించుబోవుచున్నది. కావున మీరు తగువిధంబున తప్పుకొను
ప్రయత్నమందుండుట యుక్తమని పలుకు సారణ శుకులపై క్రోధమును
మడింప వారలతో నిట్లనియె.

ఉ. చాలును నోరుమూయుడు నిశాచరులార భయంబుదక్కి నా
మ్రోల విరోధివర్గమును మూర్ఖముగా గొనియాడుచుంటిరే
బాలిశవృత్తి వాతెరచి బల్కిన మిమ్మిప్పుడే వధింతు మీ
శీలము సర్వముం దెలిసె శీఘ్రము మీరిటనుండిపొండికన్.

వ. అని కోపగించుటయు శుకసారణులు భయసంభ్రమంబులతో లజ్జావనతశిర
స్కులై రావణునకు జయంబగుగాకయని పలుకుచు యటనుండి వెడలిపోయిరి.
తదనంతరంబు నీతిశాస్త్రకోవిదులగు మిత్రులకొందర రావించి రావణుండు
వారలతో నిట్లనియె.

మ. అతిశీఘ్రంబున మీరలేగి రఘువంశాధీశు సంచారప
ద్ధతులెల్లన్ గనిపెట్టిరావలయు నాతండెందు నిద్రించునో
హితులెల్లన్ దనుగొల్వ మేలుకొనునో యేరీతివర్తించునో
చతురత్వంబున గూఢమార్గచరులై సర్వంబతిశ్రద్ధతోన్.

గీ. పండితోత్తములగు జనపతులు మిగుల ప్రజ్ఞ గల గూఢచారులవలన వైరి
వీరుల సమర్థత నెరింగి పోరులందు స్వల్పయత్నంబుతోడనే జయముగాంత్రు.

వ. ఇట్లాజ్ఞాపితుండై శార్దూలుండను వాని మున్నిడుకొని చని సువేలాచలమందొక రహస్యస్థలంబున దాగి సుగ్రీవ విభీషణాంగదాది ప్రముఖుల శౌర్యతేజో విశేషంబులకు భయభ్రాంతుండై యుండ విభీషణుండా విషయమును గ్రహించి వారలబట్టి శ్రీరామునకొప్పించిన శ్రీరాముడు వారలకనికరించి విడువవారలు చని రావణున కాయుదంతమంతయు విన్నవించిరట్టియెడ రావణుండంపర గృహంబులకనిచి యంతఃపురంబుజొచ్చి విద్యుజ్జిహ్వుండను మాయావిశారదు నొక్కని రావించి వానితో రహస్యముగా నిట్లనియె. మంత్రివర మనమిప్పు డొక చిత్రమగు కార్యక్రమంబును నడుపుట యత్యవసరము. గావున నీవు మాయామంత్రబలంబున శ్రీరామునిశిరమువంటి శిరంబును శరయుక్తంబగు చాపంబును సృష్టించుకొని సిద్ధముగానుండుము. నేనిప్పుడు సీతసమీపమున కరిగి యామెను స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రయత్నించి నీకు వర్తమానమంపిన తోడనే నీవు వానినచ్చటికి గొనిరావలయునని చెప్పి పంపి రావణుడు సర్వాలంకారశోభితుండై యశోకవనమున సీతసమీపమున కేతెంచి ధీరత్వముగా నామెతో నిట్లనియె.

సీ. రాఘవుండేతెంచి రక్షింపగలడంచు నాశించుచుంటివజ్ఞాయతాక్షి
హతుడయ్యె నీవిభుండాలంబులోపల నామాటలేశంబు నమ్మవైతి
వాశలు నేటితో నడుగంటె గంటివే నేనుగాకిక దిక్కు నీకుగలదె
విహితభాషణముల విననైతి విటనుండి యెందుబోగలవు పూర్ణేందువదన
యేలయింతటి యాయాస మింకనైన మాఢ్యమునువీడి భావంబు
మార్చుకొనుము
మామకీయ నితంబినీమణులలోన నగ్రమహిషీమతల్లివై యలరుమిపుడు.

వ. జనకపుత్రీ! నీపెంకెతనంబును విడిచి నాయంకస్థలంబలంకరింపుము. శ్రీరాముని వధావిధానంబెరింగించెద నవధరింపుము. వానరసైన్యంబులతో శ్రీరాముడు సూర్యాస్తమయ సమయమునకు సముద్రోత్తర తీరమునకుజేరి మార్గాయాసముచే నొడలెరుంగక గాఢనిద్రావశులై పడియుండ నా సేనాపతియగు ప్రహస్తుడు సైన్యయుక్తముగాజని సైన్యములనెల్ల చీకాకుపరచి శ్రీరాముని శీర్షమును ఖడ్గముతో నరికివైచె. సుగ్రీవాదివానరులు కొందరు హతులైరి. లక్ష్మణుడు మొదలగువారు కొందరు పలాయితులైరి. హనుమజ్జాంబవదాదులు వికలాంగులైరి. రక్తశిక్తాంగుండై నిహతుండగు శ్రీరాముని శిరంబును గొనితెచ్చితి గనుంగొనెదవుగాక యని విద్యుజ్జిహ్వునకు వర్తమానమంప వాడు ధనుస్సహితముగా శ్రీరాముని మాయాశిరంబును గొనితెచ్చి సీత చెంగట నునుచిన రావణుడామెతో నిట్లనియె.

చ. జలజదళాక్షి నీమగనిచాపవిరాదే గనుగొమ్మ మేటి దో
ర్బలయుతుఁడౌ ప్రహస్తుఁడల రాఘవు నద్దమరేయి బాకుతో
తలతెగవేసి తెచ్చెనిదె తథ్యము చాలువృథాప్రయాసతో
నలమటబొందనేటికి దయామతి నన్ను పరిగ్రహింపుమా.

వ. అని పలుకి సీత శ్రీరాముని శిరంబును శరాసనంబును హఠాత్తుగా గనుంగొని శ్రీరాముని ముఖ నయన శిరోలలాట మూర్ధజాద్యవయవ వైలక్షణ్యంబుల సర్వము సుస్పష్టముగా ప్రత్యక్షగోచరములగుటచే రావణుని సంభాషణము లనుబట్టి యథార్థముగా జరిగియుండనోపుననని పట్టరాని శోకవేగమున కురరి పక్షిచందంబున వాపోవుచు

గీ. హా మనోనాథ నీవిట్లు హతుఁడవైతె యిట్టివిపరీత మిప్పుడు నీకేలగలిగె
కోమలాకారుఁడీలీల కూలిపోయె కుటిలశీలి ఫలించె నీకోర్కె నేడు.

వ. అయ్యయ్యో నేడెంతటి వైపరీత్యమునకు పాల్పడితివి. నేను కొండంత యాశతో జీవింపగల్గితి జీవితేశ్వరా! నీకకాలమృత్యువెట్లు ప్రాప్తించె. మనకిర్వురకట్టి యకాలమృత్యువును దైవము ఘటింపజేయునే? కేకయరాజపుత్రీ! నిర్దయాస్వాంతవై జగత్పూజ్యుండైన శ్రీరామచంద్రుని నారచీరలతో ఘోరారణ్యములకు తరిమితివి. భయంకర విపత్తుల పాలై మేమిట్లు నాశమొందుచుండ పరమానందభరితురాలవై రాజ్యభోగముల ననుభవించుచుంటివి. దైవమా నాకింక దిక్కెయ్యది. ప్రాణేశ్వరా! నేనెంత నిర్భాగ్యురాలనని వాపోవుచు మూర్ఛాక్రాంతయై పడి కొంతవడికి స్మృతికి వచ్చి లేచి అమ్మాయయాశిరంబాఘ్రాణించి యిట్లని విలపించె

ఉ. ఇంతవిపత్తు నేడు హృదయేశ్వర నీకిటు లేలకల్గె దు
ర్దాంత దురంత దుఃఖజలరాశి మునింగితి హా విధాత మ
త్కాంతున కిట్లకాలమృతి గల్గఘటించెనె కటా యికెట్లు జీ
వింతును ప్రాణనాథ ననువీడి దివంబున కేగనాయమే.

సీ. వ్యసనాపనోదనోపాయజ్ఞుఁడవు నీవు ప్రాణేశ మృత్యువుపాలబడితె
కడుదుష్టురాలైన కాళరాత్రికి నేడు కృపణునిగతివ శీకృతుఁడవైతె
బహుళదుస్సహదుఃఖ భాజనౌ ననుబాసి క్ష్మాదేవికౌగిలి మరిగినావె
యేప్రొద్దు కడుభక్తి నేను పూజలొనర్చ పసిడిపువ్వులవిల్లు బట్టువేల
మీజనకుఁడైన దశరథనృపవరేణ్యుఁ డాదిగాగల పితృదేవతాళితోడ
స్వర్గలోక సుఖానుభవంబునొందు చున్నవాఁడవు కాబోలు నోమహాత్మ.

మ. భరియింపన్ వశమౌనె దుర్భర మహోపద్భారమున్ నాథ సుం
దరమౌ నీకనుదోయివిచ్చి ననుమోదంబార వీక్షింపవే
సరసంబౌ మధురోక్తులం బలుకవే సద్ధర్మమార్గంబునన్
నిరతంబున్ నినుగొల్చుసాధ్విని ననున్వీడంగ నీకర్హమే.

వ. పుణ్యపురుషా! నీ ప్రాణప్రియురాల నగు నన్ను విడిచి నీవొక్కరుండవు దివంబునకెట్లరిగితివి. ప్రశస్తచందన భూషణాద్యలంకృతమైన నాకౌగిటిలో ప్రకాశించు నీపవిత్రమగు దేహమును క్రవ్యాదులీడ్చుచున్నవి కాబోలు! నాథా సంపూర్ణదక్షిణలతో నగ్నిష్టోమాశ్వమేధాది క్రతువులొనర్చి యట్టిపరిశుద్ధాగ్నిచే సంస్కారమొందు భాగ్యమేలవడయవైతివి వనవాస చరిష్ణులమగు మనముగ్గురిలో లక్ష్మణుండొక్కడయోధ్యకరిగి నిశీథకాలమున దుష్టరాక్షసులచే శ్రీరాముడు హతుండయ్యెననియు సీతను రాక్షసులే హరించిరనియు వచించిన తోడనే కౌసల్యగుండెలవిసి మృతినందకుండునే. అక్కటా దౌర్భాగ్యురాలనగు నామూలమున సముద్రలంఘనంబాచరించి వచ్చిన ధీరోదాత్తుండగు శ్రీరామచంద్రుడల్పులైన రక్కసులచే హతుండగునే శ్రీరాముడు తన వంశచ్ఛేదమునకు గొడ్డలినై మృత్యురూపమునున్న నన్ను మోహవశమున పరిణీతుండై యింతటి దుర్దశకు పాల్పడియె కాబోలు నేను తొల్లిటిపుట్టువున నేయుత్తమకన్యాదాతల నడ్డగించితినో తత్కారణమున సర్వరక్షకుండైన మహారాజునకు ధర్మపత్నినయ్యు నింతటిదుఃఖసాగరమున మునిగి నాశమొందుచున్నదాన. రావణా! నా దేహమును శ్రీరాముని దేహముతో జేర్చి అగ్నిసంస్కారమొనర్పుమని బహుప్రకారముల నాక్రోశించుచు మాయాశరీరమును ధనువును మాటిమాటికివిలోకించుచు పొరలిపొరలి వాపోవుచుండె నింతలో చారుండొకడేతెంచి రావణునితో ప్రభో సేనాపతియగు ప్రహస్తుడు మంత్రులతో నేతెంచి మీ దర్శనకాంక్ష వేచియున్నవాడని విన్నవింప నంత రావణుడు సత్వరంబునంజనియె. అంతశ్రీరాముని మాయాశిరంబంతర్ధానంబొందె ననంతరంబ రావణుడు మంత్రులతో యోచించి రణంబునకు సైన్యంబుల సిద్ధపరచి భేరీప్రముఖ వాద్యంబులమ్రోగింప సెలవొసంగె పదంపడి యిట సీతచెంత కాపున్న స్త్రీలలో సరమయనునది మిగుల దయాశాలిగను సుగుణవతిగానుండి దుఃఖోపశమనవాక్యముల బోధించి సీతననునయించుచుండుకతన సీతకామెయెడ విశ్వాసముకలిగి చెల్మితో ప్రవర్తించుచుండె తత్కారణమున శ్రీరామునియెడ సీతకుగలిగిన విపరీతజ్ఞానజనకమగు దుఃఖమును వారింప దలంచి యామె చెంతకేతెంచి శాంతవచనముల నూరడించుచు నిట్లనియె.

—: సరమ సీతకు శ్రీరాముని క్షేమమెరింగించి యూరడించుట :—

శా. అమ్మా జానకి యూరడిల్లుము రహస్యంబెనెరింగింతు నీ
విమ్మాడ్కిన్ విలపింపనేల వినుమా హీనాత్ముఁడౌ రావణున్
నమ్మంబోకుము మాయగొల్పెసుమి నీ నాథుండు సేమంబుగా
నమ్మోదమ్మున నున్నవాడు కపిరాట్సైన్యంబు సేవింపగన్.

వ. జనకరాజపుత్రీ! నీవు దుఃఖింపవలదు. జగత్కంటకుండైన రావణుడు నిజ మాయాబలంబున శ్రీరాముని మాయాశిరంబును నిర్మించి నిన్ను భ్రమింపజేసె నంతియేకాని వేరొండు లేదు. మహాత్ముండైన శ్రీరాముని విషయమున నిట్టి వైపరీత్యములు గలుగనేరవు గావున నామాటలునమ్మి దుఃఖమును బాయుము శ్రీరాముని యుద్ధరంగమున జయింప నింద్రాదులకే శక్యముకాదన నీముక్కిడి రక్కసులెంత అదియటుండగాక.

శా. ధీరోదాత్తుడు బాహువిక్రమకళా తేజోబలాధిక్యుడౌ
శ్రీరాముండు సహోదరాప్తయుతుడై క్షేమంబుగా నున్న వా
డోరాజీవదళాక్షి సత్యమిది నీయుల్లంబునన్ దుర్వ్యథా
భారంబూనగనేల నూరడిలుమా భద్రంబునీకయ్యెడున్.

గీ. దివిషత్ప్రసేవ్యుడగు వాసవునివిధంబునను ప్లవగసైన్యయుతుండై
రవిదీప్తి రామవిభు డర్ణవతీరమునందునిల్చె రణసిద్ధుండై.

గీ. శుభములొందగలవు శోకింపవలదు నీసరసకిపుడు లక్ష్మియురుగుదెంచె
వేయిపలుకులేల వినుమునావిజ్ఞప్తి నందియంబుమాని జనకపుత్రి.

శా. భేరుల్ మ్రోసె కరీంద్రబృంహితములున్ భీమంబులై యొప్పె దు
ర్వారక్రూర భటాట్టహాసములు భాస్వద్వాజిహేషాధ్వనుల్
మీరెన్ స్యందనఘంటికారవములున్ మిన్నంటె నానాపరి
ష్కారస్ఫూర్తి వెలింగెసేనలు రణోత్సాహంబునన్ మైథిలీ.

ఉ. ఇంద్రుడు పేంద్రయుక్తుడయి యుద్ధతలంబున శాత్రవాళి ని
స్తంద్రత బిల్కుమార్చుగతి దప్పకలక్ష్మణుగూడి రాము భూ
పేంద్రుడు రావణుందునిమి యెంతయుసంభ్రమమదంబుతో దయా
సాంద్రుడు నీమనఃప్రియుడు చయ్యన నిన్ గొనిపోవునీటికిన్.

వ. వైదేహీ! నావచనమొక్కటాకర్ణింపుము. శత్రుసంహారణానంతరమున నీ సమీపమున కరుదెంచిన శ్రీరామచంద్రుని యంకపీఠమున సంపూర్ణమనోరథురాలవై కనుదామరల నానందబాష్పములు విడుచుచు సుఖించుచుండ నిన్ను నేను శీఘ్రకాలమున కనుంగొనియెద నుంచివర్షసంప్రాప్తమున సంతోషించు సస్యమువిధమున మీ దంపతులు సమాగమసంబున సంతోషభరితులయ్యెదరుగాక యని ప్రియవచనముల సంభాషించి వెండియు నిట్లనియె. జానకీ నా శక్తిసామర్థ్యముల నీవెరుంగవు. నేనంతరిక్షమున కామరూపధారినై శ్రీరాముని చెంతకేగి నీ క్షేమోదంతమును నీ సందేశమును నివేదించి క్రమ్మర నీ సమీపమున కేతెంచెద గాన నీవింక చింతవిడిచి శాంతముగా నుండుమను టయు సీత సరమవాక్యములచే నించుక తెలివొంది సరమతో నిట్లనియె.

మ. పడతీ నీవురసాతలంబున నభోభాగంబునం ద్రిమ్మరన్
కడుసామర్థ్యము గల్గియుంటివటిగాక న్నాకుగా నేరికిన్
పుడమిన్ సాధ్యముగాని కృత్యమును నైపుణ్యంబునన్ దీర్తువం
చెడదన్ నేదలపోయుచుంటి మరి నాయుష్టార్థ మాలింపుమా.

ఉ. నాకు ప్రియంబొనర్పగ మనంబున సుస్థిరమైన కోర్కెయే
నీకు జనించెనేని గడునేర్పున రావణుచెంతకేగి వా
డేకపటప్రయత్నముల నేమినొనర్ప దలంచుచుండె నో
తేకువన త్తెరంగెరిగి తీవ్రగతింజను దెమ్ము మానినీ.

గీ. అధిక దుర్నీతుడగు రావణుడు పెక్కుగతుల మోసగించి కఠినభాషణములబల్కి మిగుల నాహృదయంబెల్ల వగలబొగుల గలచివైచె నిటుల.

వ. కావున.

క. రామాశిరోమణి శ్రీరాముడు సౌమిత్రితోడ రణరంగమునన్
క్షేమముగనున్న వార్తన్ ప్రాముఖ్యముగా వినంగ భావింతుమదిన్.

వ. అని నచించుటయు సరమ సత్వరంబ జని తద్విషయముల నెరింగివచ్చి సీతతో నిట్లనియె. మైథిలీ! శ్రీరామలక్ష్మణులు సుఖంబుగానున్నవారు. రావణుని తల్లియగు కైకసి రావణునితో పుత్రకా పురుషోత్తముండగు శ్రీరామునకు బహుమానపురస్సరముగా సీతను సమర్పింపుము. అట్లొనర్పక పోతివేని ఖర దూషణాదులగతి మనకు వాటిల్లునని పెక్కుగతుల బోధించె. తదనంతరంబ వృద్ధమంత్రియగు ఆవిద్ధుండనువాడును బహువిధముల బోధించెగాని ఆసన్న మరణావస్థుండగు రావణుడు నిన్ను విడువ నంగీకరింపడయ్యె.

గీ. కాన శ్రీరఘురాముడు కదనభూమి భిదురసదృశమహాస్త్రప్రదరముల దు
రాశయుండగు రావణు ననివధించి నినుగొని యయోధ్యకరుగు తన్వీలలామ

వ. ఇట్లు సంభాషించుచుండ నంతలో వానరసైన్యములలో శంఖభేరీ నినాదంబులు
రోదోంతరాళంబులు నిండి మ్రోయుచుండె నంత లంకలో సైనికవర్గంబు నాధ్వని
వినుచుండ రావణుడు మంత్రివర్గముతో యోచించి సైన్యంబుల పురికొల్పి
యుద్ధసన్నద్ధులగుచుండి రంతలో మాల్యవంతుండు రావణునికడకరుదెంచి
యతనితో నిట్లనియె.

—: మాల్యవంతుడు రావణునకు హితంబుపదేశించుట :—

సీ. రావణా విహితమా నా వచనము విన్ము కీడుగల్గించు దుష్కృత్యములను
యేరాజు నృపనీతి నెరిగి ప్రవర్తించు ధరనతండరినోర్చి సిరులజెందు
తన బలసంపద తరిగినతరి వైరిసమితితో దనసంధిసలుపమేలు
తనబల్మి పెరుగ శాత్రవవీరులను రణస్థలమున బరిమార్ప దగును సూవె
రాక్షసాధీశ వేయేల రామవిభుని తోడ సంధియొనర్చి సంతోషమునను
కుజనులు వచించు చెడుగు పల్కులను వినక మైథిలినొసంగి సుఖముగా
మనగదయ్య.

వ. దైత్యనాథా! శ్రీరాముని ప్రభావమత్యద్భుతముగా గన్పించుచున్నది మరియు
లోకమున ధర్మమునకభివృద్ధియు నధర్మమునకు వినాశమును గల్గించుచున్నవి.
స్థిరవ్రతులగు దేవతలు పుణ్యక్షేత్రములయందు జేయు యుగ్రమైనతపస్సు
రాక్షసుల తపింపజేయుచున్నవి. నీవు దేవదానవాదులవలన మృత్యువులేని
వరంబులొంది గర్వించుచుంటివి. నీవు దుర్బలులని తలంచిన నర వానర
భల్లూక ప్రముఖ సైన్యములు స్థిరమైన బలపరాక్రమములతో మనపైకి
దండెత్తివచ్చి లంకాపట్టణమును ముట్టడించి సింహనాదములొనర్చుచు
కయ్యమునకు కాలుదువ్వుచుండి రిది యిట్లుండ సకలప్రజానాశమును సూచించు
మహోత్పాతములు పెక్కు గాన్పించుచున్నవి యెట్లన.

సీ. కడుభీషణముగ మేఘములు గర్జిల్లుచు క్రొన్నెత్తురుల వాన గురియుచొడగె
హయగజోష్ట్రాది వాహనవర్గమేడ్చుచు కనుల బాష్పాంబువుల్ గార్చుచుండె
ఘోరగృధ్రవ్యాళ గోమాయుసంతతుల్ గుమిగూడి లంకలో గూయుచొడగె
భవకంబు లిండ్లలోపలజొచ్చి పరిశుద్ధ బలిపిండములదిని పరువులెత్తె
కాంతలకు స్వప్నములలో వికారరూపములుగలుగు నీచశక్తులు ప్రమోలనిలిచి
పరిహసించుచు ప్రతికూలభాషణముల నాడుచున్నవి నగుచుభయంకరముగ.

వ. మరియును.

మ. జననంబందె ఖరంబులావులకు మార్జాలాళితో గోల్పుల్
శునక వ్రాతము సూకర ప్రతతితో జోద్యంబుగా మూషికా
గణమెల్ల నకులాళితో మరియు రక్షశ్శ్రేణితో కిన్నరుల్
పెనునేత్రంబున సంచరింపదొడగెన్ స్వేచ్ఛావిహారంబులన్.

గీ. ప్రబల భీషణ దంష్ట్రాకరాళ వక్త్ర దసితపింగళ దేహు డత్యంత కఠిను
డైన కాలుఁడు యుదయ సాయంత్రములను రాక్షసాగారముల
ద్రిమ్మరంగజొచ్చె.

వ. ఇట్లు ప్రబల మహోత్పాతంబుల బయల్వెడలుచుండు కారణమున మనము
రణరంగమున జయించుట దుర్లభమని దలంచెద.

గీ. రాఘవుడు భూరితేజోవిరాజితుండు ధ్రువము సామాన్యమనుజ
మాత్రుండుకాడు
మానవాకారమును దాల్చి మహికిదిగిన విష్ణుదేవుండటంచు భావించువాడ.

మంజరి :

పారావారంబుపైని సేతువు పరమాశ్చర్యకరముగన్
నేరుపునన్ రాముడతిదృఢంబుగ నిర్మించెన్ రుచిరముగన్
రావణ తత్కారణములచే శ్రీరఘురామ ప్రవరునితోడ
వేవిధముల సంధిజేసుకొనుమిది విహితము సంగడికాడా.

వ. నీవీవిషయములనెల్ల చక్కగాపరామర్శించి యుత్తరోత్తర మనకెల్ల విధంబుల
మేలుగలుగ సముచితాలోచనంబులతో కార్యనిర్ణయమును యోచింపుమను
టయు రావణుడది సహింపక క్రోధారుణితలోచనుండై మాల్యవంతునితో
నిట్లనియె.

సీ. మెచ్చగాదగు పోటుమేటిబంటువెనుమా బేలతనంబున ప్రేలెదేల
బాలిశవృత్తితో వైరులపక్షంబు జేరిహితుండట్లు జెప్పెదిటుల
జాల్పాలునిలుపుము శౌర్యవిహీనుని మానవమాత్రు సమర్థుడనుచు
నెల్లెరింగితివి దేవేంద్రాది దిక్పాలముఖ్యుల బేరాలమున జయింప
గలుగు నన్నసమర్థునిగా దలంచు పిరికిమాటలు నామ్రోలభీతిలేక
వాగెదవె యిట్టిరాములు పదుగురైన కడగినాతోడ బోరాడగలరె పోర.

క. మనజాతిలోన నింతటి పెనుధీరుండుండెననెడు ద్వేషంబుననో
మనుకొని శత్రుప్రేరణముననో యీరీతి పరుషములు బల్కెదవే.

వ. మిక్కిలి పరాక్రమవంతుడనగు నేను రామునకు వెరచి సీతనర్పింతునని కలలోనైన తలంపకుము. కోట్లకొలది సైన్యములుండినను సుగ్రీవాది వానరసైన్య సమేతుండగు శ్రీరాముని నిముషమాత్రంబున హతంబొనరించుట కనుంగొనగలవు. మచ్ఛిరంబును దేహంబును రెండుగా విభజింపఁబడినను నేనొరులకు లోబడుటకల్ల యియ్యది నాస్వాభావికమైనదోషము లోకమున నైజగుణమెవ్వరును విడువజాలరు అదియునుంగాక—

చ. బలుశ్రమలొంది రాము డొకపట్టున వార్నిధిపైని సేతువున్
మెలపున గట్టెనంచు మదిమిక్కిలి భీతివహించి నీవిటుల్
బలికెద వేమిచిత్రమిది వానరసైన్యముతోడ రాముడీ
జలనిధి దాటివచ్చియు నిజంబుగ బ్రాణముతోడ బోవునే.

వ. ఇట్లు సగర్వముగా ధిక్కరించి పలుక మాల్యవంతుడతని కఠిన సంభాషణంబులకడలి ప్రత్యుత్తరమీజాలక సిగ్గువడి యథోచితాశీర్వచన మొనర్చి మెల్లన నిజగృహంబున కరిగె. యనంతరంబ రావణుడు మంత్రులతో మంతనంబులొనర్చి లంకానగరరక్షణార్థము తూర్పుద్వారమున బ్రహస్తుని, దక్షిణద్వారమున మహోదరమహాపార్శ్వల, పశ్చిమద్వారమున మాయావియగు యింద్రజిత్తును, ఉత్తరద్వారమున శుకసారణుల నిలువనియమించి తానును యుత్తరద్వారమున నిలువనిశ్చయించె. విరూపాక్షుని నగరమధ్యమున నిలువబంచి యమప్రేరితుండై తానుకృతార్థుడైనటుల నెంచి యందరబనిచి కొలువు చాలించి నిజాంతఃపురంబుజొచ్చె ననంతరంబ.

చ. రవితనయుండు లక్ష్మణుడు రాముడు కేసరియున్ సుషేణుడున్
పవనజు డంగదుండును గవాక్షుడు నీలుడు జాంబవంతుడున్
ద్వివిదుడు మైందుడున్ మరివిభీషణుడాదిగగల్గు ముఖ్యులా
హవవిజయార్థమై తగురహస్యవిచారణజేసి రొక్కెడన్.

వ. తత్సమయంబున విభీషణుండిట్లనియె "నాసచివులు గూఢవర్తనమున లంకలోని ద్వారసంవిధానమెరింగి వచ్చిరని" తద్విధానంబెల్ల నెరిగించె నింక దురాసదుండగు రావణునియెడ మనమప్రమత్తులమై పోరాడవలయునని విన్నవింప శ్రీరాముడెల్లరు విననిట్లనియె.

—: శ్రీరాముడు వానరుల యుద్ధమునకు నిర్ణయించుట :—

సీ. బహుసైన్యయుక్తుఁడై ప్రాగ్ద్వారమున నీలుఁడు ప్రహస్తునిమీఁది కడరవలయు
దక్షిణద్వారస్థ దండనాథులనోర్వ నంగదాదులుకొంద రరుగవలయు
ప్రబలసైన్యాళితో పడమటి కనిలజుం డింద్రజిత్తునిమీఁది కేగవలయు
క్రూరుఁడౌ రావణుఁగూల్ప సౌమిత్రితో నుత్తరద్వారమందుందు నేను
జాంబవంతుండు మరివిభీషణుడు సూర్యసుతుఁడు మొదలైన కొందరు శూరవరులు
బళ్ళిమోత్తరములమధ్య భాగమందునిల్చి పోరాడవలయును నేర్పుమీఱ.

క. వనచరులు సమరతలమున మనుజాకృతులొందదగదు మనకెల్ల రకుం
గనుఁగొన సాంకేతికముగ దనరవలయు స్వస్వరూప ధర్మంబులతోన్.

వ. "నేనును లక్ష్మణుండును విభీషణుండును యాతనిమంత్రులునల్వురును మనుష్యాకారములతోడనే శత్రువులతో పోరాడెదము అనివచించి" సువేలాచంబెక్కి లంకాపురంబెల్లఁ గనుంగొనంగోరి సైన్యములనెల్ల నిలువనాజ్ఞాపించి శర చాపాసిధరుండై లక్ష్మణసుగ్రీవులు వెంటరా హనుమదంగదవిభీషణ ప్రముఖులతో మెల్లన సువేలాచలం బారోహించి మిన్నంటుకొని ప్రేలాడుచుండు నటులత్రికూటశైలిశిఖరమున నుండి లంకాపుర సౌందర్యమును, పురినలువంకల నానావిధాయుధ ధారులై నిండియున్న రాక్షససైనికుల సముదయంబెల్ల నవలోకించుచుండె నంత.

గీ. అపుడుసంధ్యాసమయమగుట నర్కబింబమరుణరుచిమించి మెల్లనన స్తమించె
పూర్ణచంద్రునితోడ నచ్ఛతమెలర్ప రాత్రివెలుగొందె నధికతరప్రదీప్తి.

వ. వారలారాత్రి యటగడపి ప్రాతఃకాలమున క్రమ్మర లంకాపురసౌందర్యమును వీక్షించి విస్మితచిత్తులై రట్టియెడ.

సీ. కాంచె సౌధాగ్రభాగమునందు జెలువొందు రావణాసురుని శ్రీరామవిభుఁడు
నవరత్నఖచిత నానాభూషణవిభూషు కాలజీమూత సంకాశవపుషు
వలిపెశాంబసిడి పువ్వుల జలతారు దుస్వాల్వకటిస్థలినరలు వాని
కమ్మతావులు గమగమలాడు రక్తచందనపంకచర్చ నైదనరు వాని
రమణులిరుగడలం జామరములువీవ పట్టుగొడుగులు జెలువలుపట్టిసిలున
జాళువాజిగిశాల్వ భుజమున మెరయ తరళదంష్ట్రాకరాళాస్యు దశశిరస్కు.

—: సుగ్రీవుడు రావణుని మేడకరిగి యుద్ధమొనర్చుట :—

ఉ. వావిరితద్రఘూత్తముడు వానరముఖ్యులుజూచుచుండ త
ద్రావణుగాంచుకోర్కె మదిదార్కొన నందరనేమరించి సు
గ్రీవుడు మింటిపైకెగసి రివ్వునగోపురమందువ్రాలి త
ద్రావణుతోడ నిట్లనియె రాజసమేర్పడ నిర్భయంబునన్.

గీ. అఖిలలోకనాథుడైన శ్రీరాముని దాసుడను ధ్రువంబుదైత్యనాథ
హతుడవగుదు విప్పుడమ్మహాత్ముని సముద్దీప్తమై వెలుంగు తేజమునను.

కవిరాజ విరాజితము :

అనుచువచించి కపిప్రభుడట్టె వియద్గతుడై కడువేగ దశా
ననుని పయింబడి రోషముతోడ ననర్ఘ్య మణిస్థగితోన్నత కాం
చనమకుటంబు ధరాస్థలికూలగ సాహసమొప్పగ ద్రోయుటయున్
దనుజకులేశ్వరు డోర్వక నెంతయు దర్పమెల్పగ నిట్లనియెన్.

శా. సుగ్రీవుండవు మత్పరోక్షమున, నీచున్ నిన్నిదే నేడు హీ
నగ్రీవుండగునట్లు నొక్కత్రుటిలో నాశంబుగావింతు నం
చుగ్రాకారముతోడ రావణుడు గర్వోద్రేకియై పట్టి త
చ్చుగ్రీవుం బడగొట్టె భీషణగతిన్ దోశ్శక్తియై పద్వనన్.

వ. అంతసుగ్రీవుడు నేలపైమోదిన బంతికైవడి రివ్వున పైకెగసి రావణునిపైకురవ
డించిన నొండొరుల కత్యంతభయావహంబైన మల్లయుద్ధంబయ్యె నిట్లొక్క
ముహూర్తకాలము జరుగ.

గీ. ఒండొరులకాయములు స్వేదముబికిచెదర
నొండొరుల దేహములు నెత్తురొలుకుచుండ
నొండొరుల కౌగిళుల చేష్టలుడిగినిల్చి
రెలమికాల్మలి కింశుకముల విధమున.

సీ. వానరనాథుండు దానవాధీశుండు పోరదొడంగిరి దారుణముగ
మీరిరియొండొరులేచి మేనుమేన్గదియంగ పౌరుషంబులు హెచ్చిపైకినడరి
సారెకు వెనుకకు జని మల్లజరచుచు తరిమిపట్టుచు భయోదగ్రులగుచు
ఘోరంబుగాబట్టిగ్రుద్దుచు బదములదన్నుచు నార్చుచు దర్పమెసగ
భీషణమృగేంద్రయుగళంబు పెచ్చుపెరిగి పెనగుకైవడి నిర్వురు పెనుమదమున
విక్రమించుచు ధాత్రికివిసరికొట్ట బంతికైవడినెగచి దోర్బలమెలర్ప.

సీ. వెనుకకునరుగుచు వేగపైకురుకుచు నడ్డంబుజనుచు సవ్యాపసవ్య
గతులజరించుచు కడగిచక్రాకృతి తిరుగుచు యెదురించి కెరలియొడిసి
పట్టబో నత్తరి పట్టుతప్పించుక నురవడించుచు నిట్టులొకరినొకరు
నెంతయుగెలుపొందు నిచ్ఛతో బోరాడ నంతరావణుడు మాయాబలమున
నన్నితావుల గాన్పింప యత్నపడుట నెరిగి సుగ్రీవుడసురేంద్రు నేమరించి
ఆకసంబునకెగసి మహారయమున వచ్చి శ్రీరామవిభుసేనజొచ్చెనంత.

వ. ఇట్లురావణునితో బోరాడి వచ్చిన సుగ్రీవుని దేహమంతయు రక్తసిక్తమై యుద్ధపరిశ్రాంతుండై యుండుటెరింగి శ్రీరాముండతని గాగిటగదించి యిట్లనియె మిత్రమా నీవునాతో యోచింపక యొక్కరుండ విట్టిసాహసకృత్యము నకుఁ దలపడితివి ఇదిమాకెంతయు సంశయాస్పదంబయ్యె మాకెల్లరకు ప్రధానుండవగు నీకెద్దియేని యాపదఘటిల్లెనేని మనప్రయత్నమంతయు నిరర్థకమే గదా! గావున నీవెప్పుడిట్టి సాహసకృత్యమునకు గడఁగవలదనిన శ్రీరామునితో సుగ్రీవుండిట్లనియె.

క. వీరాగ్రేసర నేపౌరుషమున నలరి నీదుపట్టపు దేవిన్
క్రూరముగ నపహరించిన వైరినిగనియెట్టులోర్తు పందవిధమునన్.

వ. అనిప్రసంగించు సుగ్రీవునిసంభాషణంబుల మిగులశ్లాఘించుచు సువేలాచలంబు నుండి దిగివచ్చి యుద్ధమునకు సైన్యములఁ బురికొల్పుటయు వానరులెల్లరు ధైర్యోత్సాహములతో గొప్పపర్వతములను వృక్షంబులను ధరించి లంకనలు వంకల ముట్టడించిరట్టియెడ చెలియలికట్టతెగివచ్చిన రెండవసముద్రంబు విధం బున విజృంభించు వానరులఘోషణంబు లంకాపురంబెల్ల మారుమ్రోయు చుండె నట్టియెడ శ్రీరామచంద్రుడు రాజనీతినాలోచించి రావణునికడ కంగదుని రాయబారమంపదలచి యిట్లనియె.

—: అంగద రాయబారము :—

గీ. సౌమ్యుడా! భీతివర్జించి సత్వరమున నీవులంకానగరికేగి నిశిచరేశ్వ
రుండు వినునట్లు నేనువాక్రుచ్చినటుల వాకొనుమటంచు నీరీతి బలికెనెలమి.

ఉ. ఓరినిశాట మూర్ఖ దివిజోరగ కిన్నర సిద్ధ సాధ్య బృం
దారక ముఖ్యులన్ బహువిధంబుల బాధలనొంచుచుంటి నం
భోరుహజన్ము దత్తవర భూరిమదోద్ధతి నంతబోక మ
ద్దారనుబట్టి తెచ్చితివి డాగిన నూరకబోవనిత్తునే.

సీ. రాక్షసాధమ నిను రణరంగమునబట్టి శిక్షింతు విమవ నక్షీణశక్తి
నెందేనిడాగ నూహించిన నాదృష్టిపథగోచరుండవౌ పాపశీల
యమునిమందిరమున కతిథిగాబనిచెద సకలజనంబులు సంతసింప
శూరత్వమిక సాగనేరదు నీభుజ శౌర్యంబుజూపగ జక్కనిలుము
భీషణ వనాట ఋక్ష సమేతముగను నీపురద్వారసీమన నిలిచియుంటి
తడవుసేయకరమ్ము యుద్ధమునకిపుడె కుటిలచిత్త! క్షణంబులో గూల్తునిన్ను.

వ. ధర్మాత్ముండైన విభీషణుండీ యకంటకమైన రాజ్యమును శాశ్వతముగా బడయంగలవాడు మహాపాపివగు నీవుక్షణకాలంబైన ప్రభుత్వముసేయ నర్హుండవుగావు. ధైర్యముతో నాతో రణంబొనర్పరమ్ము తీక్ష్ణములగు వచ్ఛిలీముఖంబుల కెరయై పరిశుద్ధుండవుకాగలవు. నీవింతటనైన జ్ఞానమును తెచ్చుకుని లంకారాజ్యమును రక్షించుకొనుము. నీ ప్రాణములు నాచేజిక్కియున్నవి. సీతనర్పించి శరణాగతిజేయుము. అట్లుకాదేని నీలోకంబరాక్షసంబొనర్తునని దెల్పుమని శ్రీరాముడు సందేశమునుబంప సువర్ణాంగదములతో ప్రకాశించు అంగదుడు తక్షణంబ నభంబునకెగసి చని రావణుని కొలువుకూటంబున నిలిచి రావణునితో నిట్లనియె రావణావినుము!

క. కోసలదేశప్రభువల కౌసల్యాతనయుడైన కాకుత్స్థకులో
ద్భానుండగు శ్రీరాముని దాసుడ నెరుగుమువె వాలితనయుడ సుమ్మీ.

వ. అని అంగదుండు శ్రీరాముని సందేశముపన్యసింపుచుండ వినిరావణుండది సహింపక రోషముచే కనుంగవ కెంపుగదుర మంత్రులంగని వీనినింబట్టి వధించిరండని యాజ్ఞాపింప తదాజ్ఞానుసారమున నత్యంతపరాక్రమోపేతులగు నల్వురు రక్కసులతనిపైగవిసిన వారిచేతులలో చిక్కినటుల మెలంగి తక్షణంబ.

ఉ. రాక్షసవీరులన్ నలువురన్ వడివాలిసుతుండు చంకలం
బక్షులలాగిముష్ఠికొని పైకిహుటాహుటినేగి బల్మిమై
దక్షతతోడుతన్ విసరి ధారుణిపైబడద్రోయ తక్షణం
బాక్షణదాచరుల్ సమసిరంతట తద్బలమూర్తిగుండగన్.

వ. అంతనిలువక.

మ. క్షణమాత్రంబున నంగదుండు విలసత్సౌవర్యంబు దీపింప రా
వణుడుం గన్గొనుచుండ శీఘ్రమున తత్ప్రాసాద శృంగంబు ధా

రుణిపైఁదూల్లి పడంగ బాదనిహతిన్ రోషంబునం దన్నె దా
రుణవజ్రాహతి నద్రిరాట్శిఖరి నింద్రుండొంచు చందంబునన్.

—: వానర రాక్షస యుద్ధ ప్రారంభము :—

వ. ఇట్లుపడఁగూల్చి నిజప్రభావంబుగ్గడించుచు యార్చి సత్వరంబ నేతెంచి శ్రీరాముని ప్రక్కననిలిచె ననంతరంబ రాక్షసయోధులు వివిధాయుధ వృక్ష శిలాధాదులై ప్రళయకాల జంఝూనిలంబుచందంబున విజృంభించుటయు.

మంజరి :

శ్రీరాముండాజ్ఞ జేసినంతన సేనలుసరభసమెసగన్
మీరి యొకరికంటె యొకరుడు మించియార్చి రుగ్రముగన్
భూరిపౌరుషంబులతో లంకాపురివిధ్వంసము సేయన్
గోరిమహావృక్షచయము శిలలం గొనివిద్వేషులడాయన్.

సీ. రాక్షసాధీశుండు వీక్షించుచుండ గుంపులుగుంపులుగ వృద్ధిబొంది తామ్ర
వదనముల్ కాంచనవర్ణముల్ గల కపిసేనలాతని లెక్కసేయకపుడు
శ్రీరాఘవార్థంబు జీవంబులర్పింప దలచిలంకాపుర ద్వారములకు
గోపురాగ్రములకు కోటగోడలపైకి ప్రాకారముల కెగబ్రాకి పాద
ఘట్టనంబుల పెనుముష్టి ఘాతముల శిలాప్రహారంబుల భుజాబలములు మెరయ
పెళపెళారావములతోడ విరిగిపడగ ధ్వంసమొనరించి రతులితోత్సాహగరిమ.

వ. మరియును.

సీ. పరిశుద్ధజలపూర్ణ పరిఘుల దృణకాష్ట పాషాణముల పూడ్చివైచువారు
తపనీయమయ పురద్వారశాఖలబట్టి చెలగుచు పొడిపొడి చేయువారు
కైలాసశిఖరి శృంగములకీడగుమేటి గోపురంబులఁ బడగూల్చువారు
మింటికినొరయుచు మిగులదృఢంబులౌకోట పైబురుజులగూల్చువారు
పెక్కుతెరగుల నీరీతి వెక్కసముగ వేలు లక్షలు కోట్లుగా వెలయుకపులు
లంకనలువంకలంజుట్టి శంకలేక పరువులిడుచుండి రతులితోర్బాటులు సెలగ.

వ. ఇట్లు వానరభల్లూక వర్గంబు జయజయధ్వానములు సేయుచు.

క. జయము శ్రీరామవిభునకు జయము సుమిత్రాత్మజునకు సకలకపులకున్
జయముసుగ్రీవవిభునకు జయమే ప్రాప్తమగు రామచంద్రునిమహిమన్.

వ. వానర భల్లూక సైన్యంబులిట్లు విజృంభించి లంకానగరంబును విధ్వంసంబొన రించుట గనుంగొని సహింపజాలక రావణుడు క్రోధోన్మత్తుండై రాక్షస సైన్యంబుల కాజ్ఞనొసంగిన నంతసమరసన్నాహంబున.

ఉ. వీరరసంబులుట్టిపడ వేడ్క భయంకర సింహనాదముల్
మీర నిశాటసైన్యములు మేలగు శంఖములొత్తి యార్చుచున్
పోరికిసిద్ధమై నడువ వొల్చె మహాప్రళయంబునం దకూ
పారము పొంగిపొర్లి ధరపై ప్రవహించెననంగ నెంతయున్.

మ. ఇభరాట్బృంహితముల్ హయోత్తమ మహాహేషావిరావంబులున్
సుభటప్రస్ఫుట సింహనాదములు నాస్ఫోటధ్వనుల్ స్యందన
ప్రభవోదంచిత ఘంటికాధ్వనులు భాస్వచ్ఛంఖ భేరీరవం
బభిసంయోగముజెంది ప్రమోసె గిరిభూమ్యాకాశముల్ నిండగన్.

ఉ. అంతట దేవదానవ మహాహవ మెప్పగిదిన్ రహించె న
ట్లెంతయు పోరు ఘోరముగ నేర్పడె వానర దానవాళికిన్
వింతగ దానవుల్ ప్లవగవీరుల మోదిరి శస్త్రపాళి న
త్యంతశిలాప్రవర్షమున నయ్యసురాళిని ద్రుంచిరాకపుల్.

ఉ. అత్తరి క్రొత్తగా బవరమయ్యె వనౌకస దైత్యకోటికిం
గత్తళపుల్ దళత్తళలు కత్తులదీధితులున్ మణిమయో
త్యుత్తమ కాంచనాంచిత మహోజ్వల దివ్యవిభూషణద్యుతుల్
మొత్తములై దిశావలయముల్ విడిసెన్ రవిరశ్మికుద్దియై.

గీ. జయమగునుగాక శ్రీరామచంద్రునకును జయముప్రాపించుగాక లక్ష్మణునకెపుడు
జయముసిద్ధించు కపికులసార్వభౌము డైన సుగ్రీవునకుమహాహవమునందు

మ. అనిబిట్టార్చుచు స్వస్వనామ కథలుద్యత్పౌరుషావాప్తితో
వినబేర్కొంచు మహాగిరిప్రతిములై వెల్గొందు తద్వానరుల్
పెనువృక్షంబులతో శిలాప్రతతితో పెల్లేయుచున్ తీక్ష్ణ దం
ష్ట్రి నఖాళిన్ విదలించిచీల్చి రసురవ్రాతంబు నత్యుగ్రతన్.

వ. ప్రాకారంబులపై కోటబురుజులపై కాపుండు రాక్షససైనికులు నేలపైనిలిచి యుండు వానరులపై ముసల ముద్గర తోమర, భిండివాలాది సాధనంబుల విసరివిసరి చెండాడుచుండ భూగతులగు వానర భల్లూక గోలాంగూల ప్రముఖులు యోర్వక క్రోధోన్మాదంబున ప్రాకారంబుల కెగప్రాకి

యందుండు రాక్షసులాక్రోశించుచుండ క్రిందికిపడద్రోయుచు ఘోరముగా మర్దించుచుండిరి. అట్టియెడ నిరువాగుల సైన్యములకు ఘోరసంగ్రామంబై తత్సమరస్థలంబెల్ల మాంస శోణిత కర్దమంబై యొప్పె. అప్పుడు రావణుని విజయకాంక్షులగు కొందరురాక్షసులు రథగజహయాది వాహనారూఢులై కవచ ఖడ్గాది సాధనసమేతులై రణరంగమునకేతెంచి.

గీ. అంగదునితోడ గదిసె నింద్రారితోడరి త్ర్యంబకునిపైకి వెడలుకృతాంతుడట్లు
అంతలోన ప్రజంఘాహ్వయాసురుండు బవరమొనరింపఁదొడగె సంపాతితోడ.

గీ. హనుమతో జంబుమాలి ధైర్యమునదాకె నలుక మిత్రఘ్నుడనెడు మ
దాసురుడు విభీషణునిపైకి లంఘించె భీషణముగ నీలుడు నికుంభునిందాకె
నిర్భయముగ.

గీ. తపనుడనురాక్షసుడు మదోద్ధత్యమునను గజునితోదాక నంత ప్రఘసుడనెడు
దానవుడు సూర్యసుతునితో దాకుటయును మిత్రజుండు విరూపాక్షు
మించిగదిసె.

వ. మహావీరులైన అగ్నికేతు రశ్మికేతు సుప్తఘ్న యజ్ఞకోపుడను రాక్షసులు శ్రీరామునెదుర్కొనిన భయంకరులైన వజ్రముష్టి యశనిప్రభుండను దానవులు కపిశ్రేష్ఠులగు మైంద ద్వివిదులతో మార్కొనిరి. ప్రతపనుండను నిశాచరుడు నలుండను కపికులోత్తముని దాకె బలవంతుండైన సుషేణుడు విద్యున్మాలితో దలపడియె. యిట్లనేకవానరప్రముఖులు భయంకర రాక్షసుల నెదుర్కొని వివిధప్రకారముల విజృంభించి పోరాడుసమయమున.

గీ. గిరినదులభంగి దైతేయ కీశపతుల తనువులందుండి వెడలు రక్తప్రవాహ
మందు పీనుంగులును కట్టెలట్లు దేల శాద్వల స్థలిబోలి కేశములుదనరె.

మ. పవిధారాహతి నింద్రుడోర్చుగతి కోపస్ఫూర్తి శక్రారి త
త్ప్లవగాధీశ్వరు వాలిపుత్రు గదచేభంజింప దోర్దండ త
త్ప్లవగేంద్రుం డతిరోష వేగమున నింద్రద్వేషి తేరున్ మహా
జవమొప్పన్ బడగూల్చె రథ్యములతో సాదిన్ ధరామండలిన్.

సీ. శౌర్యధుర్యుండౌ ప్రజంఘుండు మూడు వాలమ్ముల సంపాతి నమరమోదె
నంత వాడలుకమై యశ్వకర్ణంబను శరమున మరలప్రజంఘునడచె
మదయుతుడగు జంబుమాలి రథస్థుడై శక్తితో హనుమ వక్షముననడచె
నాప్రహారమునైపక ననిలజుండాతని తేరెక్కి యరచేతిదెబ్బతోడ

నరదమును నాశమొందించె సరభసమున ప్రతపనుడనుశీఘ్రమున నీలుపైకినదర
నట్టిక్రోధంబుతో నీలుం డసురకనుల బెరికిధారుణిపైబడవేసెనంత.

వ. మిగుల నుద్ధతుండగు ప్రఘసుండను రక్కసుని సుగ్రీవుడు సప్తపర్ణమను వృక్షముతోగట్టిగానడచె పదంపడి అగ్నికేతు రశ్మికేతులను రాక్షసుల శిరంబుల శ్రీరాముడునరికివైచె. మైందుడు వజ్రముష్టియను వానిని పిడికిడితోపొడిచిన నతండశ్వ రథంబులతో ధరాతలంబునగూలి చచ్చె నంత నీలుడు నికుంభుం డను వానిని రథరథ్యసారథులతో ఛేదించియార్చె. అయ్యవసరంబున

గీ. అశనిసముడగు ద్వివిదు డయ్యసురులెల్ల గాంచుచుండగ శైలశృంగంబునొండు
బెరికి యశనిప్రభుండను పేరిదైత్యవరుని మీదికి విసరిన వాడుగినిసి.

వ. దానినడుమన ఖండించి అశనితుల్యంబైన భల్లంబును ప్రయోగించుటయు సహింపక ద్వివిదుడు సాలవృక్షంబొండుపెకలించి తక్షణంబ అశనిప్రభుండను వానిరథంబును రథ్యంబులతోనొంచె నాసమయంబున

శా. విద్యుద్దీధితినొప్పు తేరుపయినన్ వెల్గొందు శౌర్యాఢ్యుడా
విద్యున్మాలి సువర్ణపుంఖ కవితాభీలాంబకశ్రేణితో
నుద్యద్దోర్బలిమిన్ సుషేణుని మహాయుత్సాహియై మోది సం
పద్యుక్తిం జెలువొంది యార్చె బెలుచన్ ప్రావీణ్యమేపారగన్.

శా. విద్యుద్దీప్తివెలుంగు దద్రథముపై వేగంబునన్ వచ్చు త
ద్విద్యున్మాలి పయిన్ సుషేణుడు మహావేగంబ గండోపలం
బుద్యుక్తుండగుచున్ వడిన్విసరినన్ యుద్ధోన్మదుండైన త
ద్విద్యున్మాలి రథంబువీడి గదతో పెల్లార్చుచున్ వచ్చినన్.

సీ. కడువేగమున సుషేణుడు పెనుశిలనొండు గైకొనివచ్చుట గాంచిమిగుల
నుద్ధతితోడ విద్యున్మాలి గదతో సుషేణుని యురములక్షించివైచె
దానికినోడక దక్షపీంద్రుం డమ్మహాశిలనెత్తి యయ్యసురవరుని
యురముపైవేయ విద్యున్మాలి ధాత్రిపై వ్రాలి ప్రాణంబుల వాసెనంత
శూరులగువానరోత్తముల్ వీరులైన రాక్షస సమూహమును వైరమునదొల్లి
త్రిదశముఖ్యులు దైత్యుల ద్రుంచినటుల హతముగావించి రమ్మహాహవమునందు

వ. అట్టియెడ.

సీ. కడువిస్మయంబుగా కదనరంగంబొప్పె మిడుతలగమి వహ్ని బడినరీతి
మితిమీరి ధరగూలు మృతకళేబరరాసు లత్యంత భీభత్సమైవెలుంగ
విరిగినతేరులు విచ్చినగొరులు వసుధపైఁదొల్లెడు వారణములు
మడిసినజోదులు మ్రగ్గినరథికులు ఛేదింపబడి దొల్లుశీర్షములును
యెగిరిపడెడు కబంధముల్ తెగినచరణ కరములెంతయు వ్రస్సిన కవచములును
ఖండితములైన సంధులు కడగిముసరు కంకగృధ్ర సృగాలాది గణముతోడ.

—: రాత్రి యుద్ధ ప్రారంభము :—

వ. అంత సూర్యుండస్తంగతుడగుటయు రాత్రిప్రవర్తిల్లె. ఇట్లు పరస్పరద్వేష పూరితులై జిగీషాపరులగు వానర రాక్షసులు నిశాయుద్ధమునకు తలపడి భయంకరంబైన మహాంధకారంబున నొండొరులు తమతమ నామధేయంబుల బేర్కొంచు హతంబొనరించుచుండ మిగుల బలపరాక్రమసంపన్నులగు వానరులు క్రోధోన్మత్తులై రథ గజ హయ పదాతి కంబులపైబడి జమురుచు రదనంబులతో కొరుకుచు నఖంబులతో జీల్చుచు రాక్షససైన్యంబుల హతంబొనరించుచుండిరి. రామలక్ష్మణులిర్వురు మహోరగ సన్నిభంబులైన భల్లంబులతో నించుకించుక నయనగోచరులగు నిశిచరవర్గంబును నాశమొందించుచుండిరి. చతురంగసైన్య పదఘట్టనంబులచే రేగు పరాగము భూమ్యాకాశములనెల్ల వ్యాప్తంబై మరియు నంధకారబంధురంబై యొప్పె. పిమ్మట శంఖభేరీ ప్రముఖ వాద్యధ్వనులును రాక్షస వానరుల కోలాహలధ్వనులును మొత్తంబై ప్రళయకాల పయోనిధిచందంబున ఘోషించుచుండె. దురతిక్రమంబై ప్రాణికోట్ల నాశంబొనర్చు కాళరాత్రిచందంబున వానరరాక్షస ప్రాణాపహారకమై యారాత్రి మిగుల భీభత్సంబైయొప్పె.

ఉ. అంతట రామచంద్రుడు మహాభయదంబగు తన్నిశీధి యం
దెంతయు గోపవేగమున నేచి నిశాచర వర్గమార్చుచుం
బంతముతోడ పైనడరి బాణచయంబుల గుప్పినన్ నిమే
షాంతరమందు రక్కసుల నారుశరంబుల గూల్చెనార్వురన్.

వ. తదనంతరంబ శ్రీరామచంద్రుడు మహాపార్శ్వ మహోదర మహాకాయ శుక సారణ వజ్రదంష్ట్రి ప్రముఖులైన రాక్షసవీరుల ననేకుల సుపర్ణపుంఖములుగల తీక్ష్ణభల్లంబుల మర్మస్థానంబుల గాఢముగనేయ వారెల్లరు యుద్ధరంగమున

నిలువజాలక నలువంకలకు బారిపోవుచుండ వహ్నిజ్వాలల గ్రక్కు బాణపరం పరల శ్రీరాముడు ప్రయోగింప నవి సకలదిశానకాశంబుల నిండి మిణుగురులతో గూడిన రాత్రివిధంబున ప్రకాశించుచుండె. రాము బారింబడిన రక్కసులు పావకజ్వాలలపడిన మిడుతలట్లు హతులగుచుండిరి. తదీయసైనిక ఘోషణముచే త్రికూటాచల గుహలనుండి ప్రతిధ్వనులు వెడలుచుండె కాటుకకొండలవంటి కొండముచ్చులు రక్కసిమూకలపైబడి మట్టగించుచుండిరట్టిసమయంబున.

మానినీవృత్తము :

ఆలమునన్ రిపునోర్వదలంపున నంగదుడెంతయు రోషమునన్
శైలమునొండు బెకల్చియదల్చుచు శక్రవిరోధి పయిన్ విసరన్
కూలెహయంబులతో రథసారథి ఘోరముగా వసుధాస్థలిపై
వైళమదృష్టికగోచరుడై చనె వాసవవైరి పరాజితుడై.

వ. ఇంద్రజిత్తు ప్రభావంబెరింగిన దేవ సిద్ధ మహర్షి గణంబులు యతనిపరాజయము నకు మెచ్చుకొని అంగదుని మిగుల శ్లాఘించిరి. తత్సమయంబున సుగ్రీవ విభీషణాదులును సంతోషముతో సింహనాదములుగావించి రాసమయంబున శ్రీరాముడు వానరులనందర చేరంబిలచి యిట్లనియె.

సీ. కపులార మీరెల్ల గడగిసుగ్రీవుని యొద్దన గుంపుగా నుండవలయు
యీయింద్రజిత్తు లోకేశదత్తవరాప్తి త్రిభువనంబులను బాధించుచుండె
రాక్షసనమితికి రాత్రులబలమెక్కు డగుట మిమ్ముజయింప నగుగుదెంచె
గావున నందరు కడునప్రమత్తులై నిలువుడాలమునకు నిర్భయముగ
ననుచుబోధించుచుండ మాయాబలమున నెంతయు నదృశ్యమూర్తియైయింద్రజిత్తు
భీషణాశని సదృశాస్త్ర వితతి రామ లక్ష్మణులపై ప్రయోగించె లాఘవమున.

వ. ఇంద్రజిత్తుం డంతర్ధానుండై మాయాయుద్ధమునకు గడంగి సకలవానరులు గనుంగొనుచుండ రామలక్ష్మణుల మోహితులజేయుటయు వాని నివాసం బెఱుంగజాలక నీలాంగదజాంబవత్ప్రముఖులకొందగ వానిజాడ కనిపెట్టి రావలయునని యాజ్ఞాపింప వారలువివిధ వృక్షశిలాధారులై యంతరిక్షంబున కెగసి సకలదిశలనెయికి యెందునుంగానక తిరుగుడుబడుచుండి రయ్యవసరంబున.

గీ. అస్త్రవేదియైన యసురేంద్రసూనుండు బాణవేగమునను ప్లవగచరుల నడ్డగించుటయు మహాంధకారంబున నసురుగాంచజాలరైరి కపులు.

గీ. సమరతలమున క్రుద్ధుడై శక్రవైరి శౌర్యధనులైన రామలక్ష్మణుల సర్వ గాత్రముల సంధిసంధుల గడగి ఘోర సర్పమయ బాణములనింపె సత్వరమున.

వ. రామలక్ష్మణులు రక్తసిక్తాంగులై పుష్పించిన మోదుగుచెట్ల విధంబున నొప్పు చుండి రయ్యవసరంబున కాటుకకొండవంటి శరీరముగల యింద్రజిత్తు వియత్పథంబున నంతర్ధానుండై శ్రీరామలక్ష్మణులతో నిట్లనియె.

—: ఇంద్రజిత్తు నాగాస్త్రములచే రామలక్ష్మణుల బంధించుట :—

చ. ననుగెలువంగశక్యమె రణస్థలి మానవమాత్రులార! నే
కనులకు గానుపింపక నఖండపరాక్రమ శౌర్యసంపదం
గనుగొన దేవనాథునకు గాదన మీకెటుసాధ్యమౌ మహా
శని సదృశాంబకప్రతతి జయ్యన మిమ్ముహతంబొనర్చెదన్.

మహాస్రగ్ధర :

అనిరోషస్ఫూర్తితో నయ్యసురపతిసుతుం డార్చి మౌర్వీనినాదం
బనివార్యంబైసెలంగన్ హళిహళిక నమోఘాగ్రహంబొప్ప దీప్తా
శనితుల్యంబైన నాగాస్త్రముల దొడిగి దోశ్శక్తిమైవేయ నిశ్చే
తనులై సంభ్రాంతితోడన్ దశరథతనయుల్ ధాత్రిపై వ్రాలిరంతన్.

క. శరపాతవిద్ధులగు దాశరధులు కనులెత్తిచూడ జాలక పీడా
భరమున వణకుచు కృశులై ధరణింబడిరధిక రక్తధారలుదొరుగన్.

వ. లోకనాథులైన రామలక్ష్మణులిర్వురొక్కమొగి చాపంబులు మెరయ త్రాడు తెగిన యింద్రధ్వజములోయన మర్మభేదనంబులగుటచే మిగులదుఃఖా క్రాంతులై వీరశయ్యల బరుండియుండిరమ్మహాత్ముల శరీరంబరంగుళ ప్రమాణంబైనను గాయంబులేని ప్రదేశంబులేక చేతివ్రేలికొనపర్యంతము నాగపాశబంధములచే నిండి చలనరహితులై పడియుండ శ్రీరాముని గనుంగొని లక్ష్మణుడు ప్రాణములపై నాశవిడిచి మిగుల దుఃఖించె నయ్యవస రంబున వారల దురవస్థనెరింగి హనుమత్ప్రముఖులైన వానరులు గుములై చుట్టుకొని భయోద్విగ్న హృదయులై వగచుచుండి రట్టియెడ.

గీ. మిగులవర్షించి నిలిచిన మేఘమునగ గోత్రభిద్వైరి శరవృష్టిగురిసినిలువ
నతిరయంబుననచ్చోటికర్కసుతుడు నలవిభీషణుడేతెంచి యార్తుడగుచు.

వ. అంత వానరులెల్లరు విషణ్ణహృదయులైయుండ విభీషణుండు మాయాబలంబున నింద్రజిత్తునెరింగె, నంతయింద్రజిత్తు స్మృతిలేక పడియున్న రామలక్ష్మణుల గనుంగొని ప్రహృష్టచిత్తుండై దైత్యులతో నిట్లనియె.

గీ. దనుజవరులార మచ్భుజాదర్పమెల్ల గాంచితిరె మున్న రణమున ఖరముఖాది
రాక్షసుల హతమార్చిన రామలక్ష్మణుల పడించితి క్షణమున నలఘుశక్తి

మ. అనిభాషించుచు నింద్రజిత్తు సమరవ్యాపార పారీణతం
గొనయంబా శ్రవణాంతముందిగిచి దిక్కుల్ మారు మ్రోయంగ సిం
హనినాదంబొనరించి ఘోరముగ తీక్ష్ణాస్త్రంబులన్ తత్ప్లవం
గ నికాయంబులపైని గుచ్చుచు సమగ్రక్రోధ విక్రాంతుడై.

సీ. నీలుని తొమ్మిదివాలుతూపుల నొంచి, మైందద్వివిదుల మర్మాగ్రముల
సంతాపమొందించి, జాంబవంతుని పృధువక్షంబునం దొక్కబాణమేసి
పవనసంభవునిపై పదియమ్ములడరించి శరయుగళంబున శరభునడచి
వాలిసూనుని పెక్కువాలుతూపులగొట్టి భండనమున నిట్లుప్లవగవరుల
ననలశిఖవోలె వెలుగు దివ్యాంబకముల మిగులబడలంగజేసి యమ్మేఘనాధు
డార్చి నవ్వుచు నత్యంత హర్షమెసగ బలికె నీరీతి దైతేయవరులతోడ.

వ. రణరంగంబున రామలక్ష్మణులు మొదలుగాగల వానరులనెల్లర పడగూల్చితి
గాన నింక మీరెల్లరు భయంబుదక్కి యుండుడన, వారెల్ల జయజయ
ధ్వానములతో నింద్రజిత్తునభినందించుచుండ హర్షస్వాంతుండై యింద్రజిత్తు
లంకజొచ్చె నంత నిట నాగపాశబద్ధులై వ్యధాభరంబున పడియున్న రామ
లక్ష్మణుల గనుంగొని భయభ్రాంతుండై కన్నీరుపిడుచుచు మిగులవాపోపు
చున్న సుగ్రీవునితో విభీషణుండోదార్చుచు నిట్లనియె,

చ. భయమునువీడుమయ్య! మనభాగ్యవశంబున రాఘవుల్ నిరా
మయులగుచున్ సుఖించెదరు, భానుతనూభవ సంగరస్థలిన్
జయమెటునిశ్చయింపదగు! శాంతమునన్ ధృతిబూనుమింక సం
శయమునుమాని యత్నమును సల్పెదమవ్వలదైవమాగడున్.

గీ. సత్యధర్మైకనిష్ఠులౌ సజ్జనులకు మేలుచేకూరు. రాదపమృత్యువెపుడు
నీవుదృఢచిత్తమున నిందునిల్చి మాకు ధృతిదలిర్పగ మధురోక్తి దేర్పుమనఘా.

వ. అనిపలికించి కొంచెము జలమును గ్రహించి విభీషణుడు రాక్షసమాయలు
గ్రహింపహేతువగు మంత్రములచే నభిమంత్రించి తజ్జలంబుల సుగ్రీవుని
ముఖమును నేత్రములను తుడిచి కాలోచితముగా ధైర్యోక్తులనిట్లనియె.

గీ. అఖిలకార్యవినాశకంబైన యీయధైర్యమున కిదితరిగాదు సూర్యతనయ
రాముని శరణ్యుడని నమ్మి రాజసమున సేనలకునెల్ల హితము యోచింపుమనఘ.

వ. శ్రీరాముడు మూర్ఛదేరు వరకు మనము ప్రమత్తులమై రక్షింపవలయు పిమ్మట రామలక్ష్మణులు మన భయనివారణ మొనరింపగలరు. శ్రీరాముని ముఖము తేజోవంతముగానున్నది గావున యీనాగాస్త్రబంధము శ్రీరామున కెట్టి యపాయమును గలిగింపనేరదని సైనికులనెల్లర విభీషణుడు సమాధానపరచె. నింద్రజిత్తు తండ్రికడకరిగి నమస్కరించి యిట్లనియె.

ఉ. రాముని లక్ష్మణున్ సమరరంగమునన్ దునుమాడివచ్చితిన్
క్షేమముగా సుఖింపుమిక చిత్తమునన్ వ్యథమాని తండ్రి! సు
త్రామముఖామరాదుల మదంబడగించి జయంబుగొన్న నా
కీమనుజాధమాధములు హీనబలుల్ దలపోయలెక్కయే.

కవిరాజ విరాజితము :

అనుచు సగర్వముగా వచియించు నిజాత్మజుపల్కులకుబ్బి కన
త్కనకమయాసనమున్ డిగి చెంగున గంతులువైచుచు రావణుడున్
తనయుని కౌగిటజేర్చి శిరంబును తద్దయుమూర్కొని హర్షముతో
ననియె తదీయవిచిత్రచరిత్రము నంతయు దెల్పుమటంచువడిన్.

వ. అపుడుటయు తద్వృత్తాంతంబెల్ల నెరింగింప రావణుడెంతయు సంతసించి పిమ్మట సీతయొద్ద కావలిగాయుచున్న త్రిజటమున్నగు దైత్యాంగనలకొందర రావించి వారితోనిట్లనియె.

—: నాగపాశబద్ధులగు రామలక్ష్మణులను సీతకు జూపుట :—

సీ. రాక్షసాంగనలార రామలక్ష్మణులను సమరమందింద్రజిచ్చంపె ననుచు
జనకజకెరిగించి సరగనామెను పుష్పకముపైన గొనిచని కదనభూమి
జచ్చినరామలక్ష్మణుల గాన్పింపుడు బతిసమాగమున గర్వమున జేసి
నన్నుగాంక్షింపకున్నది సుమా! నేడింక విభుసమాగమకాంక్షవిడిచి నిర్వి
చారముగ దివ్యభాస్వద్విచిత్రరత్న భూషణాంబరధారియై పొలుపుమీర
స్వాయముగా నేగుదెంచుమత్సముఖమునకు వేరుగత్యంతరములేదు వేయునేల.

వ. అని యాజ్ఞాపింప.

మ. దనుజాధీశ్వరునాజ్ఞచే నసురకాంతల్ కొందరెందేవడిన్
జనకక్ష్మావిభు పుత్రికామణిని భాస్వత్పుష్పకంబందు గ్ర
క్కునఁ నెక్కించుకపోయి భీషణరణక్షోణీస్థలిన్ రామ ల
క్ష్మణులెచ్చోఁ బడియుండి రయ్యెడ నభస్థానంబునన్ నిల్పినన్.

సీ. కాంచెనంతట జనకక్షితీశతనూజ రామలక్ష్మణుల ధరాతలంబున
శరతల్పగతుల తీక్ష్ణశరాభితప్తుల ననల తేజస్ఫూర్తి నలరువారి
కనకమయోజ్జ్వల కవచముల్ తెగి రక్తసిక్తులై కడు వగజెందువారి
హస్తాబ్జములనుండి యల్లనచాపంబు లుర్విపై జారిపోనున్నవారి
నసితవికచాంబుజేక్షణయైన సీత ప్రాకృతుంబోలె ధాత్రిపై పాంసులిప్త
కాయులై పడియుండిన ఘనుల రామలక్ష్మణులగాంచి యేడ్చె నుల్లముకలంగ.

గీ. భువనమోహన! రఘుకులభూషణా! మహాపరాక్రమోపేతుడవు రణరంగమందు
నిట్లు హతమైతివింక నే నేమిసేతు ఘోరవిపదబ్ధిమున్గి క్రుంగిపోతి.

ఉ. ఇంతటి దుర్విపత్తు నిటులేటికి సంభవమయ్యె! నయ్యయో!
యెంతటి మందభాగ్యనో మహేంద్రసమానులు రామలక్ష్మణుల్
వింతగ నేలపైనొరగి వేదనకైరి మహాస్త్రవేదు ల
త్యంతపరాక్రమాఢ్యులిటు లల్పులచే హతులైరి హావిధీ!

క. అనిలో రాముని దృక్పథమునబడి ప్రబలారియైన మొనసి బ్రతికిపో
డనతిక్రమంబు కాలంబనివార్యము దైవయోగ మఖిలాత్మలకున్.

వ. ప్రాణేశ్వరుడు దుష్టసంహారమొనర్చి నన్నుదురాత్ముల బారినుండి రక్షింతురని
పేరాసతో బ్రతికితి నింక నాజీవితము నిరర్థకము. మహాత్ముండైన శ్రీరామ
చంద్రున కిట్టియకాలమృత్యువాసన్నంబగునా! అదియునుంగాక.

సీ. సాముద్రికాదిశాస్త్రజ్ఞు లస్మచ్ఛరీరాంగ లక్షణములనరసి సత్కు-
మారుల గనెదు సుమంగలీత్వముబాయ దశ్వమేధాది మహావిశిష్ట
మఖములొనర్చెడు మండలేశ్వరు పట్టమహిషివయ్యెదవు సమ్మదమెలర్ప
వీరపార్థివ పత్నివై రహించెదవు ధన్యాత్మురాలవటంచు ననిరి నేడు
దాశరథి హతుడగుటఁ తత్త్వజ్ఞులన్నృత వచనులైరింక నేమనవచ్చు మామ
కాంఘ్రి యుగమున నలరు పద్మాద్యనేక భాగ్యరేఖలు మెట్లునిష్ఫలములయ్యె.

వ. స్త్రీలకు వైధవ్యప్రాప్తికిదగిన దౌర్భాగ్యలక్షణములు నాశరీరమందు గన్పట్టుట
లేదు కన్యాలక్షణములెరింగిన శాస్త్రజ్ఞులు నాశరీరావయవ లక్షణములు

పరీక్షించి నాకుభర్తతో సధిరాజ్యపట్టాభిషేకమగుననియు వచించి రిది యంతయు నిరర్థకమగునే! శ్రీరామలక్ష్మణులు నానిమిత్త మరణ్యములలో బహువిధశ్రమలొంది దుస్సాధ్యమగు సముద్రమును తరించి వచ్చి కడకింద్ర జిత్తుమాయలలో జిక్కి- రక్కటా విధి నేమనవలయునని పెక్కు తెరంగుల వగచు సీతతో త్రిజట సాంత్వనవచనంబులనిట్లనియె.

ఉ. చింతిలకమ్మజానకి వచించెద నానుడినమ్ముమమ్మ నీ
కాంతుడు నీమరందియు సుఖంబుగ ప్రాణములొంది యున్నవా
రెంతయు సందియంబు వలదేమన సంగరరంగమందు భూ
కాంతుడు ద్రెళ్ళినన్ భటనికాయము ధీరతనిల్చియుందురే.

సీ. వినుమదిగాక నీవిభుడే హతుండైన నీ పుష్పకము నిన్వహింపదెపుడు
కర్ణధారుడు లేని కలము పయోనిధి మధ్యలోనల్లాడు మాడ్కి-సమర
తలమునందెపుడు ప్రధాననాయకుడు హతుండగుచో సేన తొలగిచనును
కావున నిపుడట్లు గాక వానరసైన్య మధికధైర్యోత్సాహులగుచు నిలిచి
రఘువరేణ్యుల నిర్వర రక్షణంబు సేయుచున్నారు కాన సజీవులగుచు
నున్నవారని గుర్తించి యుల్లమందు చింతవిడనాడి ధైర్యంబు జెందుమబల.

వ. జానకీ! నీవుమహాపతివ్రతాశిరోమణివి గావున నీయందు ప్రేమభావమున యథార్థమును వచించుచున్నాను. శ్రీరామలక్ష్మణుల జయింప మహేంద్రాది దిక్పాలకులకైన వశముగాదని నాయాశయము. మరియొక విషయ మవధరింపుము.

గీ. రామలక్ష్మణులిటుల మూర్ఛలమునింగి యుండియును వీరిముఖకాంతు లొప్పియుండె
నరయు మెుకటి గతాయుష్కులైన పుట్టి వారిముఖముల దొడ్డ వికారమెుదవు.

వ. కావున రామలక్ష్మణుల విషయమున నీకుదయించిన విపరీతబుద్ధిని విడువు మనవుడు దేవతాకన్యకవిధంబున నొప్పుజానకి కృతాంజలిబంధురయై తల్లీ! నీవాక్యానుసారమట్టి శుభోదయమగుగాక, యని యూరడిల్లె నంతమనోవేగమున పుష్పకము యథాస్థానమున వాగలడించె. అనంతరంబ సీత తానుకనుగొనివచ్చిన యాపద్విషయములను మాటిమాటికి తలంచి చింతించుచుండె నిటసంగ్రామ రంగస్థలంబున సుగ్రీవాదులెల్లరు చుట్టుకొనియుండ శ్రీరాముడించుక తెలివొంది కనులువిచ్చిచూచి రక్తసిక్తాంగుండై పడియున్న లక్ష్మణుని గురించి మిగుల వగచుచు నిట్లనియె.

గీ. జానకీదేవికెనయగు జలజగంధి సద్గుణగరిష్ఠుడైన లక్ష్మణునితోడ
సదృశుడగు భ్రాత సచివుడు సాంపరాయి వెదకి చూచిన లేరు పృథ్వీస్థలమున.

క. నాసోదరుండు బ్రతుకనిచో సీతయునేల కపులుజూచుచునుండన్
వాసెడ ప్రాణంబుల నిలనాసరిదౌర్భాగ్యుడెందునన్ లేడుసుమా.

క. నామదినెరింగి నడచెడు సౌమిత్రిని బాసిపురికిజని యమ్మలకే
నేమని వచింపగలుగుదు నీమహనీయాపదబ్ధి నెట్లుతరింతున్.

ఉ. జీవములం దృజింతు యిటు జేడ్పడియుండె సహోదరుండు నా
జీవితమేటికి నీక్రియ విచిత్రమహాపదలంగతించె మ
ద్భావమెరింగివర్తిలెడు ప్రాణసమానుడు లక్ష్మణుండు హా
దైవనియుక్తి నింతటివ్యథాభరపీడితుడయ్యె నక్కటా!

గీ. వచ్చెనాతోడ సౌమిత్రివనములకును యతనివిడనాడి నేనయోధ్యాపురమున
కరిగిన సుమిత్ర నాయెడ నలిగి నిందసేయ నెట్లోంగి భరియింతు జింతవాసి.

గీ. ప్రియవియోగవ్యథాభార పీడితుండనైన నాచెంత నిలిచి భక్త్యతిశయమున
తగుహితాలాపముల సమాధానపరచు తమ్ముడా! నీవులేని యీతనువికేలా.

వ. అక్కటా! సర్వవిధముల ననుగాచియుండు నాబహిఃప్రాణముగానున్న లక్ష్మణుడు దౌర్భాగ్యుడనగు నామూలమున నిట్టిమర్దశపాలయ్యె, నేనెంతటి దురాగ్రహాగ్రస్తుండనైనను మారుబలుకని శాంతమూర్తి, సహస్రబాహుండగు కార్తవీర్యునికంటె రెండుబాహువులతో లక్ష్మణుడు పెక్కుబాణముల ప్రయోగింపగలడు. యుద్ధరంగముల దేవదానవులసహితము లెక్కసేయని పటుపరాక్రమశాలి లక్ష్మణుడు నేడు నిశితశరతల్పమున రక్తసిక్తాంగుండై మహాభయంకరముగా పడియున్నవాడు. అక్కటా! విభీషణుని రాక్షస రాజ్యమునకు పట్టాభిషేకమొనర్పజాలనైతి. నాయసత్యప్రలాపములు నన్ను మిక్కిలిదహింపజొచ్చె ననిపలుమరు వగచుచు నిట్టూర్పులువిడుచుచు కదలలేక నేత్రములనుండి భాష్పములు వెడలుచుండ సుగ్రీవునిముఖమును లక్షించి యిట్లనియె మిత్రమా!

ఉ. నీవుచమూసమేతముగ నీరనిధిన్ వడిగాతరించి సు
గ్రీవ పురంబుకేగుమిక కేవలమద్రహితుండవౌ నినున్

రావణుడెత్తివచ్చి రణరంగమునం బరిమార్పజూచెపుం
గావున నాహితోక్తులను గైకొనుమెంతయు మేలుచేకూరుఁన్.

వ. సుగ్రీవా! దైవఘటనము నతిక్రమించుట కెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు. ధర్మాసక్తుండవగు నీవు నావిషయమున నన్నియు నిర్వర్తింపగలిగితివి. హనుమదంగదప్రముఖవానరవర్యులారా! మీరెల్లరు నాకొరకుగా ప్రాణేచ్ఛలవిడిచి సమరతలంబున భయంకర కార్యములనొనర్పగలిగితిరి. గావున మీకెంతయు కృతజ్ఞుడ మీరొనర్చిన కార్యమ ఘోఘము యింక మీకనుజ్ఞనొసంగుచున్నాడ మీయిష్టానుసారముగా మీమీనిలయంబులకరుగుడని ప్రసంగించుచు పరిదేవనంబొనర్చుచుండె. అంత శ్రీరాముని దీనాలాపముల విని వానరులు కనులెర్రవార నత్యంతదుఃఖమున నశ్రుధారలువిడిచిరి. తత్సమయమున విభీషణుడు జలములచే శ్రీరామలక్ష్మణుల నేత్రములతుడిచి గొప్పకంఠధ్వనితో విలపించుచు నిట్లనియె.

సీ. కడుసుప్రసిద్ధులై గ్రాలుశ్రీరామలక్ష్మణులను కపటసంగరమునందు
శత్రువిద్వేషి వంచనజేసె వీరిట్లుబాణభగ్నాంగులై శోణితమున
తడిసిననేలపై బడి ముళ్ళపందుల తెన్నున నగపడుచున్నవారు
రామలక్ష్మణుల పరాక్రమములనమ్మి యాశ్రయించితి పురుషార్థమనుచు
వీరలుశరీరములుబాయ వీరశయ్యలందు శయనించి రస్మదీయాశయము ని
రర్థకంబయ్యె నేనింక నవనియందు బ్రతికియుండుట జీవచ్ఛవంబుగాదె.

మ. అతిదుష్టుండగు రావణాసురుని యిష్టార్థంబుసిద్ధించెను
బ్రతులావారికి మాత్రమారయుగ సౌభాగ్యంబుచేకూరు బ
ద్ధతికిం గాలముగాదు సత్యమిది కర్తవ్యార్థమేమంచు దు
స్థితికింగుందు విభీషణుంగని దరస్మేరాననుండై వడిన్.

వ. సుగ్రీవుం డాతనినాలింగనమొనర్చి కొని యతనితోనిట్లనియె.

గీ. ప్రబల లంకాధిరాజ్య సంపద లభింపగలవు నిస్సంశయంబిది తెలియుమనఘ
తనయ బాంధవ సహితుడై దశముఖుండు కడగి నిజవాంఛితార్థంబు బడయలేడు.

వ. రామలక్ష్మణులుగాఢమగు మూర్ఛాక్రాంతులై యుండిరి. కొలదికాలమున మూర్ఛనుండి దేరుకుని రావణుని సపరివారముగా వధించి లంకారాజ్యమునకు నిన్నుబట్టభద్రునిగావింపగలరు. గావున నీవింక భయరహితుండవై ధైర్యము నొందవలయునని యోదార్చి, మామగారైన సుషేణునిరావించి యిట్లనియె.

ఉ. విన్నపమోమహాత్మ రఘువీరులు మెల్లనమూర్ఛదేరి సౌ
ఖ్యోన్నతినున్న నీప్లవగయోధులతోఁ గొనిపొందు పీటికిన్
సన్నుతిమీర రావణుని సంగరభూమి సబాంధవంబుగా
గ్రన్ననద్రుంచి జానకిని గైకొనివచ్చెద నిశ్చయంబుగన్.

వ. అనవుడు సుషేణుండిట్లనియె. తొల్లి దేవాసురయుద్ధమున రాక్షసబాణబాధితులై తెలివి దప్పిప్రాణావశిష్టులైయున్న దివౌకసుల బృహస్పతి మంత్రయుక్తముగా మృతసంజీవి మొదలగు యోషధులచే సజీవితులంగావించె. అట్టిదివ్యౌషధలతలు క్షీరసముద్రమధ్యమున దేవదానవులమృతముకొరకు మథించిన ప్రదేశమున చంద్రద్రోణములను పర్వతముల పై సంజీవకరణి విశల్యకరణి యను దివ్యౌషధుల దేవతలతిజాగరూకతతో రక్షించుచుండిరి. కాన మనలో సమర్థులగు హనుమత్ప్రముఖులు కొందరు త్వరితగమనంబున జని యయ్యౌషధుల దెచ్చి రామలక్ష్మణులకుపయోగించిన సజీవులయ్యెదరని వచించుచుండ నంతలో.

మ. గురుదంచత్పవనాహతిం జెదరి మేఘవ్రాతముల్ పారగా
ధరణీచక్రముసంచలింపగ సముద్రంబల్లకల్లోలమై
తరువుల్ కూకటివ్రేళ్ళతోఁ ఫెళఫెళధ్వానంబునంగూలగా
నరుదెంచన్ వినతాతనూజు డపుడుద్యద్వాయువేగంబునన్.

చ. పులుగులరేనిగాంచి పెనుపుట్టలకున్ వడిబారెసర్పముల్
జలచరముల్ భయాకులత సాగరతోయములందు దాగెను
జ్వాలదహానుండితండన సభస్థలివెల్గు ఖగేంద్రుగాంచి దో
ర్బలమున మించువానరులు భ్రాంతివహించిరి విస్మితాత్ములై.

గీ. పురుషోత్తముఁగు శ్రీరఘువరులను బాణములరీతి బంధించిన భీ
కరసర్పజాలమెల్లన్ గరుడునిదూరమునగాంచి గ్రక్కునబారెన్.

వ. అంతనఖగేంద్రుడు శ్రీరామలక్ష్మణులను సందర్శించి సంతోషపూర్వకముగా చంద్రబింబసదృశముఖులగు వారిముఖపంకజంబుల నిజహస్తాబ్జములతో తుడిచినంతమాత్రమున రామలక్ష్మణుల శరీరములయందలి వ్రణంబులన్నియు నివారణంబై దేదీప్యమానముగా ప్రకాశించుచుండె అప్పుడామహాత్ముల యుత్సాహ వీర్య తేజోబలవిశేషంబులు, పౌరుష మేధావిజ్ఞానాది

సద్గుణంబులెల్ల ద్విగుణీకృతంబై పెంపొందె, పదంపడి రామలక్ష్మణులు గాఢముగానాతనినాలింగనమొనరించుకొన్న గరుడునితో శ్రీరాముండిట్లనియె.

ఉ. ఆపదనుత్తరించితివి యార్య భవత్కృపచేత మాకు సం
తాపమువాసె దేహమున ధైర్యముల్ తేజము పెంపునొందె నీ
ప్రాపున ప్రాణముల్ మరల ప్రాప్తిలె ధన్యులమైతిమెంతయున్
మాపితృదేవతానరుల మాడ్కి మిమున్ గన హర్షమయ్యెడిన్.

చ. వలిపెహొరంగు క్రొంబసిడివన్నియ మేల్ జలతారుపుట్టముల్
విలసదనర్ఘ్యభూషణ నవీనమనోజ్ఞ సుమస్రజంబులన్
బెంగనలపున్ దనర్చు కలపంబునలంది మనోహరాకృతిం
జెలగు మహాపరాక్రమవిశిష్టుడ వీవెవరార్యసత్తమా!

వ. అనిప్రియపూర్వకంబుగా ప్రశ్నించు శ్రీరామునితో గరుత్మంతుండిట్లనియె.

ఉ. శ్రీరఘువంశపావన వచించెద విన్ముభవత్సఖుండ నా
పేరుజగంబులందలరు విశ్రుతమైగరుడుండనంగ నిం
పారగ మీకునియ్యెడ సహాయమొనర్పగనెంచి వచ్చితిన్
వారకప్రాణతుల్యుడగు బంధువుగా ననుగుర్తెరుంగుమా!

వ. శ్రీరామచంద్రా! క్రూరకర్ముడగు యింద్రజిత్తు నిజ మాయాబలంబున విషానలంబుగ్రక్కు తీక్ష్ణదంష్ట్రాభీలంబులైన వాసుకిప్రముఖ సర్పములను శరంబులసంధించి మిమ్ములబంధించె. వీనినివిడిపింప నెవ్వరికిని సాధ్యము కాదు. ఈవార్తనాకర్ణగోచరంబై మిమ్ములబంధవిముక్తులగావింప నేతెంచితి నన్ను దూరముగా గనుగొనినంతనే నాగపాశబంధములు మిమ్ములవిడిచి పలాయనం బయ్యె. మీరింకమీద నప్రమత్తులై వర్తింపవలయు. మీకు జయంబగుగాక యని గాఢముగా శ్రీరామలక్ష్మణుల నాలింగనమొనరించి మీరింక రావణ ప్రభృతుల వధించి సీతాసమేతముగా సుఖముగా నయోధ్యకరుగగలరని ప్రియవచనముల నాశ్వాసించి తదనుమతంబువడసి ప్రదక్షిణపూర్వకముగా పచ్చివాయు వేగమున నాకాశపథంబున జనియె. ననంతరంబ వానర భల్లూక నాయకులు సుఖస్థితులై యున్న శ్రీరామలక్ష్మల గనుంగొని ససంభ్రమ మానసులై క్రమ్మఱ యుద్ధసన్నద్ధులైరంత సూర్యోదయంబయ్యె తత్సమ యంబున వానరులుకోలాహలధ్వనులతో పెచ్చుపెరిగి

ఉ. వాలములెత్తి త్రిప్పుచు నవార్యమదస్ఫురణన్ వడిన్ భుజా
స్ఫాలనమాచరించుచు విశాలమహీరుహముల్ బెకల్చుచున్
శైలములెక్కి యార్చుచును శంఖములొత్తుచు క్రూరదైత్యజి
ల్లోలసులై వనౌకసులు లంకను క్రమ్మఱముట్టడించినన్.

—: ధూమ్రాక్ష యుద్ధము :—

వ. రామలక్ష్మణులు నాగపాశవిముక్తులైరని తెలసి రావణుడు మనకింక విజయము దుర్లభమని శంకించి క్రోధమినుమడింప ధూమ్రాక్షుండను దొడ్డసేనాపతిని రావించి సైన్యసమేతుండవై చతురంగసైనికులతో జని రాముని వధించిరమ్మని సెలవొసంగ వాడు సమరోత్సాహమున హనుమత్ప్రముఖులు నిలిచియున్న పశ్చిమద్వారదేశమున కేతెంచుచుండె నాసమయమున.

సీ. దురమొనర్పగవచ్చు ధూమ్రాక్షురథముపై గవిసిమాంసాసియౌ గద్ద్రవాలె
కడుసుందరంబుగా గ్రాలు కేతనముపై కుణపముల్ తిను గ్రద్దగుంపుముసరె
రక్తసిక్తముగ ఘోరకబంధమొండు ధూమ్రాక్షునియెదుట కోయనుచుబడియె
వారిదములు రక్తవర్షంబువర్షించె పృథివీతలంబు కంపింపదొడగె
పిడుగుపడినట్లు పెనుగాడ్పు వీచుచుండె దిశలుచీకట్లతోనిండి తెలియకుండె
బహువిధంబుల నిట్టియుత్పాతములను గాంచి ధూమ్రాక్షుడెంతయు సంచలించె.

వ. నడగొండవిధంబున యుద్ధార్థియైవచ్చు ధూమ్రాక్షుని గనుంగొని శాఖామృగసైన్యంబులు సింహనాదములు సేయుచు వృక్షంబులబెరికి విసరుచు గండశిలలరువ్వుచు పైకురవడించిన రక్కసులది సహింపక శూలముల బొడుచుచు ముసలముల మోదుచు ముద్గరంబుల నొంచుచు బట్టసంబుల గొట్టుచు భిండివాలంబుల జెండాడుచు కుంతంబుల మొత్తుచు కుఠిశంబుల బొలియించుచు కుఠారంబుల కఠోరంబుగా బొదుచు విజృంభించి రిట్లు భయపక్షంబులవారికి ఘోరంబైన పోరాటంబు ప్రవర్తిల్లె నప్పుడు.

చ. విరిగినతేరులుం దెగినవీరులు జచ్చినసామజంబులున్
ధరపయిఁ ద్రెళ్లు సారథులు దల్లడమందెడు మొండెముల్ భయం
కరముగ గూలుమేటితురగంబులుం, బ్రోవులుబడ్డ ప్రేవులుం
దొరగెడు రక్తవాహినులతో సమరస్థలి భీతిగొల్పగన్.

లయవిభాతి :

భూరిభుజశక్తిమెయి పౌరుషములుల్ల శిల వీరులగు వానరులు మీరినఖపంక్తిన్
క్రూరులగు దైత్యకుల వీరులముఖంబులతి ఘోరముగ జీల్చిరరుదార వడిరక్తో
ద్గారితములై కడువికారముగ దోపగ శిరోరుహములూడగ
సురారులురుమూర్ఛన్
గూడిరటకొందరు విచారములుదక్కి కపివారమును మోదిరి కుఠారములతోడన్.

వ. అత్తరి మిగులవేగముగావచ్చు రాక్షసులపైకి లంఘించి వానరులు ముష్టి ఘాతములగ్రుద్దియు పాదంబులదన్నియు దంతంబులగొరికియు నఖంబుల జీల్చియు శిలలరువ్వియు వృక్షంబుల మోదియు నాశమొందించుచుండ రాక్షసులు కొందరు భయకంపితులై పారిపోవుట గనుంగొని ధూమ్రాక్షుడు కోపముతో వానరులపైకురవడించి యార్చుచు శరవృష్టిగురిపించుచు భయంకరముగా ధ్వంసంబొనరించుండె. అంతధూమ్రాక్షునికడ నిలవజాలక పరువులిడు వానరులగనుంగొని సహింపజాలక హనుమంతుడు.

మంజరి :

పెనుశిలనొకదానిబూని రాక్షసవీరులమీదికి వడిగన్
జనిభుజబలమొప్ప తేరుపైనన్ సాగివైచె బలమెసగన్
దానింగనిబెదరి దైత్యుడిలకుం దాటెయొక్కగదబూని
వానిరథం బశ్వసారథులతో వ్రక్కలగుచు పడెనవని.

వ. ఇట్లుధూమ్రాక్షుని రథమును చూర్ణమొనరించి పవమాననందనుండు విక్రమించి వృక్షంబొండు బెఱికి సమీపగతులైన రాక్షసుల జక్కడంచి తోడనే నటపర్వతశృంగంబొండు బెరికి ధూమ్రాక్షునెదిరించిన నతడుమిగుల వాడియగు గదాదండంబును గిరగిరంద్రిప్పి హనుమంతునిశిరంబుపై విసరె నంత.

శా. సాక్షాన్మారుత తుల్యవేగుడగు తత్స్వామీరియున్ మీరి త
ద్రక్షోవీరు గదాప్రహారమును నిర్లక్ష్యంబుగాజూచి తా
నక్షీణప్రభ నొక్కశైలశిఖరం బాశుక్రియన్ వ్రేయ ధూ
మ్రాక్షుండంత ధరిత్రిపైబడిమె సర్వాంగంబులుం జూర్ణమై.

—: వజ్రదంష్ట్రుని యుద్ధము :—

వ. అంత హతశేషులగు రక్కసులు భయకంపితులై లంకకరిగి ధూమ్రాక్షుని మరణంబెరిగించిన రావణుండు క్రోధతామ్రాక్షుండై రణశూరుండగు వజ్ర దంష్ట్రున కనుజ్ఞనొసంగిన వాడు సర్వాలంకారశోభితుండై ఖడ్గ కవచ తూణీర శర శరాసనాది సాధనసమేతుండై రథంబధిష్టించి చతురంగ సైన్యంబులతో దక్షిణద్వారమును చేరంజనుచు మార్గంబున దోచుదుర్నిమిత్తంబులు సరకు సేయక సైనికుల కోలాహలంబులు సెలంగ గవిసె. అంత వానర రాక్షస బలంబులు పరస్పరజయేచ్ఛల విక్రమించి పోరుసమయంబున

గీ. శంఖభేరీమృదంగ నిస్వనము లస్త్రశస్త్ర నిర్ఘోషణములు పాషాణవృక్ష శబ్దములు వాజి వారణ స్యందనముల ధ్వనులతో నిండెహృదయభేదనకరముగ.

వ. రక్కసిమూకలు కొందరు వివిధసాధనంబులు ప్రయోగించి యవినిశ్శేష మగుచుండ బాహుయుద్ధంబునకు దలపడి విజృంభించి పోరాడుటయు యుభయసైన్యములు కోలాహలంబులతో గుంపులుగుంపులుగామూగు చుండి రట్టియెడ వానరసేనలురవడించి రాక్షసుల పెక్కగతుల నాశమొందించు చుండుట గనుంగొని వజ్రదంష్ట్రుడు సహింపక కటంబులదర కపివాహినిపై బడి వివిధసాధనంబులతో నొక్కొక్కవిధముగను నార్వుర తొమ్మండ్రుగుర బడమొత్తుచు వీరవిహారం బొనరించుచుండ వానరులు నిలువజాలక యంగదు మరువుజొచ్చిన నతండోడకుండుడని ధైర్యమున విక్రమించె.

క. మదవారణము మృగేంద్రము గదిసివిరోధమున బెనగుకై వడి నపుడం గదుడల్ల వజ్రదంష్ట్రుడు కదనంబొనరించి రథికగర్వోన్నతులై.

మంజరి :

మగటిమితో వజ్రదంష్ట్రుడొక తోమరమున నంగదు మోదన్
బెగడొందక వాలిసుతుడు వైచెన్ వృక్షముదైత్యునిమీదన్
పైకొంజను దెంచు వృక్షముగని భయపడక నిశాచరుడున్
వీకన్ మధ్యమునద్రుంచె నెల్లరు విస్మయులై గనుగొనుడున్.

ఉ. అంతట రోషభీషణ ముఖాంబుజుడై వడి వాలిసూను డ
త్యంత పరాక్రమంబున మహాగిరినొండల వజ్రదంష్ట్రుపై
బంతముతోడరువ్వి బహుభంగుల నార్చిన వాడుధీరతన్
గంతునదూకె నొక్కగదగైకొని తేరిలగూలె సాధితోన్.

సీ. పిదప వాలిసుతుండు భీషణంబుగ నార్చి వెండియు నొకదొడ్డ కొండ బెరికి
వజ్రదంష్ట్రునిమీద వైచిన వాడు రక్తముగ్రక్కి యొకముహూర్తంబు మూర్ఛ
బడి తెలివొంది కోపస్ఫూర్తితో తనవక్షంబుపైనున్న వాలిసుతుని
గదతోడ మోది తద్గరపార వైచి నత్యుద్ధతితో ముష్టియుద్ధమునకు
దలపడి పరస్పరజయేచ్ఛ దవిలిమిగుల దారుణంబుగ పెనురక్త ధారలొలుక
దివి బుధాంగారకులబోలి దెప్పరమున పెనగి శ్రమజెంది రసుర కపిప్రవరులు.

వ. పిమ్మట కపిశ్రేష్ఠుండైన యంగదుండు పుష్పఫలశోభితంబైన వృక్షంబొండు బెరికి వృషభచర్మముతో గప్పిన పలుకయు వాలును వరనుండిపెరికె నంత వజ్రదంష్ట్రుడును పలుకయు వాలును ధరించె. రోషావేశముతో వివిధ ప్రకారముల మండలాకారముగా దిరుగుచు నిరువురు కఠినముగా మోది కొన శరీరములు భయంకరముగా రక్తసిక్తంబులై పూచిన మోదుగుల విధంబున ప్రకాశింప రణపరిశ్రాంతులై భూమిపై మోకాళ్ళనూని నిలిచి వెండియు నుద్ధతులై కవియుటయు.

మంజరి :

కొండొకవడి కంగదుండు మిక్కిలి క్రోధోద్రేకముతోడన్
దండాహత భుజగమట్లులేచెన్ ధైర్యము మదిదొలుకాడన్
ఫళఫళమని మెరయు ఖడ్గధారన్ వజ్రదంష్ట్రుశీర్షంబున్
హాళాహళిన్ నరికివైచె కపివరు లపుడొందిరి హర్షంబులన్.

— అకంపన యుద్ధం :—

వ. అంత తద్వృత్తాంతంబెరింగి రావణాసురుడు ప్రహస్తప్రముఖులతో యోచించి సమరవిశారదుండగు అకంపనుని యుద్ధమునకు సెలవొసంగె. వాడెంతయు సంతోషముతో చతురంగసైన్యములతో రథారూఢుండై వర్షాకాల మేఘమట్లు గర్జిల్లుచు జనుసమయంబున.

గీ. మార్గమున రథ్యముల కకస్మాత్తుగా విపర్యయంబగు దైన్యంబు ప్రాప్తమయ్యె
వామనేత్రంబు జలియించె వదనమతి విషణ్ణతవహించె గద్గద స్వరముగలిగె.

వ. ఇట్లు పెక్కుదుర్నిమిత్తంబులు పొడసూపుటయు వానిని సరకుసేయక అకంపను డనేకదైత్యవీరులతో గూడి వెడలునపుడు ఆసైనికులలో నుత్పన్నంబైన కోలాహలధ్వని రెండవసముద్రఘోషంబు ననుకరించె నంత.

ఉ. దానవవానరావళికి దారుణమైన రణంబుసెల్లెత
త్సైనిక యూథముల్ ప్రబల శౌర్యములుల్లశిలంగ నొండొరుల్
మేనులుపొంగ రక్కసులు మేటిశరావళి గుప్ప గ్రొవ్వునన్
వానరవీరులున్ విసరివైచిరి వృక్షశిలాప్రవర్షమున్.

క. కొండలుగొండలుడీకొని గండుమిగిలి పోరుకరణి గడువడి గదియం
దండోపతండముల వేదండ భట హయాళి తెగి కుతలము నిండెన్.

వ. దైత్యచమూనాయకుండైన అకంపనుడు నిజసారథిం బ్రేరేపించి తదీయ కపిసైన్యంబులపై కురవడించి పుంఖానుపుంఖంబులుగా శరపరంపరల తెంపులేక వర్షించి వానరసైన్యంబులనెల్ల నల్లకల్లోలముగా పారిగొనుటయు కొందరు హతులగుచుండుటయు నిలువజాలక కొందరు దెసలంబారి రావిధంబెరింగి హనుమంతుండు వానినింబొదివిన నంతధైర్యముతో తక్కినయోధులు అతనికి సహాయులై నిలిచిరట్టియెడ నకంపనుడు క్రోధతామ్రాక్షుండై శరవృష్టిచే హనుమంతుని ముంచివైచె నయ్యవసరంబున.

చ. ఘనబలుడైన మారుతి యకంపను తీక్ష్ణశరాఖవృష్టికిం
దనుకక దీప్తతేజమున దైత్యుని జంపగ తెంపుజేసి మే
దిని చలియింప పైగవిసి దిట్టతనంబున నొక్కశైలముం
గొనకొనివే పెకల్చుకొని కోయనియార్చుచు నుగ్రమూర్తియై.

మంజరి :

కరమునగీలించి త్రిప్పి వేయం గమకించిన నాలోనన్
హరించె దూరమునదాని నసురుం డర్ధచంద్ర బాణమునన్
దానింగని క్రోధమూర్ఛితుండై తత్క్షణమున పవనజుడున్
మానుగ నొకయశ్వకర్ణమనియెడు మ్రాను బెరికి గైకొనుచున్.

వ. రెండవ యముండునానొప్పు హనుమంతుని గనుంగొని దైత్యులు పారిపోవుచుండి రప్పుడ కంపనుడు సునిశితములగు పదునాల్గుసాయకంబుల హనుమంతుని, తద్వృక్షమును గొట్టుటయు నతడు పూచిన యశోకంబుకరణి రక్తధారాసిక్తావయవుండై పొగలేని వహ్నిచందంబున వెలింగె నాసమయంబున.

ఉ. వెండియు మారుతాత్మజుడు వేరొక వృక్షముపెల్లగించి యు
ద్దండ పరాక్రమంబెసగ దైత్యుని మూర్ధముపైని మోదినన్

మెండుగ శోణితంబుమిసి మేదినిపైబడి నీల్గె నంతటన్
భండనభూమిబాసి వడిబాపిరి లంకకు దైత్యవాహినుల్.

—: ప్రహస్తుని యుద్ధము :—

వ. అంత రామసుగ్రీవప్రభృతులు హనుమంతుని శౌర్యోత్సాహముల ననేకవిధంబుల గీర్తించి రనంతరంబ రావణుడు అకంపను వధకుచింతించి యుద్ధసన్నద్ధుండైన ప్రహస్తునితో "సచివవరా! నీవనేకయుద్ధములలో విజయమును సాధించితివి. ఈయల్పసత్త్వులగు మానవ మర్కటుల ననలీలగా జయింపగలవు కావున శత్రుసైన్యంబుల నాశమొందించి విజయమును సాధించి రమ్మని"యుత్తర్వొసంగిన సంతోషముతో ప్రగల్భవచనముల బల్కుచు చతురంగ సైన్యవాహినితో రథారూఢుండై శంఖభేరీనినాదంబులు సెలగ రక్షోవీరుల సింహనాదంబులు మిన్నుముట్ట తూర్పుద్వారమునందుండి బయల్వెడలె నాసమయంబున.

సీ. క్రవ్యాదగణము లాకసమునందు ప్రహస్తు తేరుపై గిరగిర దిరుగజొచ్చె
జంబుకప్రతతి భీషణవహ్నికీలల గ్రక్కుచు వాపోయె గర్కశముగ
గగనంబునుండి యుల్కలురాలె, మిక్కిలి వెక్కసంబుగ గాడ్పువీచదొడగె
గ్రహములొండొంటిపై కాంతిదొరంగి యించుకేనియు బ్రకాశింపవయ్యె
వారిదంబులు ప్రహస్తుని తేరిపైన రక్తవర్షంబు గురిసె భైరవముగాగ
కేతనాగ్రంబుపై వ్రాలె గృధ్రమొకటి చబుకు సారథిచేనుండి జారిపడియె.

వ. ఇట్లు దుర్నిమిత్తంబులు పెక్కుపొడసూపుటయు నతండవి లెక్కసేయక ననలశిఖలకురుకు శలభంబుల పోలిక రామలక్ష్మణుల నిర్జించు కుతూహలంబున సుగ్రీవుని సైన్యంబున కభిముఖుండై నడచె నప్పుడు.

క. ఈమాడ్కి నేగుదెంచెడు భీమబలుండౌ బ్రహస్తు వీక్షించుచు శ్రీ
రాముండు నగి విభీషణు సామీప్యంబునకుజేరి చతురతబలికెన్.

వ విభీషణా ఈ రాక్షసవీరుడు మహాభయంకరాకారముతో గొప్పసేనా సమేతుండై వచ్చుచున్నాడు వీనిచరిత్రం బెయ్యదియన విభీషణుం డిట్లనియె శ్రీరామచంద్రా!

క. ఈవీరుడే ప్రహస్తుడు రావణుని త్రిభాగసైన్య రక్షకుడు రణ
ప్రావీణ్యుడ నుపమాన భుజావిక్రమశాలి సర్వశస్త్రవిదుడనిన్.

వ. అనివిన్నవించుచుండ చనుదెంచు ప్రహస్తునిపై వానరవీరులు వివిధశిలావృక్ష ధారులై విజృంభించుటయు రాక్షసవీరులు నానావిధ వాహనసమేతులై వానరులపై శరంబుల బ్రయోగించుచుండుటయు నిట్లు యిరువాగులవారికి ఘోరంబగు పోరాటంబయ్యె నప్పుడు.

క. కొందరిని శూలముల మఱికొందర చక్రాయుధముల కొందర గదలన్
కొందర పరిఘలతో కపిబృందమును వధించి రసురవీరులు బెలుచన్.

క. వానరసైనికు లార్చుచు మ్రాకులతో గిరులతోడ మాత్సర్యమునన్
నానాప్రకారముల నద్దానవులం ద్రుంచి రధిక దారుణభంగిన్.

వ. అయ్యవసరంబున.

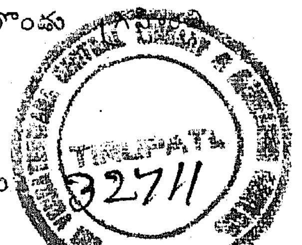
మంజరి :

ప్రహస్తుడదిగుర్తెరింగి సైపక ప్రస్ఫుటమగు రోషమునన్
మహత్తర శరోగ్రవృష్టిగురిసెన్ మర్కటవీరులపైనన్
పదపడినీలుండు వానినింగని ప్రహస్తునొంప నడరినన్
మదమున నారక్కసుడును నీలుని మార్కొని తఱిమె రయమునన్.

శా. చాపంబెక్కిడి తీక్ష్ణమైన శరముల్ సంధించి దైత్యుండు దు
ష్కోపాటోపముతోడ నీలునిపయిం గ్రూరంబుగా నేయ నా
తూపుల్ వక్షమునుండి దూసిచని దోడ్తో భూమిలోజొచ్చినన్
సైపంజాలక నీలుడొండు పెనువృక్షంబెత్తి వైచెన్వడిన్.

వ. తత్ప్రహారంబునకు గినిసి ప్రహస్తుడు నీలుని తెంపులేని బాణవర్షమున ముంచివైచె నప్పుడు శరద్రుతువునందు హఠాత్తుగా వర్షించు రాళ్ళవానకు గొప్పవృషభరాజముభంగి తద్బాణవర్షంబు నిరసింప నశక్తుండై నీలుడు కనుంగవ మూసుకొని కొంతవడి సహించి పిదప పట్టరాని యాగ్రహంబున నొకదొడ్డసాలభుజంబును బెరికి బ్రహస్తుని రథ్యంబుల మోది యతనికరంబున నున్న కోదండంబును యొడిసిపట్టి ఫెళ్ళున విరిచివైచి సింహనాదంబొనరించిన ప్రహస్తుడు ధనుర్విహీనుండై తోడన ముసలాయుధంబొందు [illegible] రథంబునుండి క్రిందికిదుమికి నీలునిపైకురవడించిన.

చ. నిరుపమశౌర్యధుర్యుడగు నీలునిపైకి బ్రహస్తుడార్చుచుం
బరుగునరాగ నొండొరులు బాహుబల స్ఫురణం బెలర్ప సం

గరమొనరించి రద్భుతముగా నతిపౌరుషముల్ సెలంగగా
కరికరి సింహసింహముల కైవడి మార్కొని యుగ్రకర్ములై.

గీ. అధికరోషంబుతోడ ప్రహస్తుడొక్క ముసలమునుగొని నీలుని నొసటమోద
రక్తసిక్తాంగుడై నృకరాజమొందు బెరికి నీలుండడచె దైత్యువేరురమున.

వ. ప్రహస్తుం డాప్రహారంబునకు నోడబోక క్రమ్మర ముసలాయుధముతో నీలుని
తరుముటయు.

స్రగ్ధర :

నీలుండత్యంత రోషాన్వితుడగుచు ధృతిన్ నిర్భరంబైన భాస్వ
చ్ఛైలంబొండెత్తి శౌర్యోజ్జ్వలుడగుచు వడిన్ శత్రుమూర్ధంబుపై నన్
భీలోద్రేకంబెలర్పన్ పృథుభుజబలిమిం బిట్టుమోదంగ దోడ్తో
కూలెన్ విచ్ఛిన్నమౌ పెంకుజమటుల రణక్షోణి దైతేయుడంతన్.

వ. ఇట్లు ప్రహస్తుండ హతుండగుటయు కట్టతెగిన మహాప్రవాహంబుకరణి
రాక్షససేనలు భయభ్రాంతులై లంకకుబారిన నంతనీలుడు శ్రీరామాదులచే
కీర్తనీయుండై మిగుల సంతసించె. తద్వృత్తాంతంబెరింగి రావణుండు క్రోధ
సంరక్తనయనుండై కొంతవడి యోచించి ప్రముఖులగు రాక్షసయోధులతో
నిట్లనియె.

ఉ. ఏమివిచిత్రమక్కట! మహేంద్రచమూతతినోర్చు దోర్బలో
ద్దాము ప్రహస్తు సైన్యసహితంబుగ కీశసహాయుడైన శ్రీ
రాముడు దున్మె నింకసమరంబున వారినుపేక్ష సేయగా
దేమజీ యాక్షణంబ జని యేనున్వయంబుగ ద్రుంచివచ్చెదన్.

గీ. ఘనతరదవాగ్ని వనములగాల్చుకరణి రామలక్ష్మణులను వానరప్రవరుల
సేనుశరవహ్నిశిఖల దహించి తద్రుధిర మహాధార నిలకుసంతృప్తి జేతు.

వ. అనివచించి రావణుడు సమరసన్నాహంబొనర్చె.

—: రావణుని ప్రథమ యుద్ధం :—

సీ. రావణుడత్యంత రౌద్రంబుతోమించి దర్పోజ్జ్వలుండయి దాడివెడలి
దేవవిమాన సదృశ రత్నకాంచన స్తగితరథంబున ధవళహయుల
బూన్పించి బహువిధ భూషణాంబర సుమస్రక్చందనాది సంస్కారణమొంది
శరశరాసనముఖ్యసాధనంబులదాల్చి రథమెక్కి తగచతురంగబలము

బలసితనుగోల్వ నడువంగ బహుళశంఖభేరికా వాద్యములు మ్రోయ భీషణముగ
వీరసుభటాట్టహాసముల్ వెలయుచుండ భూతపరివృతుడగు రుద్రుబోలియొప్పె.

వ. ఇట్లు బయనంబై లంకాద్వారంబు వెలువడి పర్వదినంబున నొప్పు సముద్రంబు దెన్నున రాక్షసవాహినితో వచ్చు రావణుని గనుంగొని శ్రీరామ చంద్రుడు విభీషణునితో నిట్లనియె.

క. నానాపతాక హయగధ నానాశస్త్రాస్త్రి సుభట నాగయుతంబై
పూనిక నేతెంచెడు యీ సేనాచయ మెవరిదో వచింపుమఖిలమున్.

వ. అనియడుగ శ్రీరామునితో విభీషణుండిట్లనియె.

గీ. మదగజేంద్రము పైనెక్కి మదమెలర్ప భీషణాకృతివచ్చు తద్వీరుడసుర
పతి కుమారుండితండకంపనుడనంగ వెలయు దానవుడతులదోర్వీర్యయుతుడు
మేటి మృగరాట్పతాకంబు మెఱయు దివ్యరథముపై దీర్ఘమహా ధనుర్ధారియై మద
స్ఫురణతోడనే వచ్చునతండు రావణాసురుని పుత్రుడింద్రజిత్తనెడువాడు.

గీ. వింధ్యశైలప్రతీకాశ విగ్రహుండు స్యందనంబెక్కి భీషణ జ్యానినాద
మొనరజేయుచు నేతెంచె నుగ్రకర్ముడతిరథుండతికాయ సమాహ్వయుండు.

క. వరఘంటా శోభిత మదకరిపై ఖరమట్లు మిగులగర్జిలెడు
మహోదరుడనెడువాడు రణభీకరమూర్తి నిశాచరాగ్రగణ్యుండరయన్.

వ. వివిధమణిమయ సువర్ణభూషితుండై సంధ్యాసమయ మేఘమాలికావృత శైలంబున ప్రకాశించుచు హయోత్తమంబుపై ప్రాసాయుధమును ద్రిప్పుచు పిడుగువంటి వేగముతో వచ్చువాడు పిశాచుడు, మెఱుపుచందంబున ధవళద్యుతులనొప్పు వృషణముపైనెక్కి గర్వోద్రేకమున నేతెంచువాడు త్రిశిరుడు, నీలజామూత సన్నిభశరీరముతో సర్పధ్వజ రథంబుపై ధనుష్టంకారము జేయుచు వచ్చువాడు కుంభుడు, పరిఘాయుధధరుండై రాక్షస సేనకెల్ల ధ్వజముగానొప్పు అల్లవాడే నికుంభుడు అని శ్రీరామచంద్రునితో రాక్షసవీరుల వేర్వేర నిరూపించి చూపుచుజెప్పి వెండియు నిట్లనియె

ఉ. ఆతడె రావణుండు వివిధాద్భుత రూపుధరుండు నిర్జర
వ్రాత మదాపహారి గజవాజిమృగోష్ట్రిముఖుండు చంద్రికా

ధౌత నవాతపత్ర కలితప్రథితుండు కిరీటధారియై
భూతపరీవృతుండగుచు నొల్చెడు రుద్రుడనంగ నొప్పెడున్.

వ. అని వచించు విభీషణుని వచనముల నాకర్ణించి శ్రీరామచంద్రుడు విభీషణా! ఈ రావణుని తేజోబలశౌర్యాదులు మిగుల నాశ్చర్యకరములుగా గన్పట్టు చున్నవి ఈతని సైనికవర్గ మత్యంత బలపరాక్రమోపేతులు వివిధసాధనములతో మిగుల దుర్జయులుగా గన్పట్టుచున్నారు పాపియగు రావణుడు దైవయోగమున నాకంటబడియె పరమకిరాతుండగు వీనినిప్పుడే హతంబొనరించెద ననివచించి కోదండపాణియై యుత్తమంబగు శిలీముఖంబొండు శరాసనంబున సంధించి సౌమిత్రీసహితుండై యుద్ధమునకు సంసిద్ధుడై నిలిచె నయ్యవసరంబున రావణానుమతంబున రాక్షససైనికులు విజృంభించి వానరసేనపై గవిసి రయ్యవ సరంబున.

ఉ. పావకులీలనెల్లు శరపంక్తులు జాపముదాల్చి వచ్చు త
ద్రావణునిం గనుంగొని మదస్ఫురణన్ గిరిశృంగమొండు సు
గ్రీవుడు పెల్లగించి పెనుకిన్కమెయిన్ నడిత్రిప్పి వేయ త
ద్గ్రావము నొక్కభల్లమున తద్దయుదున్మె సురారిమధ్యలోన్.

తరువోజ

దనుజేంద్రుడంత నుద్ధతితోడ మరల ధనువున నత్యుగ్ర దంభోళివోలె
పెనుమంటలంగ్రక్కు భీషణశరము బిరబిరనెక్కిడి పేర్చివేయుటయు
ఘనశక్తితో తొల్లి స్కందుండు మొనసి క్రౌంచంబు ఛేదించుకరణి నాక్షణమ
వనచరేంద్రుని పృథువక్షంబునాట భ్రాంతుడై కూయిడి పడియె బెన్మూర్ఛ.

వ. సుగ్రీవుడు మూర్ఛపడుటయు రాక్షసులు సంతోషించి మిగుల సింహ నాదంబులు గావించిరి అట్టియెడ పర్వతాకారులైన గజ, గవయ, గవాక్ష వజ్రదంష్ట్రి ఋషభ జ్యోతిర్ముఖ ప్రముఖవానరులు కొందరు గొప్పగొప్ప పర్వతశృంగంబుల నెత్తికొని రావణునిపై కురవడించి రయ్యవసరంబున రావణుండాకొండలనెల్ల పిండిపిండిగా నరికి సువర్ణపుంఖములుగల తీక్ష్ణనారాచ పరంపరల మర్కటసేనల కర్కశంబుగా బ్రహరించిన అతనిసేలంను కొందరు నేలంగూలిరి కొందరు నిలువనోపక శ్రీరాముని మఱుగుజొచ్చిరి అంత శ్రీరాముడు ధనుష్టంకారమొనర్చుచు రావణునిపై కురక నుద్యమించుటయు లక్ష్మణుండిట్లనియె.

క. నాకాజ్ఞనిమ్ము రఘువర యీకుటిల నిశాచరేంద్రు హింసకుగడగన్
నీకేల నుడుగుడీతని నేకదనస్థలములోన నిర్మూలింతున్.

వ. అనవుడు శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణుని వినయయుక్తములైనవాక్యముల నాకర్ణించి అతనితో నిట్లనియె.

మ. అనిసేయందలతేని లక్ష్మణ! తదీయద్వేషితో మార్కొనం
జనుసందర్భమునందు నీవుమిగులన్ జాగ్రత్తతో జిత్తమం
దనుమానింపక నిల్చి ధైర్యమున బోరాడందగున్ రావణుం
జెనకంజాలరు యుద్ధభూస్థలి సునాసీరాది ముఖ్యామరుల్.

వ. లక్ష్మణా! స్వకీయాలోచనంబుల వ్యక్తపడనీయక శాత్రవుల ఛిద్రంబులం జక్కగా గమనించి ధనుస్సహాయమున సమాహితచిత్తుండవై జాగ్రత్తగా ప్రవర్తిల్లుమని ప్రబోధించె నంత లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని పూజించి నమస్కరించి రావణునిమీదికడరె నింతలో హనుమంతుడు లక్ష్మణున కడ్డమువచ్చి దక్షిణ బాహుదండంబెత్తి భీషణగా నిట్లనియె

గీ. అసుర గంధర్వ కిన్నర యక్ష రాక్షసాళిచే నీకుచావులేదసురనాథ
ప్లవగతతిచేత నీకుతప్పదు భయంబు నీకైదీమత్కరాహతి నిల్వుమింక

వ. అనవుడు పరాక్రమోపేతుండగు రావణాసురుడు హనుమంతుని వాక్యముల కెంతయు రోషావేశముతో నిట్లనియె

గీ. కడగిననుగొట్టరమ్ము మర్కటవరేణ్య స్థిరముగానుండు కీర్తిని జెందుమింక
నీపరాక్రమ మంతయు నేనెఱింగి నాశమొందింతునిన్ని క్షణంబులోన.

ద్విపద :

అనినమారుతిపల్కె నసురేంద్ర పూర్వమనిలోన నీపుత్రు నక్షునిదునిమి
జయమొందితయ్యది స్మరింపుమనుడు రయమున నరచేత రావణుండపుడు
చలమూని హనుమ వక్షస్థలిమోద చలియించి క్షణముండి స్థైర్యంబుబూని
కినిసిపావని దశగ్రీవుపేరురము తునియంగ పెడకేల తోడనడచె.

ఉ. అంతట తత్ప్రహారమున నల్లటతల్లడమంది రావణుం
డెంతయు గంపమొందె నపుడెల్లమహర్షి సుపర్వముఖ్యుల

త్యంత ప్రహారమొంది రసురాధిపు డొయ్యన గొంతసేపు వి
భ్రాంతిసహించి పల్కె కపిసత్తమ! మెచ్చితి నీదుశక్తికిన్.

వ. అనపుడు హనుమంతుండిట్లనియె.

ఉ. రావణ యేలమద్భుజ పరాక్రమమంతయు గాల్పనా! ఛిఛీ
నీవు మదీయ వ్రేటునకు నిల్గక ప్రాణముతోడ నుంటివా
చేవడి నన్నుగొట్టుమిదె చెచ్చెర మ ద్ఘనముష్టి వ్రేటునం
గావరమంతయున్ సమసి కాలునిపీటికి నేగెదియ్యెడన్

వ. పిమ్మట హనుమంతుని గంభీర భాషణంబుల కెంతయు గినిసి రావణుడు కన్నులంగవ కెంపుగదుర దక్షిణహస్తంబెత్తి మారుతివక్షస్థలమున గాఢముగా బొడుచుటయు నతండొల్లబోయి గడగడవణంకె నదిగని రావణుండు తన తేరు నీలునిపైకి తోలించి వాడిగల పెక్కునారాచంబు లతనిపై ప్రయోగించిన నతండొక శైలంబెత్తి రావణునిపై విసరె నంత రావణుడు మిగుల తీక్ష్ణములగు సప్తసాయకముల ప్రయోగించి తత్పర్వతమెల్లను శకలంబులుగాగొట్టె నప్పుడు సేనాపతి క్రోధంబున నశ్వకర్ణాది ప్రముఖ వృక్షంబుల కొన్నింటిని బెఱికి రావణునిపై విసరిన వానినెల్ల ఖండించి పెక్కమ్ముల నీలుని ముంచివైచె తత్సమయంబున నీలుడు నిజస్వరూపంబును సంకోచపరచుకొని రావణుని ధ్వజాగ్రమున నిలిచి సింహనాదంబొనరించి ధ్వజము నుండి ధనువునకును కిరీటమునకును చిత్రవిచిత్రగమనంబుల సంచరించుచుండుట గనుంగొని శ్రీరామలక్ష్మణులు హనుమత్ప్రముఖులును మిగుల నాశ్చర్యచకితులగుచుండి రాసమయంబున వానిదుశ్చేష్టితముల కోర్వక రావణుడు వెంటనే యాగ్నేయాస్త్రంబెత్తి ధ్వజాగ్రమున నెగురుచుండు నీలునితో నిట్లనియె

ఉ. వానరవర్య! నీవు బహుభంగుల లాఘవమొప్ప మాయలం
బూనిచరించెదింక నినుబోవగనిత్తునె శక్తి యున్నచో
దీనినిగాచికొమ్మని ప్రదీప్త మహాస్త్రముసేయ నీలుడ
బ్బాణహతిన్ ధరంబడియె ప్రాణముపోయినభంగి మూర్ఛతో.

వ. అంత దశకంఠుడటనుండి కదలి లక్ష్మణునిమీదికడరి ధనుష్టంకార మొనర్చుటయు లక్ష్మణుండతనితో నిట్లనియె

గీ. రమ్ము నిశిచర నాతోడ రణమొనర్ప క్రొమ్మెరుగు తీక్ష్ణశరపంక్తి గూల్తునిన్ను
గాచికొనుమింక యెందుబోగలవు దుష్ట! ఘనుడవాదువె కపులతో గడగిపోర.

మ. అని భాషించుచు లక్ష్మణుండు భయదంబౌ నారిసారించుచున్
దనజేంద్రుం బిలువంగ నాతఁడు ప్రదీప్తక్రోధియై లక్ష్మణుం
గని యోరాఘవ దైవయోగమున నాకన్ గ్రేవలో జిక్కి నా
వనిలోనన్ నినుమృత్యుదేవతకు నాహారంబుగా నిచ్చెదన్.

గీ. ఉన్నత శితోగ్రదంష్ట్రిలనొప్పు రావణాసురుండిట్లు పలుక లక్ష్యంబు సేయ
కపుడు సౌమిత్రి వెండియు నతనితోడ బలికె నీరీతి నత్యంత పౌరుషమున.

గీ. పాపవర్తన దుష్ప్రలాపములతోడ ఫలముగలదె సమర్థతగలిగియున్న
స్థిరముగానిల్చి యుద్ధంబుసేయుమింక దమ్ముతా బొగడుకొంట యుత్తమగుణంబె.

మ. అనివాక్రుచ్చిన నంతరోషమున దైత్యాధీశ్వరుం డుజ్జ్వలా
శని తుల్యాంబక సప్తకంబపుడు తత్సౌమిత్రిపైవైవ జ
య్యన నాతండు సువర్ణపుంఖ కలితాత్యంతోగ్ర బాణంబులం
దునిమెం దోడన ఖండఖండములుగా దుర్వారగర్వోన్నతిన్.

వ. ఇట్లడతఁడు ప్రయోగించిన శరంబులు భగ్నంబులైన రావణుండత్యంత రోషా
వేశంబున దెంపులేని బాణపరంపరల సౌమిత్రిపై వర్షించిన నతండు వానినెల్ల
క్షుర, అర్ధచంద్ర కర్ణిభల్లబులచే ఛేదించి చలింపకున్న రావణుఁడు లక్ష్మణుని
యుద్ధనైపుణ్యంబున కెంతయు విస్మయంబంది మరిమరి పుంఖానుపుంఖములుగా
బాణవృష్టి వర్షించిన, లక్ష్మణుండు పవిధారానిభంబులైన బాణసంచయంబును
దశగ్రీవుని హతంబొనరించు ప్రయత్నంబున నిగుడించిన, దానవేంద్రుండు
వానినెల్ల నడుమన ఖండించి బ్రహ్మదత్తంబులగు కొన్నితీక్ష్ణబాణంబుల
లక్ష్మణుని ఫాలభాగంబునకు లక్షించిమోదిన.

మంజరి :

రావణు నిశితాస్త్రతాడితుండై రామానుజుఁడు చలించీ
చేవిడిపడు ధనువు మఱలదాలిచి చిత్తము తెలివివహించీ
దారుణ శరమెక్కువెట్టి దశముఖు ధనువునపుడు ఖండించెన్
క్రూరశరత్రయము పైవ నాతఁడు కుంది కడువిహ్వలించెన్.

వ. కొంతవడికి మిగుల కష్టముతో తెలివిదెచ్చుకుని రావణుఁడు ధనుర్విహీనుండై
యొడలెల్ల రక్తసిక్తంబగుచుండ క్రోధోన్మత్తుండై తక్షణంబ.

—: రావణుడు లక్ష్మణుని మూర్ఛబడగొట్టుట :—

సీ. నిర్ధూమధామ వహ్నినికాశమగుదాని నరిజన త్రాసకంబైనదాని
నబ్జభవానుగ్రహ ప్రాప్తమగుదాని విస్ఫురత్కాంతితో వెలయుదాని
శక్తిసమాఖ్య ప్రశస్తిగాంచినదాని నొక్కదివ్యాయుధం బుక్కుమిగిలి
సౌమిత్రినేయ తీక్ష్ణశరాళిచే నతండమ్మహాశక్తి నత్యంత వీర్య
గరిమ వారించినను మహోగ్రముగవచ్చి వక్షమునబడ సౌమిత్రి వసుధపైని
మూర్ఛిలిన నంతగని దశముఖుడు వాని శీఘ్రమున నెత్తుకొనిపోవ సిద్ధపడియె.

గీ. హేమగిరి మందరాచల హిమగిరీంద్రములను దివిషత్సమేతమా ముజ్జగముల
బాహుబలమున నెత్తెడు బలియుడా దశముఖుడు లక్ష్మణుని యెత్తజాలడయ్యె.

వ. ఇట్లు శక్త్యాయుధముచే తాడితుండై లక్ష్మణుండచింత్యంబగు విష్ణుతేజముగా తన్నుతలంచె. ప్రపంచమున దానవగర్వ నిర్వాపణార్థం బవతరించిన విష్ణ్వంశ సంభూతుండగు లక్ష్మణుని శరీరమును బలాత్కారముగా నెత్తుకొనిపో నుద్యుక్తుండై రావణుడు వింశతిబాహువులతో గట్టిగాబట్టియు లేవనెత్త జాలకున్న నంత హనుమంతుండు వానింగనుంగొని కుపితుండై యొక్కపరుగున నేతెంచి వజ్రాయుధతుల్యంబైన ముష్టిప్రహరణమున రావణుని వక్షస్థలంబున పటీల్లునగుద్దె, తత్ప్రహరణమున బమ్మెరవోయి మోకాళ్ళు క్రిందనూని నిలిచి రావణుడు నేత్ర కర్ణ వదనంబుల నుండి రుధిరధారలు గ్రక్కుచు చేష్టలుడిగి మూర్ఛాక్రాంతుడై బడి క్రొండొకవడికి లేచి లబ్దసంజ్ఞుడయ్యును తొల్లిటి ధైర్యమొందజాలడయ్యె. అట్టియెడ భయంకర పరాక్రమోపేతుండైన రావణుండు మూర్ఛిలినందులకు దేవతాప్రముఖులు, మహర్షులు ప్రహర్ష చిత్తులై రట్టియెడ మహాతేజస్వియగు హనుమంతుడు లక్ష్మణుని భుజాస్కంధ మున నెత్తుకుని పోయి శ్రీరాముని సన్నిధానమున విడిచె నంత శక్త్యాయు ధము లక్ష్మణుని శరీరమునుండి వెడలి రావణుని రథమున దానిస్థానముచకరిగి నిలిచె. పదంపడి కొంతవడికి లక్ష్మణుండు మూర్ఛదెలిసి వ్రణబాధావిముక్తుండై తన్ను విష్ణ్వంశ సంభూతునిగాదలంచె. అంత రావణుడు తెలివొంది శరాసనంబున శరసంధానంబొనర్చి యుద్ధసన్నద్ధుండై యుండుటయు శ్రీరాముండతని గనుంగొని సమరసన్నాహుండగుటయు హనుమంతుడు శ్రీరాముని సన్నిధానంబున కేతెంచి రామచంద్రా! మదీయభుజాస్కంధం బధిష్టించి రావణుని దండింపుమనుటయు, మహాబలియుండైన గరుత్మంతుని

మూపుపై నధిష్టించు శ్రీమహావిష్ణువుచందంబున శ్రీరాముడు హనుమ
భుజాస్కంధంబధిష్టించి రావణున కభిముఖుండై అశనితుల్యంబగు గుణధ్వానం
బొనరించుచు మేఘగంభీర భాషణంబుల నిట్లనియె.

సీ. నిలువుమురా క్రూర నిశిచరాధమ నేడు నిముషమాత్రంబున నినువధింతు
జపలతనాకట్టి యపరాధమొనరించి జీవింపనేర్తువే క్షితితలమున
వరుణ వాసవ వహ్ని వైశ్రవణా ద్యమర్త్యుల మరువున డాగి నిలిచియున్న
ధరణిజొచ్చిన దిగంతములకు బ్రాకిన జలధిజొచ్చిన నన్నుశరణుజొచ్చి
వేడినను బ్రాణములతోడ వీడనుమ్ము యమునిమందిరమునకు నిన్నతిధిగా క్ష
ణాంతరంబున బనుతు దురాశయమున జేయుదుష్పాప మనుభవించెదవు నీచ.

గీ. మును జనస్థానమున మహాసునిశితాస్త్ర ధరులశౌర్యోన్నతుల చతుర్దశసహస్ర
సంఖ్యలగు రక్కసులనెల్ల సమరభూమి హతమొనర్చితి తెలియునా మతివిహీనా.

చ. అనవుడు రావణుండు విలయాగ్నిశిఖా ప్రతిమాన మార్గణం
బును మహనీయచాపమున బూన్చి రయంబున నత్యుదగ్రుడై
యనిలతనూజు నేయుటయు నద్భుత తేజముగల్గు వాయుజుం
డినుమడియైన తేజమున నెంతయువెల్గె నమోఘవీర్యుడై.

మంజరి :

అంతరామచంద్రుండు రోషమున నమోఘశరముల బేర్చి
యంతు లెక్క రావణునిపైగవిసి మార్కొనె ధీరతనార్చి
సువర్ణపుంఖములనొప్పు శరముల సూతుని రథరథ్యములన్
ధవళఛత్రమును కేతనముతో ధరణిగూల్చె నవలీలన్.

వ. తదనంతరంబ.

ఉ. ఆరఘువీరుడప్పుడు మహాశనితుల్య శరంబునొండు దు
ర్వార పరాక్రమస్ఫురణ రావణు పేరురమందు వేయుడున్
దారుణవజ్రపాతమున దల్లడమందని రావణుండనిన్
శ్రీరఘురాము బాణహతి జేడ్పడి చాపమువీడె నేలకున్.

గీ. అంత విహ్వలాత్ముడైన రావణుగాంచి చలముమీర రామచంద్రు డర్థ
చంద్రబాణమున నిశాటు కోటీరంబు నేలపైబడంగ గూలనేసె.

వ. అంత కోరలు బెరికిన విషసర్పంబుపగిది తేజోవిహీనుండైన రావణుని గనుంగొని శ్రీరాముండిట్లనియె. ఓరీ రావణా! నీవు యుద్ధరంగమున తీవ్రశరతాడితుండవై మిగుల దుఃఖమనుభవించుచుంటివి గావున నీకు నేను త్తర్వోసంగుచుంటిని. నీవింక గృహంబునకఱిగి యించుక శ్రమవాపుకొని రథారూఢుండవై ధను ర్ధారివై సాధనంబులతో సైన్యయుక్తముగా మరలరమ్ము. అప్పుడే మదీయ సామర్థ్యంబెరింగెదవుగాక. అని పలుకుటయు రావణుండు రణంబున నవమాని తుండై తిరోన్ముఖుండయె. అతని పరాజయంబునకు సకలలోకంబులు సంతసించె. పదంపడి రావణుడు కొలువుకూటంబున సింహాసనాసీనుండై వశిష్టుని బ్రహ్మదండ, బ్రహ్మాస్త్రముతో సదృశములగు శ్రీరాముని దారుణశిలీ ముఖంబుల దలంచి తలంచి దుఃఖించి మంత్రిప్రముఖులతో నిట్లనియె.

—: రావణుడు రామునిచే పరాజితుండై చింతిల్లుట :—

గీ. అలమహేంద్ర సమానుండనైననన్ను మార్కొని జయించె మానవమాత్రుడొక
డందుచే నేను నేటిపర్యంతమిట్టు లర్థిజేసిన తపమెల్ల వ్యర్థమయ్యె.

చ. వనజభవుండు నన్నుగని పల్కెనొకప్పుడు క్రోధమూర్తియై
మనుజునిచేత తప్పదుసుమా భయమంచది నేటికిట్లు నా
కనుభవమయ్యె మానసమునందు బదింపదిగా వగర్పుతో
ననుకొనిలాభమేమి విధికగ్గముగా దలపోయ శక్యమే.

గీ. గరుడ గంధర్వ యక్ష రాక్షసులవలన భయములేనట్టి వరముల బడసియుంటి
మనుజమాత్రుల చేతుల మరణమొంద నట్టివరమును గోరగానైతి నకటా!

సీ. చలమున నిక్ష్వాకు కులనాథు డనరణ్యుడనియెడు మేటిధరాధినాథు
డొకసమయంబున నొనరనాతో ప్రతిజ్ఞ నొనర్చె నిట్లు, రాక్షసకులేంద్ర
రణరంగమున సపుత్రక సబాంధవముగా నినుసంహరించు మన్నీడు మాదు
కాన్వ వాయంబున నవతరించునటంచు, గావునమానవాకారుడైన
రాఘవునిచేత సంగ్రామ రంగమందు ననువధింపగ దశరథ నరవిభునకు
నవతరించెనటంచు మదాత్మలోన దలచుచున్నాడ నిప్పుడిట్లలతినగుట.

వ. అదియునుంగాక.

మంజరి :

తొల్లి వేదవతియను కన్యను నే దొడరి బలాత్కృతి జేయన్
యుల్లంబున గినిసి నను శపించెన్ హుంకరించి ధృతిబాయన్

అమ్మహాభాగయే జనకనృపాలాగ్రణికిం బుత్రికగా
క్రమ్మఱ నుదయించె సీతనా విఖ్యాతినొంది యివ్విధిగా.

వ. మరియును.

గీ. వరుణకన్యక నందికేశ్వరుఁడు రంభ గౌరి యీనల్వురును మున్ను వారివారి
స్థిరతర తపోమహాత్వంబుచేత జెప్పిరటులసిద్ధించె ఋషివాక్కు లనృతమగునె.

—: కుంభకర్ణుని నిద్ర మేల్కొల్పుట :—

వ. ఈకారణములచేత మనకు గొప్ప భయహేతుకంబైన సంవిధానము చేకూరి యున్నది. కాన మనమతిప్రయత్నపూర్వకముగా గోపుర ప్రాకార ద్వారసీమలను మిగుల జాగ్రత్తతో బలిష్ఠులగు సైనికులచే రక్షించుచుండవలయు, నిరుపమాన బలపరాక్రమ శాలియగు కుంభకర్ణు డీసమయమున మేల్కొనియున్నచో హీనజాతులగు సకలవానర మానవ సముదయంబునెల్ల నొక్కపెట్ట హతంబొనరింపగలడు. కుంభకర్ణుడు మన యుద్ధప్రారంభమునకు పూర్వము తొమ్మిది దినములక్రిందట నిదురమేల్కాంచి మనతో సమాలోచనంబొనరించె. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో నేడిట్టి యుద్ధసంకటములలో చిక్కువడి వ్యధచెందుచుండ నాసోదరుడు మైమరచి హాయిగా నిదురించుచున్నవాడు. ఈ సమయమున నాతనిసహాయ మత్యవసరము గావున కొందరతని యొద్దకరిగి నిదురమేల్కొల్పి రండని సెలవొసంగ, మదోన్మత్తులైన రాక్షసులు కొందరు భక్ష్య భోజ్య మద్య మాంస పూరిత ఘటసహస్రంబులు గొని కుంభకర్ణుని శయనాగారంబున కఱుగ నందు.

క. శరదిందుచంద్రికా ద్యుతినిరసించు విచిత్రరత్న నిర్మితహర్మ్యాం
తరసీమ కుంభకర్ణుడు గురవెట్టుచు నిదురగూర్కు గుహ చెలువొందెన్.

వ. అమ్మందిరం బతివిశాల గవాక్ష ద్వార శోభితంబై ప్రకాశించె. తత్ప్రదేశంబున కుంభకర్ణుని నిశ్వాసపరంప రాపవనహతికి దుష్ప్రవేశంబగుటచేరక్కసులతిప్రయాసతో నందుజొచ్చి

సీ. కాంచిరయ్యెడ దృఢఘట్యాంతరంబున పర్వతాకృతి తోడ పవ్వళించి
భీషణంబుంగ గురవెట్టుచుండెడువాని నోడలెరుంగక గూర్కునొందువాని

పాతాళగహ్వర ప్రతిమాన గంభీర దంష్ట్రాకరాళ వక్త్రంబువాని
పెనులతాతృణగుల్మ పిహితకూపములట్లు దనరారు ముక్కురంధ్రములవాని
పలల మేదో రుధిర పంక బహుళ పూతిగంధ బంధుర నిశ్వాసకలిత ఘూర్ణి
త ప్రతిధ్వానపూర్ణ సద్మమున నొప్పు ఘోరదర్శను సముదీక్షు కుంభకర్ణు.

వ. రాక్షసవీరులు శాంతముగా స్తుతిపూర్వకముగా ననేకవిధముల నిదుర
మేల్కొల్పినను లేవకున్నసంత.

క. కొందరు శంఖములొత్తిరి కొందరు భేరీమృదంగ ఘోషణములతో
సందడిజేసిరి మరియుం గొందరు గావించిరధిక కోలాహలమున్.

వ. అంతమాత్రమున కుంభకర్ణునకు మెలకువరాక భీషణముగా గురవెట్టుటయు
కొందరు రాక్షసులు

గీ. ముసలముల తోమరంబుల ముద్గరముల శైలముల వృక్షముల బహుసాధనముల
గొని సుఖస్థితి నిదురించు కుంభకర్ణు నుగ్రముగ మోదిరసురవర్యులు చెలంగి.

వ. అప్పటికిని మెలకువరాకున్న భయంకర పరాక్రమశాలులగు పదివేలరాక్షసులు
ధట్టీలుబిగించి వివిధవాద్యంబు లొక్కపెట్ట మ్రోగించియు నానావిధాయు
ధంబులతో బ్రహరించియు గంభీరముగా సింహనాదములొనర్చియు నిదుర
లేవకున్న.

మంజరి :

ఖరముల నుష్ట్రముల హయములన్ మదకరుల నతనిపైద్రోలి
బరువడి ద్రొక్కించిరద్భుతంబుగ బ్రహరించుచు దయమాలి
స్తంభంబుల దండములను గైకొని తద్దయు పైనవిసరినన్
కుంభకర్ణు డించుకైన కదలక గురవెట్టెన్ శయనమునన్.

వ. చతుర్ముఖుని శాపకారణంబున మృతుండైన వానివిధంబున నొడలెఱుంగక
పడియున్న కుంభకర్ణుని నిదురలేపుటకు పెక్కుతెరంగుల ప్రయత్నించి సాధ్య
పడకున్న కోపముతో.

క. కొందరు శిగబెరికిరి మఱికొందరు కర్ణములబట్టి కొరికిరి ప్రిదపన్
కొందరు వేలకొలందిగ బిందెలతోనీరుదెచ్చి విడిచిరిచెవులన్.

వ. ఇట్లనేక కృత్యంబులొనర్చియు మేలుకొనకున్న వేయియేనుగు లొక్కుమ్మడి నతనిపై త్రొక్కించిన నించుక తెలివొంది కన్నులువిచ్చిచూచి తన శరీరముపైన పరుపులెత్తు యేనుగుల గుంపును, మశక మక్షికముల మాడ్కి భావించి లేచి యొడలువిరచుకొనుచు సముద్రమందున్న బడబానల సదృశం బగు వదనగహ్వరంబు దెరచి యావులించి నీల్గి కూర్చుండె నంత రాక్షసులు కొందరు హరిణ వరాహ మహిషాది మృగమాంసంబులను, పర్వతశృంగమట్లు రాశిగాజేర్చబడిన మృదులాన్నపురాసులును నానావిధ రక్తాములతో నింపిన ఘటంబుల దెప్పించి సమర్పించిన నవియెల్ల కుత్తుకబంటి భుజించి త్రేపుచు తన్నుచుట్టియున్న రాక్షసులనెల్ల గనుంగొని సుఖనిద్రజెందుచున్న తన్ను నిదురలేపుటకు కారణ మెరుంగగోరి వారితోనిట్లనియె.

సీ. ఏకారణమున నన్నిపుడు నిద్దురలేపితిరి సేమకరమె పృథ్వీపతికిని
పగరచేనేదేని భయముప్పతిల్లెనే కాకున్న నింతశీఘ్రముగనన్ను
బోధించియుందురు బుధ్యస్తమయ్యె రావణుని భయంబేను వాపువాడ
ననలుని దండింతు నమరాధిపతినైన పెడకేలబంధించి నెడలనడతు
స్వల్పకారణములకు రావణుడునన్ను నిదురలేపడు కావున నిశ్చయముగ
దెల్పుడనుటయు నంత విధేయుడగుచు ప్రాంజలిఘటించి బలికె యూపాక్షుడంత.

వ. ప్రభూ! దైవముచేగాని దేవదానవాదులవలనగాని మనకెప్పుడు భయము కలుగదు. కాని ప్రస్తుతము సీతాపహరణ క్రోధోన్మదులగు రామలక్ష్మణులు నడగొండవలెనుండు అసంఖ్యాకులైన మర్కటసేనతో లంకాపట్టణమును ముట్టడించి రావణుని యుద్ధరంగమున మిగుల చీకాకుపరచి పరిభవించివిడిచిరి. గావున మీసహోదరుని యాజ్ఞానుసారము మిమ్ముల బలాత్కారముగా నిదురనుండి లేపవలసివచ్చినది యని విన్నవింప నా మాటలకు మిగుల క్రోధోద్రిక్తుండై కఠినముగా నిట్లనియె.

శా. ఏమీ యింత విపర్యయంబొదవెనే యేనుండగా నద్దిరా
రామున్ గీముని లక్ష్మణుం దునిమి తద్రక్తంబు నే ద్రావెదన్
సామర్థ్యంబున నిప్పుడే ప్లవగులం జక్కాడి తాన్మాంస మే
దోమస్తిష్కముచేత దైత్యులకు సంతోషంబు గల్గించెదన్.

గీ. పిదప రావణు గనుగొనియెద నటంచు బలుకయూపాక్షు డంజలిబద్ధుడగుచు
రాక్షసవరేణ్య మీరలు రావణుని యభీష్టమునెరింగి నడచుట హితకరంబు.

వ. అని ప్రబోధింప వల్లెయని శయ్యనుండి లేచి స్నానంబాడి దివ్యాంబరా భరణ స్రక్చందనాద్యలంకార శోభితుండై ప్రళయాంతకుని విధంబున భూతలంబదర నిష్క్రమాణ దేహంబుతో నడగొండవిధంబున బయ ల్వెడల నతనింగనుంగొని వానరులు భయకంపితులై పరువులిడుచుండి రాసమయంబున శ్రీరాము డాభీషణాకారుండైన కుంభకర్ణుని స్వరూపమున కచ్చెరువందుచు విభీషణునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఈతడెవండు తెల్పుము మహీస్థలికంతకు నొక్కఁడే మహా కేతువుగా దనర్చె బలుకెంపు కనుంగవతో తటిల్లతో పేత వలాహకంబు క్రియ పెన్ గిరిపోలికనొప్పె నిమ్మహా భూత మదృష్టపూర్వము కపుల్ వెరవొంది రహో విభీషణా!

వ. అని ప్రశ్నించు శ్రీరామునితో విభీషణుండిట్లనియె.

ఉ. శ్రీరఘువంశపావన వచించెద వీనిచరిత్రమెల్ల దు ర్వార పరాక్రముండు సురరాడ్యమముఖ్య దివౌకసావళిం బోరజయించె విశ్రవసుపుత్రకుడీతడు కుంభకర్ణుఁ డి ద్ధారుణి నిట్టిఘోరమగు దానవుడెయ్యెడలేడు చూడగన్.

వ. శ్రీరామచంద్రా! యీతని చరిత్రమును వచించెద నవధరింపుడు కుంభ కర్ణుడు జననంబందిన తోడనే ప్రపంచమున కెగబడి చేజిక్కిన ప్రాణులనెల్ల బట్టి భక్షింప మొదలిడగా, దేవదానవులెల్లరు భయభ్రాంతులై యితని భయంకర కృత్యమునుగురించి దేవేంద్రునితో విన్నవింప నతడాగ్రహించి వజ్రాయుధముచేనడచె, తత్ప్రహారంబున కోర్వక సింహనాదంబొనరించి నంత మాత్రమున భూమ్యాకాశములు చలించె. వెంటనే కుంభకర్ణుడు ఐరావత విషాణంబొండు బెరికి మహేంద్రుని వక్షంబునబొడిచె, తత్ప్రహారంబుతో నింద్రుడు భయభ్రాంతుండై మహర్షులు సిద్ధులు సాధ్యులు మొదలగు దేవతాప్రముఖులతో చతురాననుపాలికరిగి కుంభకర్ణుని దుర్నయంబెల్ల నెరింగించి వానివలన లోకముల కెట్టియుపద్రవములు జరుగకుండునట్లు తమ్ము రక్షింపవలయునని ప్రార్థింప నలువ తనసముఖంబున కతనినిరావించి యిట్లనియె.

క. త్రైలోక్య నాశనార్థము పౌలస్త్యునిచే సృజింపబడినాడవు దు శ్శీలా నీవిక మృతకునిపోలిక బడియుండు మసురపుంగవ ధాత్రిన్.

క. అని నలువ శాపమిడ తత్క్షణమున నచ్చోటనే నిశాచరుడును చ
చ్చినవానిపగిది పడినం గనిరావణుడనియె నార్తి కమలభవునితోన్.

గీ. పద్మసంభవ కేల్మోడ్చి ప్రణుతిజేతు నాప్రియసహోదరుడు వీడు న్యాయముననె
నీకుమనుమడుగాన వీనిని కృపావలోకనంబున గావవే లోకనాథా!

వ. లోకేశ్వరా! యితనివిషయమై యనుగ్రహించి జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలను నిర్ణయింపుమని ప్రార్థించిన ప్రసన్నుండై చతురాననుండు యిట్లనియె. రావణా! ఇతండారు నేడు యెనిమిది తొమ్మిది మాసములపర్యంతము నిదురతో పడియుండి మేల్కాంచిన దినమున నాకలిచే లభించిన ప్రాణిలోకంబును భక్షించుచుండుగాక యనివచించె గావున తదాదిగా గాఢనిద్రావశుండై పడియుండు వీడిప్పుడు రావణునిచే బలాత్కృతముగా నిదుర మేల్కొల్పంబడి గృహామందుండి వెల్పలకేతెంచుచుండె వీనిభయంకరాకారమును గనుంగొని మనసైనికులు భయభ్రాంతులై పరువులిడుచుండిరి. మనమిప్పుడొక యుపాయమున మనసైన్యముల కిదియొక రాక్షసాకారముగా నిర్మింపబడిన యంత్ర ప్రతిమయేగాని నిజముగా రాక్షసుడుకాడు, గావున వీనినిగురించి భయపడ నవసరములేదనియు నుద్బోధించి ధైర్యమున నిలువరింప జేయవలయునని యుక్తిగా వచింప శ్రీరాముండందుల కియ్యకొని సర్వసేనానియగు నీలునితో నిట్లనియె.

ఉ. వీరవరేణ్య సైన్యముల వేగముగా గుమిజేర్చి గోపుర
ద్వారము లాక్రమించి రిపుదర్పమడంపగ సర్వసిద్ధమై
భూరిశిలాతరుప్రతతి ప్రోవులుగా సమకూర్చి గ్రన్ననన్
ధీరతనిల్చి పోరగ విధింపుమటంచు ననుజ్ఞ సేయగన్.

వ. తదాజ్ఞానుసారమున వానరసేనలు రణకౌతుకంబున వివిధ సాల శిలా చయంబున ప్రోవులుగాజేర్చి లంకాపుర ద్వారముల నాక్రమించి రాక్షసులపై నురవడించుచుండి రట్టియెడ కుంభకర్ణుడనేక రాక్షస సేనాపరివృతుడై రావణుని కొలువుకూటంబున కరిగి దివ్యరత్నసింహాసనాసీనుండైయున్న రావణున కభివాదనంబొనర్చిన రావణుండతని గ్రుచ్చియెత్తి గాఢాలింగన మొనరించి పీఠంబున కూర్చుండ నియోగించిన సుఖోపవిష్టుండై కుంభకర్ణుడు రావణునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఆదరమొప్ప నన్నతిరయంబున నిద్దురలేపితేల నో
సోదర నీకు నేఖలుడసూయమెయిన్ భయమొందజేసె ని
ర్వేదమనంబుతో నెవడు ప్రేతతనంబున కిచ్చగించె నే
డాదురితాత్మునిం దెలుపు మంతకు చెంతకు బంపినచ్చెదన్.

వ. అనియడుగుటయు రావణుండిట్లనియె.

మంజరి :

ఏమనివచియింతు తమ్ముడా! నీవెరుగవు నిమరవశమునన్
రామునిచే బ్రాప్తమయ్యె నాకు దురంతచింత సమరమునన్
వనచర సైన్యములతోడ రాముడు వనధిదాటి ధృతిమెరయన్
మనసేనలనెల్ల దునుముచుండెన్ మూర్ఖుని గుండియలవియన్.

క. వనములలోపల మరియుపవనసీమల నెల్లయెడల వనచరవీరుల్
మనలంకజొచ్చి కలచిరి వననిధి పర్వమునపొంగి వచ్చినకరణిన్.

గీ. రాక్షసప్రముఖులనెల్ల రణములోన హతమొనర్చిరి కపిసైన్య మద్భుతముగ
భీమబలులైన వానరవీరవరులు కదనమున జచ్చినట్లునే గాంచనైతి.

ఉ. ఈవిపదబ్ధినుండి మమునెల్లర జక్కగ నుద్ధరింపగా
నీవెబలోన్నతుండవని నెమ్మదినమ్మితి సోదరా ప్లవం
గావళినెల్ల భీషణ రణాంగణమందు హతంబొనర్చి శో
భావహమైన లంకను రయంబున యత్నముతోడ బ్రోవుమా.

వ. అని పెక్కుభంగుల విచారగ్రస్తుండై దీనముగా వచించు రావణు నవలోకించి కుంభకర్ణుండిట్లనియె.

మంజరి :

మనమందర మపుడుచేసిన మంత్రాలోచనలోనన్
వినిశ్చయము జేయబడియె మనకున్ విపత్తువైరులవలనన్
పాపాత్ముడు నరకలోకయాతన బడికృశించు చందమునన్
ప్రాపించె స్వకీయదుష్టకర్మకు ఫలము నేటికాలమునన్.

వ. సహోదరా! నాహితంబొక్కటనధరింపుము నీవు కేవల వీర్యగర్వంబున ననాలోచిత కృత్యంబొనరించితివి, తత్కారణమున మనకిప్పుడు భయము సంఘటిల్లె దుర్మంత్రుల కృత్రిమాలోచనల మూలమున ధబాధీశ్వరుడు తన

సర్వస్వమును గోల్పోగలడు. నీవిప్పుడు మనవిభీషణుడు బోధించిన విధమున నొనర్చితివేని మనకెల్లర కెంతయు శ్రేయోదాయకమని నాయభిప్రాయము. నీకయ్యది సమ్మతమగుదేని రామునకు సీతనర్పించి బంధు మిత్ర సుహృత్సహోదర సమేతుండవై సుఖింపుమనవుడు దశగ్రీవుడు రోషభీషణుండై కనుబొమలుముడివడ కుంభకర్ణునితో నిట్లనియె.

గీ. మాన్యతముడైన గురువర్యు మాడ్కి నన్ను శాసనముజేతు వింతవాక్శ్రమము దేల
గతముచింతింప లాభంబుగలదె చెపుమ తగవిధింపుము కాలోచితముగ నీవు.

గీ. మోహమునగాని కేవలమూఢబుద్ధి వలననేగాని చిత్తవిభ్రమముచేత
గాని జరిగిన యవినీతి కార్యమిపుడు పలుమరు వచించుచున్నను ఫలముగలదె.

వ. సహోదరా! గతవిషయమును గురించి నన్నధిక్షేపించి తర్కించుకొనుచు కాలహరణమొనర్చిన లాభములేదు. నీవునాకిప్పుడు ప్రతివచనమీక శత్రువుల బ్రతిఘటించి వానరసైన్యములతో రామలక్ష్మణుల హతమార్చి రమ్మని సెలవొసంగిన, కుంభకర్ణుడు రావణునితో నిట్లనియె.

క. నరవానరాధముల కిక్కరణిన్ భీతిల్లనేల కదనస్థలి నె
ల్లర నొక్కనిముషముననే బరిమార్చెద మానసమున వగవకుమన్నా!

చ. వరుణ కుబేర వాయు యమ వహ్ని ముఖామర వర్యులెల్లరన్
దురమున బేర్చినిల్చినను దున్మెద నేనిమిషంబులోన నా
గొరులిలసాటియే భయమునొందకు మాజికినాజ్ఞనిమ్ము చె
చ్చెరజని రాముగీము కపిసేనలతో దునుమాడి వచ్చెదన్.

వ. అనివచింప రావణుడు సింహాసనమునుండి దిగ్గనలేచి కనకరత్న దివ్యహారం బొండతని కంఠమునవైచి వివిధ సుగంధ గంధ పుష్ప మాల్యాంభరణాదుల నలంకృతుని గావింప నప్పుడు కుంభకర్ణుడు బాగుగా నాజ్యాహుతి చేయబడిన వహ్నిచందంబున ప్రకాశించె మరియు

గీ. వనధిదఱచువేళ వాసుకిచేచుట్టబడిన మందరాద్రివగిది దివ్య
కనకరత్నఖచిత కటిసూత్రధారియై కుంభకర్ణుడొప్పె దంభమునను.

వ. తదనంతరంబ కుంభకర్ణుడొక్క శూలాయుధంబుచు కేలంగీలించి—

గీ. మెరుపువోలె మిగులమెఱయుచు లోనికి గాలిచొరని కనకకవచమొండు
దాల్చివొల్చెనపుడు దాత్తసంధ్యాభ్ర సంవీత గిరియనంగ భీకరముగ.

వ. అంతకుంభకర్ణుడు అన్నకు ప్రదక్షిణనమస్కారములొనర్చి యతని యాశీర్వచనములంది యుద్ధసన్నద్ధుండై శంఖభేరీ మృదంగాది వాద్యంబులు మ్రోయ సాయుధపాణులై చతురంగసైన్యంబులు ముందునడువ ధనుశ్శతప్రమాణవైశాల్యంబును షట్శతధనుప్రమాణోన్నతంబగు దేహంబుతో బండిచక్రముల పగిది నొప్పుకన్నులవెంట నిప్పులుగురియుచుండ జాజ్వల్యమానముగా మండుచున్న మహాపర్వతముపగిది భయంకర దంష్ట్రాకరాళంబుతో కుంభకర్ణుడు రణరంగంబున కేతెంచుచు రక్కసులతో నిట్లనియె.

మానినీ వృత్తము :

దానవులార! గనుంగొను డగ్నిగదా శిలభంబుల గాల్చుగతిన్
వానరసేనలలో కడుముఖ్యుల నైశను గుంపులుగుంపులుగా
నేనతిరోష మహానలకీలల నీరొనరించెద లీలమెయిన్
మానవమాత్రుల రాముని లక్ష్మణు మార్కొని దున్మెద యుద్ధమున్.

వ. అనిప్రగల్భోక్తుల ప్రసంగించుచు రాక్షససైనికుల సింహానాదములు మిన్నుముట్ట బయల్వెడలునెడ

సీ. గార్దభద్యుతుల మేఘములుగర్జిల్లుచు పిడుగులతో పెనువృష్టిగురిసె
గోమాయుసంతతుల్ ఘోరాకృతులతోడ ననలంబుగ్రక్కుచు నరుపదొడగె
ఖగకులం బపసవ్యముగ పెనుమూకలై దివిమండలాకృతి దిరుగదొడగె
ద్రోవనేతెంచు దైత్యునిమీద నొకగ్రద్ద పూలమాలికవోలె వ్రాలెనంత
సవ్యనేత్రోరు బాహువుల్ సంచలించె భీకరధ్వనితో నొక్కతోకచుక్క
ప్రబలరుచి వానిముందట బడియె గాంతివిడిచె రవి దుష్టవాయువుల్ వీచుచుండ.

వ. ఇత్తెరంగున బయల్వెడలు దుర్నిమిత్తంబులు లెక్కసేయక కుంభకర్ణుడు సమరతలంబున కేతెంచుటయు తద్వికృతాకారంబును గనుంగొని ఋక్షవానర చమూసమూహంబులు భయభ్రాంతులై దిశావలయంబులకు పరుగులువారుచుండ కుంభకర్ణుడు పరిఘాయుధంబొండు ధరించి వానరుల వెంటబడి విచ్చలవిడిగా జమురుచుండ సైనికులగనుంగొని వారల సమాధానపరచుచు అంగదుండిట్లనియె.

ఉ. ఓకపివీరులార! మహితోన్నత శౌర్యకులప్రసూతులై
ప్రాకృతవానరప్రతతిభంగి భయంబున బారిపోవుటల్
మీకిదిపౌరుషంబగునె మేలుసుమీ పురుషస్వరూపియౌ
భీకరకృత్రిమాసురుడు వీనికి భీతివహింప నేటికిన్.

గీ. అంత నధికప్రయాసతో నంగదుని హితాలాపంబు లాలించి వడిసమాధానపడి ప్లవంగముఖ్యులు తరు శిలాప్రతతిబూని కడగిప్రహరించి రాకుంభకర్ణునపుడు.

మంజరి :

ఆతండిసుమంత సంచలింపక నత్యంతక్రోధమునన్
క్రోతులగమిపైకి నడరి పెల్లుగ గూల్చె దవాగ్నివిధమునన్
వానరయూధములు విసరివైచెడు పర్వత తరు నిచయంబు
దానవు దేహమునసోకి పొడియై ధరణింబడియె కరంబు.

వ. అయ్యవసరంబున కుంభకర్ణునిచే ప్రహరింపంబడిన వానరులు భయభ్రాంతులై

ఉ. కొందరు తోయధింబడిరి కొందరు మింటికిప్రాకిరార్తులై
కొందరు పర్వతాగ్రములకుం దరుశాఖలకెక్కి గొయ్యనం
గొందరు పెన్గుహావళుల గూఢముగా వడిడాగి రంతటం
గొందరునీల్గియున్నటుల కుంభునిపైబడి యుండిరెంతయున్!

వ. ఇటుల మిగుల భీభత్సంబగు పెరింగి అంగదుండు వివిధప్రకారముల ధైర్యోక్తుల వారల సమాధానపరచి క్రమ్మఱ వానరుల సమరోన్ముఖులగావింప నట్టియెడ మదోన్మాదంబున వానరులబట్టి వివిధప్రకారముల హతంబొనరించుచుండె.

గీ. కుంభకర్ణునిచే నిట్లు కొట్టబడిన ప్లవగకులసైనికులు వేలు లక్షలవని బెలుచ నఖిలాంగసంధులు విరిగి కూలిరతిభయావహమైయొప్పె నాలమపుడు

వ. మరియును

క. గరుడుండు సర్పవితతిన్ కర మొడిసినభంగి కుంభకర్ణుండని వా
నరుల నొక్కొక్కవిడుతకు ఇరువదుగురబట్టి మ్రింగియేగుచునుండెన్!

మంజరి :

ప్రళయాంతకుబోలె దైత్యరథికులు భయదసింహనాదములన్
బలిమిన్ గర్జిలుచు దున్మివైచిరి ప్లవంగకులవాహినులన్!
వానరవీరు లధికరోషవశమున బహుళమహాద్రుమశిలలన్
దానవులన్ రథగజోష్ట్రహయ సంతతులదున్మి రవలీలన్

మ. హనుమంతుండు నభంబుపై కెగసి ధైర్యస్ఫూర్తి పెన్ ప్రాకులన్
గొనియుగ్రంబున కుంభకర్ణునిపయిం గుప్పించినన్ వాఁడు భీ
షణమౌ శూలముతోడ నన్నిటిని రోషస్ఫూర్తి ఖండించె పా
వనియున్ గ్రమ్మర నొక్కశూలమున చేవన్ దైత్యునిన్ మోదినన్.

స్రగ్ధర :

అంతన్ తత్కుంభకర్ణుం డనిలసుతు తదీయప్రహారంబుచే ని
ష్క్రాంతోదగ్రాస్ర మేదో కలుషితతనుడై సంకటంబందియు దు
ర్దాంత క్రోధోద్ధతిం దారకరిపుడెలమిం గ్రౌంచముం గూల్చునట్ల
త్యంతోద్రేకంబుతో నయ్యనిలజునెద శూలాయుధంబెత్తివైచెన్.

వ. అంత హనుమంతుండాశూలాయుధ ప్రహరణంబున వక్షస్థలంబుపగిలి రక్తప్రవాహంబువెడలి మూర్ఛిల్లె నప్పుడు రక్కసిమూకలుప్పొంగి సింహనాదంబులు గావించిరి పదంపడి ఋషభుండును శరభుండును నీలుండును గవాక్షుండును కుంభకర్ణునివెంటాడి శిలాతరుప్రహారంబుల విదారించుచు గవిసిన కుంభకర్ణుడు ఋషభుని గట్టిగాబట్టినలిపిన నతండు రక్తమునుగ్రక్కి నేలంగూలె తక్కిన వానరుల ననేకవిధంబుల పీడించిన వారెల్లను రక్తసిక్తాంగులై మూర్ఛల మునింగి

క. పాతాళగహ్వరంబన లోతైననిశాటు నోటిలో తత్కపిసం
ఘాతమును ద్రోయుటయు నతిభీతిన్ ముక్కులను చెవుల వెడలిరి ప్లవగుల్!

వ. ఇట్లత్యంత భీషణంబుగా పీడితులగు ఋక్షవానర గోలాంగూల సైన్యంబులు విచ్చి దైన్యమున శ్రీరాముని మరుగుజొచ్చి రంతలో నంగదుండు వారల గనుంగొని సత్వరంబున నొక్కమహాశైలశృంగంబొండెత్తి కుంభకర్ణుని శిరంబుపైవైచిన నతండతిరోషంబున శూలాయుధంబెత్తి పొడువ నంగదుడు లాఘవంబున దప్పుకొని కరతలంబున కుంభకర్ణుని వక్షస్థలంబున మోదె తత్ప్రహారంబున కతండు మూర్ఛిలిపడి తక్షణంబె తెలివొంది యెడమచేతిపిడికిట నంగదుని బిట్టుమోదిన నతండు మూర్ఛాక్రాంతుండై పడియె, య నంతరంబ శూలాయుధంబెత్తి సుగ్రీవునిపై నడరిన నతండొక గిరిశృంగంబును గైకొని పైకెగసి కుంభకర్ణునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఓయినిశాచరోత్తమ మహోద్ధతితోడ ప్లవంగసేన న
త్యాయతశక్తి దున్మి యశమందెదె యల్పులతోడ బోరిసన్

శ్రేయమె కాచికొమ్ము గిరిశృంగమిదే చనుదెంచుచుండె నీ
కాయువు నేటితోతుద కృతార్థుడవయ్యెదు చక్కనిల్వుమా.

చ. అనవుడు కుంభకర్ణుడను హా! తెలసెన్ గపివర్య బ్రహ్మకున్
మనుమడవీవు దుర్భర సమగ్ర బలుండవటంచు వింటి ర
మ్మని యెనరింప నేమిటికి నార్చెదవూరక నంచుబల్క నా
వనచరనాథు డా యసుర వక్షమునన్ విసరెన్ గిరీంద్రమున్.

గీ. వానరవరుండు వైచినపర్వతంబు కుంభకర్ణుని వెడదయక్కునకు దగిలి
తక్షణంబున వక్కలై ధాత్రిబడియె కపులు హర్షించి రసురులు కలతపడిరి.

మంజరి :

పదపడి రోషమున కుంభకర్ణుడు ప్లవగాధీశునిపైనన్
సదమల శూలమును విసరివైచిన సత్వరమున నాలోనన్
హనుమంతుడు మింటికెగసి తచ్ఛూలాయుధమునున్ నేర్పమర
మొనసిపట్టి విరిచివైచె రెండుగ మోకాలన్ కపులలరన్.

వ. అమ్మహత్తరకార్యమునకువానరులెల్లరు హనుమంతునిగీర్తించిరట్టియెడ కుంభ
కర్ణుడు రోషారుణితలోచనుండై సత్వరంబున

మ. చలమేపారగ కుంభకర్ణుడు మహాశౌర్యాతిరేకంబునన్
మలయత్మాధర శృంగముంబెరికి వ్యోమంబెల్ల కంపింప ను
జ్వలతేజంబున వానరేంద్రు పృథువక్షస్థానమందేయ వి
హ్వలుడై మూర్ఛమునింగె ధారుణిపయిన్ వ్రాలెంగపుల్ భీతిలన్.

ఉ. అంతట కుంభకర్ణుడు జయంబున నార్చుచు తత్ప్లవంగభూ
కాంతునిబట్టి యెత్తుకుని గ్రక్కున నేగుటగాంచి కోపసం
భ్రాంత హృదంతరంగుడగు పావని దేహమునట్టిబెంచి య
త్యంతరయంబునం జనియె నయ్యసురాధిపు దృంచువాంఛతో.

వ. ముష్టిప్రహారణమున కుంభకర్ణుని మర్దించి సుగ్రీవుని గొనిరాదలంచి క్రమ్మఱి
నిట్లూహించె మహాత్ముండగు సుగ్రీవుని విడిపించితినేని యతనికి సంతోషహాని,
కీర్తినాశముయగును కావున కొంతవడి యోర్చెద నింతలో లబ్ధసంజ్ఞుండై యాతడే
తప్పించుకొని రాగలడు కాదేని యప్పుడే తత్కార్యమును నిర్వహింతునని

నిశ్చయించి చెదరిపోవు వానరసైనికుల నడ్డగించినిలిపె నంత కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవుని యెత్తుకొని పోయి లంకజొచ్చె నయ్యవసరంబున నట సౌధాంతరస్త్రీలు పుష్పములు లాజలు సుగంధ శీతలోదకముల కుంభకర్ణునిపై వెదజల్లుచుండ తచ్ఛీతలోపచారంబులకు సుగ్రీవుడు మూర్ఛదేరి కుంభకర్ణుని చేతులనుండి తప్పించుకొని పోనెంచి

సీ. సుగ్రీవుడపుడతిసునిశిత నఖముల కడునేర్పుతో కుంభకర్ణు చెవులఁ
బెరికి తీక్ష్ణములైన భీషణదంష్ట్రిల బ్రక్కల ముక్కును బట్టికొరుక
నతిబాధపడి పరిహృతకర్ణనాసుడై దారితాంగముల నత్యంతరక్త
ధారలుదొరుగ దైత్యవరుండు సైపక ప్లవగేంద్రు కరములబట్టి నలిపి
నేలపైగొట్ట నంతట నిశిచరాళిచేత నటహన్యమానుడై శీఘ్రమున న
భస్తలంబునకెగసి ప్లవంగవిభుడు శ్రీరఘూత్తము సన్నిధిజేరెనంత.

వ. పదంపడి కుంభకర్ణుడు కర్ణనాసహీనుండై రక్తధారలుదొరుగ సెలయేళ్ళతో దొడ్డనగంబన నొప్పె తత్సమయంబున ముద్గరాయుధమొండు ధరించి క్రమ్మఱ రణాంగణంబున కేతెంచి ప్రళయకాల మృత్యువువిధంబున వానరసైన్యంబుల జొచ్చి రక్తమాంసభక్షణ లాలసుండై మైమరచి ఋక్షవానర రాక్షస పిశాచాదులనెల్ల నాశంబొనరించి భక్షించుచుండె తదీయ భయంకర కృత్యమునకు వెరచి శ్రీరాముని మరుగుజొచ్చి రట్టియెడ లక్ష్మణుండు కినిసి కుంభకర్ణునిపై గవిసి యుద్ధమున కుద్యుక్తుండై.

శా. చాపంబెక్కిడి సప్తసాయకములన్ సంధించి సౌమిత్రి దు
ర్వ్యాపారుండగు కుంభకర్ణుని పయిన్ వర్షించినన్ లక్ష్మణుం
గోపస్ఫూర్తి నతిక్రమించిచని రక్షోవీరుడున్ రామధా
త్రీపాలాగ్రణి మీదికింగవిసె సందీప్తోగ్ర తేజంబునన్.

శా. అంతన్ రామవిభుండు చాపమున రౌద్రాస్త్రంబు సంధించి క
ల్పాంతాగ్నిప్రతిమాన దీధితులతో నాకుంభకర్ణోరసో
పాంతంబుచ్చిచనంగ గిన్క నదరింపన్ రాక్షసశ్రేష్టుడ
త్యంతభ్రాంతివహించె చేతిగదయున్ ధాత్రీస్థలిం గూలగన్.

వ. కుంభకర్ణుడు రామబాణపీడితుండై సింహనాదంబు సేయుచు నిరాయుధుండగుట వలన కరపాదఘట్టనంబులతో వానరయూథంబుల దరిమిదరిమి పొడిచి దిగ్రమింగుచు పరువునజని యొకగిరిశృంగంబెత్తి రామునిపై విసరిన.

ఉ. కాంచనరత్నపుంఖ విశిఖంబుల నేడిటి నెక్కువెట్టి శో
ఖాంచితుడైన రామవిభు డప్పుడనిన్ ద్విశత ప్లవంగులం
బంచతనొందజేయుటకు పైనరుదెంచు గిరీంద్రమట్టె ఖం
డించె రజోమయంబుగ వడిన్ నడుమన్ నిజసేనలార్వగన్

వ. తత్సమయంబున కుంభకర్ణువధోపాయం బాలోచించి లక్ష్మణుండు శ్రీరామునితో నిట్లనియె శ్రీరామచంద్రా ఈ రక్కసుడు శోణితగంధవశంబున మత్తుండై స్వీయ పరకీయముల గుర్తింపక నందరభక్షించుచున్నవాడు వీని నుపేక్షింపజనదు నేనొక్కయుపాయంబాలోచించితి నెద్దియన వానరసేననెల్ల నొక్కుమొగి వానిపైచుట్టుముట్టి ప్రాకవలయు ముఖ్యులైన సేనాపతులెల్లరు పైపై నడరవలయు అప్పుడితండతిభారమున భూమిపైబడు పదంపడి వీనిబ్రహరింప సాధ్యమగుననవుడు తత్క్షణంబ వానరసేన గుంపులుగుంపులుగా రక్కసునిబొదివి పర్వతారోహణంబొనరించునటుల బ్రాకుటయు మదపుటేనుగు నిజదేహంబు విదిర్చి మావటివానిని క్రిందికిపడద్రోయువిధంబున కుంభకర్ణుడు కోపముతో దేహమువిదిర్చి వానరులనెల్ల క్రిందికిత్రోసిపుచ్చె అంత శ్రీరాముడతనిపై శరప్రయోగమునకు ధనుష్టంకారమొనర్చుటయు నదివిని సహింపక పైకరుదెంచు కుంభకర్ణునితో శ్రీరాముండిట్లనియె.

—: శ్రీరాముడు కుంభకర్ణునితో పోరుట :—

క. పోరునకు నిలుము నాతో ఘోరాహవభూమి నిన్ను గూల్చెదద్రుటిలో
శ్రీరాముడనని తెలియుము వీరుడనని మిగుల విర్రవీగెదు క్రూరా!

వ. అంత కుంభకర్ణుండితండు శ్రీరాముండనిగుర్తెరింగి వికారముగానవ్వి మేఘగంభీరభాషణంబులనిట్లనియె.

సీ. తెలియజాలవు నాదుబలశౌర్యములు రామ పోరియజేసెద నిప్డునిలువుమింక
ఖరవిరాధాది రక్కసిమూకతో సాటియని నన్నునెంచెదే నాత్మలోన
నిలలోననాకొరు లీడౌదురే మహోగ్రబలాఢ్యుడగు కుంభకర్ణుడనుచు
ననుగుర్తెరుంగుము నాకంటబడితివి మేలుచేకూరె నిన్ మ్రింగివైతు
మునురణాంగణమున శక్రముఖ్య దివిజ సముదయంబును నిర్జించి జయము యశము
గాంచిమించితి నిన్నొక్క క్షణములోన జక్కడతు నిల్వుమా మూర్ఖ
సమరమునకు.

చ. అనివచియింప శ్రీరఘుకులాభరణుం డతితీక్ష్ణమౌ మహా
శని సదృశోగ్రబాణముల నయ్యసురాగ్రణి మేనిపై నిగు
డ్చిన నిసుమంతయేని మదిజింత నహింపక ముద్గరాయుధం
బునశరజాలవేగమును బూనిక నెంతయు నడ్డగించినన్.

మంజరి :

అంతట రోషమున దాశరథి వాయువ్యాస్త్రము సంధించీ
పంతంబున నరికె ముద్గరముగల పగతుకరముఖండించీ
కరహీనుండగుచు కుంభకర్ణుడు కడుక్రోధంబుననార్చెన్
గిరిసదృశాయుధముక్రిందబడి ప్రమగ్గిరి కపులిటుల దనర్చెన్.

వ. పడపడి హతశేషులైన వానరులొక్కచో గుమిగూడి దుఃఖించుచు మిగుల భయంకరముగఘోరాడు రామకుంభకర్ణుల ద్వంద్వయుద్ధమును గనుంగొని గడగడ లాడుచుండి రాసమయంబున.

ఉ. ఆమనుజాసియున్ మరలనన్యకరంబున ప్రూన్పెకల్చి శ్రీ
రామునిపైకి నుగ్రముగ రా నపుడైంద్రమహాస్త్రమెత్తి దు
స్తామసమూని దాశరథి దైత్యుని రెండవచేయిమన్మినన్
భూమిపయిన్ మహీధరముపోలిక కూలె భయంకరంబుగన్.

గీ. రెండుభుజములు తెగి నడగొండవోలె గదియనే తెంచు తత్కుంభకర్ణు గాంచి
రామవిభు డర్ధచంద్ర శరద్వయమున కడగిరక్కసుపాదయుగంబునరికె.

వ. ఇట్లుకరచరణహీనుండై కుంభకర్ణుడు బడబాగ్నిచందంబున నొప్పు భయంకర దంష్ట్రికరాళంబు దెరచి సింహనాదంబుసేయుచు అంతరిక్షమున చంద్రుని కబళింబబోవు రాహువుచందంబున పైకి నురవడించ, వానింగనుంగొని శ్రీరాముడు సువర్ణపుంఖ చిత్రితంబులైన పెక్కుమార్గణంబుల నాముక్కడి రక్కసు వదనగహ్వరంబెల్ల నిండించె నందుచే నానిశాచరుడు ప్రలపింప నేరక నతిప్రయాసతో గురవెట్టుచు భ్రాంతుండయ్యె నాసమయంబున

శా. అంతన్ శ్రీరఘురామచంద్రుడు మహేంద్రాస్త్రంబుసంధించి య
త్యంతక్రోధ విఘూర్ణమాన నయనుండై వే ప్రయోగింప క
ల్పాంతాగ్ని జ్వాలనోపమాన రుచి భూమ్యాకాశముల్ నిండ ని
ష్క్రాంతంబై వడి కుంభకర్ణు శిరమున్ ఖండించె చిత్రంబుగన్.

వ. అతనికళేబరంబు హిమగిరిచందంబున పరిసరవర్తులగు వానరుల ననేకుల నాశంబొనరించుచు సముద్రంబున గుభాలున గొప్పధ్వనితోఁగూలె దేవ బ్రాహ్మణ ఘాతకుండైన కుంభకర్ణుని వధకు జగత్త్రయవాసులు సంతసించిరి తదనంతరంబ తద్వృత్తాంతం బంతయు రక్కసులవలనవిని రావణుడు వాపోవుచు మూర్ఛాక్రాంతుండై పడి కొంతవడికి తెలివొంది దీనస్వరంబున నిట్లనివిలపించె.

—: రావణుడు కుంభకర్ణుని వధకు చింతించుట :—

చ. నిరుపమ శౌర్యవీర్య బలనిర్జిత సర్వసుపర్వనాథ సం
గరమున శాత్రవప్రతతి గర్వమడంతువటంచు నెమ్మదిన్
స్థిరముగ నమ్మియుంటిని యసీ తుదకున్ లఘువిక్రమాఢ్యుడౌ
నరునికరంబులంబడి వినాశమునొందితివే సహోదరా.

ఉ. అక్కట నాకుప్రాణసముడైన సహోదరుడీల్గె నింకనా
కెక్కడి రాజ్యభోగ మిక నేటికి సీత దురంతచింత చే
బొక్కు మదీయజీవితము భూస్థలివ్యర్థముగాదె యిప్పుడే
జిక్కడతున్ రిపున్ భిదుర సన్నిభ సాయక వృష్టినాజిలోన్.

వ. అంత రావణుడు గతించిన విషయములు దలంచుచు మనంబున నిట్లని చింతింపం దొడంగె.

ఉ. పెక్కువిధంబులన్ మును విభీషణుడర్మిలి నీతివాక్యముల్
జక్కగబోధ జేసినను జ్ఞానవిహీనుడనై గ్రహింపలే
కక్కటికంబు బోవిడిచి యారడి సోదరునిం ద్యజించితిన్
నెక్కొనె తత్ఫలంబిటులనిక్కము యేమనవచ్చు చెల్ల రే.

ఆ.వె. అనుచు బహువిధముల నసురాధినాథుండు మిగులవగలబొగిలి వెగడుదోప
వసుధపైని మూర్ఛపడ నంతనాతని సుతుడు త్రిశిరుడనెడు శూరవరుడు

వ. స్వాంతనవచనంబుల తండ్రికి మనస్తాపోప శమనంబొనరించుచు దురాత్ములగు శత్రువీరుల నిమిషమాత్రంబున నాశంబొనరించి వచ్చెదగాన యుద్ధమునకు సెలవొసంగుమని యడుగుటయు నంతలో దేవాంతక నరాంతక త్రిశిర అతికాయులను రావణుని పుత్రకులు రణోత్సాహముతో తండ్రియనుమతిగొని అహంపూర్వ మహంపూర్వమని యొకరినొకరి నతిక్రమించి సింహనాదములు సేయుచు సర్వసాధనోపేతులై బయలువెడలిరి ఆ రాక్షసవీరులు

ఉ. అందరుశూరు లస్త్రవిదులందరు జ్ఞానవిశిష్టు లాజిసం
క్రందనతుల్య విక్రములు ప్రాజ్ఞులు మేటివరప్రభావులి
ట్లంతరు దేవతాగణ మదావహులందరు దొడ్డమాయ కాం
డ్లందరు కామరూపులు వియత్పథచారులు కీర్తివర్ధనుల్.

సీ. సూర్యవర్చసులైన సుతుల నతిప్రీతి నాలింగన మొనర్చి యసురవిభుడు
సకలభూషణముల చక్కగాగ్గ నేసి సేమంబుగలుగ నాశీర్వదించి
తనయుల రక్షణార్థము మహోదర మహాపార్శ్వులనగ పేర్లబరగు నిజస
హోదరులిర్వుర నొనర సహాయంబుగానుండ నియమించి కదనమునకు
జనుడనుచు నాజ్ఞసేయగా జనకునకును వలగొని నమస్కృతులొనర్చి ప్రమద మెసగ
గంధమాల్యానులేపన కలితులగుచు యుద్ధసన్నద్ధులగుచు మహోద్ధతముగ.

వ. ఖడ్గ కవచ ధను స్తూణీరాది సర్వసాధనంబులును వ్రణనివారణకు వలయు వివిధయోషధులతో రథ గజ తురంగాది వాహనారూఢులై సమరోత్సాహంబున బయల్వెడలి.

చ. రణ మొనరించువాంఛ వడిరావణుపుత్రులు నల్వురుద్ధతిన్
మణిగణదీధితుల్ గగనమండల మెల్లెడ నిండిబర్వగన్
గణగణమంచు గింకిణులు గంటలు మ్రోయుచునుండ మేల్ ధను
రుణములు దిగ్తటాంతముల ఘోరముగా జెలువొంద నార్చుచున్.

సీ. నీలజీమూత సన్నిభ మదేభమునెక్కి యుగ్రరూపమున మహోదరుండు
మేల్మిబంగరుజిగిమించు దేరులనెక్కి ధృతిమీర నతికాయ త్రిశిరయుగము
నుచ్చైశ్రవముతోడ నుపమింపదగు ధవళాశ్వంబునెక్కి నరాంతకుండు
దర్పితులగు మహోదర మహాపార్శ్వులొప్పగ గజేంద్రములనెక్కి భూరిరోష
భీషణంబుగ నార్చుచు బెక్కుగతుల నలరు శరచాప ఖడ్గ శూలాద్యనేక
సాధనసమృద్ధితో బహుసైన్యసహితు లగుచు నేతెంచి రుత్సాహ మతిశయిల్ల.

వ. ఇట్లు మహాట్టహాసంబున రావణుపుత్రులు చతురంగ వాహినీ సమేతులై సమరోత్సాహంబున నేతెంచుట గనుంగొని వానరులు గొప్పగొప్ప పర్వత శృంగంబుల విశాలమహీరుహంబుల బెరికి పుచ్చుకొని యుద్ధార్థులై సింహనాదంబులు సేయుచుండ, రక్కసిమూకలు క్రోధావేశంబున శరీరంబులుప్పొంగ నార్చుచు నురవడింప, నిరువాగుల సైన్యంబులకు భీషణంబగు సంగ్రామంబయ్యె వానరులు శిలాప్రవర్షంబు వర్షించుచుండిరి రాక్షసులు శరవర్షంబున వాని

నడ్డగించుచుండిరి రథ హయ గజారోహకులగు రక్కసుల నానావిధ సాధనములతో బ్రహరింపంబడి వానరులు భిన్నావయవులై గూలుచుండిరి యిట్లు మహూర్తకాలం బతిభయావహంబైన సంగ్రామంబు ప్రవర్తిల్లుటయు విరిగిన మొండెములతో తెగిన కరచరణాద్యవయవములతో ప్రవహించు నెత్తురుకాల్వలతో ప్రోవులుబడ్డ మాంస మేదో మస్తిష్కంబులతో నిండి రణభూమి మిగుల భీభత్సంబై యొప్పె నప్పుడు.

గీ. దానవులబట్టి వానరుల్ దానవులను వానరులబట్టి రక్కసుల్ వానరులను
బట్టి ప్రహరించుటొండొరుల్ భీషణముగ హతమొనర్చిరి

యుభయసైన్యముల మిగుల

గీ. వనచరులచేత హతులైన దనుజవరుల కవచములు తెగి రక్తంబు గారెమిగుల
విరిచివైచిన శాఖల వెడలుచుండు వృక్షసాగంబుపోలిక వెక్కసముగ.

వ. అట్టియెడ నరాంతకుడు భయానకంబగు శక్త్యాయుధంబొండు ధరించి జవనాశ్వంబుపైనెక్కి సముద్రమధ్యమున సంచరించు తిమింగలము చందంబున సుగ్రీవుని సైన్యమధ్యమున జొచ్చి సప్తశతసంఖ్యగల వానరుల హతంబొనరించె నిట్లు కార్చిచ్చుదహించు చందంబున హింసింపంబడు వలీముఖులు భయశంకితులై పరువులెత్తుచుండుట గనుంగొని సుగ్రీవు డంగదునితో నిట్లనియె.

ఉ. వానరసేనలన్నిటి జవంబున నాశ మొనర్చుచుండె నీ
దానవుద్రుంచి రమ్మన ముదంబున మేఘమునుండివచ్చు స్వ
ర్భానునిఁబోల్కి నంగదుడు పర్వున సేనలనుండివచ్చి దు
ర్మాను నరాంతకున్ గదిసి మార్కొని యిట్లనిపల్కె నల్కతోన్.

మంజరి :

నిలువుమురా యోరిదుష్టరాక్షస నిరంకుశోద్యోగమునన్
అలతులతో బోరనేల నాపైకరుగు దెమ్ము సమరమునన్
భయంకరమైన వజ్రతుల్యమగు నీప్రాసాయుధమువ్యోడలన్
ప్రయోగించు మస్మద్వక్షంబున బలముగాంతు పీవేళన్.

వ. అనుటయు

ఉ. అంగదుపల్కులన్ విని నరాంతకుడెంతయు రోషమాత్మను
ప్పొంగగ బంఘ్నగీటి యహిపోలిక పెన్బుసబెట్టుచున్ సము
త్తుంగ నిశాతశూలమును తోడన గ్రుడ్రుస త్రిప్పివేయ న
య్యంగదుగొమ్ముదాకి పొడియై పడియెన్ పుడమిన్ మహోవడిన్.

తరువోజ :

అతిరోషవశమున నంగదుడపుడు హస్తతలంబున నానరాంతకుని
ప్రతిలేని తురగశీర్షంబుపై వేగ ప్రహరింప నదియును ప్రద్దలై నీల్గి
క్షితిగూలె దానిసీక్షించి దైత్యుండు చిత్తమందలిగి ముష్టిప్రహారమున
ధృతినంగదుని తలతిరిగిపోనేయ ద్రిమ్మరిపోయి ధాత్రీస్థలిబడియె.

వ. అంతనంగదుని శిరంబుపగిలి వేడినెత్తురు వెలువడియె నంత కొంతో కవడికతండు
మూర్ఛదేరి విస్మయంబంది వెండియు విక్రమంబున

చ. తెడబడకంగదుండు కడుదర్పమెలర్పగ వజ్రతుల్యమా
పిడికిటితో నరాంతకుని పేరురమందు మహోధృఢంబుగం
బొడువ పతిల్లునంబగిలి బోరన నెత్తురుగ్రక్కి ధారుణిం
బడియె సిశాచరుం డశనిపాతమునంబడు శైలమోయనన్.

వ. అంత నరాంతకుండు హతుండగుటయు నంతరిక్షమున దేవతాస్తోత్రంబులతో,
భూతలంబున వానరవీరుల సింహనాదంబులతో నిండిపోయె నంత నయ్యంగదుని
యుద్ధకౌశలంబు శ్రీరామచంద్రున కాశ్చర్యముగలిగించె. ఇట్లందరిచే
శ్లాఘింపంబడి యంగదుండు వెండియు యుద్ధంబునకు సిద్ధంబగుటయు మహోదర
దేవాంతక త్రిశిరులు ముప్పొకుమ్మడి వాలినందను తరుముకొనివచ్చి
రయ్యవసరంబున

మంజరి :

మహావృక్షమొకండు పెరికి వాలికుమారుడు దేవాంతకునిన్
సహస్రాక్షుడలిగి వజ్రమేసిన చాయనడచె నక్షులునిన్
సర్పసదృశ శరముచేత తద్వృక్షము నరికెన్ త్రిశిరుండు
దర్పంబున హుంకరించి మింటికిదాటె నడినంగదుండు.

సీ. అంబరస్థలినుండి అంగదుండు శిలాప్రవర్షంబు వర్షించె బలముమెరయ
త్రిశిరదేవాంతకుల్ తీక్ష్ణాంబికంబుల తచ్ఛిలల్ ఖండించిరసమెరంత

ద్విరదంబుపై మహోదరుడల్గి తోమరాయుధమున నంగదు యురముబొడిచె
దేవాంతకుండును తీవ్రంబుగానొక్క పరిఘాయుధంబెత్తి ప్లవగవరుని
గట్టిగామోదియును బోర కపివరేణ్యు డానిశాచరవీరత్రయప్రహార
ములకు కలతవహింపక చలముమెరయ నాకసంబున కెగసి సాహసమెలర్ప.

వ. మహోదరుని మదగజంబును, నిజకరంబెత్తి బిట్టుప్రహరింప నదిగ్రుడ్లువీడి క్రిందబడి ఘీంకారంబొనరించె నంతనంగదుండు దానికోరపట్టిపెకల్చి దానితో దేవాంతకుని గాఢముగాబొడిచిన వాడు తత్ప్రహారమునకు రక్తముగ్రక్కి దిమ్మరబోయి పడి, కొండొకవడికి ప్రయాసతో తెలివొంది భయంకరంబైన పరిఘాయుధంబెత్తి అంగదునిబొడిచిన నంతనంగదుండు మోకాళ్ళపై నూనిపట్టి ముందుకుమ్రొగ్గి వెంటనే పైకెగురుటయు త్రిశిరుడుత్తమసాయకంబుల మూడెక్కుపెట్టి అంగదుముఖంబునమోదె నయ్యవసరంబున.

చ. దనుజులు ముప్పురేకముగ దర్పితులై యువరాజుజుట్టినం
గనుగొని నీలుడున్ హనుమ గ్రక్కున నయ్యెడకేగుదెంచి పెన్
గనరున నీలుడొక్కగిరి గైకొని తత్రిశిరాఖ్యునేసినన్
గొనకొనివాడు శీఘ్రముగ క్రూరశరంబులద్రుంచె శైలమున్.

స్రగ్ధర :

అంతం దేవాంతకుండాహనుమనుగని హర్షాంతరంగంబుతో ని
ష్క్రాంతుండై మేటినారాచమువిసర మరుత్సంభవుండంత రోషా
క్రాంతుండై సత్వరంబక్కజముగ దివికిం బ్రాకి వజ్రోపమానా
త్యంత క్రూరోగ్రముష్టిన్ దనుజుని పెనుమూర్ధంబుపై మోదియార్చెన్.

గీ. హనుమ కఠినోగ్ర ముష్టిప్రహారమున సురారితలప్రీలిపిండియై యక్షియుగము
దంతములు జిహ్వయును రాలిధరణిపైన బడిక్షణంబున నసువులువాసెనంత.

వ. దేవాంతకుండిట్లు హతుండగుటయు త్రిశిరుడు క్రోధవేగంబున మిగుల తీక్ష్ణ శిలీముఖంబుల నీలునివక్షస్థలంబున ననేకవిధంబుల బ్రయోగించె తోడన మహోదరుడును శరపరంపరల గుప్పించిన నీలుని యొడలెల్ల బ్రద్దలై మూర్ఛాక్రాంతుండైపడియె పిమ్మటకొండొకవడికి తెలివొంది దొడ్డశైలంబొండు పెరికి మిగులవేగముగా మింటికెగసి మహోదరుని శీర్షంబుపై విసరిన వాడు గజంబుతో చూర్ణంబై నేలంగూలె నదిగని త్రిశిరుండలిగి వాడిశరంబుల

హనుమంతునిపై ప్రయోగించిన నతండవి లక్ష్యపెట్టక ననేకశిలావృక్షంబుల గుప్పించె నిట్లొండొరులు జయేచ్ఛల హోరాహోరి పోరాడుచుండ హనుమంతుం డొడుపున త్రిశిరుని దృఢముగాబట్టి పూర్వమింద్రుడు విశ్వరూపుని శిరంబునరికినటుల కిరీటాలంకృతంబులైన యసురశిరంబుల మూటిని నరికివైచె నంతట వీరులెల్లరు కోలాహలంబుగా సింహనాదంబులొనర్చి రట్టియెడ హతశేషులైన రక్కసులు నలుగెలంకులవిచ్చి పలాయితులగుచుండి రింతలో మత్తోన్మత్తులను రాక్షసుల గవాక్షుండు హతంబొనర్చెననంతరంబ అతికాయుండను వాడత్యంతరోషావేశంబున వానరులవెంటాడి తరుముచు రణోత్సాహంబున విజృంభించె.

—: అతికాయ యుద్ధం :—

మ. అతికాయుండు నిజాభిధాన బలశౌర్యఖ్యాతి బేర్కొంచు ను
ద్ధతి మార్వోనినదంబుసేయుచు సముద్యద్దీప్తితోడాయ న
య్యతిభీతాకృతిగాంచి మర్కటసమూహంబంత శ్రీజానకీ
పతి నర్థిన్ శరణంబువేడిరి భయభ్రాంతాత్ములై చెచ్చెరన్.

గీ. ధనువుదాల్చి పర్వతమువోలె రథమందు ప్రళయకాల జలధరములపోల్కి
గర్జిడెడు దైత్యుగని దాశరథి విభీషణున కనియెనిట్లు సమ్ముదమున.

చ. అతులితభీషణాకృతుడహో యితడెవ్వడొకో విభీషణా!
చతురత వేయిగుర్రముల స్యందనమెక్కి దురాగ్రహంబునం
దతిరభసంబుతోడ సమరాంగణభూమికి నేఁడు దెంచె న
ప్రతిమ బలాఢ్యుడీతని పరాక్రమమున్ వివరించిదెల్పుమా.

వ. అనియడుగ విభీషణుండిట్లనియె.

సీ. అవధరింపుము శ్రీమదర్కాన్వయ సుధాబ్ధి రాకాశశాంక శ్రీరామచంద్ర
చిత్రంబు వీనిచరితంబు దశకంఠు గాదిలిసుతు డతికాయుడితడు
వివిధాస్త్రనిపుణుండు వేదవిద్వద్వర్యుడు రావణసదృశుండు రణములందు
రథ సైంధవోష్ట్ర వారణ సమారోహణ విజ్ఞాని సంతత వృద్ధసేవి
చతురుపాయజ్ఞు డధికధీశాలి ధాన్యమాలికొమరుండు మహితసమర్థు డుగ్ర
కార్ముక ప్రాస ముద్గర ఖడ్గ కవచ ముఖ్యసాధను డతిరథముఖ్యుడితడు.

గీ. అరయ నీతనిభుజబల మాశ్రయించికాదె దానవవీరులు లంకాపురమున
సౌఖ్యముగ కాపురంబుంట శంకలేక వీనిచరితంబు కలదింక వినుమురామా.

సీ. అతిఘోరతపమున నబ్జజు మెప్పించి దివ్యాస్త్రసమితి సాధించినాడు
మరిసురాసురులచే మరణంబు లేనట్టి వరముసంపాదించి వరలినాడు
మంజులకవచంబు మహనీయరథమును పరమేష్టివలననే బడసినాడు
పలుమరు త్రిదశుల భండనంబుల గెల్చి మించి రాక్షసుల రక్షించినాడు
వజ్రివజ్రాయుధంబును వరుణదేవు పాశమును సైతమీతడు ప్రతిహతంబొ
నర్చె గావున తీక్ష్ణబాణముల కపుల ద్రుంచకయున్న పీనివధించుమనఘ.

వ. అని వచించుచున్నంత మహాబలగరిష్ఠుండైన అతికాయుడు వానరసైన్యంబు జొచ్చి ధనష్టంకారము సేయుచు సింహనాదంబొనర్చుటయు నంత తదీయ సంరంభం బవలోకించి మైంద ద్వివిద కుముద నీల శరభాది ప్రముఖవానరులు కొందరు దొడ్డసాలవృక్షంబుల నున్నతశైలశృంగంబుల ధరించి వానిపైకురవడించి వ్రేయుటయు నయ్యతికాయుండును క్రొవ్వాడి మెరుంగుటమ్ముల వానినెల్ల ఛేదించుచు మృగేంద్రమల్పమృగంబుల బెదరించునటుల వానరభల్లూక ప్రముఖులనెల్ల ననేకవిధంబుల ప్రహరించుటయు నొచ్చివానినోడింప శక్తులుగాక చెదరిపఱచిన నంత వాడు ధనుష్పాణియై శ్రీరామునిపైకడరి సగర్వంబుగా నిట్లనియె.

మ. శరచాపాదులుదాల్చి తేరున రణోత్సాహుండనైయుంటి ను
ర్వర సామాన్యులతోడ పోరుటకుబోవన్ నేడు మీలోన సం
గరవీరుల్ గలరేని రండు కడుశీఘ్రుంబింక నాతోడుతన్
సరిగాయుద్ధమొనర్పనంచు బలుకన్ సౌమిత్రియుద్రేకియై.

మంజరి :

కోపముతో సత్వరమున విలసత్కోదండమును ధరించి
మోపెట్టి శరంబుశింజినీధ్వని మొరయించుచు రిపుగాంచి
యామహాధనుష్టంకారము భూమ్యాకాశదిశావళియున్
భీమంబైనిండె దైత్యజన హృద్భేదనకరమైమరియున్.

వ. గొప్పతేజోవంతుండగు అతికాయుడాలక్ష్మణుని ధనుష్టంకారమునకు విస్మయచిత్తుండై కోపాటోపమున మిగుల తీక్ష్ణములయిన శిలీముఖంబుల చాపంబున సంధించి లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

సీ. బాల్యాలుడింభక చనుమప్పలకు మత్పరాక్రమంబెఱుగవు రణములోన
యమధర్మరాజుతో సముడనౌనా మ్రోల నిలిచిపోరాడ నీకలవియగునె
మత్ప్రియుక్తములయిన మహనీయశస్త్ర పాతమునసహించునే
జగత్త్రయము వినుము
కాలసర్పమును నీవేల మేల్కొలుపగా నెంచెదు వాత్మలో నెరిగియెరిగి
సంగరంబేల చాపంబు శరము ధరణిపాఱవైచి యథేచ్ఛగా పారిపొమ్ము
మచ్ఛరాసన నిర్ముక్త మార్గణాళి కాహుతికి దప్పుగొనుము పేరాసలేలా.

ఉ. నానికటంబునుండియు జనన్ మనమందున నిచ్ఛలేనిచో
బూనికనిల్చియుండు మొకపోటునకే జమువాటికేగె దీ
శానుని మేల్ త్రిశూల సదృశంబగు హేమవిచిత్రపుంఖ నా
నానిశితాశుగంబులు ఘనంబుగ నీ రుధిరంబు గ్రోలెడున్.

వ. అతికాయుండిట్లు తూలనాడుచు రోషముతో తీక్ష్ణములగు శిలీముఖంబు లెక్కుపెట్టిన గర్వోద్రిక్తములయిన తద్వచనంబు లాకర్ణించి లక్ష్మణుడు వానితో నిట్లనియె.

ఉ. గొప్పదనంబువచ్చునో కూళ ప్రగల్భములాడినంత నే
యెప్పుడు శుష్కభాషణము లిట్లువచింపరు శూరవర్యు లే
నిప్పుడు చాపమందు శరమెక్కిడినిల్చితి యుద్ధకాంక్ష నీ
యొప్పిదమైన సంగరబలోద్ధతి జూపెదుగాక నిల్వుమా.

క. తేరెక్కినంతమాత్రన పౌరుషమౌనే మహాస్త్రపటిమగల్గినన్
పోరికినిల్వుము నీతలధారుణిబడగూల్తు నిపుడు తాళఫలగతిన్.

ఉ. బాలుడనంచు హాస్యముగ బల్కితి వెక్కసహామదంబునన్
బాలుడనో యథార్థముగ ప్రౌఢవయస్కుడనో నిజంబు నీ
పాలిటిమృత్యువంచు మదిభావనసేయుము తొల్లి విష్ణుడున్
బాలకుడై త్రిలోకముల ప్రాభవమొప్పగ నాక్రమింపడే.

వ. ఇట్లొండొరులు పాలంభనంబొనరించుచు పరస్పరజయేచ్ఛల వివిధాస్త్రప్రయోగ కౌశలంబుల పోరాడుచుండ గంధశింధురంబు మదధారల విడుచుచందంబున నిరువురి శరీరములనుండి రక్తధారలు స్రవింపుచుండ రోషావేశంబులు పెరిగి సూర్యేంద్ర వాయువ్యైషీక యామ్యాగ్నేయ రౌద్రాద్యనేక దివ్యాస్త్రంబుల బ్రయోగించుచు భయంకర సమరంబొనరించుచుండి రట్టియెడ నతికాయుండు

మిగులనై పుణ్యంబు మెరయ మిగులనాశీవిషతుల్యంబైన బాణంబొండు వైచిన నదిమర్మభేదనంబై నాట లక్ష్మణుండు ముహూర్తకాలము స్మృతిదప్పియుండి వెండియు తెలివొంది యాగ్రహాతిశయంబున

ఉ. తోడన నాల్గుబాణములతో ధ్వజమున్ మరిసూతు వాజులన్
పోడిమిదక్కఁగూల పొలిపోవఁగఁగొట్టి పరాక్రమంబునన్
వాడిశరంబులన్ వివిధభంగుల దైత్యవరేణ్యుముంచినన్
వాడుచలింపకున్న గనివాయుపు లక్ష్మణుతోడ నిట్లనున్.

శా. సౌమిత్రీ విను మొక్కసంగతి రహస్యంబొండెరింగింతు ను
ద్దామప్రౌఢిమ నీనిశాటుడు విధాతం బ్రీతుగావించి సం
గ్రామక్షోణి నభేద్యమౌకవచ మొక్కండర్థి నార్జించుటన్
సామాన్యంబుగ జావడీతనిపయిన్ సంధింపుమా బ్రాహ్మమున్.

మ. అనినన్ వల్లెయటంచు లక్ష్మణుడు బ్రహ్మాస్త్రంబుమంత్రించి గొ
బ్జున చాపంబుననెక్కుబెట్టుటయు దిగ్భ్యామ్యంతరిక్షోదురా
డినతారాగ్రహపంక్తి భీతిలగ దైత్యేంద్రాత్మజున్ వేసినన్
గనితోడ్తో నతికాయుడుగ్రశర వర్గంబెన్నియేన్ గుప్పినన్.

మ. జ్వలదగ్ని ప్రతిమాన దీధితుల తద్బ్రహ్మాస్త్రమా సాధనా
వళిదూలించి విచిత్రరత్నమకుట ప్రాంచత్సురారాతి పెం
దలత్రుంచెన్ క్షణమాత్రలో హిమగిరీంద్రశృంగమో నాగ భూ
స్థలిపైగూలె హతావశిష్టులగు దైత్యశ్రేణి వాపోవగన్.

వ. అంత రక్కసులు భయభ్రాంతులై లంకజొచ్చిరి వానరులు భల్లూకనాయకులు లక్ష్మణు ననేకవిధముల గీర్తించిరి. రావణుడీవార్త చారులవలనవిని భయ కంపితుడై కన్నీరువిడిచి మూర్ఛాక్రాంతుండైపడి పరిచారికల శైత్యోపచారముల వలన గొంతవడికి దెప్పిరిలి రాక్షసులతో నిట్లనియె.

సీ. సామాన్యులే పోరజచ్చినయోధులు యెంతటిఘోర మిదేటివింత
హీనులౌ వానర మానవాధములచే నురుతరంబగు భయంబుప్పతిల్లె
రామసుగ్రీవుల సౌమిత్రి విభీషణాది వీరులదృంప నర్హుడెవడు

బుద్ధినూహింప నద్భుతమైదనర్చె నుజ్వలమహాస్త్రవిదుండు శౌర్యశాలి
రాఘవుడు నిక్కమతని పరాక్రమమున నసురులందరు హతులైరి యాత్మలోన
శ్రీమహావిష్ణువని యెంతు జెప్పనేల రాముడై పుట్టె నిజము ధరాస్థలమున.

—: ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము :—

వ. అని మిగులఖిన్నుడై వాపోవుచున్న తండ్రితో యింద్రజిత్తు స్వాంతనవచనముల నూరటబుచ్చి యిట్లనియె.

ఉ. ఇంతటి దుఃఖభారమిటు లేటికి మానుము తండ్రి శౌర్యదు
ర్దాంతుని శక్రశాత్రవు శరప్రహతిన్ హతులౌవిరోధులం
గాంతువుగాక పావకశిఖా ప్రతిమోగ్ర శిలీముఖంబులం
ద్రుంతు నిమేషమాత్రమున ధూర్తులరాముని లక్ష్మణున్ నడిన్.

చ. తొలిబలినెట్లు వామనుడు దోర్బలిమిన్ ఘనపాశబద్ధుగా
జలిపె నదేప్రకారమున శాత్రవవీరుల సంగరాంగణ
స్థలమున సంహరించి సముదగ్రగతిం జనుదెంచునన్ను వి
హ్వాలమతులై నభస్థలి వియచ్చరులచ్చెరువొంది గాంచగన్.

వ. అనిప్రతిజ్ఞబూని సూర్యసన్నిభంబగు రథంబెక్కి ధను
ర్ధారులైన యుద్ధవీరు లతనివెంట పయనంబై.

ఉ. కొందరు తేరులం గరుల కొందరు మేటిగజోష్ట్రివాజులం
గొందరు సింహసర్పముల గొందరు నక్రవరాహహంసలం
గొందరు నీలకంఠముల గొందరు పిల్లుల వృశ్చికంబులం
గొందరు జంబుకంబులను ఘోరమృగావళినెక్కి యార్చుచున్.

వ. బహువిధాయుధ సమేతులై చతురంగ సమూహములు సింహనాదములు సేయుచు

చ. వెడలె రణాంగణస్థలికి వేడ్కసముజ్వలభూషణావళుల్
దొడిగి మహావిభూతి రణధుర్యుడు శక్రవిరోధి పట్టుమేల్
గొడుగులుబట్టి కొందరును కొందరువీవనలూనివెంటరా
పిడుగులుబడ్డ చందమున భేరులుమ్రోయ నుదాత్తరేఖతోన్.

గీ. ఇప్పగిది సర్వసిద్ధమై యింద్రజిత్తు రణసముత్సాహభరితుడై రావణుని ప
దంబులకుమ్రొక్కినంత న త్తనయునెత్తి కౌగిటగదించి మూర్కొని గారవమున.

వ. పుత్రునితో యిట్లనియె.

మ. తనయా నీసముఁడౌ మహారథికుఁ డీధాత్రీస్థలిన్ లేఁడు ము
న్ననిలో నింద్రుజయించివచ్చితివి నీకాలంబునన్ రాఘవుం
డనగా నెంతటివాఁడు వానినతిదీప్తాస్త్రావళిన్ ద్రుంచి మిం
చినకీర్తిన్ విజయంబుగాంచుమని యాశీర్వాదముల్ జేసినన్.

గీ. అతివినీతుఁడై తదాజ్ఞానుసారంబు వేడ్కరథము నెక్కి వెడలి తద్ర
ణస్థలమునజేరి నలుకెలంకుల సైన్యసమితి నిలువబంచి సంభ్రమమున.

సీ. అగ్నికుండమమర్చి యనలంబునందుంచి విధ్యుక్తరీతిగా వివిధదివ్య
గంధపుష్పాక్షత కలితహోమంబు గావించి చుట్టును ఘనకుదళ
ములకునుమారుగా విలసదాయస పరిస్తరణంబుగావించి తాండ్రచెట్ల
కొమ్మలు సమిధలుగూర్చి కాష్ణాయస స్రువములతో నంత సురవిరోధి
కేవలసజీవయుక్తమౌ కృష్ణవర్ణ భాగమునుబట్టి దానిశీర్ష మునునరికి
వేల్చి యొకసారిసమిధల వేల్చినంత విజయసూచకచిహ్నముల్ వెడలెనందు.

వ. అయ్యవసరమున

గీ. తప్తకాంచన భూషణతతులు మెరయ స్రపదక్షిణశిఖలు నుజ్వలతబర్వి
పావకుండంత జెచ్చెరపైకివచ్చి హవ్యముపరిగ్రహించె ప్రత్యక్షముగను.

మంజరి :

అంతట నయ్యింద్రజిత్తు వెండియు నమ్మహాగ్నిగుండమునన్
వింతగ బ్రహ్మాస్త్రమును రథంబును విల్లుబ్రేల్చె ధైర్యమునన్
యామహనీయాస్త్రహోమమునకు హిమాంశు రవి గ్రహములతో
వ్యోమంబంతయును మిగులకంపం బొందె తారకావళితో.

ఉ. పావకదీప్తతేజమున బాహుబలోద్ధతితోడ నంత త
ద్రావణుసూను డుజ్వల రథధ్వజ సూతహయాస్త్ర చాపఖ
డ్గావళితో సమేతముగ నద్భుత మంత్రమహత్త్వ మొప్ప శో
భావహుఁడై వెలుంగుచు వియత్పథమందు నదృశ్యమూర్తియై.

వ. వానర భల్లూక వాహినిపై వజ్రతుల్యంబులగు నానావిధ శరపరంపరల
వర్షించుచుండె నట్టియెడ తదాజ్ఞానుసారమున రాక్షసయోధులు వానరసేనలపై

బడి విచ్చలవిడిగా ప్రహరించుచుండి రట్టిమెడ వానర భల్లూక సేనలు సహింపక వివిధప్రకారముల శిలావృక్షవర్షమును వర్షించుచు ఘోరముగా విజృంభించి పోరుచుండ నిట్లుభయసైన్యంబులకు భయంకరమగు పోరాటము సంఘటించుటయు వజ్రాయుధమున గూలు పర్వతశృంగములకరణి మాయా బలంబున నదృశ్యుండై యింద్రజిత్ప్రయుక్తములైన వివిధాయుధప్రహరణముల రక్తసిక్తాంగులై కర్తవ్యమేమియు తోచక కడుసంతాపితులైన వారలకనుంగొని యింద్రజిత్తు శౌర్యాటోపమున హనుమ దంగద సుషేణ గంధమాదన గవాక్షాది జాంబవత్ప్రముఖులనెల్ల మిగుల నార్తినొందించి పదపడి సువర్ణ పుంఖములుగల తీక్ష్ణనారాచంబుల రామలక్ష్మణులపై నడరించిన ధైర్యముతో శ్రీరాముడు వాటిని లక్ష్యపెట్టక లక్ష్మణునితో లక్ష్మణా! ఇతడు బ్రహ్మాస్త్రప్రక్రియ నాచరించుటకు యత్నించుచున్నవాడు గావున

ఉ. ఈతనిసంహరింప వెరవెయ్యది లక్ష్మణ నిశ్చయంబుగా
భూతలమందు బాహుబలపూర్ణుడు భూరితపోవిభూతిచే
ధాతృదయోపలబ్ధ వరదానమదోద్ధతుడిప్పుడియ్యెడం
గైతనమొప్ప వానర నికాయములన్ దునుమాడి వెండియున్.

గీ. మాయచే బెక్కురీతుల మనలమిగుల పీడనొందించె బ్రహ్మాస్త్రవేదివీడు
తత్ప్రయోగాది సకలబాధలను నీవుసైపుమిక లక్ష్మణా ధైర్యశాలివగుచు.

గీ. రాక్షసేంద్రుని సుతుడు శరప్రవృష్టి నఖిలదిగ్భాగముల గప్పె నర్కుతనయు
సైన్యనాయకులెల్లరు క్ష్మాతలమున చేష్టుడుటచేత మరిప్రకాశింపకుండె.

వ. యుద్ధభూమిలో మూర్ఛాక్రాంతులైన సైనికులనెల్ల రనుంగొని యింద్రజిత్తు విజయలక్ష్మిసవడసి లంకజేరంగలవాడని శ్రీరాముడు పలుకుచుండ.

మ. గణుతింపంగ వశంబుగాని సముదగ్రక్రోధుడై మించు రా
వణుపుత్ర ప్రయుక్త తీక్ష్ణశర సంపాతంబునన్ రామల
క్ష్మణులుర్విస్థలి వ్రాలిరొక్కుమొగి మూర్ఛాక్రాంతులై దానవా
గ్రణియున్ హర్షముతోడ నార్చుచును లంకంజొచ్చె శీఘ్రంబునన్.

వ. పిమ్మట బుద్ధిమంతుడగు విభీషణుడు మిగుల నాపన్నులై పడియున్న వానరుల గనుంగొని శాంతవచనముల నిట్లనియె.

సీ. వానరోత్తములార వనజసంభవుడు బ్రహ్మాస్త్ర మీదైత్యరాజాత్మునకొ
సంగె శ్రీరామలక్ష్మణు లిప్పుడీమహాస్త్రముపైనిగల గౌరవమున జేసి

భండన స్థలమున పడియున్నవార లిట్లార్తినొందగ సమయంబుగాదు
ధైర్యంబుబూనగాదగు ననవుడు వాయుతనయు డాతనితోడ ననియెనిట్లు
బలముగల కపిసేనలు బొలియ నిందు ప్రాణములు గల్గియున్న వారలను మనము
తగినవిధమున మరిసమాధానపరచ వలయుననుటయు నతడును వల్లెయనియె.

వ. అనంతరంబ హనుమద్విభీషణులిర్వురు దివ్విటీల చేకొని తన్నిశాసమయంబున రణరంగ స్థలంబెల్ల శోధించుచు సంచరించునెడ నందు

చ. విరిగినపాణిపాదములు విచ్చినవక్షము లూరువుల్ భయం
కరముగ భిన్నమై తెగిన కంఠము లంగుళముల్ కబంధముల్
దొరగెడు రక్తవాహినులు ద్రుంగినపుచ్ఛములున్ శరాళితో
గిరులవిధంబునన్బడిన కీశవరేణ్యుల గాంచిరెంతయున్.

వ. మరియును సుగ్రీవాంగద నల నీల సుషేణ శరభ గంధమాదన జ్యోతిర్ముఖ ప్రముఖవానరు లరువదియేడుకోట్ల వానరులులో, యింద్రజిత్తుచే వధింపంబడి యుండు సైనికులలో మిగులవృద్ధుండును బ్రహ్మపుత్రుండైన జాంబవంతుడు చల్లారిపోవు వహ్నిచందంబున పడియుండ నతనిని వెదకి సమీపంబునకరిగి పూజ్యుడా! దైత్యసుతుని కరకుటమ్ములధాటకోర్చి ప్రాణములతో జీవితుడవై యుంటివాయని విభీషణుడడుగ విని జాంబవంతుడు మిగులప్రయాసతో మొలుంగెత్తి యతనితోలిట్లనియె.

చ. దనుజకులోత్తమా వినుము తావకకంఠరవంబువిన్కిడిన్
నినుగురుతింపగల్గితిని నేనతిభీషణ సాయకావళిన్
ఘనతర పీడనొంది నినుగన్గొననేరకయుంటి మిత్రమా
మన పవమాననందనుడు ప్రాందరక జీవముతోడ నుండెనే.

వ. అనవుడు విభీషణుండిట్లనియె మహాత్మా! రామలక్ష్మణులను, సుగ్రీవాంగద ప్రముఖుల విచారింపక వాయుపుత్రుని విచారించుచుంటివేలయన జాంబవంతుం డిట్లనియె. దైత్యనాథా వినుము హనుమంతుండు జీవించియున్నచో మనసేన లెల్ల హతంబయ్యును జీవించినట్లేయగు వాయునందనుడు జీవింపడేని మన సేనలు జీవించియుండియు మృతినొందినట్లేయగు గావున వాయుభట్టారకునితో సమానుడగు హనుమంతుని విచారించి వెదకుండనుటయు హనుమంతుడు జాంబవంతుని పాదంబులకెరగి నిజనామంబుగ్గడించిన జాంబవంతుండును దుఃఖించి మరల మాతృగర్భంబునుండి వెలువడినవిధంబున భావించి వాయుపుత్రునితో నిట్లనియె.

ఉ. అనిలతనూజ నేడు మన కాపద యిట్లుఘటిల్లెగాంచితే
వనచరవీరులెల్ల నిలపైబడియుండిరి రామలక్ష్మణుల్
ఘనవగకైరి సేనలతిభీతివహించిరి నీవె మాకుది
క్కనఘ సముద్ధరింప ప్రబలాపదబంధుడ వెల్లుగావునన్.

చ. క్రమమనుచున్ దలంపక లసద్గరుడానిల వేగమూర్తివై
హిమగిరిమధ్య హేమరుచులీనెడు పెన్ వృషభాద్రిపొంతకుం
గ్రమమున నేగుమయ్యెడ ధగద్ధగదీప్తుల దిక్తటంబులం
దమరెడు వాయ వెల్గును ధృతింగని పెట్టుము యోషధీలతన్.

గీ. అమ్మహౌషధిగిరి శిఖరాగ్రసీమ బహువిధమహౌషధుల్ గల్గి వరలునందు
దివ్యకాంతులతో దశదిశలుమిగుల వెలుగజేయుచు నోషధులలరుసూవె.

వ. సంజీవకరణి సావర్ణ్యకరణి విశల్యకరణి సంధానకరణి యనుపేర ప్రసిద్ధంబులైన
యోషధులనెదకి

క. వానిని గొని తెచ్చినడిన్ వానరసైనికుల నధిక వాత్సల్యమునం
బ్రాణములనొసగి బ్రోవుము దీనతగృశియించు మాకుదిక్కగు మనఘా.

వ. అని ప్రబోధించుటయు హనుమంతుండత్యంతోత్సాహంబున బొంగి యిష్ట దేవత
యగు శ్రీరాముని మనసా ధ్యానించి నమస్కరించి మహాసర్పంబుపగిది నొప్పు
వాలంబును ఝళిపించుచు నభ్రపదంబునకెగసి ధనుర్విముక్త శరంబుచందంబున
మహత్తరధ్వనితోజని

ఉ. కాంచె మహత్తనూభవుడు కట్టెదుటన్ ఋషభాద్రిశైలముం
గాంచన రత్నధాతుచయ కాంతిదిశాలము కందరాంతర
ప్రాంచదమందనిర్ఝర తటాంతర సంచలితోగ్ర సాలముం
జంచలమత్కిరస్కృత లసల్లతికాతతికాలవాలమున్.

వ. అంత హనుమంతుం డప్పర్వతశిఖరమున నగ్నిజ్వాలపగిదినొప్పు జ్యోతిర్లతాను
లతో నొప్పియుండుటవలన గనుంగొని విస్మితుండై అందందుసంచరించుచు
విశల్యకరణి మొదలగు యోషధుల వెదకిన నమ్మహౌషధులు తమ్మాతడు
గొంపోవునను భయంబున మఱుగుపడి గోచరింపకున్న కోపించి మరున్నందనుండ
ప్పర్వతోత్తమంబుతో నిట్లనియె.

ఉ. అద్దిర శ్రీరఘూత్తముని యందుదయారస మింతలేదె నీ
యొద్దకువచ్చి వేడినను యోషధులేమియు జూపవార నీ
పెద్దరికంబు జూడనిక బెంకితనంబును మానకుంటివా
గ్రుద్దుకు బ్రద్దలయ్యెదవు గోత్రవరేణ్య యెరుంగుమామదిన్.

మ అని రోషోద్ధతి బల్కుచుం బవనజుం డయ్యద్రిరాట్ శృంగమున్
ఘనదోశ్శక్తి పెకల్చి బంతికరణిం గై దండగీలించి యున్
వినువీధిన్ విబుధోత్తముల్ వినుతిగావింపన్ దినేశద్యుతిన్
జనుదెంచెం బవమానవేగమున నాశ్చర్యంబు సంధిల్లగన్

వ. అంత తత్పర్వతశృంగమందుగల యోషధీపరిమళ మాఘ్రాణించుమాత్రమున వానరులెల్లరు జీవించి నిదురనుండి మేల్కాంచిన విధంబున లేచి వాయునందను నెదుర్కొని సింహనాదంబులొనరించుటయు హనుమంతుండెంతయు సంచరించె పిమ్మట త్రికూటశిఖరమున దిగి ప్రముఖులగు వానరులకు నమస్కరించి విభీషణు నాలింగనంబొనరించె నంత శ్రీరామలక్ష్మణును తక్కినవానరులు తద్దివ్యౌషధిలతల నాఘ్రాణించ యుద్ధరంగమున నెనసిన వ్రణబాధలెల్ల తొలగి సౌఖ్యంబున బొదలిరి. రణప్రారంభమునుండియు హతులగు రాక్షసుల కళేబరంబులెల్ల నిజమానరక్షణార్థము రావణునియాజ్ఞానుసారమున సముద్రంబున బడద్రోయుచుండి రక్కారణంబున రక్షోవీరులు పునర్జీవితులగుట కవకాశము గలుగదయ్యె యనంతరంబ తదీయపర్వతశృంగంబును హనుమంతుండు హిమవంతంబున నెప్పటిచోట నుంచివచ్చి శ్రీరాముని సన్నిధానముననిలిచె నంత సుగ్రీవుడు హనుమంతునితో నిట్లనియె.

—: సుగ్రీవుడు లంకదహింప వానరుల కాజ్ఞ సేయుట :—

ఉ. చచ్చెను కుంభకర్ణుడు నిశాచరనాధునిపుత్రులాజిలో
జచ్చిరి రావణుండెపుడు సంగరభూమికిరాకదక్కె నే
డిచ్చమెయిం బ్లవంగవరులెల్ల రలాతములూని లంకలో
జొచ్చి పురంబు నల్గడల సూరెలజిచ్చిడి రంతుపొండనన్.

వ. తదాజ్ఞానుసారమున సూర్యాస్తమయమగుటయు వానర భల్లూకవీరులు హస్తంబుల కొరవులందాల్చి లంకాపట్టణముపైగవిసి రక్కసమూకల తరిమి తరిమి ప్రహరించుచు మహాశౌర్యోద్రేకమున విజృంభించి

సీ. రాజమందిరముల రమ్యహర్మ్యంబుల ప్రాసాదముల సౌధభాగములను
సూతికాగృహముల శుద్ధాంతసీమల ప్రాకారముల దివ్యభవనములను
పానీయశాలల బహుచిత్రశాలల మదిరాగృహంబుల మంటపముల
పఠనమందిరముల పసులకొట్టంబుల నాట్యరంగముల నానాగృహముల
నాయుధాగారముల వివిధాపణముల సందుగొందుల దేవపూజాగృహముల
యజ్ఞశాలల రచ్చల నన్నిచోట్ల వహ్నిదరికొల్పి రధికదుర్వారలీల.

వ. అమ్మహానలం బంతకంతకు పెచ్చుపెరిగి జాజ్వల్యమానంబుగా నాకసంబంటు పెనుమంటలు నగరమున నలుకెలంకుల వ్యాపించి

గీ. అధికభీషణముగ నగ్నికీలలుబర్వ దైత్యరాట్పురవతంస మెల్ల
దగ్ధమయ్యె సకలదానవానీక మత్యంతదుఃఖ పీడితాత్ములైరి.

వ. ఇట్లు దహింపంబడు లంకాపట్టణము జ్యోతిర్లతాదులచే ప్రకాశించు హిమగిరీంద్రంబు చాడ్పున చక్కగాపూచిన కింశుకవనంబట్లు ప్రకాశించె తదీయాగ్నిజ్వాల ప్రతిఫలించుసముద్రము రక్తజలార్ణవమట్లు గన్పట్టుచుండె నట్టిసందర్భమున శ్రీరామలక్ష్మణులు క్రమ్మఱ ధనుర్ధారులై ధనుష్టంకారము లొనర్చుచుండి రాసమయమున

గీ. రామవిభుశోకతీక్ష్ణశరాసనంబు నిజశరాసనమునందు గూర్చి కైలాసగిరి శి
ఖరవిధంబుననొప్పు లంకాపురాగ్ర గోపురము బ్రద్దలై ధాత్రి గూలజేసె.

—: కుంభ నికుంభాది రాక్షసుల యుద్ధము :—

వ. తదనంతరంబ రావణు ప్రేరితులై కుంభకర్ణపుత్రులగు కుంభనికుంభులును యూపాక్ష శోణితాక్ష ప్రజంఘ కంపనప్రముఖ రాక్షసవీరులు తలపడిన నంగదుండు మిగుల నుత్సాహముతో కంపనునిపై కురవడించిన

మంజరి :

కంపనుడంగదుని జేరి కోపముగదుర బట్టుబ్రహరించెం
దెంపున నా ప్రేటుకంగదుండును దిమ్మరపోయి చలించెం
దెలివొంది గిరీంద్రశిఖరముంగొని తేజమెసగ నంగదుడు
బలిమింబొడుచుటయు నొచ్చి ధరణింబడియెనంత కంపనుడు.

వ. పిమ్మట శోణితాక్షుఁడు తీక్ష్ణశరంబొండుగొని మోదిన నతండా శోణితాక్షుని
ధనువును రథంబును నాశ మొందించె యింతలో యూపాక్ష ప్రజంఘు
లురవడించి అంగదుఁ బొదివిన మైందద్వివిదులతనికి సహాయులై నిలిచిన నా
ముగ్వురు వానరులతో ముగ్వురురక్కసులకు రోమహర్షణంబైన రణంబు
ప్రవర్తిల్లె నప్పుడంగదుఁడు ప్రజంఘుని శిరంబును భయంకరముష్టిఘాతంబున
బొడువ వాఁడు హతుండైపడియె నంతలో మైందుఁడరచేతితో యూపాక్షుని
పతిల్లున బ్రహరించె. వీర్యవంతుండైన ద్వివిదుండు నఖంబుల శోణితాక్షుని
ముఖంబును బ్రద్దలుగాఁజీల్చి భూతలంబున బడవైచె మైందుఁడు యూపాక్షుని
గట్టిగాబట్టి నేలపైబడగొట్టి చంపె నంత నికుంభుడతనిపైకురవడింప అంగదుం
డడ్డమువచ్చి కదిసిన నాయిరువురకు ఘోరంబైన రణంబయ్యె నంత కుంభుఁడు
తీక్ష్ణశిలీముఖంబుల నంగదు గట్టిగా మోదిన నంగదుండరచుచు మూర్ఛిల్లె
నదిగని యార్తకొందరువానరులు శ్రీరామునకెరింగింప తదాజ్ఞానుసారమున
జాంబవత్ప్రముఖులతనిం జుట్టుముట్టిన పోరు ఘోరంబయ్యె నంతసుగ్రీవుఁ డతని
చేతినుండి ధనువునులాగి రెండుగావిరచె నంతనాయిర్వురు ద్వంద్వయుద్ధమునకు
తలపడి మదపుటేనుగుల విధంబున పోరునెడ సుగ్రీవుఁడు హఠాత్తుగా వానినెత్తి
సముద్రములో విసరివైచె నంతనా కుంభుఁడు సముద్రమధ్యమందలి పర్వతంబుపగిది
గుభాలునగూలి వాఁడందుండివెడలి మింటికెగసి రివ్వున నేతెంచి సుగ్రీవుని
వజ్రసమానంబగు ముష్టిప్రహారంబున పొడిచిన వానరేంద్రుని శరీరముపై
చర్మముబ్రద్దలై రక్తప్రవాహము బయల్వెడలె నయ్యవసరంబున

ఉ. అంతట భానుసూనుఁడు సహ్రసమయూఖు నిభోగ్రముష్టిచే
నెంతయు కోపఘూర్ణిత దురీక్షణుఁడై రయమార కుంభు బా
హ్వాంతరసీమ గాఢముగ నట్టెపతిల్లున మోద దైత్యుఁడున్
వింతగఁగూలిచచ్చె కపివీరులు సంతసమందియార్వగన్.

వ. ఇట్లు సుగ్రీవునిచే కుంభుఁడు హతుండగుటయు వానిసోదరుఁడగు నికుంభుఁడు
కోపోద్రేకమున సుగ్రీవుని చురచురంజూచుచు

సీ. పుష్పమాలలచేత బొలుపుజూపెడిదాని నద్రిరాజముభంగి నలరుదాని
సురుచిరబహురత్న శోభితంబగుదాని కనకపట్టంబులు గలుగుదాని
యమదండముల భయంకరంబగుదాని పలలాశనులభీతి బాపుదాని
చందనకుంకుమాచ్ఛాదితంబగుదాని నఖిలాయుధోత్తమంబైనదాని

నధికభారముగల పరిఘాయుధమును ద్రిప్పుచు నికుంభుడతులిత దివ్యరత్న
హార కేయూర కుండలాద్యఖిల భూషణాంబరాలంకృతులతోడ ననికివచ్చె.

వ. దుస్సహుండైన నికుంభుని గనుంగొని వానరరాక్షసులు నిశ్చలులై నిల్చియుండి
రాసమయంబున శౌర్యవంతుండైన హనుమంతుడు రొమ్మువిరుచుకునివచ్చి
వానిపురోభాగంబుననిల్చె నపుడు

మంజరి :

పరిఘాయుధమెత్తి తన్నికుంభుడు పావనిపృథువక్షమునన్
సరగున గిర్రుమని ద్రిప్పివైచెన్ చలమున భుజశౌర్యమునన్
పవనజుపృథువక్షసీమబడి తత్పరిఘాయుధ మొకత్రుటిలో
భువిగూలెన్ విరిగితునకలై నిప్పుకణుకులట్టులనిలోన్.

క. భూకంపంబొదవెడుతరి నాకంపించు గిరిపోల్కి హనుమంతుండా
భీకర పరిఘాయుధహతి నాకంపితుడయ్యె నిముషమత్యధికముగన్.

మత్తకోకిల :

అంతనయ్యనిలాత్మజుం డధికాగ్రహంబున మించి క
ల్పాంతకాకృతితోడ దీప్తమహాశనిప్రతిమానమై
యెంతయున్ దగుముష్టిబంధమునెత్తిబట్టి నికుంభు బా
హ్వాంతరంబున నీడ్చిగుద్దిన నట్టెవిహ్వలితాత్ముడై.

వ. అంత నికుంభుండు వక్షస్తలంబుబ్రద్దలై రక్తవాహిని వెడలుటయు వాడెంతయు
సంచలితహృదయుండై యించుకసేపు శ్రమవాపుకుని క్రమ్మఱ హనుమంతునిపై
కురవడించి గట్టిగాపట్టుకొని లంకానగరములోనికి నీడ్చుకొనిపోవుచుండ
రాక్షసులు సింహగర్జనంబులుసేయుచుండి రట్టియెడ హనుమ వానిచేతులనుండి
తప్పించుకొని పిడికిటితో గాఢముగా నికుంభువక్షస్తలంబున నొక్కపోటుబొడిచి
నిజబాహుద్వయంబున వానినిగట్టిగాబట్టి

ఉ. నేలకుగొట్టి బిట్టదిమి నిష్టురమౌ పెనుముష్టిచేత నా
పాలసు కుమ్మికుమ్మి బహుభంగుల పిండియొనర్చి వెండియున్
వైళమ మింటిపైకెగసి వానిపయింబడి లాఘవంబునన్
కేలశిరంబుబట్టి పెనుకిన్క పత్తిలున ద్రుంచియార్చినన్.

—: మకరాక్షుని యుద్ధము :—

వ. హతశేషులైన రాక్షసులవలన తద్వృత్తాంతంబెరింగి రావణుండు సహింపరాని కోపమున ఖరపుత్రుండైన మకరాక్షుని యుద్ధార్థమాజ్ఞాపింప వాడత్యుత్తమం బగు రథమధిష్ఠించి చతురంగసైన్యములతో బయల్వెడలి వచ్చుటగనుంగొని వానరవాహిని రణోత్సాహమున పైకెగురుచు నఖదంత శిలాపాదపాద్యాయుధంబులతో గదిసి పరస్పర జయేచ్ఛల విజృంభించి పోరునెడ దేవదానవ యుద్ధము ననుకరించె నాసమయంబున మకరాక్షుడు వారల లక్ష్యపెట్టక హుటాహుటి శ్రీరామునిపై కురవడించి యిట్లనియె.

సీ. నిలునిలు రామ నీ బలోన్నతిగాంతు తొలగకు బలిసేతు నిలకునిన్ను
తెలియగల్గుదువు మద్బలశౌర్యసంపద నాయోధన మొనర్ప నరుగుదెమ్ము
భిదురోపమాన మత్పితరసంతతికి నీప్రాణవాయువుల నర్పణమొనర్తు
మునునాజనకు ప్రాణములగొంటివనివింటి సాకంటబడితి విన్నాళ్ళకిపుడు
నినుగనుంగొనినంత నాతనువుమండి నట్టెమంటలువెడలె పేరాకటికిమృ
గాళిపైనడతెంచు సింహంబుకరణి బేర్చి సీపయినాకసి దీర్చుకొందు.

వ. అంత వానిదుష్ప్రసంగములకు శ్రీరాముడు నవ్వుచు మకరాక్షుతో నిట్లనియె.

ఉ. ఎందుకు ప్రేలెదాలమున నిట్ట్రపగల్భదురుక్తులన్ జయం
బందెదవే చతుర్దశసహస్ర నిశాటుల దండకాటవిన్
ద్రుంచగజేసినాడ వినుమా పిశితాశన నీదుమాంస మా
నందముగాభుజించు కదనస్థలి జంబుక కాకగృధ్రముల్.

మంజరి :

అనుచున్ శ్రీరామచంద్రుడన మకరాక్షుండతి రోషమునం
గనుగవ కెంపడర నైచెనమ్ముల కౌసల్యాసుతుమేనన్
శ్రీరఘుపతి వానినెల్ల నడుమన్ ఛేదించెన్ శౌర్యమునన్
వారిరువురు పోరిరిట్లు తమతమ పరాక్రమానుగుణమునన్.

వ. వారిరువురి ధనుర్గుణంబులు మేఘగర్జనంబుల ననుకరించె పరస్పర ప్రయుక్త మార్గణంబు లొండొంటిదాకి ప్రతిహతంబులగుచుండ

గీ. రామచంద్రుండు రోషసంరక్త నయనుడగుచు పదునెనిమిది నిశితాంబికముల
తోడ మకరాక్షు ధనువును దునిమియతని సారథిని జక్కాడచె
బాహుశక్తి మెరయ.

కవిరాజవిరాజితము :

విలసదమోఘ శరావళిచే రఘువీరుడుతన్మకరాక్షు హయం
బులనిలగూల్చి రథంబును ముక్కలుముక్కలుగా తెగగొట్టిన నా
వలలభుజుండును నేలకుదాటి జవంబున భీషణశూలము నో
డల రఘురాముని పైనడరించిన నాతడుదృంచె శరత్రయిచేన్.

చ. తళతళలాడుచున్ మెరయుదైత్యునిశీలము తున్గినిప్పుకల్
జలజలరాలె నంత దివిసర్వసుపర్వులు రామచంద్రునిన్
భళిభళి మేలుమేలనుచు బ్రస్తుతిసేయుచ దైత్యుడంతటన్
నిలునిలుమంచు పైగవిసె నిష్ఠురముష్టివెలుంగ నుద్ధతిన్.

ఉ. శ్రీరాముండదిగాంచి వేనగవుతో శీఘ్రంబునన్ వింట దు
ర్వారాగ్నేయ మహాస్త్రమున్ దొడిగి వైవన్ దైత్యవీరుం డస్ర
ద్ధారల్ గార యురమ్ముగ్రవస్సి హతుడై ధాత్రీస్థలింగూలినం
బారెన్ దానవసేనవిచ్చి భయసంభ్రాంతాత్ములై వీటికిన్.

—: ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము :—

వ. ఇట్లు మకరాక్షుడు హతుండయిన వార్తనువిని రావణుండు కటకటంబడి పండ్లు పటపట గొరుకుచు మిగుల క్రోధావేశంబున నింద్రజిత్తునురావించి సమరంబున కాజ్ఞనొసంగి వెండియునిట్లనియె.

మంజరి :

రామలక్ష్మణులను పోరద్రుంచి రాగదవయ్యకుమారా
భీమపరాక్రముడవీవు నీసరివీరులెవరు రణశూరా
వినుమప్రతిమాన కర్ముడగు సురవిభుని జయించిననీవు
మనుజమాత్రుల వధించుట నీకణుమాత్రము నిర్జించుటకున్.

వ. అని శ్లాఘింనుటయు తదాజ్ఞానుసారమున నింద్రజిత్తు సమకోత్సాహంబున తక్షణంబ

సీ. అతులిత రక్తమాల్యాంబరానులదాల్చి యజ్ఞవేదికలో నగ్నినుంచి
శస్త్రముల్ కుశపరిస్తరణంబుగావించి తగవిభీతక సమిధలనమర్చి
కాష్ణాయసస్రువంబు గల్పించి విధిపూర్వకముగ నాహుతుల జక్కగనొనర్చి

మిక్కిలినల్లని మేకకుత్తుకగోసి శరమమ్మహానల శిఖల వ్రేల్చి
సమిధలొకసారి హోమంబు సలుపనందు ధూమరహితమహార్చుల దోచెనతని
విజయసూచక చిహ్నముల్ వివిధగతుల స్వయముగ పరిగ్రహించె
హవ్యమునువహ్ని.

వ. తదనంతరంబ యింద్రజిత్తు దైత్య దానవ రాక్షసవీరులనెల్ల సంతృప్తులగావించి యుద్ధసన్నద్ధుండై

సీ. తగనుగ్రగతుల నంతర్ధానమగుదాని హయచతుష్టయముతో నలరుదాని
శరశరాసనముఖ్య సాధనంబులదాని చిత్రకాంతులతోడ జెలగుదాని
నిరుపమవైడూర్య నిర్మితమగు మేటియుజ్వలధ్వజముతో నొప్పుదాని
నవరత్నఖచితమై నలువుజూపెడుదాని మంజులాలంకార మహిమదాని
దివి భువి దిగంతముల మించితిరుగుదాని ఘంటికాశత సంపూర్తి గ్రాలుదాని
నెక్కెసుందరమగు రథంబింద్రజిత్తు శత్రుహరణమహోత్సాహలీల.

గీ. కపట ఋషివేషములదాల్చి కానదిరుగు రామలక్ష్మణులను రణరంగమందు
జంపి కపులవధించి మజ్జనకునకును విజయమొనగూర్తునని బయల్వెడలివచ్చె.

శా. దైత్యేయుండటు లంతరిక్షమున నంతర్ధానుడై ఘోరని
ర్ఘాతధ్వాన మధఃకరించు గుణసం రావంబు గావించుచుం
జాతుర్యంబుగ రామలక్ష్మణులపై శస్త్రాస్త్రవర్షంబు జీ
మూతంబట్లతిభీషణంబుగ వడిన్ మున్నాడి వర్షించినన్.

వ. రామలక్ష్మణులు తదీయ శరపరంపరాసార పీడితులై సూర్యసంకాశంబులైన శరపరంపరల వియత్పథంబున దృశ్యాదృశ్య రూపంబున సంచరించు యింద్రజిత్తుపై ప్రయోగించుచుండి రిట్లుబలదర్పంబుల బెనంగు రామలక్ష్మణుల శరీరంబులు గక్తసిక్తంబులైన క్రోధమినుమడింప తమపైకరుదెంచు బాణములకు సూటిగా మిగులవాడిగల బాణముల ప్రయోగించిన నవిపక్షములతోనెగురు పక్షులనలె తారాపథంబంటి యదృశ్యరూపుండగు యింద్రజిచ్ఛరీరంబును వ్రణమండలంబొనర్చె నిట్లు చిత్రముగా బోరాడుచుండు సమయమున

మ. ఒకచోగన్పడు నొక్కచో నడరు వేరొక్కస్థలంబందు రా
యకవృష్టిం గురిపించు నొక్కయెడ మాయంబన్ను వేరొక్కచో
ప్రకటించున్ నిజశౌర్యవీర్యగరిమ ప్రాశస్త్య మీతీరునన్
గికురించున్ విషద్విరోధి భుజశక్తిం బెక్కుమార్గంబులన్.

గీ. సజలజీమూతసంఛన్నసమయమందు భానుబింబంబు గానుపింపని విధమున
యింద్రజిద్రూప గమనాదు లించుకేని గనుగొనగజాలరైరి సంగ్రామభూమి

వ. అంత నయ్యింద్రజిత్తుచే తాడితులైన వేనవేలువనచరులు గతాసులై నేలపై బడియుండి రదిగనుంగొని లక్ష్మణుండత్యంత క్రోధవశంబున రాక్షసవధార్థముగా బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగింపబోవ శ్రీరాముండిట్లనియె యొక్కని నిమిత్తముగా లోకమందున్న రాక్షసులవధించుట యుక్తముగాదెట్లన

గీ. యుద్ధవిరహితు ప్రచ్ఛన్ను యోడిపరుగువారువాని ప్రమత్తుని భయముతోడ నంజలిఘటించువానిని నమరజగతి శరణువేడినవానిని జంపదగదు.

మంజరి :

అదృశ్యరథు నధికనీచు బహుమాయావిను నీదైతేయుం
బ్రదీప్త సర్పోపమాన దివ్యాంబకముల దునుమగవలయున్.

ఉ. వీడు రసాతలంబునకు వేజనినన్ వినువీధికేగినన్
పోడిమురక్కి దిక్కులకుబోయిన స్వర్గమునందు దాగినన్
వేడబముల్ వహించినను విశ్వములోన నడంగినన్ గచున్
వాడిమిగల్గు మద్విశిఖ వహ్నిశిఖావళి గ్రగ్గిచావడే.

—: ఇంద్రజిత్తు మాయసీతను గొనివచ్చుట :—

వ. అనినుడువుచు శ్రీరాముడు పాపియగు యింద్రజిత్తును వధింపనిరీక్షించుచుండె నింతలో వాడును శ్రీరామునిబారినుండి తప్పుకొని త్వరితగమనంబున లంక జొచ్చి మాయామయంబైన సీతనొక్కర్తును సృజించి రథమందుంచుకొని పశ్చిమద్వారమందుండి దైత్యచమూసమేతుండై బయల్వెడలివచ్చి రామ లక్ష్మణుల వారిసైన్యముల మోసగించి జయించు కుతూహలంబున వారల కభిముఖుండై యేతెంచుటయు

క. వనచరులు క్రోధవశమున పెనుగిరి శిఖరములబూని పెనగెడుకోర్కెన్
వినువీధికెగసిరంతట హనుమత్కపి ముందుజనె మహాశైలముతోన్.

—: ఇంద్రజిత్తు మాయసీతను నరకుట :—

వ. ఇట్లు యుద్ధసన్నద్ధులైయరిగి పురోభాగంబున

సీ. జానకికెనవచ్చు మానినీమణిని గాంచెమరుత్సుతుం డింద్రజిద్రథమున
ననశనకృశ బహుళాయాసనిశ్వాస స్థిరరజోధ్వస్త కౌశేయవాస
నిరతనిస్సంస్కారనీలకుంతలభార ప్రబలదుఃఖాకుల బాష్పపూర
నత్యంతదీన భయాపన్న సదన నిజప్రాణనాథసంస్మరణవదన
నతిభయాకులితేంద్రియుండై ముహూర్తకాల మటనిల్చిచూచి
మున్నశోకవనంబున గన్నవాడుగాన జానకిగానెంచె మానసమున.

వ. హనుమంతుఁడు యామెసీతయేయని నిశ్చయించి కన్నీరువిడుచుచు దుఃఖించి వీడీమెనిందుల కెందునిమిత్తము గొనితెచ్చెనని యోచించుచు వనచరవీరులతో గలసివానినితరిమిన

గీ. ఇంద్రజిత్తు రోషమెనసి తత్కపివరుల్ గాంచుచుండ మేటిఖడ్గధార
రామరామయనుచు ప్రలపించు తద్వధూ కంఠమపుడు నఱికె కరుణలేక.

వ. ఇట్లు మాయాసీత శిరోజములుబట్టి నిర్దయుండై దుర్మార్గమున కోడిగట్టిన దైత్యునిగనుంగొని యోర్వక హనుమంతుండిట్లనియె.

సీ. సాధ్వీమతల్లియా జనకరాట్సుత కొప్పు పట్టితివేల దుష్పాపశీల
నీనాశనమునకే నెలతనివ్విధమున హత్యజేసితివి దయావిహీన
యిదితగదంచు నీహృదయమం దెరుగవే సిగ్గులేదేర ఛీఛీదురాత్మ
పైపెచ్చు ధాత్రిపై బ్రహ్మర్షి కులమున ప్రభవించి నీచునిపగిదిమెలగ
కాల్పనే నీదుజన్మ మూర్ఖా వధార్హుండవు నిముషమాత్రమైన నీవవని బ్రతుక
తగవు నాకంటబడితివి తప్పదిపుడె ఘోరనరకార్ణవంబున గూలెదసుర.

వ. అనితూలనాడుచు మిగులక్రోధావేశంబున వానరసైన్యసమేతుండై హనుమంతుం డింద్రజిత్తుపై కురవడించిన నతఁడుమిగుల క్రూరనారాచంబుల వానరులనెల్ల ననేకవిధంబుల గలచి హనుమంతునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఏవనితాలలామకొర కీవును రాముఁడు లక్ష్మణుండు సు
గ్రీవుఁడు మున్నుగాగలుగు కీశవరేణ్యులు వచ్చియుంటి ర
ద్దేవిని నీవుగన్గొన వధించితి నంతియకాదు రాము సు
గ్రీవు విభీషణుం నినుమఱి కపిసేనలతోడ గూల్చెదన్.

గీ. స్త్రీలవధియింప తగదంచు జెప్పుచుంటి వదియుసరికాదు వినుమేలననగ శాత్రు
వావళికి దుఃఖ మొదవించు నట్టిసర్వ కార్యము లొనర్పదగును లోకమునవింటే.

వ. ఇట్లుపలుక హనుమంతుడువిని దుఃఖించి క్రోధోద్రేకమున నొకగండశిలంబెత్తి యింద్రజిత్తు రథంబుపై విసర దానినింగనుంగొని సారథి రథంబును తొలగం ద్రోలె తత్కారణంబున నది నిరర్థకంబై చనియె. పదంపడి యింద్రజిత్తు వానరుల బహుప్రకారముల వధించుచుండె నయ్యవసరంబున హనుమంతుండు వానరులతోనిట్లనియె.

క. జనకజనిమిత్తమై మన మనిసేయుచునుంటి మట్టిజానకి మడిసెన్
కనుక రఘురామునకు నిదివినిపించి తదాజ్ఞ నెరప నెడలెద మటపై.

వ. అనివాక్రుచ్చి వానరులెల్లర మరల్చుకొని హనుమంతుడు శ్రీరాముని సన్నిధానమునకరగుటయు నింతలో నింద్రజిత్తు నికుంభిలా హోమకార్యార్థ ముగా నికుంభిలాక్షేత్రమునకరిగి

సీ. యజ్ఞవేదికలోన ననలంబుదరికొల్పి యెంతయుశ్రద్ధతో నింద్రజిత్తు
మున్నొనర్చినభంగి గ్రన్నన విధివిధానముగ హోమంబు నొనర్చునంత
సంపూర్ణరక్త మాంసములచే దృప్తుడై జ్వాలలతోనిండిపావకుండు
సంధ్యాసమయ సూర్యసదృశుడై వెలుగొందె నసురవర్గమున నయానయజ్ఞు
లైన పెద్దలు చక్కగా నరయుచుండ కడుభయంకరముగ హోమకార్యమివ్వి
ధమున నడచుచునుండె నత్తరుణమందు జాంబవంతున కిటులదాశరథిబలికె.

వ. సౌమ్యుడా! నేడు హనుమంతుడు దుస్సాధ్యంబగు కర్మనాచరించుచున్నవాడు నీవాతనికి సహాయముగా నరుగవలయు ననవు డతండు సైన్యసమేతముగా జన నుంకించునంత పావనియు సైన్యయుక్తముగా విషణ్ణవదనుండై వచ్చుట గనుంగొనుచుండి రంత హనుమంతుడు శ్రీరాముని సముఖమున కేతెంచి యిట్లనియె.

మంజరి :

కదనరంగమందున మేమెల్లన్ గనుగొనుచుండగ రామా
అదయుండై యింద్రజిత్తు సీతను హతమొనర్చె శుభనామా
ఆమెనుగని భ్రాంతితోడ మరిబహుళార్తితోడ మీకడకున్
మేమరుదెంచితిమి యయ్యుదంతము మీకువిన్నవించుటకున్.

చ. అనవిని శ్రీరఘూత్తముడు హాహృదయేశ్వరి యెంతవచ్చెనే
యనివిలపించుచున్ మిగుల నార్తి ధరన్ పెనుమూర్ఛ వ్రాలినం
గనుగొని సర్వవానరులు గ్రక్కున రాముని చెంత జేరి మె
ల్లన వివిధోపచారముల లాలన జేసిరి దీనచిత్తులై.

వ. అట్టియెడ సౌమిత్రియు మిగులవగచి రామచంద్రుని బాహుయుగంబును గట్టిగాపట్టుకొని యిట్లనియె. రామా ధర్మాత్ముడవని లోకమున బ్రసిద్ధిజెందిన నీకిట్టివిపత్తు సంభవించుచుండ ధర్మమువలని ఫలము నిరర్థకంబని తోచుచున్నది యెట్లన అధర్మపరులకు సౌఖ్యమును ధర్మపరులకు దుఃఖమును గలుగుచో ధర్మమువలని లాభము శూన్యమని తలంచెద నందుచే ధర్మమునకంటే పౌరుషమే ప్రధానమని నానిశ్చయము యిప్పుడు మనకిట్టి దుఃఖమును కలిగించిన యింద్రజిత్తును నిముషమాత్రమున వధించి దుఃఖోపశమన మొనరించెద పాపరహితుడా మీకు సర్వవిధముల హితంబొనరింప జనించిన నేను సీతనువధించుట గనుంగొని యారకుండునే నిఖిల భోగభాగ్యయుక్తంబైన యీలంక యీక్షణంబ నిర్మూలించెదనని నచింపుచుండ విభీషణుండే తెంచి చింతాభారమున కృశించు రామలక్ష్మణుల గనుంగొని యిదియేమని యడుగ కన్నీరువిడుచుచు లక్ష్మణుండిట్లనియె.

గీ. సౌమ్యుడా యింద్రజిత్తు రోషమున జనకతనయనువధించెనని మరుత్తనయుడనగ
విని రఘూత్తము డార్తితో వివశుడగుచు వసుధపై నిట్టుమూర్ఛిల్లి వ్రాలెవింటే.

వ. అనివివరించిన విభీషణుడు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

సీ. విజ్ఞాపనంబొండు వినుడు మహాశయా సావధానముగ మదాశయమును
భావంబులందిట్లు భ్రమజెంద నేటికి యింద్రజిన్మాయా మహిమకృతమున
కల్పించెనిది దశకంఠునితలపు మీరెరుగరు సీతనుహింసజేయ
నిచ్చగింతడు సర్వమేనెరుంగుదు కామమోహియై వర్తించె మూఢబుద్ధి
నేననేకవిధంబుల నీతిబోధ జేసితిని రామవిభునకు సీతనొసగు
మనుచు నాహితవాక్యంబు లాలకింప డాతడొనరించు మోసకృత్యములుసుమ్మి.

శా. ఆకర్ణింపుడు సావధానముగ మోహావిష్టులై మీరలీ
పాకద్వేషి విరోధకృత్రిమ విధుల్ భావంబున నమ్మరా
దో కళ్యాణగుణాఢ్యులార మదిలో నుత్సాహముల్ మానరే
వైకల్యంబును లేక సీతసుఖియై వర్తిల్లె సత్యంబుగన్.

వ. రామచంద్రా సీతకు ప్రాణోపద్రవము గలిగెనను సందేహమువలదు ఆమె సుఖస్థితిగానున్నది ప్రకృతము మనము నిర్వహించివలసిన ముఖ్యమైన విషయ మొకటిగలదు యేమన

సీ. చిత్తగింపుము యింద్రజిత్తు సమస్త మర్కటులకు మోహంబుగలుగజేసి
తివిరి నికుంభిలా దేవాలయంబున హోమకార్య మొనర్ప నుద్యమించె
నిర్విఘ్నముగ నదినెరవేరెనేని శక్రసమేతముగ సురౌఘమునకైన
సమరమందాతని జంపసాధ్యముగాదు కావున నదిపూర్తికాకమున్న
సైన్యయుక్తముగా మేముచని తదీయహోమమును విఘ్న మొనరింతు ముచితరీతి
నీకునిష్కారణముగ జనించియున్న ప్రబలదుఃఖంబు మానుము పార్థివేంద్ర.

—: ఇంద్రజిత్తుజేయు నికుంభిలాహోమభంగము :—

వ. రామచంద్రా లక్ష్మణునితో నేనును సైన్యసమేతుండనై నికుంభిలాయాగ భంగంబొనరించుచుండ యింద్రజిత్తును లక్ష్మణుడు వధింపగలడు వాడు హతుండగునేని రావణుడు స్నేహకోటితో హతుండయ్యేనని తలంపుము అని పలుక శ్రీరాముడు ధైర్యమును వహించి విభీషణునితో నిట్లనియె.

ఉ. ఓయినిశాచరోత్తమ మహోగ్ర భయంకరుడైన శక్రజి
న్మాయలు నాకుసర్వము క్రమంబున గోచరమయ్యె వాడుప్ర
జ్ఞాయుతు డత్యుదగ్రబల శౌర్యగరిష్ఠుడు బ్రాహ్మణాస్త్రవి
జ్ఞేయుడు పాశహస్త సురసేనల మూర్ఛలముంచు నాజిలోన్.

వ. అనిసంభాషించి లక్ష్మణుని చేరంజీరి యిట్లనియె.

శా. సౌమిత్రీ తడవేలనింక కపిరాట్సంపూర్ణ సైన్యంబుతో
శ్రీమంతుండగు వాయుసూనుని మహాసేనా సమూహంబుతో
సామర్థ్యంబున నొప్పుఋక్షకులరాట్సైన్యంబుతో నేగినీ
వామాయావిదు నంద్రజిత్తు ననిలో నత్యుగ్రతన్ గెల్వుమా.

వ. లక్ష్మణా! యింద్రజిత్తు కావించు యాగప్రదేశమునకు విభీషణుడు మీవెంట నేతెంచు మీకుజయంబగుగాక పోయిరండన తదాజ్ఞానుసారము లక్ష్మణుడు ఖడ్గకవచ ధనుస్తూణీరాది సర్వసాధన సమేతుండై శ్రీరామచంద్రునకు ప్రణమిల్లి తదాశీర్వచనములనంది హనుమ జ్జాంబవ ద్విభీషణాంగదాది ప్రముఖ నాయకులగూడి నికుంభిలా క్షేత్రమునకరుగ విభీషణుడు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

సీ. లక్ష్మణా గాంచుమల్లదె నీలజీమూత సంకాశమగు దైత్యసైన్యసమితి
కపిసేనలెల్ల వృక్షశిలాయుధములూని వారలపైకేగి పోరవలయు
యిమ్మహాదైత్య వాహినుల ఛేదింపుము సేనలన్నియు విచ్చిచెదరిపోవ
నంతట నింద్రజిత్తగపడు గావున నొనర నికుంభిలాహోమకర్మ
పరిసమాప్తము కాకపూర్వమున నశని సదృశ శరజాలమున శత్రుసైన్యములను
దరిమివేయుము కడుదవ్వు దర్పమెసగ దుష్టుడగు యింద్రజిత్తునుదునుముమిపుడ.

వ. అనిదెలుప లక్ష్మణుడు విభీషణు వచనానుసారమున నింద్రజిత్తుపై శరవర్షంబును గురిపించుచుండె నంత వానర భల్లూకసేనలు నఖదంతాయుధంబులతోడను శిలావృక్ష సముదయంబుతోడను రక్కసులపై గవిసిన నాదైత్యవీరులు భీషణంబులైన ముసల ముద్గర తోమర భిండివాల శూలాద్యాయుధములతో వానరులపై నడరిన నిరువాగులవారికి మిగుల భయానకంబగు సంకులసమరం బయ్యె నాసమయంబున రక్కసిమూకలు విచ్చుచు జచ్చుచు పెక్కుతెరంగుల భీభత్సంబగుటగనుంగొనియింద్రజిత్తు మహారోషవశంబున యాగపరిసమాప్తము కాకపూర్వమే నిబిడ నిరంధ్రాంధకార బంధురంబైన వృక్షషండ మధ్యంబున నుండి వెలుపలికేతెంచి యుత్తమ హయ సంయోజితంబగు రథంబారోహించి ప్రళయకాల కృతాంతుండోయన నొప్పి రాక్షససైనికుల బురికొల్పుకొని యుద్ధసన్నద్ధుండగుటయు.

మ. హనుమంతుండొక దొడ్డసాలకుజమున్ హస్తంబునందాల్చి త
ద్దనుజానీకములోన జొచ్చి సుమహద్దావానలజ్వాల కా
నన దేశంబును గాల్చుచందమున నానాభంగులం ద్రుంచుచుం
బెనుమూర్ఛం బడగొట్టె సేనల మహాభీభత్సమై యొప్పగన్.

గీ. శౌర్యమున దైత్యసేనల జక్కడంచుచున్న పవనాత్మజుని గాంచి యొక్కపెట్ట
వేలసంఖ్యల దానవవీరవరులు గవిసి రతిభీషణముగ దత్కపివరేణ్యు.

మంజరి :

అతిభీషణముగను గొట్టిరల పవనాత్మజుని శరీరమునన్
సితశూల గదాసి ముసల ముద్గర శిలీముఖానీకమునన్
గిరిసదృశుండైన వాయుసూనుడు గిన్కతోడ వేగమునం
బరిపరివిధములుగ దైత్యసేనల బారిసమరె శౌర్యమునన్.

వ. హనుమంతుడివ్విధమున వీరవినోదంబు సలుపుచుండ గని యింద్రజిత్తు హనుమంతునిపై ననేకశరంబులు వివిధ సాధనంబులు వర్షించిన వానినెల్ల సహించి మిగుల రోషముతో యింద్రజిత్తునితో హనుమంతుండిట్లనియె.

క. ఓరిదురాత్మా పోరికి రారమ్మిక నీదుబల పరాక్రమమెల్లన్
ధీరతగనుగొని క్షణమున ధారుణిబడగూల్తు బాహుదర్పమెలర్పన్.

వ. అని సంభాషించుచుండునంత విభీషణుడు లక్ష్మణునితో లక్ష్మణా! యింక నీవుపేక్షించవలదీ పరమదుర్మార్గుండగు యింద్రజిత్తును నిశితసాయకానీకంబున శీఘ్రముగా కడతేర్పుమనుటయు లక్ష్మణుండు ధనుష్టంకారమొనర్చుచుండ నంత యింద్రజిత్తు విభీషణునిగనుంగొని క్రోధముతో నిట్లనియె.

సీ. నీతిజాతియుబాసి లాతివారలజేరు కర్కశుండవు దీనఖ్యాతిగలదె
పితృసోదరుండవు పినతండ్రివిట్లు నాకహితంబొనర్ప నీకర్హమగునె
బాంధవ్యమును సహృద్భావంబువిడినాడి పరులకు మేల్సేయ భారపడితె
స్వజనుల నిరసించి కుజనులసేవింప సుజనులుగర్హించు చొప్పుదగునె
స్వజనవర్గంబు విడనాడి శాత్రవులను వలచితిరిగిన వారికి స్వజననాశ
నాంతమున శాత్రవులచేత హతముగాక తప్పదెరుగుము దుశ్శీల ధరణిలోన.

ఉ. ఏనొనరించు హోమవిధి కిట్లు విఘాతమొనర్చి లక్ష్మణున్
వానరసేనతోడ గొనివచ్చితి వేమనవచ్చు నీదయా
హీనతజూడ ఘోరము మహీస్థలిలో నినుబోలు బంధుడే
గాని మరెవ్వరిట్టు లపకారముసేయగబోరు దుర్మతీ.

వ. ఇట్లుపాలంభనంబొనర్చు యింద్రజిత్తునితో విభీషణుండిట్లనియె.

ఉ. ప్రేలెదవేల దైత్యకులభేదన పిత్రుసముండనైన నా
శీలమెరుంగ కిప్పగిది చిత్రముగా పరుషోక్తులాడ నీ
కాలముచేరునయ్యె నదిగావుననే విపరీతబుద్ధియున్
బానిసవృత్తియుం జెడుగుభావములుం బొడసూపెనీయెడన్.

క. పరధన భార్యాహరణున్ నిరతదురాచారు సుజననిందితు హింసా
కరు విడువవలయునని బుధవరులువచింపుదురు తగులబడుగృహమ్ముక్రియన్.

సీ. అనఘాత్ములైన మహర్షుల ద్రుంచుట పరకాంతలను జెరబట్టుటయును
దేవతాపీఠులతో ద్వేషంబుబూనుట యొరులసంపదజూచి యోర్వకుంట

దురభిమానంబును ద్రోహచింతయును క్రోధము దురాచారంబు ధర్మపథ వి
సర్జనంబును సుహృజ్జన దూషణంబును పరులవంచించి సంపదలగొనుట
మొదలుగాగల దుర్గుణములు మదాంధుడైన రావణు సుగుణాళినెల్ల
కప్పివైచెను తెలియుము త్యోతలమును జలధరము గప్పివైచిన చందమునను.

వ. కాపున సహోదరుండైనను పరిత్యజింపవలసె కాలము సన్నిహితంబగుటవలన
నింకను త్తరక్షణముననే నీవును నీజనకుండును సపరివారముగా లంకా
పట్టణముతో నాశమగుట నిశ్చయము అదియునుంగాక

శా. ఓరీరాక్షస దుర్వినీత కడుగర్వోద్రేకివై నన్నిటుల్
కారుల్ప్రేలుట కుద్యమించితివి మూర్ఖా కాలపాశంబు దు
ర్వారంబై భవదీయకంఠతలమున్ బంధించె ఘోరాత్రి చే
కూరెన్ నీవికరామలక్ష్మణులతో క్రోధించి జీవింతువే.

మంజరి :

ఆలంబొనరింపుమా నరోత్తముడైన లక్ష్మణునితోడన్
కాలగతింబొంది పిదప యమలోకమున కడునిష్టతోడన్
యిష్టదేవతారాధనమును నీవెలమినొనర్చెదుగాక
దుష్టశీల బాహుబలముజూపుము తొలగివెనుకకుంబోక.

వ. అనివచింప విభీషణు వచనములాలించి యింద్రజిత్తు మిగుల నాగ్రహగ్రస్తుండై
నిష్ఠురవచనంబు లాడుచు యుద్ధాభిముఖుండై చక్కగా నలంకరింపబడి నల్లని
మేటిహయంబులబూన్చిన గొప్పరథంబధిష్టించి మహాదీర్ఘంబును దృఢతమంబైన
కోదండంబుధరించి ప్రళయకాల యముండునుంబోలె బయల్వెడలిన హనుమ
భూజాస్కంధంబధిష్టించి కోదండధరుండై యుదయభాస్కరుండునుంబోలె
ప్రకాశించు లక్ష్మణునెదుర్కొని విభీషణప్రముఖులెల్లరు వినవిట్లనియె.

మహాస్రగ్ధర :

కనుడస్మద్భూరి దోర్విక్రమమిదె రణరంగంబునన్ దీర్ఘమా మ
ద్ధనునిర్ముక్తోగ్ర నానాస్త్రశిఖల వడిగాదగ్ధముం జేతునింకన్
మునులీలన్ రాత్రియుద్ధంబున మిమువరుసన్ మూర్ఛనొందించితి
నేడనిలో నాప్రోల నెవ్వండలజడిబడకెట్లాగు ధైర్యంబుతోడన్.

వ. ఇట్లుబలుకు యింద్రజిత్తువాక్యములకు బెదరక లక్ష్మణుండిట్లనియె.

గీ. ఏటికీలాటి టాటోటుమాడలాడ పోటరివయేని నాతోడ బోరొనర్ప
మేటిధృతినిల్వుము నిశాటకోటిబెగడ నేటికనుపుదు నినుయమపీటికసుర.

చ. అనుటయు నింద్రజిత్తు నిశితాశుగముల్ పడివింటబూన్చి పెం
గనరున లక్ష్మణున్ మిగులగాఢముగా బ్రహరింప నాతడుం
దనువున రక్తధార లమితంబుగఁగ్రమ్మ విధూమపావకుం
డన జెలువొందె నెంతయు తదద్భుత ఘోరరణాంగణంబునన్.

వ. అంత యింద్రజిత్తు తనకార్యము సఫలమయ్యెనని తలంచి సింహనాదంబొనర్చి లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

శా. సౌమిత్రీ గనుగొన్మ నిక్కముగ మచ్చాపప్రముక్తాశుగ
స్తోమంబుద్ధతి నీశరీరమునుచీల్చున్ నక్కలున్ గ్రద్దలున్
నీమాంసంబు భుజించు భిన్నకవచాన్వీతుండవై గూలినన్
రాముండిత్తరి గాంచుగాక కడువిభ్రాంతాత్ముడై యార్తితోన్.

వ. గర్వోద్రిక్తుండై పలుకు యింద్రజిత్తు వచనములకు సౌమిత్రి వెండియు నిట్లనియె దురాత్మా! మదోన్మత్తుండవైన నిన్నీక్షణంబున యమసదనంబున కతిధిగా బనిచెద

మంజరి :

అనివచించి లక్ష్మణుండు చాపంబాకర్ణాంతముదిగిచి
సునిశిత మార్గణము నేసె రావణుసుతు యురమును గురిజూచి
తోడన నయ్యింద్రజిత్తు రోషముతోడ బెరిగి లక్ష్మణునిన్
వాడిములుక్కలెనుక్కవెట్టి మూటినినైచె సుగుణభాసురునిన్.

వ. అయ్యవసరంబున

సీ. పరమాద్భుతముగ సంగర మొనరించిరా నరరాక్షసోగ్ర కేసరయుగంబు
ధారాధరము వర్ష ధారముంచినభంగి శరవృష్టిచే పరస్పరజయేచ్ఛ
నిరువు రొండొరులపై గురియుచు వెనుదీక కరికరి హరిహరి గిరిగిరిగతి
వివిధాస్త్రశస్త్ర ప్రవీణత మెఱయంగ శౌర్య తేజో పౌరుషములు మెరయ
యుద్ధనైపుణ్య మెంతయు నొప్పిదముగ వృషభయుగమట్లు వాసవవృత్రులగతి
నంబరస్థలి దుష్టగ్రహములపోల్కి బలమున బెనంగిరతులిత సరభసమున.

వ. అట్టియెడ లక్ష్మణప్రయుక్త బాణపాతంబున నించుక ముఖకాంతి చెడియున్న యింద్రజిత్తును గనుంగొని విభీషణుడు లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

గీ. కాంతిచెడె నింద్రజిత్తు ముఖంబునందు దుర్నిమిత్తంబులెన్నని దోచుచుండె
నందుచే గట్టిగాపోరు నవసరముగ శంకవలదితడని పరాజయమునొందు.

మ. అనినన్ వల్లెయటంచు లక్ష్మణుడు ధైర్యస్ఫూర్తితో భీషణా
శని సంకాశ నిశాత సాయకతతిన్ శక్రారిపైనేయ న
ద్దనుజుండొక్క ముహూర్తకాల మతిసంతప్తేంద్రియుండై క్రమం
బున దార్ఢ్యంబు వహించి లక్ష్మణునితో బొల్పొందగానిట్లనున్.

చ. మరచితివో నరాధమ క్రమంబున ఘోరరణాంగణంబునం
బరిభవమొందికుంద మిముబద్ధులజేసితి సంస్మరింపుమా
గరువముతోడ నేడురణకౌతుకమొప్పగ నేగుదెంచు ని
న్నరమర సేయకంపెద క్షణాంతరమందు కృతాంతువీటికిన్.

శా. ఈరీతిన్ వచియించి రోషమున నయ్యింద్రారి తీక్ష్ణంబులౌ
నారాచంబుల నేడు లక్ష్మణునిమేనంగుప్పి తోడ్తోడ సా
మీరిం గ్రూరదశాశుగమ్ములను బేర్మిన్ మోపి నూరమ్ములన్
వైరంబూని విభీషణున్ మిగులదర్పంబొప్ప గుప్పించినన్.

గీ. అంతలక్ష్మణు డసురకృత్యముడు లక్ష్యపెట్టక హసన్ముఖాబ్జుడై పేరెలుగున
చెనటి! నీసాయకము లేమిసేయజాలవనుచు నిశితశరావళి నతనిగప్పె.

వ. ఇట్లు అతిభీషణంబుగా బోరునెడ నిరుపురి కవచంబులు తునియలై చెదరి ధరాతలంబున బడిన తెంపులేని పౌరుషంబుల బోరాడునెడ వారిదేహముల నుండి వెలువడు క్రొన్నెత్తురుచే బుష్పించిన కింశుక శాల్మలీవృక్షంబుల చెలువున బ్రకాశించుచుండ సర్వాస్త్రలాఘవంబులు చూపుచు మత్తమాతంగంబుల విధంబున ప్రేక్షకజనంబుల కెంతయు విస్మయావహంబైయొప్పె నట్టియెడ విభీషణుని మంత్రులు రాక్షససైనికులపై బడితుత్తునియలుగా వధించుచుండిరంత రక్కసులపై వానరుల బురికొల్పుచు విభీషణుండిట్లనియె.

సీ. వనచరులార రావణున కీతండును, శేషించియున్నట్టి సేనదప్ప
యితరమైన సహాయ మించుకంతయులేదు మీరలిక్కరణి యూర
కుండనేమిటికి నత్యుగ్రకర్ముండగు రావణి హతుడైన రావణుండు
తప్పతక్కిన మేటి దైత్యవరేణ్యులెల్లను జచ్చినట్లెంచవలయు

కముభయంకరులైన రక్కసులనెల్ల హతమొనర్చిన మీకుపీడలతిగాదె
బాహువుల వార్ధినీదిన వానికరయ నెంతమాత్రము పల్వలంబెంచిమాడ.

వ. లక్ష్మణుం డితనిని వధింపగలడు గావున మీరీరాక్షస సైనికులనెల్ల హతం
బొనరింపుడని పురికొల్పుచుండ హనుమ జ్జాంబవ దంగదాదులు గర్జిల్లుచు
మేఘాడంబరమునకు కేకలిడు మయూరంబుల విధంబున సింహనాదంబు
లొనరించుచు

చ. చలమున జాంబవంతు బలుసైన్యము లున్నతశైల పాదపా
వలిగొని దైత్యవర్గమును బాదుచు దంతనఖాళి జీల్చుచున్
బలమున ఘోరరక్కసులు వాడిపరశ్వధ శూల పట్టసో
జ్జ్వల కరవాల చక్రముఖ సాధనముల్గొని మోదిరెంతయున్.

మ. సమరై పారదొడంగె శోణితము నానాక్రూర క్రవ్యాదముల్
గొదలంజేయుచు మాంసభక్షణకు పర్వల్పెట్టె నల్వంకలం
జదలం దిక్కుల చిమ్మచీకటులు సంఛన్నంబులై యొప్పె నిం
కొదవన్ పర్యేర వీనదమ్యె మరినహ్నుల్ వెల్గలేదెమ్యెడన్.

గీ. సర్వలోకములకు స్వస్తిచేకూరుగాక యనివచించిరట మహర్షి నవులు
గరుడ యక్ష సిద్ధ గంధర్వులటనుండి వేసుచోటికపుడు వెడలిచనిరి.

వ. ఆసమయంబున

సీ. కనకభూషణ పరిష్కారంబులై కృష్ణవర్ణంబులగు దైత్యవరుని తేరి
నాల్గువారువముల నాల్గుబాణములచే ప్రహరించి సౌమిత్రి బలముమెరయ
కమలాఘువమున నాకర్ణాంతముగ నారిదిగిచి వజ్రోపమ తీక్ష్ణభల్ల
మొండుసంధించి ప్రయోగించుటయు నంత నమ్మహాశరము భయంకరముగ
వహ్నికీలలుగ్రక్కుచు బయలువెడలి క్షణములో నింద్రజిద్రథ సారథి శి
రంబుఖండించె నంతత్ర్రావణియును రథముగడపుచు నేర్పుమై రణమొనర్చె

సీ. కనుగొన విస్మయకరమై దనర్చె తద్దనుజరాట్తనయు దోర్దర్పగరిమ
ధనువున శరముల తడయకదొడుగుచు ములుకోల తద్హయముల గడపుచు
మొనసిలక్ష్మణుడేయు ములుకులమనుముచు ననిలోన నెన్నిక నత్యుదగ్ర
పౌరుషంబుననిల్చి బవరంబొనర్చుచు ఘనతర బాహులాఘువము మెరయ

నెంతయును కోపకాలుష్యమినుమడింప పైకురవడించు భల్లూకప్లవగవరుల
ఖండఖండములుగఁజెండు కౌశలంబు వర్ణనాతీతమై దుర్నివార్యమయ్యె.

వ. సూతుండు హతుండగుటయు తాను సారథ్యము జేయుచు యుద్ధమొనర్చుట మిగులకష్టమగుటచే ఖిన్నుండయ్యె నదిగనుంగొని వానరవీరులు సంతోషముతో లక్ష్మణుని గొనియాడ మొదలిడిరంతలో ప్రమాథియు శరభుండును రభసుండను వారీనల్వురొక్కుమొగి రివ్వన నభోపథంబున కెగసి మహాగిరి శృంగంబుల కైవడి గుభాలున నింద్రజిత్తు హయంబులపై దుమికిన నవి రక్తమునుగ్రక్కి భగ్నాంగంబులతో నేలంగూలి తన్నుకొని ప్రాణములు విడిచె నంత నింద్రజిత్తు కపులనెల్లర మోసగించి నిముషమాత్రంబున లంక జొచ్చి చక్కగానలంకృతమై మిగుల నుత్తమాశ్వయోజితంబైన రథంబెక్కి వివిధాయుధసమేతుండై రణరంగస్థలంబున కేతెంచి రోషకలుషితుండై ధనుశ్శ్రేష్ఠంబును మండలాకారముగాలాగి నానావిధ శరపరంపరల వానర సైన్యముల జక్కుచక్కుగా జక్కాడుచుండ వారెల్లరు వెరచి లక్ష్మణుని మరువు జొచ్చిరంత

గీ. సమరరోషంబుతోడ లక్ష్మణుడు మిగుల ప్రజ్వరిల్లుచు నతిలాఘవమున నింద్ర
జిత్తు కరమున జెలువొందు శ్రేష్ఠమైన కార్ముకమును ఖండించె ఖండములుగ.

మంజరి :

ఓడక నయ్యింద్రజిత్తు వెండియు నొండువిల్లునుధరించి
తోడన సంధించె తీక్ష్ణశరముల తోడితోడినారిబిగించి
రామానుజు డింతలోన మూడుశరంబులను బ్రయోగించి
సామర్థ్యమెలర్ప నంతటం దచ్చరాసనముఖండించి.

చ. తడయక లక్ష్మణుండధిక దర్పమెలర్పగ సర్పతుల్యమౌ
బెడిదపుటమ్ము లేడిటిని వేగధనుస్సున గూర్చి దైత్యునిన్
వెడదయురంబు దూసిచన ప్రేయుటయుం గవచంబు తున్కలై
పడియెధరిత్రి దైత్యకుల వర్యుడురక్తముగ్రక్కె గ్రక్కునన్.

వ. పదంపడి మిగుల దృఢంబగు యల్లెత్రాటిని బిగించి వేరొండు శరాసనంబును
గ్రహించి తీవ్రముగా పోరాడుసమయమున

గీ. శక్రవైరి ప్రయోగించు సాయకముల మధ్య భగ్నంబొనర్చి లక్ష్మణుడు మరల
తీక్ష్ణభల్లాయుధమును సంధించి వానిసారథి శిరంబుఖండించె సత్వరమున.

గీ. సారథిగతింప తద్రథాశ్వములు మంచి శిక్షబొందిన వగుట విచిత్రగతుల
మండలాకారములుగను తత్సమరతలమునందు తిరుగుట లాశ్చర్యమైపనర్చె.

మంజరి :

స్థిరబలుడగు లక్ష్మణుండు గినుకన్ తీక్ష్ణ బాణయుగ్మమునన్
గురిగానయ్యింద్రజిత్తు హయములగొట్టె నధిక వేగమునన్
యదిసైపక నింద్రజిత్తు పదివాలమ్ముల వింటందొడిగి
పదపడి సౌమిత్రిపైనవిడిచెన్ పటుశౌర్యోన్నతిగడగి.

వ. ఇవ్విధంబున నొండొరులు తమతమ శస్త్రాస్త్ర లాఘవంబులు ప్రదర్శించుకొను చుండ లక్ష్మణుడింద్రజిత్కవచమును తునియలుగావించుటయు నతండోర్వక మూడువాడితూపుల లక్ష్మణుని ఫాలతలంబున నాటించిన సౌమిత్రి మూడు శృంగములతోనొప్పు పర్వతంబట్లు ప్రకాశించె. పిమ్మట లక్ష్మణుండైదు శరంబుల నింద్రజిత్ఫాలతలంబున మోదె నిట్లిరువురు రణకౌశలంబున బెనంగునెడ

మ. రణశౌర్యోన్నతు డింద్రజిత్తు భుజశౌర్యంబొప్పగా మూడుమా
ర్గణముల్ బూన్చి విభీషణాననమునన్ గాఢంబుగా మోది దా
రుణభంగిన్ కపివీరు నొక్కొకని నేర్పుల్ మీర నొక్కొక్క భీ
షణబాణంబున ముంచివైచె గడునాశ్చర్యంబు సంధిల్లగన్.

వ. అంత

మ. అతితేజస్ఫురణన్ విభీషణుడు దుర్వారుడై దైత్యరా
ట్సుతు రథ్యంబుల బెన్గదాయుధమునం జూర్ణంబులైరాల ను
ద్ధతుడై మోదిన భగ్నసూతహయుడై తద్వాసవద్వేషి భూ
గతుడై భీషణశక్తిబూన్చి మదరేఖన్ వైచె బితృవ్యునిన్.

వ. అంత లక్ష్మణుడు విభీషణునిపై కరుదెంచుశక్త్యాయుధమును నిశితశిలీముఖంబుల బ్రయోగించి నడుమన తునియలుగావించె నట్టియెడ విభీషణు డత్యంతాగ్రహంబున పవిధారానిభంబులగు నయిదుదివ్యాంబకంబుల ప్రయోగించిన నవి యింద్రజిచ్ఛరీరమును పూర్తిగా వ్రణమండలంబొనర్చిన నతండోర్వక తొల్లి యమునివలన బడసిన క్రూరశరంబొండెక్కబెట్టి ప్రయోగము సేయుంగమునించిన దానిని గ్రహించి లక్ష్మణుడు త్వరితవిక్రమంబున

సీ. సురరాట్ప్రముఖ సురాసురులకేని నజయ్యమైనట్టిదియు స్వప్నమందుతనకు
ధనదుండొసంగిన సునిశితశరమొండు దిగిచి లక్ష్మణు డతిధృతిదలర్ప
సింజినీనినదంబు సెలగ జాపంబున నెక్కుబెట్టుటయు నయ్యిరువురొక్క-
మొగి శరంబులనీడ్చి మొనసి బ్రయోగింప నవిప్రకాశించె మహాప్రదీప్తి
నంతనా శరయుగ్మ మత్యంతముగ భీషణా నలశిఖల వియత్తలమున
యొరసి ఢీకొని పోరాడి యొకముహూర్తకాలమున నూరువ్రయ్యలై కూలెధాత్రి.

మంజరి :

ఆవీరవరేణ్యులిర్వురిటుల నిజాంబకయుగము సమసినన్
భావములం దధికవ్రీడనొందిరి పటురోషావేశమునన్
సైపకలక్ష్మణుడు వారుణాస్త్రము సంధించిననాలోనన్
కోపంబున నింద్రజిత్తు దానింగొట్టెన్ రౌద్రాస్త్రమునన్.

ద్విపద :

అతులతేజస్వియగా యసురేంద్రసుతుడు ధృతితోడ నాగ్నేయ దివ్యాస్త్రమేయ
వీరుడా సౌమిత్రి విక్రమంబెసగ సౌరాస్త్రమున దానిసమయించె నంత
అలుకమై యింద్రజిత్తసురాస్త్రమేయ వెలువడె నందుడి వివిధాయుధములు
యేచిసౌమిత్రి మహేశ్వరాస్త్రమును వైచినివారించె వైరులు బెగడ.

వ. ఇట్లవ్వీరవరేణ్యులిర్వు రత్యంత భీషణంబగు రణంబున ప్రవర్తిల్లుటయు సకల ప్రాణులు మిగులనాశ్చర్యకరంబుగా గనుంగొనుచుండి రట్టియెడ దేవ పితృ ఋషిగణంబులు దేవేంద్రసహితులై యుద్ధగంగమున లక్ష్మణునకు విజయమును గోరుచు సర్వవిధముల రక్షించుచుండి రయ్యవసరంబున

సీ. సౌమిత్రిమిగుల రోషస్ఫూర్తితో మహేంద్రాస్త్రంబు సంధించె నద్భుతముగ
చూపరులకు భయోద్దీపకంబగుదాని శత్రువీరులజంప జాలుదాని
రూపింపగారాని రుచులజెల్వగుదాని మేల్మిబంగరుపూలు మెరయుదాని
మునుశక్రుడసురౌఘమును వధించినదాని నాశీవిషోపమం బైనదాని
మిగులనుత్తమ పర్వంబులొగి వెలుంగ మహిమనొప్పు తదస్త్రంబుమంత్ర పూర్వ
కముగ ధ్యానించి శక్రజిత్కంఠసీమ సూటిగాగురిజూచి త్రిశుద్ధిగాగ.

వ. యముఁడు జగత్సంహారణార్థము పాశమునుధరించునటుల దీర్ఘమగుకోదండ మాకర్ణాంతముగా దిగిచిపట్టి దృఢసంకల్పముతో నిట్లనిభావించె.

శా. శ్రీరాముండు విశిష్టధర్మపరుడై జెల్వొందు నేని శుభా
చారంబప్రతిమాన పౌరుషము భాస్వత్సత్యసంధత్వ మా
వీరాగ్రేసరు బాయ వేని మహిమన్ వెల్గొందు నీయస్త్ర మిం
ద్రారిన్ దప్పకద్రుంచుగాపుత ప్రదీప్తానల్ప తేజంబునన్.

వ అని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంబుగా ప్రయోగింప

మ. అరినిర్భేదన యోగ్యమైతగు తదీయైంద్రాస్త్ర మప్పట్టునం
బరమాశ్చర్యకరంబుగా వెడలి దీప్తజ్వాలలన్ భూనభో
హరిదంతంబుల నిండిబర్వి భయదంబై గ్రాలుచున్ యింద్రజి
చ్ఛిరమున్ రత్నకిరీటకుండలముతో ఛేదించివైచెన్ వడిన్.

వ. ఇట్లుహతుండై నేలంగూలిన దురాత్ముండైన యింద్రజిత్తును గనుంగొని విభీషణ ప్రభృతులైనవానరులు పరమోత్సాహభరితులై లక్ష్మణునిగురించి జయజయ ధ్వానము లొనరించుచు సింహనాదములు సేయుచుండ శేషించిన రక్కసులు శరాసనముల పారవైచి వెరచిపరచిరంత నంతరిక్షచరులగు దేవ గంధర్వ సిద్ధ సాధ్యాదులు యింద్రజిన్మరణమునకు పరమానందభరితులై లక్ష్మణుని వేనోళ్ళ గీర్తించిరంత

సీ. ఎంతయు పాపియౌ యింద్రజిత్తునసింప నిలకష్టంబులు తొలగిపోయె
జగములన్నియు కడుసంతోషముననొప్పె దినమణి కాంతితో తేజరిల్లె
సకలనిర్జరులతో శక్రుండు హర్షించె దేవదుందుభులంత దివిజెలంగె
గంధర్వవర్యుల గానంబుజెలరేగె నప్సరస్త్రీల నాట్యములు ప్రబలె
నమరులెల్లరు వర్షించిరలరుసోన భయమువిడనాడి ఋషులదిక్పాలవరులు
నిర్మలతజెందె గగనంబు నిఖిలదిశలు ప్రస్తుతించిరి లక్ష్మణు బ్రజలుమిగుల.

గీ. అంతట విభీషణుండును హనుమ జాంబవంతుడాదిగ సకల ప్లవంగవరులు
విజయలక్ష్మీసమేతులై వెలయురామసోదరుని సంస్తుతించిరుత్సుకతమిగుల.

మానినీవృత్తము :

అంత వలీముఖ సైనికులెల్లరు హర్షమునన్ గడుచిత్రముగా
గంతులువైచుచు మింటికిబ్రాకుచు గర్వముతో వడివాప్చుచు న

త్యతహితోక్తుల లక్ష్మణునిం గొనియాడుచు రాముని బొడుచు ని
శ్చింతయునొప్పిరి తత్సమరస్థలి నేచిమహావిజయోజ్జ్వలులై.

వ. సర్వశుభలక్షణుండైన లక్ష్మణుడు యింద్రజిద్వధానంతరము సైనికులనెల్లర గుమిగూర్చుకొని సంతోష సముల్లాసములతో హనుమద్విభీషణులిద్దరు నిరుగ్రేపల కైదండలూని సంతోషముతో శ్రీరామసుగ్రీవుల సముఖమున కేతెంచి శ్రీరామచంద్రుని పాదారవిందములకు ప్రణమిల్లి యింద్రజిద్వధా విధానంబంతయు వివరించిన శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణుని గాఢాలింగన మొనర్చుకుని యిట్లనియె

గీ. మంచిపని జేసితివినీవు మన్ననమున సంతసించితి యింద్రజిత్సుయుకతన
మనకు విజయంబుచేకూరె ననుచు హృదయమందు దలపుము సందేహమంద నేల.

వ. అని ప్రియపూర్వకంబుగా భాషించుచు

శా. లంకాధీశ్వరు నందనుందునిమ లీలన్ ద్రుంచు భాస్వద్గుణా
లంకారుండగు లక్ష్మణుం బ్రియమునన్ లాలించి శ్రీరాఘవుం
డంకంబందునజేర్చి హర్షమున మూర్ధాఘ్రాణముంజేసి స్నే
హాంకూరంబున శల్యపీడిత తదీయాంగంబులం దువ్వుచున్.

సీ. తమ్ముడూ! దైత్యరాట్తనయుండు దుస్సాధ్యమగు కృత్యమొనరించె నధికశక్తి
నంతమహాశక్తిమంతుడౌ పుత్రుండు హతుడయ్యెనని వినినంతమాత్ర
నసువులవిడుచు నయ్యసురాధినాథుండు సందేహమేటికి సత్యమంత
పెను పగతుని జయించినవాడవైతి హితంబయ్యె నీ జగత్రయమునకును
రావణుని భుజమూర్వీరాల నడచి స్థిరయశో వైభవంబు నార్జించినావు
దైత్యపతి యిప్పుడరుదెంచు తక్షణంబ సైన్యయుతమున నతనినే సంహరింతు.

వ. అని ప్రియవచనముల సోదరు నాదరించి సుషేణుని బిలిచియిట్లనియె

ఉ. ఓయిసుషేణ లక్ష్మణుడు యుద్ధమునం శరశల్యవిద్ధుడై
కాయమునన్ విశేషముగ గాయములై వ్యథనొందుచున్నవా
డీయెడ నీవుశీఘ్రమున నిమ్ములి నౌషధయోగ సేవనో
పాయవిధాన కర్మముల స్వస్థతచేకురునట్లొ నర్పుమా.

వ. అనుటయు నతండట్లొనర్చి సుషేణుడొసంగిన దివ్యౌషధరస గంధాఘ్రాణంబున ప్రణంబులుమాని యెల్లరు యథాస్థితులొంది సంతోషించిరి అంత

రావణుడు చారులవలన నింద్రజిద్వధ నాకర్ణించి మూర్ఛాక్రాంతుండైపడి దీర్ఘకాలమునకు తెలివొంది మిక్కిలిదీనముగా విలపించు నిట్లనియె.

సీ. ఇంతవిపత్తు నీకేలసంప్రాప్తించె కటకటా నేడునాకన్నతండ్రి
బలవైరిని హరించు పటుశౌర్యనిధి నేడని లక్ష్మణునివశంబైతి వయయొ
రాక్షసాన్వయ మహారథికశిఖామణి నచ్చెరవుగ మాయమైతివింక
నేనెట్లుజీవింతు హృదయభేదన కరంబగు దుఃఖమేరీతి ననుభవింతు
మత్కులవివర్ధనా నీవుమరణమొంద వినిన సర్వసుపర్వులు వివిధగతుల
హర్ష భరితాంతరంగులై హాయిగా విచారములుదక్కియుంద్రు నిస్సంశయముగ.

గీ. ఏనుమృతినొంద పితృమేధ మీపుజరపవలసియుండగ దానికివైపరీత్య
మిట్లు సంప్రాప్తమయ్యె నేనేమిసేయువాడ దైవోపహతుడనై వగచుచుంటి.

వ. ఇట్లు పుత్రమరణ దుఃఖమున బిట్టువాపోవుచు నిసుమడించిన క్రోధోద్రేకంబున కటములదర బొమలుముడిపడ కనుల విస్ఫులింగములుసెదర ప్రళయకాల రుద్రునిపగిది దుర్నిరీక్షుండై రోజుచు మంత్రులరావించి వారితోనిట్లనియె. నాపుత్రుండు మాయాసీతశిరంబును నరకివైచె నేనిదేయీక్షణంబ దుష్టచిత్త యగు సీత శిరమును యదార్థముగా నరికివైచెదనని ఖడ్గపాణియై సింహాసనము నుండి యొక్కపరుగున చివాలున దుమికి హితులగువారెంత వారించినను నిలువక హుటాహుటి యశోకవనిజొచ్చి అంగారకగ్రహము రోహిణిపై కురవడించినవిధంబున సీతపైకురక రాక్షసాంగనలమధ్య దుఃఖార్తయై పరిదేవన మొనర్చుచున్న సీత రావణునిగనుంగొని భయభ్రాంతయై గడగడవడంకుచు మహత్తర శోకాతిరేకంబున నిట్లనియె.

—: రావణుడు సీతనువధింతునని వెడలుట :—

గీ. నాథవతినైనను పీడవాథవోలె నెంచికాబోలు చంపుటకేగుదెంచు
చున్నవాడేమిసేతు నాకొనర నేడు రక్షకుండెవ్వరింక శ్రీరామచంద్రా.!

వ. దురాత్ముండగు రావణుడు క్రోధోన్మాదుండై నన్నుదృంప నేతెంచుచుండె శ్రీరామలక్ష్మణుల రణరంగంబున వధించి యుండనోపు, నాకిచ్చట దిక్కెవ్వరు! దైవమా కార్యాకార్య విచారణశూన్యురాలనగు నేనీదుర్దవస్థ పాలైతి. హనుమానుని సలహానంగీకరించినచో నాజీవితేశ్వరుని యంకతలంబున సుఖముగా జేరియుందునుగదా యని పెక్కుతెరంగుల వగచుచుండనంత

సుపార్శ్వుండనుమంత్రి జనకజ దైన్యమునుగని జాలినొంది రావణున కడ్డముగా నిలిచి యిట్లనియె.

ఉ. ఓదశకంధరా! నిలువుమొక్కనిమేష మదేల నాహితం
బాదర మొప్ప విన్ముజలజాక్షులదృంచుట శూరధర్మమే
వైదుకకర్మధర్మ పరిపాలనశీలివి గాకయక్షురా
టోదరుండన్న కీర్తిచెడజూతురె రోషమునన్ భవాదృశుల్.

శా. దైతేయాన్వయభూషణా మనవి సీతాసుందరీదేహ శో
భాతారుణ్య విలాసవిభ్రమకళా ప్రాశస్త్యముంగాంచి నీ
చేతంబందు భ్రమించి నేడిటుల దాక్షిణ్యంబుబోనాడి దు
ర్నీతిన్ సీతనుజంపితేని పిదపన్నీకేమి లాభంబగున్.

ఉ. చాతురిమీఱ నీవఖిలసైన్యసమేతముగా శతించి వి
ఖ్యాతిగ రాము మానవు గతాయుషు సంగరభూమిద్రుంచి త
చ్ఛ్రీతను చెట్టబట్టి తమిదీర సమస్తవిధోపభోగ భా
గ్యాతిశయంబుతో మెలగుట్వార్థముగాదె నిశాచరోత్తమా.

—: మూలబల యుద్ధము :—

వ. రాక్షసరాజా! కార్యము చెడినపిమ్మట యోచించిన ప్రయోజనములేదు గావున త్వరపడవలదు శాంతింపుము నేఁడుకృష్ణపక్షచతుర్దశి రేపమావాస్య కావున నీవుసైన్యసహితుండవై బయల్వెడలితివేని అవశ్యము శత్రుసంహారమొనర్చి విజయలక్ష్మిని పొందగలవని సాంత్వనవచనముల బోధింప దురాత్ముండైన రావణుడు మిత్రవచనముల నంగీకరించి క్రమ్మఱ నిజనివాసంబునకరిగి మంత్రివర్గముతో మంత్రాలోచన మొనర్చి యిట్లనియె మీరెల్లరు సకల సాధనసమేతులై చతురంగసైన్యములతో యుద్ధమునకు బయల్వెడలుడని యాజ్ఞాపించిన వారెల్లరు నానావిధ సాధనసమేతులై వానరులపైగవిసిన యిరుతెగలవారికి ఘోరంబైన పోరాటంబయ్యె నందు

ఉ. కూలెడు తేరులేనుగులు కూలములట్లు వెలుంగ నశ్వరా
జ్జాలము దొడ్డమీనములచాడ్పున నొప్పగ కేతనంబులున్

సాలములట్లు గన్పడ నిశాచర వానర నాయకుల్ తరం
గాలియువోలెనొప్పి రుధిరాపగ నెల్లువబారె నెల్లెడన్.

లయవిభాతి :

వానరులు త్రద్రుధిరవాహినుల నీదుచు నవారితబలోన్నతుల వైరులవధింపం
బూనికదురౌద్రమున బొంగి వెస నార్చుచు నభోపథము పైకెగసి బోరన సురద్వి
ట్సైనికులపైనబడి సైంధవ రథ ద్విరద సర్వవిధ శస్త్ర కవచ ధ్వజము లుద్య
ధ్వానములతో విరిగి ధాత్రిబడ గూల్చి రతిధైర్యములెసంగగ నుదాత్తమద రేఖన్.

గీ. మరియునతిభీషణంబుగ మర్కటప్రవరులు వడిరేగి యొడక వాడిగోళ్ళ
పండ్లతో దానవుల కర్ణవదన కేశ నాశికల జీల్చి రెలమి నానావిధముల.

వ. ఫలవృక్షంబులపైకెగబడు ఖగంబులవిధంబున వేనవేల వలీముఖప్రముఖులు యొక్కొక్కరక్కసునిపైబడి నులిమివైచుచుండి రట్టియెడ పర్వతాకారులైన రక్కసులు గొప్పగొప్ప గదాదండంబులతో ప్రాస కుంత ఖడ్గ శూలాది నానావిధాయుధములతో నురుమాడుచుండ నిలువనోపక వానరులు పరువులిడుచువచ్చి శ్రీరాముని శరణాగతియొనర్చి రట్టియెడ

మంజరి :

శ్రీరాముడు సత్వరమున చాపము చేతబూని రోషమునన్
దారుణ శరవృష్టి ముంచివైచెన్ దైత్యసైన్యములపైనన్
ఖరకరుకడ కరుగలేని బెడిదపు కోదండబిసులట్లసురుల్
శరార్చులంగాల్చు రాముకడకుం జనలేకుండిరి వారల్.

ఉ. కొందరగూల్చి వ్రయ్యలుగ కొందరజీల్చి సితాంబకార్యులం
గొందరగాల్చి ఘోరముగ గొందర బాధలదేల్చి సేనలం
గొందర బిట్టదల్చెడు రఘుప్రవరుం బెనుదైత్యవాహినీ
బృందము గాంచలేక నతిభీతి వితాకునుబొంది రెంతయున్.

వ. ప్రళయవాయువుచే కూకటివ్రేళ్ళతో చాపకట్టుగా గూలిపోవు మహావృక్ష సమూహామట్లు శ్రీరామచంద్రుని భయంకర శరాభిఘాతంబున రక్కసిమూకలెల్లరు నాశమొందుచుండ శ్రీరాముని మహత్తర తేజమెవ్వరు గనుంగొనజాలరైరట్టియెడ శ్రీరామచంద్రుడు గంధర్వాస్త్రము ప్రయోగించుటయు తదస్త్రమహిమచే మోహితులై రామమయంబై కనుబడు రాక్షససేనలలో

నొకరినొకరు పొడుచుకొని హతులగుచుండిరంత సువర్ణభూషితంబై యలాత
చక్రంబుభాతి పరిభ్రమించు శ్రీరాముని కోదండాగ్రము మాత్రమే
కనుంగొనగల్గిరట్టి మహత్తర ఘోరసంగ్రామ రంగస్థలంబున పగటిపూట
మూడుముప్పావుగడియల కాలములో యేడుకోట్ల యిరువదితొమ్మిదిలక్షల
రథంబుల, మిగులబలిష్టులైన యిరువదివేలకోట్లతో హయంబుల నూటనలుబది
యైదుకోట్ల యెనుబదిలక్షల రాక్షసయోధుల శ్రీరాముడగ్నిజ్వాలలగ్రక్కు
సితశిలీముఖంబుల ప్రయోగించి నాశమొందించె. హతావశిష్టులగు రాక్షసులు
భ్రాంతులై లంకజొచ్చి నంత తద్రణరంగస్థలంబు ప్రళయకాలమున
బయల్వెడలు రుద్రుని క్రీడాస్థానంబుగానొప్పె నట్టియెడ దేవ గంధర్వ సిద్ధ
సాధ్యాది నభశ్చరులు శ్రీరాముని ప్రభావమును బహుప్రకారముల గీర్తించు
చుండిరాసమయంబున శ్రీరాముడు తానొనర్చిన సంగ్రామసంరంభంబునకు
విస్మయచిత్తుండై సుగ్రీవ హనుమ జ్జాంబవదంగదాదులగనుంగొని యిమ్మహాస్త్ర
బలము నాదేనా లేక ప్రళయకాలరుద్రునిదాయని ప్రశ్నించె. తదనంతరంబ
లంకలో రాక్షసబలంబుల వినాశమును గనుంగొని రాక్షసస్త్రీలెల్లరు భయ
కంపితులై పెక్కువిధంబుల పరస్పరము జెప్పుకొని యిట్లు వాపోవజొచ్చిరి.

—: లంకలో రాక్షసస్త్రీలు దుఃఖించుట :—

ఉ. రామునిభార్యనియ్యెడకు రావణుడేటికిదెచ్చె మోహియై
తామసమూని దాశరథి దానవవీరులనెల్ల ఘోరసం
గ్రామములోన ద్రుంచె నిక కాంతలకెల్లర కేదిదిక్కు యిం
కేమియొనర్పగల్గుదుము యేలమహావ్యథగల్గె దైవమా.

క. పాపియగు శూర్పనఖ సంతాపమునకు మూలమయ్యె దైవముచే ని
ట్లాపదఘటిల్లె మనకిపుడీపట్టున బ్రోచువార లెవరు ధరిత్రిన్.

గీ. తనయులను సోదరులను బాంధవుల హితుల దండ్రులను గోలుపోతిమి తరుణులెల్ల
విధవలై దుర్వ్యథలచేత వివిధగతుల కడుకృశింపగ వలసె నిష్కారణముగ.

వ. రాక్షసకుల నాశనమునకే రావణుడు సీతనుగొనివచ్చె మహాబల పరాక్రమశాలి
యగు శ్రీరామునితో బద్ధద్వేషమును దెచ్చుకొనిన రావణుడు జీవించుట
దుర్లభము యెట్లన

సీ. సీతనుగొనిచని శ్రీరామవిభునిచే ద్రుంగెగాదే విరాధుండు మున్ను
ఖరవిరాధాది రాక్షసయోధులల రామచంద్రునిచేతనే జచ్చెగాదె
ఘోరకబంధాది వైరులనెదురించి రణమునజంపడే రాఘవుండు
బలియుడౌ వాలినిబట్టి చంపినవార్త చాలదే తన్నిదర్శనము మనకు
దానవహితార్థమై కడుధర్మసహితమైన నుడులవిభీషణుం డాదరమున
జెప్పినవి రావణునకు రుచింపవయ్యె గావున స్మశానమయ్యె లంకాపురంబు.

వ. అనియిట్లు పెక్కుతెరంగుల రాక్షసకాంతలు విలాపంబులతో

శా. ఆలంకాపురిలో ప్రతిగృహమునం దత్యంతదుఃఖార్తులై
యాలీలన్ దనుజాంగనావితతి పేరెల్గెత్తి వాపోవుటల్
పౌలస్త్యాన్వయ వల్లభుండువిని రోషంబుత్కటంబై క్షణం
బాలోచించి సమీపవర్తులగు దైత్యశ్రేణితో నిట్లనున్.

క. దనుజవరులార గనుగొను డనిలో గన్వరతు గాంచుడస్మద్బలముం
దునిమెద రఘువీరులను రణమున సునిశిత ఘోరబాణములనిమిషమునన్.

గీ. కుటిలమతులైన మర్కట కులమునెల్ల సంశయముమాను డిప్పుడే సంహరింతు
పటుభుజాశక్తి జచ్చినభటులకెల్ల నెంతయును దృప్తిగావింతు హితమెలర్ప.

—: రావణుడు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

వ. అనివచించి రావణుడు రథమాయత్తపరచి తెండని యాజ్ఞాపింప తదాజ్ఞాను సారము సైనికులు సర్వసాధన సమేతులై సింహనాదము లొనర్చుచు ముందు నడువ అత్యుత్తమంబులైన సైంధవాష్టక యోజితంబైన రథంబధిష్టించి ధనుర్ధారియై ప్రళయకాల యముని చందంబున శ్రీరామలక్ష్మణులుండు స్థలంబున కేతెంచుటయు తత్సమయంబున

మ. కమలాప్తద్యుతిమాసె భూమి మిగులంగంపించె దిగ్భాగముల్
తిమిరచ్ఛన్నములయ్యె వాయువు మహాతీవ్రంబుగావీచె మే
ఘములుగ్రంబుగ రక్తముంగురిసె నిర్ఘాతధ్వనుల్ మించె ఘో
రముగా నొక్కమహోల్క ధారుణిపయిన్ వ్రాలెన్ విచిత్రంబుగన్.

సీ. తెరువునజనువేళ తేరివారువముల పాదముల్ కడుతొట్రుపాటుజెందె
ఘోరవిహంగమ క్రోష్టు సమూహంబు లతివికారముగ గూయుచుండగదొడగె
మిసిమి బంగరుచాయ మెరయు సిడంబుపై గ్రన్నన నొకపెద్దగ్రద్దవ్రాలె

వామబాహులతయు వామవిలోచనం బత్యంతముగ కంపమందజొచ్చె
కంఠరవంబు వికారంబుగా రహించె ముఖవికాసంబు చెడె దశముఖునకప్పుడు
దుర్నిమిత్తంబు లెన్నేని దోచుచున్ననైన నవిలెక్కసేయక ననికివెడలె.

వ. రావణుండిట్లు సమరస్థలంబున రాక్షసయోధుల సమరసంరంభంబవలోకించి మహోత్సాహంబున తానును పసిడికట్ల కోదండంబున నారిబిగించి క్రూర శరపరంపరల వానరవీరులపై ప్రయోగించి విజృంభించుటయు

ఉ. కొందరు కంఠముల్ తెగిన కొందరు రొమ్ములు విచ్చిపోయినం
గొందరు శీర్షముల్ ప్రిదుల కొందరు చక్షువులుర్విరాలినన్
గొందరు ప్రక్కలుంబగుల కొందరుశ్వాసములాగిపోయినం
గ్రుంది రనేకమార్గముల మర్కటసైనికు లప్పుడొయ్యనన్.

గీ. సైచుటకుసాధ్యపడని రాక్షసకులేంద్రు బాణవృష్టినోర్వక ప్లవగవరులు
కూతలిడుచు ననేకదిక్కులకు బారి రనలశిఖబారుబర్వు గజాళులట్లు.

వ. రావణుడు వానరసేనలపైబడి చెండాడుచు శ్రీరామచంద్రుని సమీపంబున కేతెంచుట గనుంగొని సుగ్రీవుడు సేనామధ్యమున దొడ్డగండోపలంబొండు ధరించి రాక్షసవీరులపై కురవడించిన భీషణపాదప శిలాప్రహారణంబుల నురుమాడుచుండె నట్టియెడ రాక్షసమూకలు నలుగెలంకుల క్షీణగతింబొంది భగ్నాంగులై గూలుచుండ విరూపాక్షుడు దనపేరుగ్గడించుచు ధనుర్ధారియై గజారోహణుండై మిగులవాడితూపులను సుగ్రీవునిపై ప్రయోగించుచుండ

—: విరూపాక్షుని యుద్ధము :—

ఉ. తక్షణమే ప్లవంగపతి దర్పమెలర్పగ హుంకరించి పెన్
వృక్షమునొండు వేబెరికి వేగమె మింటికిదాటి తద్విరూ
పాక్షుని వారణేంద్రు శిరమందు పటిల్లున మోద నగ్గజం
బాక్షణమందు ఘీయనుచు నార్చుచు వెనక్కుబోయి కూలినన్.

గీ. భగ్నమై నేలగూలిన వారణముదిగి విరూపాక్షుడొరనుండిదిగిచి ఖడ్గ
మొండుచేబూని సుగ్రీవునోర్చువాడ పోలె యెదిరించిధృతితోడ పోరదొడగె.

మాలినీవృత్తము :

అంతకపిప్రభుడోర్వక వెండియు నాగ్రహమూని మహోభ్రనిభా
త్యంతసమున్నత శైలమునొండు రయంబున గేలధరించికమన్

పంతముతోడగ ద్రిప్పుచు రాక్షసుపై విసరంగ గనుంగొని వా
డెంతయు లాఘవమొప్పగ నవ్వలికేగె తొలంగి హుటాహుటిగన్.

వ. ఇట్లు వ్రేటుతప్పించుకొని విరూపాక్షుడు ఖడ్గంబెత్తి సుగ్రీవునిపై విసరె నట్టియెడ సుగ్రీవుడు ముహూర్తకాలము దిమ్మరపోయి తోడన దెప్పిరిలి

మంజరి :

సుగ్రీవుడు మింటికెగసి తద్దనుజుని విశాలవక్షమునన్
యాగ్రహమున బొడిచె దొడ్డపిడుగట్లపుడు ముష్టిఘాతమునన్
యావ్రేటున కలిగి దైత్యవీరు డహర్పతి సుతుని కవచముం
దీవ్రముగా నరికితన్నినన్ ధాత్రీస్థలిబడె తక్షణమున్.

ఉ. తోడన లేచిభాస్కరసుతుండును బెన్పిడుగట్లు మ్రోయుచే
వాడితనంబునన్ దనుజవక్షమునం బొడువంగ బోవుచో
వాడల వ్రేటుదప్పుకొని వానరనాథుని పేరురమ్మునం
బోడిమివాయగా బొడిచె ముష్టితలంబున నత్యుదగ్రుడై.

ద్విపద :

అంతట సుగ్రీవుడసురకృత్యమున కెంతయుమది రోషమొదసి శౌర్యమున
బలువజ్రతుల్యమౌ పాణితలమున నలవిరూపాక్షు యాస్యముపైనిబొడువ
వరదలుగా నవద్వారంబులందు దొరగెడునెత్తుటితోటి ధరిత్రి
కూలిపైకెగురుచు గూయుచు గ్రుడ్లురాలి నీలిగె వికారముగ నాక్షణమ.

—: మహోదరు యుద్ధము :—

వ. హతుండైన విరూపాక్షుని వీక్షించి వానరసైన్యంబులు మిగులసంతోషమున నుప్పొంగె నిట్లుక్షీణించిపోవు సైన్యంబుల గనుంగొని రావణుడు కటకటంబడి సమీపవర్తియగు మహోదరునితో నిట్లనియె.

మానినీవృత్తము :

ఓయి మహోదర మద్విజయం బిపుడొప్పగ యుష్మదధీనము నే
డీయరివీరుల దృంచుము విక్రమమెల్లను జూపుము పూర్వము నా
చే యుపకారము బొందితివెంతయు చిత్తమునన్ గమనించి యథా
న్యాయమునన్ మరిప్రత్యుపకార మొనర్ప నిదేసమయంబుసుమా!

వ. అనియాజ్ఞాపించుటయు మహోదరుడు సైన్యసమేతుండై వానరవీరులపై విజృంభించి పెక్కువిధంబుల జంపి చెండాడుచుండ వానరవీరులు మిగుల నున్నతములైన శైలశృంగముల వృక్షరాజముల బెరికి దైత్యవీరులపై ప్రహరించు చుండి రంతమహోదరుండు మహోదగ్రుండై

ఉ. హాటకభూషణాంచిత శరావళిచే కపిసైన్యకాయముల్
తూటులబారి రక్తమున దోగుచు బాణిపదోరు శీర్షముల్
వ్రేటుకు వ్రయ్యగొట్టుటయు విచ్చి పలాయితులైరి కొందరా
ధాటికి నిల్వనోడి త్వరితంబుగ డాసిరి వానరేంద్రునిన్.

వ. ఇత్తెరంగెరిగి సుగ్రీవుడు దొడ్డగండోపలంబెత్తి మహోదరు తరుముచు విసరి కొట్టిన నతడతికౌశలంబున వానిని వ్రక్కలించె నప్పుడు సుగ్రీవుడు వెండియు సాలవృక్షంబును బెరికి విసరివైచిన నతండద్దానిని తీక్ష్ణనారాచంబుల చీల్చివైచె నంత గినిసి పరిఘాయుధంబెత్తి హస్తలాఘవంబుమెరయ ద్రిప్పుచు రక్కసు తేరిగుర్రంబులపై విసరిన నవియొక్కక్షణంబున ధరాతలంబునంగూలె నంత వాడయ్యరదంబుడిగి గదాయుధంబొండు కేలంగీలించి పైకురవడించె నట్లు య్యిరువురు మదించిన వృషభంబులకైవడి పోరాడుచుండి రయ్యవసరంబున

మ. గదచేబూని మహోదరుండు గడుగినక్కం ద్రిప్పి సుగ్రీవుపై
మదమేపారగ వ్రేయ నతడధికామర్షంబుతో లోహపుం
గుదియంజేకొని ద్రిప్పి తద్గదపయిం గొట్టంగ నొండొంటితో
గదియన్ మేటితదాయుధద్వయము వేగందునక్కలై రాలినన్.

గీ. అంత సుగ్రీవుడొక ముసలాయుధమునుగొని నిశాచరుపై వ్రేయ గ్రోధమూని
వాడు వేరొండు గదబూని వైవనప్పుడవియు నొండింటిదాకియు నవనిబడియె.

వ. పదంపడి సుగ్రీవుండును మహోదరుండును సాధనవిరహితులై ద్వంద్వయుద్ధము నకు తలపడి

కవిరాజవిరాజితము అష్టపది :

కడురభసంబున బోరిరి తత్ప్లవగప్రభు డల్ల మహోదరుడున్
పిడుగులమాడ్కి పరస్పరముం గడుభీషణ ముష్టితలప్రహతిన్
వెడవెడ సందిడకుగ్రత గ్రుద్దుచు బిట్టుగ నేలకుగొట్టుచు వే
కడగి భుజంబులతో విడిపోవగ గట్టిగధీరత బట్టుచు ని

ట్లడరి మహాభయదంబుగ నెంతయునార్చుచు జేతులుగట్టుచు వే
విడివడి వెనుకకుఁబోయి మదంబున వేగమె పైకొని నెట్టుచు రే
మడిసెదవిప్పుడు క్రుద్ధునకే క్షణమాత్రన క్రేలకుమా యనుచున్.

కవిరాజవిరాజితము అష్టపది :

కరముకరంబున బట్టుతలంపున కౌశలమొప్పగ బైకొనుచుం
దరుణముకై యటవేచి పొరింబొరి తద్దయు వైరినదల్చుచు చొ
ట్లురవడిజేయుచు బాహుయుగంబుల నొండొరులుద్ధతిబట్టిపడిన్
గిరగిరచక్రగతిన్ వెసనిర్వురు గేరుచునుబ్బున బంతముతో
జరజర వెనుకకు ద్రోయుచుముందుకు శౌర్యమెలర్పగ నీడ్చుచు ని
ద్ధరణిపయింబడ నెట్టి పయింబడి బాదుచు హస్తతలంబులతో
చరణయుగంబులతో తెగదన్నుచు జానుయుగంబుల మోదుచు మేల్
కరికరి కేసరికేసరి డీకొని క్రౌర్యమెలర్పగ బోరుగతిన్.

వ. ఇట్లుభయంకరంబైన ద్వంద్వయుద్ధంబొనరించి మిగులశ్రమజెంది రయ్యవసరంబున మహోదరుండుపట్టుదప్పించుకుని చెంగటపడియున్న ఖడ్గాయుధమునుబరిగ్రహించి యొండొరులు మాత్సర్యమున తరుముచు నొడిసిపట్ట నుంకించుచు మహోదరుం డొడిసి సుగ్రీవుని చర్మమున దిగబడునట్లు ఖడ్గధారతో మోదెనంత

గీ. చర్మమున నాటియున్న నిశాతఖడ్గ మివ్వలకుదీయునంతలో నినజుడమ్మ
హోదరు కిరీటకుండలాత్యుజ్జ్వల శిరంబు ఖండించె బాహువిక్రమము మెరయ.

—: మహాపార్శ్వని యుద్ధము :—

వ. అంత తత్సైన్యంబులు నిలువక పలాయితులగుచుండ నదిగనిరావణుడు మిగుల నాగ్రహగ్రస్తుండయ్యె. సుగ్రీవుడు విజయమున కుప్పొంగి వానరులగూడుకొని సింహనాదములొనర్చిరంత మహాపార్శ్వుడు క్రోధమున నంగదుని సైన్యములపై గవిసి వానరమూక మధ్యమున నిలిచి తచ్ఛరంబులనరికివేయుచుండ దుఃఖించి కొందరు మూర్ఛిలియు కొందరు నికృత్త సర్వావయవులై పడిపోవుచుండి రాసమయమున

ఉ. అంతటనంగదుండు పరిఘాయుధమొండు పరిగ్రహించి ను
ద్దాంతపరాక్రమస్ఫురణ తద్దనుజాగ్రణిపై నిగుడ్ప వా
డెంతయు మూర్ఛమున్గిపడియెన్ రథమధ్యమునుండి సాదితోన్
సంతసమందిరంత కపిసైన్యములుద్ధతితోడ నార్చుచున్.

గీ. సైన్యమధ్యనుండి జాంబవంతుడును గవాక్షుడిద్దరివల కరుగుదెంచి
గొప్పగండశిలనుగొని మహాపార్శ్వ రథ్యములతోడ గూల్చిరరదమిలను.

వ. అంత నొకముహూర్తకాలమున మహాపార్శ్వుడు లబ్ధసంజ్ఞుండై జాంబవ దంగద గవాక్షుల బెక్కువాడిముల్కుల ముంచితేల్చిన సహింపక నయ్యంగదుండు త్వరితగమనంబున

మంజరి :

అంగదుండు రోషముననట్టి పరిఘాయుధమును వడిద్రిప్పి
పొంగుచు రక్కసునిపైకివిసరెం బొడవడంగుమనిజెప్పి
యాపరిఘాయుధపు ద్రేటునను నయ్యసురుశిరస్త్రాణంబుం
జాపంబుంద్రోచి క్రిందవైచెన్ సప్రయోగవిశిఖంబున్.

గీ. వాలిసుతుడు మరల వైళంబునన్ మహాపార్శ్వకడకు నేగి పాణితలము
జేత నట్టెమోదె చిత్రరత్నోజ్జ్వల కుండలప్రదీప్త గండసీమ.

ద్విపద :

అంతమహాపార్శ్వ డతిరోషమునను కాంతితోజెలువొందు గంద్రగొడ్డలిని
గ్రక్కునవిసరి యంగదునిపైద్రేయ మిక్కుటమగునేర్పు మెరయనాద్రేటు
తప్పించుకొని సముద్ధతితోడ మఱల రొప్పుచు దైతేయుకొమ్ముపైనొక్క-
పిడుగునకెనవచ్చు పిడికిటబొడువ బడిద్రెళ్ళె వక్షంబుపగిలి వాడుర్వి.

—: రామరావణుల యుద్ధము :—

వ. మహాపార్శ్వుడు హతుండైన రావణుం డధికాగ్రహంబున మండుచు యుద్ధమున కభిముఖుండై సారథితో బ్రగల్భోక్తులాడుచు శ్రీరాముని సమీపమునకేతెంచి బ్రహ్మచే నిర్మితంబైన తామసాస్త్రమును ప్రయోగించి వానరులనందర దహించుచుండ వారెల్లరు గుంపులుగుంపులుగా పడిపోవుచుండి రట్టియెడ

ఉ. రామవిభుండు తత్సమర రంగమునన్ హతులైన వానర
స్తోమము గాంచి తానధిక శూరతతో దనపైకివచ్చు దు
స్తామసుడైన రావణుని తద్దయుగన్గొని చాపహస్తుడై
భూమినిద్రచ్చునట్లొనర భూరిగుణధ్వనిజేసె నయ్యెడన్.

వ. లక్ష్మణుడు ముందు దైత్యవల్లభునితోడ తానుఖండన మొనరింపదలచి నిశిత బాణములముంచినైన రావణుడు వానినన్నిటిని స్వీయశరముల నడ్డగించె.

వ. తోడనె సౌమిత్రి నిగుడించు తూపులొకటికొకటి మూటికిమూడు నిట్లొనరబడికి పడినిగుడ్చుచు గరలాఘవమున రావణాసురుడు ద్రుంచివైచె నత్యద్భుతముగ.

వ. ఇట్లింగుస విక్రమించి రావణుడు లక్ష్మణు నతిక్రమించి రాముని జాసి కనుల నిప్పుకణుకులురల శరవర్షంబున ముంచిన శ్రీరాముడు భల్లాయుధమున వానిని నివారించె. ఇట్లు పరస్పరము తీక్ష్ణశరంబుల ప్రయోగించుకొనుచు సవ్యాపసవ్య గతుల నతిక్రమించుచు బాణవేగంబుల నొండొరులు దప్పించుకొనుచు ఘోరముగా బోరాడునెడ సకలభూతభయావహంబై వెలింగె.

సీ. రామరావణుల ఘోరంబైనసంగ్రామ మత్యంత భీషణంబై దనర్చె
శౌర్య తేజోబలోత్సాహసంపదలచే బలవైరి వృత్రులపగిది నడరి
ప్రావృడ్వినీలాభ్రల పటలపరిచ్ఛన్న సమయాంధకారంబు చందమునను
దారుణమగు శరాసారంబు భూమ్యంతరిక్షముల్ గ్రమ్మ వర్షించిరధిక
సమరనైపుణ్యు లుత్తమ చాపధరులు వాయుహతి పైకెగయు మేటివారినిధి త
రంగములపోల్కి తీక్ష్ణశరప్రకరము గుప్పుచు సమానశౌర్యంబు లొప్పుచుండ.

తే. బలశౌర్యోన్నతి రావణుండు విశిఖవ్రాతంబు త్రద్రామ చం
ద్రుని లలాటంబున గుప్పతెప్పలుగ తోత్తోగుప్పుచుండంగ పె
రలుకం దద్రఘువంశపావనుడు రౌద్రాస్త్రంబు సంధించి నే
ర్పలరన్ దానవభర్తపైవిడిచె నత్యంతత్వరాయత్తుడై

వ. శ్రీరామప్రయుక్తంబైన రౌద్రాస్త్ర మారావణుని యభేద్యకవచమునకు సోకి యించుకయేని నొప్పింపజాలదయ్యె. పదంపడి వివిధాస్త్ర విశారదుండగు శ్రీరాముడు మిక్కిలినుత్తమోత్తమములైన శరములెన్నియో రావణుని ఫాలభాగంబునకు లక్షించి ప్రయోగింప నవియెల్ల రావణుండు నడుమన ఖండించుచుండుటయు నవి నిట్టూర్పులువిడుచుచు పంచశీర్షములుగల మహానాగముల విధంబున ధరాతలంబునం బడియె నట్టియెడ

సీ. అతులితక్రోధ మూర్ఛితుడై దశాననుం డసురాస్త్రమనెడు ఘోరాస్త్రమేయ
నయ్యండజమువలె సింహ వ్యాఘ్ర కంబుక ఖర వరాహోరగ కంక గృధ్ర
కాక కుక్కుట భుజంగ శ్వాన వృక మకరాద్యనేక భయంకరాననముల
గలిగిమహా నిశితాశుగ సందోహ మన్నిదిక్కుల రామునాక్రమింప

తెలిసి రఘురామచంద్రుండు తేజములర నతిసముత్సాహమున పావకాస్త్రమపుడు చిత్తశుద్ధిగ జపియించి శీఘ్రమునను సంచలింపక వడిప్రయోగించెనంత.

సీ. వెలువడె నందుండి విస్మయకరముగా బహురకముల శరప్రకృతి వెలుచ
తరుణార్క పావక తారకా విద్యు దుల్కా ధూమకేతు ముఖంబులలరు
బహువిధ భీషణ ప్రదరంబు లత్యంత వేగవంతంబులై వెల్లివిరిసి
దైత్యరాట్బాణ సంతతినెల్ల ఖండించి విరజిమ్మె దెసలకు వేవిధముల
నంత శ్రీరాముని తదద్భుతప్రభావ పటిమనెల్లనుగాంచి తత్ప్లవగవరులు
జయజయధ్వానములు జేసి సంభ్రమమున నుల్లసిల్లిరి భూరిబలోగ్రులగుచు.

మ. తనదివ్యాస్త్రము వ్యర్థమైచనగ సంతాపంబునన్ రావణుం
డొనరన్ వేరొక యస్త్రమేయుటయు నత్యుగ్రంబులౌ పట్టసా
శని శూలాంకుశ పాశ ముద్గర గదా చక్రాద్యసంఖేయ సా
ధనముల్ సంభవమంది చుట్టుకొనియెం దద్రామభూకాంతునిన్.

వ. అంత శ్రీరామచంద్రుడు గాంధర్వాస్త్రముచే వానినెల్ల నాశం మొనరించిన క్రోధారుణిత లోచనుండై రావణుడు వెండియు సౌరాస్త్రంబును ప్రయోగించె నందుండి దేదీప్యమానంబులైన చక్రంబు లనేకంబు లుత్పన్నంబులై దశదిశలు నిండిన శ్రీరాముడు వానినెల్ల నానావిధాస్త్ర విశేషంబుల నివారించె నిట్లు కొండొకపడి ఘోరముగా బోరాడుచుండ నింతలో లక్ష్మణుడు క్రోధావేశమున బయల్వెడలి

చ. ఘననిశితేషు సప్తకముగైకొని గ్రక్కున నొక్కదానితో
ననుజకులేంద్రు మేటియరదంబున మానవశీర్ష లక్ష్మతో
దనరు శిరంబుద్రుంచి కడుదర్పమెలర్పగ సూతునొక్కటం
దునిమియు బాణపంచకముతో ధనువుం దునిమెన్ బలోన్నతిన్.

మంజరి :

అంత విభీషణుడుం బైకెగసి దశాననుని రథాశ్వములన్
వింతగ గదద్రిప్పివైవ నిలబడి విడిచెనవియు ప్రాణములన్
యరదముపైనుండి దుమికి రావణుకట్టె మహారోషమునన్
బిరబిర శక్త్యాయుధంబువైచె విభీషణునిన్ శౌర్యమునన్.

మ. కడువేగంబునవచ్చు శక్తిని మహోగ్రంబైన బాణత్రయిన్
విడువన్ మూడుగద్రుంచె లక్ష్మణుడు గిన్కన్ వానరానీక మ

ప్పడు హర్షంబున బొంగియార్చిరి రుచిస్ఫూర్తిన్ మహోల్కాగతిం
బడియెన్ ధాత్రి సువర్ణహారకలిత ప్రస్ఫీతమౌ శక్తియున్.

వ. అంత రావణుండోర్వక

సీ. రావణుండంతట రత్నకాంచన భూషితంబైన దానిని దండధరున
కైన దురాసదంబైన దానిని లసద్ఘంటాష్టకంబుచే గ్రాలుదాని
మునుమాయతో మయుండనువానిచే నిర్మితమై ప్రసిద్ధిగా మెరయుదాని
భిదురోపమధ్వాన భీషణంబగుదాని నధిక ప్రతిభతోడ నలరుదాని
తేరిచూడగరాని ప్రదీప్త వహ్నిశిఖల గ్రక్కుచు వైరుల చెండుదాని
నొక్కశక్త్యాయుధమును నత్యుగ్రమూర్తియై ప్రయోగింప సంసిద్ధుడై రయమున.

—: రావణుడు శక్త్యాయుధమును లక్ష్మణునిపై ప్రయోగించుట :—

వ. రావణుడా శక్త్యాయుధమును విభీషణునిపై ప్రయోగింప సమకట్టుటయు ప్రాణాపాయభయంబున శంకించు విభీషణునకు లక్ష్మణుడడ్డముగావచ్చి నిలిచి తదీయప్రహారమును దప్పింప ననేక శరపరంపరల గుప్పించుచుండ రావణుడు విభీషణునిపై ప్రయోగింపవలనుపడక లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

పంచచామరము :

సమరశూర నీబలంబు శ్లాఘనీయ మీతనిన్
సమయకుండ గాచితీవు చక్కనిల్చుమింక ని
న్నమితదీప్తినొప్పు యిమ్మహాప్రసిద్ధశక్తితో
శమనుపీటి కంపువాడ చండవిక్రమంబునన్.

గీ. దొడ్డ పరిఘాయుధముతోడ తుల్యమైన యిమ్మహాశక్తి నీపేరురమ్ముజీల్చి
రక్తవాహినిదోగి నీప్రాణములను వేగమెహరించి కొనిపోవు వినుముకుమతీ!

వ. అని వచించుచు నత్యంత భీషణంబై వెలుంగు శక్త్యాయుధమును లక్ష్మణునిపై ప్రయోగించె. దానింగాంచి శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణునకు క్షేమంబగుగాక యని మంగళాశీర్వాదమొనర్చి యిట్లనియె ఓభీషణంబైన శక్త్యాయుధమా! నీయౌద్ధత్యముతో గూడిన ప్రయత్నంబెల్ల నిరర్థకంబైచనుగాక యనివచించుచుండె నింతలో

మ. ఫణిరాడ్భీషణ జిహ్వతోసదృశమై భాసిల్లు తచ్ఛక్తి ల
క్ష్మణు వక్షంబుననాటి తక్షణమునన్ వ్యోమమండలిన్ బ్రాలి దా

దుణమూర్ఛాన్వితుడయ్యె నంత రఘువీరుండెంతయున్ మంజుదాభ
షణుడౌ సోదరు దుర్దశంగని నిజస్వాంతంబునం గుందుచున్.

వ. రావణప్రయుక్తంబగు శక్త్యాయుధముచే మూర్ఛమునింగియున్న లక్ష్మణుని గురించి శ్రీరాముడించుక చింతించి బాష్పపూరిత లోచనుండై ప్రళయకాల వహ్నికీలచండంబున నాగ్రహంబున మండిపడుచు దుఃఖమున కిదిసమయము కాదని ధైర్యమువహించి లక్ష్మణుని రక్షణార్థము తగువారల నియమించి రావణునిపైకురవడించి భయంకరముగా యుద్ధంబొనరించుచుండె నాసమయమున సౌమిత్రి వక్షస్థలమున నాటిన శక్త్యాయుధమును పెరుక వానరులు ప్రయత్నించి తమకు సాధ్యముకాకయున్న శ్రీరాముండద్దానిని పెరికి విరిచి పారవైచె నింతలో రావణుడు మర్మభేదన కరములగు బాణముల శ్రీరాముని బీడింప వానినెల్ల లెక్కసేయక లక్ష్మణుని కౌగలించుకొని దుఃఖముతో హనుమత్సుగ్రీవాదులతో నిట్లనియె.

ఉ. వానరవర్యులార కడుభద్రముగా మరిమీరలెంతయుం
బూనికతోడ లక్ష్మణుని బ్రోచుచు నిచ్చటగాచియుండు డిం
కేనతిపాపశీలుడగు యీదశకంఠుని వేగమే రణ
స్థానమునన్ వధింతున్ భుజశౌర్యము జూపగకాలమిత్తరిన్.

గీ. ప్లవగవరులార సత్యంబు పలుకుచుంటి నీముహూర్తంబులో దనుజేంద్రుడేని
రాముడేనియులేని ధరాతలమును గాంచెదరుగాక మీరు శీఘ్రమున నేడు.

మత్తకోకిల అష్టపది :

వానరోత్తములార యేమనవచ్చు దుర్నరకోపమం
బైన ఘోరవిపత్తు సంభవమాటచే నిలులెంతయున్
దీనతం గృశియించుచుంటి విధిందొలంగగ శక్యమే
మానసీయ సమస్తరాజ్య రమాధిపత్య వినాశముం
గాననాంతర వాసముం గులకాంత నన్యుడుగొంటయున్
దానవాళితో విరోధము దమ్ముడీగతి గూలుటన్
మానసంబు దహించుచుండె సుమారణస్థలి రావణుం
బూనివేగ వధించి దుఃఖంబుబూర్తిగా విడనాడెదన్.

సీ. ఎవ్వానివధకుగా నీమహావానర వాహిని యిటకు రావలసివచ్చె
నెవ్వానివధకుగా నింద్రసూనునిద్రుంచి యినసుతునకు రాజమివ్వవలసె
నెవ్వానివధకుగా నిమ్మహోదధిపైన సేతునిర్మాణంబు సేయవలసె
నెవ్వానివధకుగా నీకపీంద్రులు తమప్రాణవాయువుల నర్పణమొనర్చి
రట్టిదుష్టాత్ముడగు రావణాసురుండు బవరమున నేడునాకంట బడియెగాన
బ్రతుకడిక వీడు విషము నేత్రములగల్గు పన్నగముచే కరువబడినవాడవోలె

వ. మీరింక స్వస్థచిత్తులై పర్వతశిఖరమున నిల్చి మాకిర్వురకు జరుగు సమర
సన్నాహ మవలోకింపుచుండుడు.

ఉ. రాజకులాభిరాముడగు రామునియుద్ధ విశారదత్వ మా
రా జగదేకవీరు డితడంచు మహర్షులు సిద్ధసాధ్యులున్
భూజనముల్ జగత్త్రితయ భూతములుర్వరగల్గునంతదా
కాజివిశేషముల్ పొగడునట్టుల ఘోరరణంబొనర్చెదన్.

మంజరి :

అనివచించి తప్తకాంచనాంచితమైన నిశితబాణములన్
దనుజాధీశ్వరునిపైన వైచెన్ దశరథతనయుడు మిగులన్
రావణు డత్యుగ్రబాణముల తద్రఘుసుతేశు దేహమునన్
వావిరిగాగురసె భీషణంబున వారిదములచందమునన్.

ఉ. అప్పుడు రామరావణు లహంకృతులుల్లశిలంగ గిన్కమై
గుప్పెడుభూరితీక్ష్ణ శరకోటి పరస్పరమట్టై రాయుచున్
గొప్పరవంబుతో దునిసికూలె ధరిత్రి మహాద్భుతంబుగా
నొప్పె సమస్తభూతభయదోగ్రములై బలుసింజినీధ్వనుల్.

చ. ప్రవిమలదీప్తచాపుడగు బాహుకులేశు శరప్రవృష్టి శా
హానమున నిల్వనోపక రయంబున రావణుండంత లంకకున్
జవమునబారిపోయె భయసంభ్రమముల్ మనముంగలంపగ
పవనహతిన్ హుటాహుటి నభస్థలిబారెడు మేఘమోయనన్.

వ. అట్టియెడ శ్రీరామచంద్రుడు రక్తసిక్తాంగుడై ధరాతలంబున బడియుండు
లక్ష్మణునింగాంచి పట్టరానిశోకముతో దుఃఖించి కొండొకవడికి సుషేణునితో
నిట్లనియె.

సీ. ఓయిసుషేణ దైత్యునిచేత నేడిట్లు నాసహోదరుడు ప్రాణములువాసె
ఇట్టిదుస్సహ విపత్తేల సంప్రాప్తించె ప్రబలవిజ్ఞాని మత్ప్రాణసముడు
నాసోదరుడు మరణంబొంద నేనింక బ్రతుక నేటికి సుఖపడుటలేల
నుల్లంబుమిక్కిలి తల్లడబడజొచ్చె బలమెల్ల సిగ్గుల తొలగిపోయె
చేతిలోనుండి చాపమీక్షితికిజారె కనులనశ్రుకణంబులు గ్రమ్మెదృష్టి
చెడె బ్రతుకజాల నిక నేమిసేతు స్వప్నయానుగతి పాదములు నేలనానవయ్యె

వ. అని మిక్కిలిదీనముగా వగచుచు

సీ. అత్యంతమర్మాభిహతు మహాదుఃఖార్తుల ప్రబలమూర్ఛాక్రాంతు పాంసులిప్త
రక్తసిక్తాంగు శూరవరేణ్యు ప్రియతము నిరుపమసద్గుణాన్వితు దయాళు
నిర్గతపరిపూర్ణ నిశ్వాసు నిజబహిఃప్రాణు నితాంతసేవాధురీణు
గాదిలిసోదరు గాంచి శ్రీరాఘవుం డత్యంత చింతాకులాత్ముడగుచు
సారెసారెకు మిక్కిలిజాలిపుట్ట భూతలంబునబడి పడి పొరలిపొరలి
వావిడిచియేడ్చె నాకింకభార్యయేల రాజ్యసుఖమేల రణమేల ప్రాణమేల.

వ. అనిబిట్టూర్పులు సెలంగ బెలుచవిలపించు శ్రీరామునితో సుషేణుండిట్లనియె.

సీ. శ్రీరఘువర విన్ము చింతిల్ల నేల నీయనుగుతమ్మునకు భయంబు లేదు
కరతలంబులు మరిచరణయుగ్మంబును పల్లవద్యుతులతో నుల్లసిల్లె
ముఖపంకజము లేశమును కళదప్పలే లబ్జపత్రములట్లు లక్షులొప్పె
తనుకాంతి మిగులనుత్తమమై ప్రకాశించె మృతులగు వారికీస్థితి వెలయదు
గానసుత్కటమగుమూర్ఛ గ్రందుకొనిన లక్ష్మణున కౌషధోపాయ లక్షణముల
జీవితుండగు ధైర్యంబుజెందుమిపుడ మరియు దీర్ఘాయువొందు సుమాయితండు.

గీ. అవయవంబులుజారి యిట్లవనియందు పడికదలకున్న సౌమిత్రి ప్రాణయుక్తు
డనుట కీతనిహృత్పుటం బదరియదరి శ్వాసయాడుచునుండె నిస్సంశయముగ.

వ. సుషేణుండిట్లు శ్రీరాముని ధైర్యోక్తుల నూరడించి సత్వరంబున హనుమంతుని
చేరంజీరి యిట్లనియె వాయునందనా! జాంబవంతుండు మున్నునీకెరింగించిన
యోషధీపర్వతమునకు శీఘ్రముగాజని యందుగల సంజీవకరణి సంధానకరణి
సావర్ణ్యకరణి విశల్యకరణి యనుయోషధుల సంగ్రహించుకొని రమ్ము
తదీయోషధీ లతలప్రభావంబున లక్ష్మణుండును తదితర వానర భల్లూక
ప్రముఖులు జీవింపగలుగుదురు యీకార్య నిర్వహణమునకు నీవేసమర్థుండవని
పలుక వల్లెయని తదాదేశానుసారము హనుమంతుండు బయల్వెడలి యంత

రిక్షంబునకు లంఘించి వాయువేగంబున యోషధీపర్వతంబునకరిగి యచ్చటచ్చట
సంచరించి తదీయోషధు లెరుంగజాలక మిగులవగచి యించుక యోచించి

మ. గిరిశృంగంబునుబట్టి యూడ్చి భుజశక్తిన్ లాఘవంబొప్ప నే
డ్తెర శైలంబ పెకల్చి హస్తమున బంతింబోలె గీలించి ఖే
చరమార్గంబున వాయువేగమున భాస్వద్దీప్తి నేతెంచి వా
నర యూధంబులమధ్యలో దిగియె సైన్యవ్రాతమగ్గింపగన్.

గీ. శైలమును దింపి యించుక శ్రమమువాపుకొని సుషేణునితో నిట్టులనియె ననఘ
యోషధుల గుర్తెరుంగలేకొనర నిమ్మహౌషధీశృంగమును దెచ్చియుంటి గంటే

మంజరి :

అనుడు సుషేణుండు సంతసంబున హనుమంతుని శ్లాఘించి
కొనియెన్ దివ్యౌషధీలతాతతి కొండనెల్ల శోధించి
తదనంతర మౌషధులను మృదువుగదంపి చూర్ణమొనరించి
గడియగ నేతెంచి లక్ష్మణున కాఘ్రాణింపించెన్ మించి.

వ. దేవతాప్రముఖులకేని సాధ్యపడిని హనుమంతుని మహత్తర కార్యనిర్వహణము
నకు వానరరాక్షసులు మిగుల నాశ్చర్యచకితులై రనంతరంబ

శా. ఆదివ్యౌషధ చూర్ణమున్ రఘువరుండాఘ్రాణముంజేసి ని
ష్ఖేదుండై శరశల్యబాధల విముక్తింజెంది కూర్చున్న స
మ్మోదంబంది సుషేణునిన్ కపిచమూముఖ్యుల్ ప్రశంసించి పెన్
నాదంబుల్ దివిముట్టనార్చిరి కడున్ నానాప్రకారంబులన్.

గీ. అంత శ్రీరాముడశ్రుపూర్ణాక్షుడగుచు ననుగుదమ్ముని సోదరాయని ముదమ్ము
గదుర లక్ష్మణు గట్టిగాకౌగలించి యెలుగురాపడ మెల్లన పలికెనిట్లు.

ఉ. గాదిలిసోదరా నిను సుఖస్థితితో జెలువొంద వెండియున్
మోదముతోడ గాంచితిని మున్నొనరించిన పుణ్యముల్ ఫలో
త్పాదకమయ్యె తండ్రి యము బారికి దప్పితి వెట్టిభాగ్యమో
ఖేదము బాయగంటి నికగీటడగించెద నీదశాననున్.

క. నీవు మృతింగనుచో నేజీవించిన ఫలముగలదె సీతకుగా త
ద్రావణుని జంపనేటికి ప్రావీణ్యమెలర్ప జయముబడయగనేలా!

వ. ఇట్లెంతయు దీనముగా భాషించు శ్రీరామునితో లక్ష్మణుడు ధైర్యోత్సాహము
లతో నిట్లనియె.

మ. అనఘా! నీకుశరించి దెల్పుటకు నేనర్హుండనే మున్ను వా
కొనియున్నట్టి ప్రతిజ్ఞదీర్పవలదే క్షోణీస్థలంబందు స
జ్జనవర్గం బెటువంటి సంకటములున్ సంప్రాప్తమైయున్న దా
మనియున్నట్టి ప్రతిజ్ఞ తీర్చుటకుగా యత్నింతు రత్యంతమున్.

ఉ. మానవనాథ నీకొక ప్రమాదమటంచు నెపంబుతో రణ
స్థానములోన నివ్విధి విచారమునన్ ధృతిదూలుటొప్పునే
భానుడు పశ్చిమాబ్ధి జొరబారకమున్నె పరాక్రమోన్నతిం
బూనికదీర్చి సద్యశము బొందుము శత్రునిబర్హణంబునన్.

చ. సమరమునన్ దశాననుని జంపి మహావిభవంబెలర్ప
ప్రమదమునన్ విభీషణుని పట్టముగట్టెదనంచు నీకపి
ప్రముఖులమధ్య వాకొనినభంగి ప్రతిజ్ఞ సమాప్తిజేయ లె
మ్మమలచరిత్ర రావణుని నాలమునం బరిమార్చుమిత్తరిన్.

—: రామరావణుల యుద్ధము :—

ఉ. నావిని రామచంద్రుడు మనంబున ధైర్యమునూని లేచి పెం
జేవదలిర్ప జాపమున చెచ్చెర బాణములెక్కువెట్టి త
ద్రావణు మేనగుప్పుటయు రాహువు సూర్యునెదుర్చుకైవడిన్
రావణుడార్చుచున్ గదిసె రాముని వేరొక తేరుపైవడిన్.

వ. రామరావణు లిర్వురు తలపడి భీషణాశని సదృశంబులైన శరపరంపరల నొండొరులు దీవ్రంబుగా ప్రయోగించుచుండుటయు రణస్థుండగు రావణునితో భూగతుండైన శ్రీరాముడు పోరాడుట సమంజసముకాదని యోచించి దేవతా ప్రముఖులు దేవేంద్రునితో విన్నవింప నతడు తనదివ్యకాంచన రథంబును శ్రీరాముని సహాయార్థము గొనిపొమ్మని మాతలి కాజ్ఞాపింప తదాజ్ఞాను సారమున మాతలి రథమాయత్తపరచుకొని శ్రీరాముని సాన్నిధ్యమునకు పయనంబగుటయు

సీ. అరదంబరుగుచుంచె నంతరిక్షమునుండి త్వరితగతిం జగత్త్రయమునందు
జరియింపగల మేటిశక్తి గల్గినదియును దసణారకుచుల దిక్తటములెల్ల
వ్యాపించునదియు దివ్యవిభూషణాళిచే నత్యంత శోభతో నలరునదియు

పరిపూర్ణ శిల్పకల్పనములతో నిండి వరకింకిణీగణ ధ్వనులు శ్రవణ
పర్వమొనరింప సురుచిర ధ్వజము మెరయ ఛత్రచామరములు
గ్రాల చతురగమన
భాసురాలంకృతుల హరిద్వర్ణ పూర్ణసైంధవ చతుష్టయముతోడసముచితముగ.

వ. అట్లలరారు రథమునుగొనివచ్చి మాతలి శ్రీరాముని సన్నిధానమున నిలిపి కృతాంజలిబంధురుడై శ్రీరామునితో నిట్లని విన్నవించె.

ఉ. ఓరఘురామచంద్ర పురుహూతుడు మీవిజయంబుగోరి నే
డీరథమంపె దివ్యమగు యిమ్మహనీయ ధనుర్వరేణ్యమున్
దారుణమైనశక్తియు సితప్రదరంబులు వర్మమున్ మహో
దారతబంచె గావున ముదంబునదాల్చి రిపున్ వధింపుమా!

గీ. ఏను సారథ్యమొనరింతు నిమ్మహారథంబుపైన నధిష్టించి డంబుమీర
రావణుని దృంచుమిప్పుడ రణమునందు దేవపతి దైత్యవరుల వధించినటుల.

వ. అనివిన్నవించు మాతలి ప్రియోక్తుల కియ్యకొని శ్రీరామచంద్రుడు ప్రదక్షిణ నమస్కార పూర్వకముగా రథావరోహణంబొనర్చె ననంతరంబ రామరావణుల కిద్దరకు రోమహర్షణంబైన సంగ్రామంబు ప్రవర్తిల్లె నప్పుడు పరమాస్త్రవేది యైన శ్రీరామచంద్రుడు రావణప్రయుక్తంబులైన గాంధర్వాస్త్రంబునకు గాంధర్వాస్త్రంబును దైవాస్త్రమునకు దైవాస్త్రంబును ప్రయోగించి ప్రతిహతంబుగావించె నంత

సీ. కాంచనభూషణ కలితంబులై భయంకర విషజ్వాలలు గ్రక్కు ఘోర
సర్పబాణముల రాక్షసవల్లభుడు రామచంద్రునిపై నేయ సత్వరమున
గాకుత్థ్సతిలకుండు గారుడాస్త్రంబున నాశమొందించె తన్నాగములను
దానినెరింగి దైత్యవిభుండు కోపించి శరవృష్టినంత దాశరథి దివ్య
కేతనంబును పడగూల్చి మాతలిని భయంకర శరాళి మోది తదశ్వములను
బిట్టుప్రహరించుటయు వినువీధి దేవముఖ్యులు విషాదజలనిధి మునిగిరంత.

గీ. ఆలమున నప్పుడపరిమితార్తి గుందు శ్రీరఘూత్తముగని సురసిద్ధసాధ్య
వరులు విభీషణుడు కపిప్రముఖులెల్ల పరితపించిరి దుర్వ్యథాభారమునను.

గీ. రావణుండను రాహువు, రాముడనెడు చంద్రుని గ్రసించుటయును
తత్సమయమందు
ప్రజలకు శుభావహంబుగా పరగబుధుడు మించి రోహిణినపుడాక్రమించెహాంచి.

వ. అయ్యవసరంబున

సీ. ప్రబలధూమావృత భంగసంగములతో నాదిత్యుని గ్రసించె నంబురాశి
రవి కాంతిచెడి మందరశ్మిలతో దివిధూమకేతువు తోడ తోచుచుండె
నైఋత్యాకులకు ముఖ్యమైన విశాఖనక్షత్ర మంగారకు గదిసెనంత
పదిశిరంబుల నిరువదిబాహువుల దశాననుడు గన్పట్టె మైనాకుకరణి
సమరరంగంబునందు దాశరథి రావణాసురునిచే దిరస్కృతుండై శరాళి
నెక్కుబెట్టంగజాలక మిక్కుటముగ గోపసంరక్త నయనుడై యేపుమీరె.

ఉ. ఆ రఘురాము భీషణముఖాంబుజముం గని సర్వభూతముల్
భూరిభయంబునం జెదరె భూమిచలించె వడంకె శైలముల్
వారినిధుల్ గలంగె ఖగవర్గము గూసె కఠోరవాక్కులన్
వారిదపంక్తు లెంతయు నభస్థలి గర్జలొనర్చె పేరిమిన్.

వ. ఇట్లు పెక్కుమహోత్పాతంబులు బయల్వెడలుటయు గనుంగొని సకల ప్రాణులును రావణుండును భయకంపితులై రట్టియెడ విమానారూఢులగు దేవ గంధర్వ సిద్ధసాధ్యాది వియచ్చరులు రామరావణయుద్ధ సంరంభంబున ప్రళయ కాల సన్నివేశంబుకరణి నొప్పుటగనుంగొని శ్రీరామచంద్రా! నీకుజయం బగుగాక యని మరిమరి యరచుచుండగా దానవులు రావణునకు జయంబగు గాక యని జయజయధ్వానముల గావించుచుండి రాసమయంబున

గీ. అతిపరాక్రమాఢ్యుడగు రావణుండు శూలాయుధమును కేలనమరదాల్చి
సింహనాదమట్లె జేసి శ్రీరాముని గాంచి పలికె నిట్లుకర్కశముగ.

చ. నిలునిలు మెందుబోయెదవు నిన్ బరిమార్చెద రాఘవా సము
జ్జ్వలిత మహాగ్నికీలగతి శాత్రవవీరుల గాల్చివేయు ని
స్తులమహిమం బ్రకాశిలెడు శూలమిదే చనుదెంచె గాచి
కొమ్మలఘు పరాక్రమస్ఫురణ నాగుము నేటిరణాంగణంబునన్.

వ. రావణుండిట్లు రౌద్రంబుగా నార్చుచు శూలాయుధమును శ్రీరామునిపై ప్రయోగింప ఘంటాష్టక సమలంకృతంబైన శూలము విద్యున్మాలికపోలిక మెరయుచు భీషణధ్వనితో బయల్వెడలి వచ్చుటగనుంగొని శ్రీరామచంద్రుడు బహువిధాస్త్రముల ప్రయోగించిన వాటినెల్ల నగ్ని మిడుతలగాల్చిన విధంబున దశాయుధముల దహించె నిట్లుశూలాయుధ స్పర్శంబున శరవర్గంబెల్ల భస్మీ పటలంబై చనుదెరింగి

శా. శ్రీరాముం డధికాగ్రహంబున సునాశీరుండు బుత్తెంచె నే
ఘోరంబౌ బలుశక్తి దానినివడిన్ గొంచుం బ్రయోగించినం
దారామండలమంట మంటలెగయం దమ్మ్యాలముం జీల్చినన్
భూరిధ్వానముతోడ నిప్పురిభలతో భూమీస్థలిం గూలినన్.

మంజరి :

పడపడి శ్రీరాముడుగ్రుడై బహుబాణములను సంధించి
పొదలుచు రాఃణుని వారురంబుల పొడవడంచె లక్షించి
వాడివైన మూడు బాణముల రావణుని వక్షమునగొట్టి
తోడన మూడమ్ములసురవిభు నుదుటమోదె నంతంజలపట్టి.

గీ. రాము శరవిద్ధగాత్రుడై రావణుండు నిజసమస్తాంగకముల శోణితము పార
ముగ స్రవింపగ బూచినమోదుగల్లు తగ బ్రకాశించె దైత్యయూథములమధ్య.

వ. ఇట్లు రామబాణపీడితుండై రావణుండు పిరుతివియక తటాకమును వర్షజలము చే నిండించు జలధరమట్లు వేనవేల సాయకానీకంబును శ్రీరాముని గుప్పింప వర్షధారలకు జలింపని మహాశైలంబుకరణి శ్రీరాముడు జలింపక నిజశరాసారంబున వానినడ్డగించుచు ధైర్యముతో పోరాడుచుండె. ఇత్తెరంగున వారలిర్వురకు మహాభయంకరంబైన పోరాటంబు జరుగుచుండ శ్రీరాముని శరీరము పుష్పించిన యశోకంబుగానొప్పె. రామరావణ ప్రయుక్త శరవృష్టిచే భూమ్యంతరిక్షంబులు గ్రమ్మి గాఢాంధకార బంధురంబైయొప్పె నట్టియెడ శ్రీరాముడు హాసన్ముఖుండై రావణునితో నిట్లనియె.

సీ. శూరుడననుచు సంస్తుతిజేసుకొనెదు ఛీ! నీపౌరుషంబతినీచతమము
కానలో నేసమక్షమమున లేకున్నతరి పరదారను తస్కరించి
పారిపోయిన నీచ వర్తనుడవు లజ్జవిడిచి నేనొక మహావీరుడనని
గర్వించెదేల రాక్షసకులపాంసన మృత్యువిప్పుడె నిన్ను మ్రింగివైచు
నీతివిరహిత! వనములో నేను గాంచుచుండ సీతను గొనిచను చుండితేని
మచ్ఛరాసన నిర్ముక్తమార్గణముల శాహుతియొవర్చి ఖరుచెంత కనిపియుందు.

సీ. దైత్యకులాధమా దైవయోగమున నాకగపడితివి కాన నతినిశాత
సాయకముల నిను జముపీటికనిపెద జ్వలితకుండలముతో సమరభూమి
పాంసుహామితమైన భవదీయశీర్షముల్ క్రవ్యాదగణము చక్కగభుజించు

కంకగృధ్రము లతికాకూహలంబున నీపేరురముజీల్చి నెత్తురాను
గరుడపక్షులు పెనుపన్నగముల నొడిసిపట్టుకొని పోవుపగిది మద్బాణశిఖల
హతుడవై పడియుండు నీయాంత్రములను యీడ్చుకొని తిను
గృధ్రాదులీక్షణంబ.

వ. ఇట్లుపాలంభనంబొనర్చుచు శ్రీరాముడు క్రూరనారాచంబుల ననేకవిధంబుల
తొడిగి రావణునిపై గుప్పించుచుండుటయు

ఉ. రావణు ద్రుంపగాదలచు రాముని విక్రమ మస్త్రసారముల్
చేవయు హర్ష మున్ ధృతియు జేవడియున్ ద్విగుణీకృతంబులై
దావలమయ్యె నట్టియెడ తద్రథువర్యుని మ్రోల నప్పుడ
స్త్రీవళులెల్ల నెంతయుప్రియంబుననిల్చె ప్రసన్నమూర్తులై.

వ. శ్రీరామచంద్రుడందుల కెంతయుసంతసించి ధైర్యోత్సాహములతో జెలువొందె
తత్సమయంబున

గీ. దశరథాత్మజుడంత నిజాత్మలోన ప్రబల శుభచిహ్నములగాంచి భండనమున
జయము చేకూరునను బుద్ధి సత్వరమున దశముఖుని మేన
బహువిధాస్త్రములమూంచె.

మంజరి :

ఇంచుకసందీక దశరథాత్మజు డెంతయు శరవర్ష మునన్
ముంచె శిలావర్ష మున దశాననుమోదిరి కపులాలోనన్
అతులభీషణాకృతి నలువొందు మహాహవసంరంభమునం
దటకాపడిపోయె గుండెలవియగ దైత్యేంద్రుండు భయమున.

మ. శరసంధానము సేయ లేదు విలసచ్చాపంబు దోశ్శక్తిమై
సరిగా నీడిచికట్టలేదు వివిధాస్త్రంబుల్ రఘూత్తంసునం
దరయన్ భేదన భేదనక్రియల జేయన్ లేక విభ్రాంతుడౌ
సురవిద్వేషి యవస్థజూచి రథమున్ సూతుండు ద్రిప్పెన్ వడిన్.

వ. సూతుడు రావణుని రథమును మరల్చుకొని యుద్ధరంగస్థలమునుండి తొలంగ
దోలుకొనిపోవుటను సహించక రావణుడు క్రోధోద్రేకముతో సారథితో
నిట్లనియె.

మ. బలశౌర్య ప్రతిభావిహీనుగతి మద్భావంబు గుర్తింపలే
కిలపై నాకపకీర్తిహేతువగు నట్లిభ్భంగి సంగ్రామ మం
దెలమిన్ శత్రుసమక్షమంబున మహాహీనస్థితిం దేరుని
వ్వలకుం ద్రిప్పి పరాభవించితివి కాపట్యంబునన్ దుర్మతీ!

వ. అనికోపింప వాడిట్లనియె ప్రభూ! గొప్పయుద్ధరంగస్థలమున నీవుపరిశ్రాంతుండవై యుండినట్లు గ్రహించి నీకొకింత విశ్రాంతిగలిగించు తలంపున నిట్లుతోలంగ ద్రోలితి. అదియునుంగాక రథవాహములు మిగులశ్రమచే ఖిన్నములై ధైర్యముచెడి యున్నవి అదియట్లుండ మనకు బెక్కుదుర్నిమిత్తములు పొడసూపుచుండె తత్కారణమున వివేకియగు సారథి దేశకాల శుభాశుభ నిమిత్తంబులనరసి రథికుని బలాబలంబులను శత్రువీరుల శక్తిసామర్థ్యంబులను గుర్తెరింగి రథమును సమీపవలయును గాన సమయానుకూలమున బ్రవర్తించితిని యీవిషయమున నాగ్రహింపక క్షమించవలయుననిన రావణుడు సంతసించి యిట్లనియె సారథీ! రావణుడు యుద్ధరంగమున శత్రువుల వధింపక వెనుకకు మరలడు గావున మనరథమును రామునివైపునకు మరల్పుమని పల్కి తనచేత నున్న యుత్తమాభరణమొండు సారథికి బహూకరించె ననంతరంబ సారథి రథ్యముల శ్రీరాముని సమ్ముఖమునకు తోలినిలిచె నాసమయమున రామ రావణుల యుద్ధావలోకన తత్పరులై యేతెంచు దేవతాప్రవరులతో నరుదెంచిన అగస్త్యమహర్షి యుద్ధపరిశ్రాంతుండైయున్న శ్రీరాముని సమీపమున కేతెంచి యిట్లనియె.

సీ. వినుము శ్రీరఘురామ వివరింతు నొకసనాతన రహస్యము నీవు నని పగతుని
హతమొనర్పంగల వాదిత్యహృదయాఖ్య నలరు యిమ్మంత్రంబు ననవరతము
భక్తిపూర్వకముగా పఠనంబొనర్చిన పరిపూర్ణ సౌఖ్య సౌభాగ్యకరము
ఘనతరాయుర్వృద్ధి కరము మహాపుణ్య ఫలదంబు విజయ సంపత్కరంబు
సకలపాప ప్రణాశంబు సర్వవిబుధ వరసురర్షిప్రముఖ జనోపాస్యమఖిల
దుఃఖనాశంబు సకలసంతోషకరము నీవనుష్ఠింపు మిపుడతినిష్ఠతోడ.

వ. అని తన్మంత్రప్రభావంబెరింగించి శ్రీరామునకాదిత్యహృదయమను మంత్ర రాజమునుపదేశించి శ్రీరామచంద్రా! యీమంత్రప్రభావంబున యీక్షణంబున రావణుని సంహరింపగలవని యాదేశించి అగస్త్యమహర్షి వెడలిపోయె. అనంతరంబ శ్రీరామచంద్రుడు శుచియై ముమ్మారు ఆచమనంబొనర్చి

సూర్యాంతర్వర్తియైన శ్రీమన్నారాయణుని వీక్షించుచు ఆదిత్యహృదయ స్తోత్రమును జపించి మిగులసంతోషముతో కోదండధరుండై రావణునిపైకురవడించె నప్పుడు శ్రీరాముని స్తోత్రమునకు పరమప్రీతుండై ప్రభాకరుడు రావణుని వినాశకాలము సన్నిహితమయ్యెగావున సత్వరంబ వధింపవలయునని సర్వ దేవతాసంఘమందుండి వచించె నంత మిగుల నందముగానొప్పు రావణుని రథ మవలోకించి శ్రీరాముడు మాతలితో నిట్లనియె.

చ. కనుగొను మప్రదక్షిణముగా నదె వైరిరథంబువచ్చె వీ
డని నిజనాశనార్థముగ నాయితమయ్యె నిజంబుమాతలీ
మనరథ మిప్పుడాతని సమక్షమం దతిజాగరూకతం
జనదగు, గాడ్పుమేఘమును జయ్యనద్రోచిన భంగితో లెదన్.

వ. అని యాజ్ఞాపింప మాతలి రథమును రావణున కభిముఖముగా నడపె నంత రామరావణు లిర్వురు జయాభిలాషులై మదోద్రేకముతో బోరాడుచు సింహములపగిది భయంకరముగా యుద్ధంబొనరించుచుండి రయ్యవసరంబున

సీ. రావణాసురుని తద్రథముపై వర్షించె రక్తవర్షమును పర్జన్యుడంత
నప్రదక్షిణముగా నఖిలదిక్కులనుండి వేడిగాడ్పులు బయల్వెడలెబెలుచ
నెందెందు రథమేగె నందందు వినువీధి గద్దలగుంపు వేగముగ ముసరె
భీషణధ్వనులతో పిడుగులు తొడితొడి నుల్కాహతులతోడ నుర్వి రాలె
పగలు లంకాపురంబు జపాప్రసూన సన్నిభంబై కడుంగడు సాంధ్యరాగ
రుచిదనర్చె దశాననుడ్రమోల మిగుల భూమికంపించె రాక్షసస్తోమమదర

గీ. రామరావణులల్ల ఘుపోరాటమప్పు డిరుతెగల సేనలును గాంచుచెలమి విస్మి
తాత్ములై యోంఁడొరులును పోరాటధక్కి చిత్తరువులట్లు నిలిచిరి చేష్టలుడిగి.

మంజరి :

రావణుండు క్రోధంబుగదుర నారాచంబును సంధించి
చేవాడితనంబుమెరయ రాముని సిడమునవిడిచెన్ మించి
ఆశర మయ్యిందుసిడముతగులక నవనింగూలె రయమునన్
దాశరథియు రోషమున బ్రతిక్రియదలచె నంతహృదయమునన్.

ఉ. అంతట రామచంద్రుడు భయంకర సర్పసమాన బాణమున
త్యంత దురాగ్రహంబున రయంబెసగం గడిమిన్ నిగుడ్చినన్
వింతగ నమ్మహాశరము వేగమునన్ దశకంఠు తేరునం
గాంతులుజిమ్ము కేతనము గ్రక్కునద్రుంచె ధరాస్థలింబడన్.

ద్విపద :

అయ్యెడరావణుం డధికాగ్రహమున చయ్యన కడువాడి శరములదొడిగి
రాముని తేరి గుర్రములపై విడువ తామరతూండ్ల మాత్రమునదలంచి
చలియింపకున్న నాసైంధవములను పలు తెరంగుల తీక్ష్ణ బాణముల్ బఱపి
పీడించె వెండియు భీషణమైన వాడిములుకుల జడివాన గురిపించె.

ఉ. పిమ్మట శ్రీరఘూత్తముడు భీషణమైన మహాసిదూసి
చాపమ్మునగూర్చి రావణుని భాసుర కుండల మండితోత్తమాం
గమ్మునుద్రుంచె ద్రుంచుటయు గ్రక్కున నయ్యెడ నొక్కక్రొత్త శీ
రమ్ముదయించె దానినొక శాతశరంబునద్రుంచె వెండియున్.

మంజరి :

అచ్చోటనె మరలనొకశిరముదయంబయ్యెన్ చిత్రముగన్.
గ్రచ్చర వజ్రోపమానశరమున ఖండించెన్ కడువడిగన్
యీవిధమున రావణాసురుని తలలేకోత్తరశరమపుడు
ప్రావీణ్యమెలర్ప నరికివైచెన్ బాహుశక్తి రాఘవుడు.

గీ. శ్రీరఘూత్తముడటుల తచ్ఛీర్షములను నరికివైచినకొలది పునఃపునః ప్ర
వర్ధమానములగుచు రావణుడు చావకునికి యోచించె నిట్లునెమ్మనములోన.

సీ. ఏమికారణమొ నేడీరావణుడు చావడేమని బుద్ధినూహింపనగును
సామాన్యములె మదస్త్రములు శస్త్రంబులు ఖరదూషణాది రాక్షసులనెల్ల
హతమార్చలేదె మహాహవంబుల నిప్పుడేమయ్యె తద్బలంబితనిపట్ల
పరమేష్ఠియొసగిన వరదానమహిమయో దనుజేంద్రు మాయావిధానమేమొ
కానిచో ఘోరసర్పోపమాన తీక్ష్ణశరసమూహం బితనియందు శక్తిహీన
మగుచు శరములనేకంబులద్భుతముగ నుద్భవంబగుచున్న విట్లుత్కటముగ.

వ. అనివితర్కించుచు శ్రీరాముడు కడుంగడు కౌశలమున పెక్కు తెరంగుల
విసువక శరవర్షమున రావణుని ముంచి తేల్చుచుండ నతండేమాత్రము వీసరబోక
పోరాడుచుండుటయు వియచ్చరు లాశ్చర్యంబుగా గనుగొనుచుండిరిట్లు క్షణ
కాలంబైన విశ్రాంతిలేక రణంబొనరించుచున్న శ్రీరామునియందు జయం
బేమాత్రము విశదపడకున్న గనుంగొని మహామేధావియగు మాతలి
శ్రీరామునకు స్మృతికిదెచ్చుచు నిట్లనియె.

ఉ. అస్త్రమహత్త్వముం దెలియనట్టి నరేంద్రునిఁబోల్కి దైత్యునన్
శస్త్రములేయ వానిపయి శస్త్రములే నిగుడించెదేల బ్ర
హ్మాస్త్రము నెక్కు బెట్టి దనుజాధిపునిం బరిమార్పుమీవు స
ర్వాస్త్రవిదుండ వెంతయు మహారథ కాలవిలంబమేటికిన్.

గీ. దనుజపతి నరునిచే జచ్చుననుచు దేవసమితి వ్రాసియున్నట్టి సమయమిపుడు
సన్నిహితమయ్యెగావున సంశయింపవలదు తగిన ప్రయత్నంబు సలుపుమనఘ.

వ. అని ప్రబోధించుటయు తక్షణంబ

శా. అంతన్ శ్రీరఘురామచంద్రుడు డలబ్రహ్మాస్త్రంబు మంత్రించి దు
ర్దాంతక్రోధ దురీక్షణుండగుచు కోదండంబు కర్ణాంతప
ర్యంతంబుద్ధతిసిడ్చి వైచుటయు నయ్యస్త్రోత్తమంబట్టె క
ల్పాంతాగ్నిద్యుతి నద్దశాస్యుయుర మత్యంతత్వరం జీల్చుచున్.

ఉ. రావణుజీవముల్ దిగిచి రక్తముతో శరముర్విజొచ్చి త
ద్భావివరంబునుండి రఘుపుంగవు మేల్ పొదిజేరె నంతద
ద్రావణుడాక్షణంబున ధరాస్థలిగూలె శరాసనంబుతో
వావిరివృత్రు డాలమున వాసవుచే హతుడైనచాడ్పునన్.

వ. రావణుండిట్లు హతుడగుటయు హతశేషులైన రక్కసులు హాహాకారంబులు సేయుచు ననాథలై సకలసాధనంబులువిడిచి నలుదిక్కులకు విచ్చిపారిపోవుటయు విజయలక్ష్మీసమేతులై వానరులు సింహనాదంబులుసేయుచు కోలాహలంబుగా గంతువేయుచు సంతోషముతో పొంగిపోవుచుండి రట్టియెడ

సీ. అంతరిక్షమునుండి యమృతాంధసులు దివ్యకుసుమవర్షంబును గురిసిరంత
బృందారకశ్రేణి దుందుభుల్ మ్రోయించి రభినుతించిరి రాముసమరవరులు
ఘ్రాణతర్పణములై గాడ్పులు వీతెంచె దిక్తటంబులు మహాదీప్తినొప్పి
గ్రహతారకలతోడ గగనంబురాజిల్లె భానుమండలము సుప్రభలనలరె
విశ్వకంటకుడగు దైత్యవిభుడు ద్రుంగ జయజయధ్వానములతోడ సకలసిద్ధ
సాధ్యచారణగంధర్వసమితి మిగులహర్షమును బొందిరవని సౌఖ్యమునబొదలె.

గీ. అంత శ్రీరఘువరు విజయమున కఖిలకపులును
విభీషణుండు లక్ష్మణుండు మొదలు
గాగల సుహృజ్జనంబులు గడుముదమున జేరిపూజించి రత్యంతగౌరవమున.

గీ. శత్రుహరుడైన శ్రీరామచంద్రుడపుడు స్వజనపరివృతుడై సముత్సాహమున బ్ర
కాశిలె సమస్తగీర్వాణగణముతోడ బరివృతుండైన సుమనస్ప్రభువువోలె.

వ. తదనంతరంబ మృతుండై ధరాతలంబున బడియున్న రావణుని సమీపంబునకరిగి
విభీషణుడు చింతాభరంబున నిట్లని విలపింపందొడంగె.

మ. హతమైపోయితివే సహోదర సుతాప్తామాత్యవర్గంబుతో
నతులాత్యుత్తమతల్పమందు కడుసౌఖ్యంబొప్ప నిద్రించు నీ
వతిహీనస్థితి ధూళిధూసరిత సర్వాంగుండవై ధాత్రి నీ
గతి నాపన్నత బొందుచుంటి వకటా గర్వాతిరేకంబునన్.

సీ. రాక్షసప్రభుడను వృక్షరాజమును రఘుప్రభుడను గాడ్పుగూల్చివైచె
దానవేశ్వర మదదంతావళమును రాఘవఘోరసింహంబు గదిసిచంపె
దానవాధీశ్వర దావానలమును సీతాధిపాంబుదము చల్లార్చివైచె
నసురకులేశ మహావృషభంబును శ్రీరాముడను పులి చీల్చెనకట
దైవయోగంబెవరికేని దప్పవశమె సకలభువనాతిభీషణ శౌర్య వీర్య
ధుర్యుడగు రావణాసురు తుదకు రామవిభునిచే హతుడగునంచు విధివిధించె.

వ. అని యివ్విధంబున విషాదహృదయుండై పలవించు విభీషణునకు శ్రీరామ
చంద్రుడు హితపూర్వకముగా నిట్లనియె విభీషణా! త్రిలోకదుర్జయుండగు
రావణుడు రణస్థానమున హతుండయ్యె. పరలోకమున మేలుగలుగవలయునని
కోరుపురుషులు యుద్ధరంగమున హతులగుదురు. క్షత్రియధర్మము నాశ్రయించి
మృతులగువారి విషయమున దుఃఖింపదగదు కావున నీవింక నాలసింపక నితనికి
సంస్కారవిధుల నిర్వహించుటనుగురించి ప్రయత్నింపుము. అంతయు విభీషణుం
డిట్లనియె శ్రీరామచంద్రా!

ఉ. ఇంతకుపూర్వమీతడు సురేంద్రముఖామర పాళితోడ న
త్యంత భయంకరాహవములందు పరాజయమొందడయ్యె నే
డింతకు నీవయిందొడరి యిట్లు బరాజితుడయ్యె సాగరం
బెంతయుపొంగి తీరమానకెక్కి వైసంజెడిపోయినట్టులన్.

ఉ. ఈతఁడొనర్చె దానములనెన్నిటినో గురుదైవతంబులన్
ఖ్యాతిగ బూజలందనిపె స్వాశ్రితకోటినిఁ బ్రోచె సర్వభో
గాతిశయాప్తితోఁ దనరె నాప్తుల కర్థములిచ్చె శత్రుసం
ఘాతమునెల్ల నోర్చె మదగర్వమునన్ విహరించె నెల్లెడన్.

గీ. ఆహితాగ్ని మరి మహాతపశ్శాలి వేదాంతతత్త్వవేది యఖిలకర్మ
నిష్ఠుఁడితని కిపుడు నేఁజేయఁదగు పితృకర్మ కాజ్ఞనిమ్ము నిర్మలాత్మ.

వ. అని ప్రసంగించుచుండ నంత రావణుని మరణవార్తవిని రావణుని పట్టమహిషి యగు మండోదరి పట్టరాని శోకమున వాపోవుచు రావణుని సమీపమునకేతెంచి యతనిపైబడి యిట్లనివిలపింపం దొడంగె.

సీ. ననువిడనాడి పోన్యాయంబె ప్రాణేశ కనువిచ్చిచూడవా కనికరమున
కనలిన నీ క్రోధ ఘనబలుల్ సకలదిక్పతు లతిభీతితో బారుచుండ్రు
దనుజరాట్సింహమా తద్దయు నీ త్రిభువన భోగభాగ్యానుభావివైన
నినునేఁడు సామాన్య వనగోచరుండగు నిరుపేదమనుజుఁడనిన్ వధించె
ననుటకెంతయు వైపరీత్యంబుగాదె జీవితేశ్వర నినుబాసి క్షితితలమున
బ్రతుకఁజాలను నీతోడ స్వర్గపురికివత్తు నీకంటె నను బ్రోచు వారలెవరు.

వ. నాథా! దేవేంద్రాదులకుసైతము నిన్నునిర్జింప సాధ్యపడకున్న శ్రీమహా విష్ణువే నిన్ను వధింప మనుష్యాకారముతో శ్రీరామచంద్రుఁడై భూమియం దవతరించి లోకకంటకుండవగుటచే సీతాపహరణనెపంబున రణాంగణంబున నిన్ను హతంబొనరించె ననిదలంచెద నిందుకుసందియములేదు గావున

సీ. అగ్రయనితండు మహాయోగి శాశ్వతుం డవ్యయుండాదిమధ్యాంతరహితు
డఖిలేశ్వరుఁడు పరమాత్ముఁడు శ్రీవత్స కౌస్తుభోజ్వలిత వక్షస్థలుండు
శంఖ చక్రగదాది సాధనోపేతుండు శ్రీమహావిష్ణుఁడీ క్షితిమనుష్య
భావుఁడై రామాఖ్య బ్రభవించి వానరాకారులా దేవతాగణముతోడ
పరివృతుండై జగద్ధిత వాంఛజేసి నిఖిల భీషణ రాక్షసానీక సైన్య
యుతుఁడవగు నిన్ను నత్యుగ్ర యుద్ధమందు సంహరించె నిజంబు సంశయము లేదు.

వ. ప్రాణప్రియా! శ్రీరామునితో సంధిజేసుకొనుమని నేనెంత బోధించినను నాహితాలాపముల నాకర్ణింపక నేడింతటి దుస్థితి ననుభవించుచుంటివి సకల సుహృద్బంధు సుత సహోదరాదులతో సర్వజన నాశనమునకే సీతను

కామించితివి అరుంధతి మొదలగు పతివ్రతామతల్లులలో మిగుల నుత్తము రాలగు సీతను పతికెడబాపి ఆమెతపః ప్రభావమున తుదకిట్లయితివి. మహా సౌందర్యరాశివగు నాథా! మృదుల మనోహర హంసతూలికా తల్పంబున శయనించి పరిచారికాజనంబు లనేకవిధంబుల నూడిగంబులు సేయుచుండ సుఖనిద్రం జెందు నీవు నేడీరాముబాణ నిర్భిన్న సకలాంగుడవై ధూళిధూసరితంబై రక్తసిక్తంబులైన నెమ్మొగంబులు కళాహీనంబులై యొప్ప ప్రాణేశ్వరా! నీతో గూడి సమస్త యిష్టోపభోగంబుల ననుభవించుచు మహానందగర్వితనై యున్న నేను నేడు భవద్వియోగ విపత్సాగరంబున మునింగి వైధవ్యవ్యథా భరం బనుభవించుచు జీవింపనేర్తునే! నీవులేని నాజీవితంబేల! నేనును నీతోడ సహగమనంబొనరించెద. దైవమా నీవెంతటి ఘోరకృత్యమునకు దలపెట్టితివని విలపించుచు

గీ. దానవకులేశ్వరుండు నాతండ్రి సర్వరాక్షసాధీశ్వరుండు నాప్రాణవిభుడు శతమఘుని నోర్వగల్గె నస్మత్సుతుండటంచు గర్వించుచుంటి మదాత్మలోన.

సీ. రాక్షసేశ్వర నిన్ను రాముండెటులజంపె నిదిస్వప్నమా లేకహృద్వికలమ మృత్యుదేవతకీవు మృతిఘటింపగ నేర్తువిదియేమిమాయయో యెఱుగరాదు నీపేరు వినినంత నిఖిలలోకప్రజా వర్గంబు గడగడ వణకుచుండ్రు లోకపాలుఁ గెల్చి లోకస్తులగలంచి బహుభోగభాగ్య సంపదలబొదలి పటుభుజాశౌర్య విక్రమప్రౌఢి మెరయ రాత్రిచర యూథములకెల్ల రాజువగుచు యీశ్వరునిసైత మొక్కపుడెగురవైచి తరయనీసాటి వీరులెండైనగలరె.

వ. అనిపెక్కుభంగుల పరిదేవనంబు సేయుచు ప్రాణేశ్వరు నాలింగనంబు జేసుకొని విడువక విలపించుచున్న శ్రీరాముడు విభీషణుఁబిలిచి విభీషణా! నీవింక కాలహరణ మొనర్పక నెల్లరనవ్వలకుబనిచి నీయన్నకు విధ్యుక్తమైన సంస్కారము నుపక్రమింపుమనుటయు నతండు దురాత్ముండైన రావణున కగ్ని సంస్కారము లొనర్ప నంగీకరింపకున్న శ్రీరాముడు కొంత హితవచనముల సమాధానపరచిన పిమ్మట విభీషణుం డెట్టకేలకంగీకరించి

సీ చందనదారువుల్ చక్కగాచితిపేర్చి పద్మకోశీరముల్ పరచిపైన రాంకవాస్తరణ మేర్పరచి ఋత్విగ్వరుల్ వేదసమ్మతముగా పితృమేధ సంస్కారమంత్రముల్ శ్రద్ధతో జపియుంచి యాగ్నేయదిశ వేదికాంతరమున యగ్నిప్రతిష్టించి యాజ్యప్రపూర్ణ స్రువంబుంచి మేధ్యమా పశువునొండు

జంపి హోమంబొనర్చి రాక్షసులతో విభీషణుడు గడుదుఃఖించి వివిధపుష్ప గంధమాల్యాద్యలంకారగరిమ దనరజేసి రావణు జితిమీద జేర్చిరంత.

ఉ. స్నానమొనర్చి యార్ద్రవసనంబులతోడ విభీషణుండు త
ద్దానవభర్త కగ్నిని యథావిధిగా దరికొల్పి పిమ్మటం
బూనికతోడ కార్యముల పూర్తియొనర్చి నమస్కరించి పెన్
దీనత నేడ్చు యుగ్మలుల దేర్చి గృహంబులజేర్చె నూర్చుచున్.

వ. రావణవధానంతరము శ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవ విభీషణ లక్ష్మణ హనుమ జ్జాంబవదంగదాది ప్రముఖులతో గూడిమిగులసంతోషించె. తదనంతరంబ దేవతాముఖ్యులు శ్రీరాముని బహుప్రకారముల స్తుతించి తదనుమతంబున స్వస్థానములకరిగిరి. అంత శ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవునిగాఢాలింగనమొనరించు కొని సంతోషముతో యుద్ధవిషయ ప్రసంగముల ముచ్చటించుకొనుచు శిబిరంబులకరిగి లక్ష్మణునితోనిట్లనియె.

చ. మనకనురక్తుడై మిగుల మన్ననతోడ మహోపకారమున్
బొనరిచె నీవిభీషణుడు పూజ్యతముం డటుగాన లంకకీ
తని నభిషిక్తుజేయుము ముదంబున రాక్షసరాజ్యలక్ష్మి చే
కొని జెలువొంద గాంచుటకు కోరికెలీరికలెత్తె తమ్ముడా!

మంజరి :

అనియాదేశించు మాత్రమున రామానుజుండు హర్షమునం
గనకకుంభములతో సముద్రోదకము కపులం దెమ్మనినన్
తదాజ్ఞానుసారమున వానరులు తద్దయునుద్ధతితోడన్
ముదంబునం బోయితోయనిధి జలముంగొని తెచ్చిరి మగుడన్.

వ. తదనంతరంబ సుగ్రీవ హనుమ జ్జాంబవంతాది కపులతో గూడి శ్రీరాముని సన్నిధానంబున

—: విభీషణునకు పట్టాభిషేకము సేయుట :—

మ. అభిషేకించిరి తద్విభీషణుని దైత్యాధీశు సామ్రాజ్యమం
దభిషిల్లగ్నమునన్ సమస్తవిధ వాద్యధ్వానముల్ మీర త

త్సభికుల్ హర్షహృదంతరంగులగుచున్ జైయంచుగీర్తింపగా
నభిరామంబగుచున్ వెలింగె నపుడత్యంతోత్సవ శ్రీదగన్.

గీ. రమణులిరుగడలం జామరములువీవ చేరివిబుధులు ప్రీతి నాశీర్వదింప
వందులుస్తుతింప బాంధవ వరసుహృత్సచివ సమాజంబు సేవింప చెలువమలర.

వ. ఇట్లతివైభవంబున సకలరాక్షస సామ్రాజ్య పట్టభద్రుండైన విభీషణుని
గనుంగొని, సకలమంత్రి ప్రధాన ప్రముఖులతో రక్కసికూకలు సంతోషించి
రట్టియెడ. పౌరజనులు వివిధమంగళద్రవ్యంబుల కానుకలర్పించిన విభీషణుడు
గ్రహించి, పదపడి రామలక్ష్మణుల యథాన్యాయంబున బహువిధోపాయనంబుల
సమర్పించి పూజించిన నతనికి సంతోషముగలుగ నంగీకరించి తదనంతరంబ
కృతాంజలిబంధురుడై నిలిచియున్న సమీరకుమారునింగని శ్రీరాముండిట్లనియె.

చ వినుముహరీశ నీవిక విభీషణుచేత ననుజ్ఞబొంది చ
య్యన నగరంబుజొచ్చి జనకాత్మజతో ప్రియమార రావణుం
డని హతుడౌటయున్ మనజయంబును సేమములన్వచించి త
జ్జనకజపల్కులన్ మరల చయ్యన నాకెరింపుమి త్తరిన్.

మానినీవృత్తము :

అంత తదానుమతంబున నప్పవనాత్మజుడేగి దశాస్యవనా
భ్యంతరసీమ ననస్పతిమూలమునందు భయంకర రాక్షసను
ప్కాంతలమధ్య దపించెడు సీతనుగన్గొని తన్నెరిగించియు న
త్యంతప్రమోదమునన్ ప్రణమిల్లి కృతాంజలిబంధురుడై నిలిచెన్.

వ. వినయ వినమితోత్తమాంగుడై నిలిచిన హనుమంతుని గనుంగొని సీత యతం
డొనరించిన మహోపకారంబును స్మరించి హర్షావేశమున మైమరచి పలుకనేర
కున్న ప్రకాశమానంబైయున్న వైదేహీముఖ మవలోకించి వాయునందనుడు
శ్రీరాముని సందేశమును విన్నవింపందొడంగె జననీ!

సీ. శ్రీరామలక్ష్మణుల్ క్షేమంబుగానున్నవారు నీకుశలం బవస్యమిపుడు
తెలియగోరికతోడ దేవినీచెంతకు బంపించె శ్రీరఘుస్వామి నన్ను
రణరంగమున దుష్టరావణు ఖండించి సంప్రీతితో విభీషణుని దనుజ
సామ్రాజ్యపదమందు స్థాపించె తచ్ఛుభసందేశమును భవత్సముఖమందు
విశదపరుపుమటంచు నీ విభుడుదెల్ప విన్నవింపగ నే తెంచియున్నవాడ
సకలవానరులును విభీషణుడు ప్లవగసత్తములు లక్ష్మణుండును సాయపడిరి.

జనకపుత్రీ! శ్రీరామచంద్రుని వచనముల నవధరింపుము.

ప్రేయసీ! నీకతిప్రియతమంబైన వాక్యమొకండు దెలిపెద నాలకింపు మేలమిసాధ్వీధర్మ మెరిగినసీవు దైవవశంబువలనను బ్రతికియుంటి వస్మదీయ పరాక్రమాతిశయంబున ననిలోన మనకు జయంబుగలిగె పగతుడా దుష్టరావణుడీల్గె నావశంబయ్యె లంకారాజ్య మఖిలమిపుడు నీనిమిత్తము యాహారనిద్రలుడిగి కడలిలోపల సేతువుగట్టి రిపువ ధించెదనని పూనియున్న ప్రతిజ్ఞ నేడు దీర్చితిని చింతబాయుము దేవినీవు.

ఇపుడీలంకా రాజ్యమంతయు విభీషణునకు వశంబగుటచే స్వగృహమందున్నట్లే భావించి భయముసువర్జించి యించుక శ్రమనపనయించుకొనుము విభీషణుడు నీసముఖమున కిప్పుడే సంతోషముతో నేతేరగలడు అని హనుమంతుడు వచింప చంద్రబింబ సదృశాననయగు సీత పరమానంద పరవశయై లేచి ప్రతివచనము వచింపలేక డగ్గుత్తికపడి నిలిచియున్న హనుమంతుండామెతో వెండియునిట్లనియె.

, తల్లీ! మాటాడవు నీయుల్లంబున నిట్టులేమి యోచించెదు సం
పుల్లాబ్జనయన నీప్రియవల్లభు సేవింతువిపుడె వగవకుమింకన్.

i. అనవుడు సీత ప్రహర్ష వదనయై గద్గదకంఠముతో నిట్లనియె.

క. అనఘ! మదీయభర్తృ విజయప్రతిపాదితమౌ ప్రియోక్తులన్
విని పరమప్రహృష్ట వదనన్ వివశీకృతనై క్షణంబు నె
మ్మనమున నేమితోచకిటు మారువచింపక నూరకుంటి పా
వనమగు నీశుభోక్తులకు ప్రత్యభినందన మేమిదెల్పుదున్.

ఉ. చింతదొలంగె మంచిగ వచించితివీవు సమీరపుత్ర నీ
వెంతయు నాప్తబంధువుడ విట్లువచింపగ నేర్తురేయొకుల్
సంతసమయ్యె నీవచనచాతురికిన్ విలసచ్ఛతుస్సము
ద్రాంత వసుంధరాతల మహావిభవంబది సాటివచ్చునే.

వ. సీత యివ్విధమున భాషించుచుండుటయు మమున్నందనుండు కృతాంజలి బంధుకుండై యిట్లనియె.

గీ. భర్తృహితమును గాంక్షించు పరమసాధ్వి వగుటకతమున దేవి మహావిశిష్ట మైన నుడులు వచింప నీకర్హమయ్యె సంశయములేదు వేయేల సత్యముగను.

వ. జననీ నీవచనములయందొక గొప్పయదార్థము గానవచ్చుచున్నది మరియు శ్రీరామచంద్రుడు దుర్జయుండైన శత్రువును వధించి విజయమును బొంది స్వస్థచిత్తుండై యుండుటచే గొప్పస్వర్గాధిపత్యమును బొందగలిగితిమని తలంతు ననిపలుకు హనుమంతునితో సీతయిట్లనియె.

సీ. గణుతింప మాధుర్యగుణ భూషితంబును యష్టాంగవిద్యా విశిష్టశేము
మీవిశేషమున భాషింపనీవర్ష్మండ వనిలునకత్యుత్తమాత్మజుడవు
పరమధార్మికుడవు బహుశాస్త్రవేదివి బలశౌర్యవీర్య సంపన్నుతుడవు
ధైర్యతేజక్షమా దాక్షిణ్య వినయాద్యనేక శోభన గుణానీకమాశ్ర
యించి నీయందుగడు ప్రకాశించుచున్నవిందులకు సంశయంబించుకేనిలేదు
నీవొనర్చిన మేలు వర్ణింపవశమె సజ్జనాధార దుష్టరాక్షసవిదారా.

వ. అనిశ్లాఘించుచున్న సీతతో సంతోషపూర్వకముగా హనుమంతుండిట్లనియె.

క. నాకాజ్ఞనిమ్ముతల్లీ నీకార్తిఘటిల్లజేయు నిష్ఠురులగు యీ
రాకాసిమూకనెల్లం బోకార్చెద నిముషమునను భుజశౌర్యమునన్.

చ కనుగొనుమిప్పుడీ దనుజకాంతల మత్పదతాడనంబులన్
ఘనతరముష్టిఘాతముల గాఢముగా బ్రహరించి కేశముల్
గొనకొనిత్రెంచి వాడిపెనుగోరుల కోరల కర్ణనాసముల్
పనిపడజీల్చి పైనబడి బాధి వధించెద పెక్కుభంగులన్.

వ. హనుమంతుండివ్విధమున వచించుటయు యశోవతియగు జానకి ధర్మయుక్తముగా నతనితోనిట్లనియె.

గీ. రాజసంశ్రయ వశ్యకారణముచేత నాజ్ఞ నెరవేర్చు దాసజనాళిపైన
గోపపడనేల సుజనులు కూడదండ్రు వానరోత్తమ స్త్రీహత్య వలదువలదు.

గీ. పూర్వజన్మకృతంబగు భూరికలుష హేతువుననో దురాదృష్ట హేతువుననో
ప్రాప్తమయ్యెను దుఃఖమిప్పగిదినాకు స్వకృత మనుభవయోగ్యమై జనునుగాదె.

గీ. పాపకృత్యములకు తలపడిన ఘోరశత్రువునకైన ప్రాజ్ఞులౌ సత్పురుషులు
కినిసి వెండియు ప్రత్యపకృతి నొనర్పదలపరెయ్యెడ మారుతీ ధర్మనిరతి.

క. అపరాధియైనగాని నిరపరాధియెగాని తగశరణమని వేడన్
కృపచే రక్షింపందగు నపరాధులుగాని వారలవనిగలరే.

వ. అనవుడు మారుతి సంతోషపూర్వకముగా సీతతో నిట్లనియె.

గీ. రామవిభునకు తగినభార్యవు గదమ్మ సాపరాధులనైన కృపాంతరంగ
మునను రక్షించుతల్లి సమ్మోదమయ్యె నరిగెదను రామునన్నిధి కాజ్ఞ నిమ్ము.

మ. హనుమంతుండిటులన్ వచింపగ ప్రమోదాయత్తచిత్తంబునన్
జనకక్ష్మావిభుపుత్రి యిట్లనియె నోసామీరి నాప్రాణ నా
థుని సేవింపగ గోరుదాననన సంతోషాంతరంగంబుతో
ననియెన్ వెండియు మారుతాత్మజుడు సౌహార్ద్రింబునన్ సీతతోన్.

క. శ్రీమంతులగు విభీషణ సౌమిత్రీ రవితనూజ సహితుండై సు
త్రామవిభవమున తగు శ్రీరాముని సేవించెదిపుడు రాకేందుముఖీ.

గీ. దేవనాధునిగని శచీదేవి హర్ష పారవశ్యంబు నొందినపగిది రామ
విభుని గనుగొని పరమసంప్రీతి నొందెదమ్మ నేపోయివచ్చెద నాజ్ఞ నిమ్ము.

వ. సాఖ్వల్లక్ష్మనానొప్పు సీతసన్నిధానమునుండి బయల్వెడలి హనుమంతుడు సత్వరంబ శ్రీరాముని సన్నిధానమున కేతెంచి వినయవినమితోత్తమాంగుడై శ్రీరాముని సమక్షమమున నిట్లనియె.

ఉ. సేతువుగట్టి రావణుని జెండిన మీప్రబలప్రయత్నమే
సీతనిమిత్త మట్టిశుభశీలను శోకసమాకులేక్షణం
బ్రీతిగనుంగొనందగు వివేకవివర్ధన మీజయంబు వి
ఖ్యాతిని సర్వమున్ విని మహాప్రమదంబున బొంగెసీతయున్.

గీ. సాధ్వి నామీాది పూర్వవిశ్వాసమునకు పలికెనిట్లని మారుతీ! భండనమున
నెంతయు కృతార్థుడైన ప్రాణేశ్వరుని సహోదరసమేతముగ గాంచనుత్సహింతు.

వ. అని సీతవిన్నవించెనని విన్నవింప నంత శ్రీరామచంద్రుడు కన్నుదామరల బాష్పకణంబులు వెడలుచుండ నాత్మలో నిట్లనియోచించె రావణుని గృహమున నున్న వైదేహిని పరిగ్రహించిన లోకాపవాదము ఘటిల్లు నిర్దోషియగు సీతను పరిత్యజించిన ధర్మహానియేనగు గావునవింకులకు కర్తవ్యమేమని యించుక యోచించి దీర్ఘమగు నిట్టూర్పువిడిచి క్రిందజూచుచు నికటస్థుండైన విభీషణునితో నిట్లనియె.

గీ. దానవవరేణ్య నీవు సత్వరమ నిటకు జనకరాజాత్మజను శిరస్స్నాత నమల
భూషణానర్ఘ్య కౌశేయ భూషితాంగి నవసరంబుగ దోడ్కొని యరుగుదెమ్ము.

మానినీవృత్తము :

అంత విభీషణుఁ డా రఘువర్యుని యానతిచొప్పున శీఘ్రముగా
నంతిపుర ప్రియకాంతలతో జనకాత్మజ పాలికిఁబోయిన వా
రెంతయు భక్తివిధేయతతో నపుడిట్లనిపల్కిరి తల్లి భవ
త్కాంతుఁడు నిన్నుఁ గనుంగొన గోరెనుగావున విన్నపమేమనినన్.

గీ. దివ్యగంధానులేపన దివ్యరత్న భూషితాంశుక సుమదామ భూషితాంగి
వై ప్రియంబున చతురంతయానమునను చెలువుమీరంగ నికసమాసీనవగుము.

వ. అనివిన్నవింప సీతాదేవి భర్తృసమీపమునకలంకారయుక్తముగాఁజనననంగీకరింపక
రాక్షసరాజా! స్నానాలంకార రహితనై నాప్రాణేశ్వరుని సందర్శింపగోరు
చున్నదాన ననిపలుక నతండిట్లనియె. తల్లీ! శ్రీరామచంద్రుఁడు నిన్నలంకార
యుక్తముగా తోడుకొని రమ్మని సెలవొసంగె గావున తదాజ్ఞానుసారముగా
నాచరించుట ముఖ్యమనుటయు భర్తృభక్తిప్రవతయగుసీత దానికొడంబడుటయు

మ. దనుజాంతఃపుర కాంతలంతట సుగంధస్నిగ్ధ తోయంబులన్
జనకక్ష్మావిభు కూర్మిపట్టికి శిరస్నానంబు గావించి కాం
చన రత్నాభరణాంశుకాభినవ పుష్పస్రక్సుగంధాది లే
పన హారాళి నలంకరించి చెలువొప్పన్ సుందరాందోళికన్.

వ. సుఖాసీనంగావించి పరిజనులెల్లరు బలసికొలువ చతురంతయానమున తోడ్కొని
వచ్చునెడ మార్గమున సీతావలోకన తత్పరులై మూగిన మహాజనులెల్లర
విభీషణుని యాజ్ఞాప్రకారము వేత్రహస్తులు కొందఱు యిరుకెలంకుల నదల్చుచు
శ్రీరాముని సన్నిధికి గొనితెచ్చి సిబికదింపుటయు శ్రీరామచంద్రుఁడు ప్రియా
సమాగమనంబెరింగి అంతరంగమున యోచించుచుండ నలునంకల ముసరుకొను
చుండు ప్రజల దూరముగా తరుముచున్న విభీషణునితో శ్రీరాముండిట్లనియె
విభీషణా! ఈప్రజలెల్లరు మనస్వజనులే గావున వీరల దూరముగా తరుమతగదు
యేలనన ఈసీత మిగులకష్టములనుండితప్పుకొని యుద్ధరంగమున నాసముఖమును
నకు వచ్చియున్నది తత్కారణమున వీరెల్లరు గనుగొన తగియున్నది
అదియుఁగాక

గీ. కఱుప్రసిద్ధంబులైన ప్రాకారములును భవనరాజంబులును కాండపటములరయ
నేవి యావరణములను గావెంచిచూడ, నతివలకు సత్ప్రవర్తన మావరణము.

వ. మఱియొకవిశేషమేమనగా

గీ. వ్యసనకాలంబులందు స్వయంవరముల యజ్ఞకార్యంబుల భయంకరాహవముల
పరిణయములందును మహోత్సవములలోన నతివలను గాంచుచుంట
దూష్యంబుగాదు.

వ. కావున నిప్పట్ల ప్రజలు సీతను కనుంగొనుట దూష్యంబుగాదు నీవింక సీతను మత్సమీపమునకు బిల్చుకొని రమ్ము సకల సుహృజ్జనులతో గూడియుండు నన్ను సీత కనుంగొనియెడుగాక యని శ్రీరామచంద్రుం డాజ్ఞాపింప విభీషణుడు సంశయించుచు వినయపూర్వకముగా సీతను రాముని సముఖమునకు బిలుచుకొనిపోవ నింతలో హనుమత్సుగ్రీవసౌమిత్రిప్రభృతులు శ్రీరాముని యాకారముఖవైలక్ష్ణ్యాదుల గనుంగొని యాయనకు భార్యయెడ ప్రీతిలేనట్లు గుర్తించి మిగుల విషణ్ణవదనులై విచారముతో నిలిచి గనుంగొనుచుండిరంత

ఉ. ఆయెడ లజ్జచేత జనకాత్మజ సంకుచితామలాంగియై
శ్రీయుతమైన నెమ్మొగము చేలచెరంగున గప్పి నాథునిన్
డాయగబోయి మధ్యమువడంకగ దుఃఖముబెంప నార్యపు
త్రాయని పిల్చుచున్ బెలుచ తత్సభలో విలపించె దీనతన్.

గీ. అతిపిపాసార్దితుండు జలాశయమును గనిమహాహర్షమున బొంగుకరణి రాము
విభుని ముఖచంద్రబింబంబు విస్మయముగగాంచె నెంతయు కన్నులకరువుదీర.

వ. ఇట్లు సీత బహుకాలమునకుగా విలోకింపబడకయున్న ప్రాణేశ్వరుని మనోహరమగు ముఖపద్మమును గనుంగొని హృదయతాపమును విడిచె, నంత లజ్జావనతయై ప్రక్కనిలిచియున్న భూపుత్రిని గనుంగొని శ్రీరాముడు హృదయాంతర్గతమగు లోకాపవాద భయపరవశమున సీతతో యిట్లనియె.

చ. వినుముశుభాంగి బాహుబలవిక్రమ సంపదలొప్ప మద్విరో
ధిని విధియించి నిన్నును మదధీననుగాగొనియుంటి పౌరుషం
బున నొనరింపతగ్గపని బూర్తియొనర్చితి మత్ప్రితాపముల్
గనుగొనిరెల్లరున్ శ్రమకుగల్గె ఫలంబు ప్రతిజ్ఞతీర్చితిన్.

గీ. నన్ను వనమున నెడబాసియున్న నిన్ను దానవవిభుండు గొనిచనె దైవకృతపరాభవమును ప్రయత్నపూర్వకముగా నివారణంబొనరించితి పౌరుషమున.

వ. లోకమందెవ్వడేని తనకు సంప్రాప్తించిన పరాభవమును సామర్థ్యముచే పోగొట్టుకొనజాలనట్టి యల్పతేజోవంతుడగు వానికి పురుషార్థములు సిద్ధించవు

నానిమిత్తము హనుమంతుండొనర్చిన సముద్రలంఘనము, లంకాదహనము మొదలైన అమానుష కృత్యంబులు సార్థకములయినవి మరియు యుద్ధ సమయమున గొప్పసైన్యములతో పోరాడి తగుసమయముల నాకు హితా లాపముల బోధించుచు సహాయపడిన సుగ్రీవుని శ్రమమంతయు సఫలమైనది గుణహీనుండైన సోదరుని పరిత్యజించి నన్ను శరణాగతిబొందిన విభీషణుని ప్రయాస సార్థకమైనది అనివచించుచున్న శ్రీరాముని భాషణంబులకు భీత మృగాక్షియగు సీతకంటతడిబెట్టె నట్టియెడ సీతనుకనుంగొనినకాలది యాజ్యాహుతిచే పెంపొందు వహ్నికీలచందంబున శ్రీరామునకు క్రోధమతిశ యించి బొమలుముడివడ సీతవంకజూడక యచటిప్రజలెల్లరు విస్మయచకితులై వినుచుండ సీతతో నిట్లనియె.

సీ. సమరరంగంబున శ్రమమెల్ల మిత్రుల బాహువిక్రమమున బాపుకొంటి
నీనిమిత్తంబుగా నేపోరలేదని తగప్రజాళికి విశదపడవలయు
యెలమి ప్రసిద్ధమా కులగౌరవమును రక్షింపగల్గితి నపకీర్తిగడచి
సకలలోకములకు సంశయాస్పదమైన చారిత్రవగునీవు సంభ్రమమున
నాయెదుటనిల్చి మఱిమఱి నాకుమిగుల శత్రువుగ దోచుచుంటివి జనకతనయ
నేత్రరోగాతురుని మ్రోలనిలిచియున్న కడుమనోహరమగు దీపకళికవోలె.

మంజరి :

నేననుమతి నొసగినాడ గావున నీకనువగు నెలవునకున్
పైనంబగు మింక నాకు నీతోపనిలేదు గ్రహించుటకున్
పౌరుషవంతుడగు సత్కులీనుడు పరగృహవాసినియైన
దార నతిస్నేహమున గ్రహింపగ దలపడుసుమి లోకమున.

గీ. రావణాంక పరిభ్రష్టురాలవగుచు నతనిచే జూడబడిన నిన్నాభిజాత్య
కులజుడనటంచు దగజెప్పుకొనెడు నేను యెవ్విధంబున నిన్ పరిగ్రహింపగలను.

చ. జనకనృపాలపుత్రి మదిసంశయమందగనేల నానుడుల్
వినుమిక నాకునీయెడల బ్రీతియొకింతయు లేదు కాన నీ
కనువగు బంధుమిత్రుల గృహంబుల స్వేచ్ఛమెయిన్ వసింపగా
జనుము మదీప్సితంబిది నిజంబుగ యోచనజేసి జెప్పితిన్.

చ. సరసిజనేత్రి రావణుని సౌధములోపల నెంతయున్ మనో
హర సుకుమార సుందర శుభాకృతితో గడుదీర్ఘకాల మి

కక్కరణి జరించుచున్న నిను గాంచి దురాశయుడైన తన్నిశా
చరవరు డూరకుండునె ప్రజల్ హృదయంబుల విశ్వసింతురే.

వ. ఇట్లు క్రోధపరవశుండైన శ్రీరామచంద్రుడు కర్ణకఠోరముగా వచింప ప్రియ వచన శరణార్థయగు జనకరాజనందన చిరకాలమునకు మహాసభామధ్యమున ప్రియునివలన తదీయ పరుషవాక్యముల నాకర్ణించి లజ్జావనత వదనయై శరీరము కృశించి క్రుంగిపోవుచుండ మదగజ తాడితంబగు సల్లకీతరు శాఖ చందంబున గడగడవణంకుచు కనుదామరల వెలువడు బాష్పపూరమును జేలచెరంగున నద్దుచు నిజేశ్వరుని యాననంబవలోకించి గద్గదఖిన్నకంఠియై యిట్లనియె.

సీ. వీరవరేణ్య! యీవినవర్హములుగాని కఠినోక్తులిట్లు పల్కంగదగునె
ప్రాణవల్లభ నీవుభావించినట్లు దుశ్చరితనుగాను నాసచ్చరిత్ర
మం దొట్టుసూనె మహాత్మ! స్త్రీజాతినందరి నొక్కవిధమున దలపదగునె
దుశ్చరిత్రల ప్రాకృతుల బల్కుపోల్కినస్మద్విషయంబున సంశయింప
దగునె పరవశనైయుండు తరుణమందు పొంచి దైత్యుండు నన్నుగొంపోవునపుడు
స్పర్శసోకినమాట వాస్తవము దీన దైవమపరాధి, నాయందు తప్పులేదు

గీ. అస్మదీయమనంబు నీయందె నిల్చియున్న దన్యంబెరుంగ నన్యునివశమున
జిక్కబడె దేహమేనేమి జేయుదాన జీవితేశ్వర నిజము వచించుచుంటి.

వ. హృదయేశ్వరా! నా స్వభావమును మీరు బాగుగా పరీక్షించి యుండినందున నావిషయమై మీకుగలిగిన సంశయమును వీడవలయు బాల్యాత్ప్రభృతి మనమిర్వురము సంశ్లేషగల్గి వర్తించిన కారణమున నాస్వభావమును బాగుగా గుర్తించియుండనిచో నేనింక చెప్పవలసినదేమున్నది నాస్వరూపమే నాశన మగుచున్నది లంకలోనున్న నన్ను గనుంగొనిరమ్మని హనుమంతుని పంపించితిరి అప్పుడే నన్ను నేల పరిత్యజించలేను.

ఉ. మీవచనంబులన్ వినినమీదట నీపెనుకొల్వులోన సు
గ్రీవ ముఖాఖిల ప్రముఖ కీశవరేణ్యులముందు నన్నిటుల్
నీవుపరిత్యజింప నిక నేబ్రతుకం దగదార్యపుత్ర మ
జ్జీవనశంకచే నిపుడు చేసిన మీశ్రమ వ్యర్థమైచనేన్.

ద్విపద :

కోపవశంబున కోసలాధీశ యీపట్ల సామాన్య డెంచినపగిది
స్త్రీస్వభావమును యోచించితివిగాని నాస్వభావమునురి నమ్మకున్నావు
జనకరాజాప దేశంబున ధాత్రి జననమందిన దాదిసద్వృత్తమెల్ల
నీవెఱుంగుదుగాదె నినుగూడియుంటి భావజ్ఞ నేనింక బల్కెడిదేమి.

వ. బాల్యమందు నీవుసర్వలోక సమ్మతముగా నాచరించిన పాణిగ్రహణమును నా భక్తిని నాసచ్చరిత్రమును ప్రమాణముగా నుంచుకొనక త్రోసిపుచ్చుచుటచేత నేచేయందగు కర్తవ్యమేమున్నది ప్రాణేశ్వరా నా జీవితమును నేటితో విూ సమీపమందు తుదముట్టించెద నని గద్గదస్వరమున వాపోవుచు, చింతాకులిత చిత్తంబై శ్రీరామునిసముఖమున నిలిచియున్న లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

గీ. ఏలనిక లక్ష్మణా! తడవేమరంత చింతకౌషధముగనుండు చితినమర్చు మిక్కిలిమిథ్యాపవాదు వహించినేను పృథ్విపై క్షణమైన జీవింపజాల.

మంజరి :

విభునకు మత్సుగుణజాలమందున విశ్వాసముచెడెగాన
సభలోనన్ విడువబడితి యికనాజన్మమేల నిలలోన
యేనేపని నాచరింప నమ్మకు రెల్లజనులు హృదయములన్
మానుగ నిపుడట్లు వహ్నికీలల మరిజొచ్చెద ధృతివరలన్.

వ. సీత యిట్లుభాషించుచుండుటయు సీతారాముల సంభాషణంబుల నాకర్ణించుచుండు లక్ష్మణుడు పట్టరాని శోకభారమున భీషణాకారంబైన శ్రీరాముని ముఖమవలోకించి తదాకారేంగిత లక్షణాభిప్రాయముల గ్రహించి శుష్కములయిన యింధనములతో చితినమర్చె నంత వైదేహి లజ్జావనత వదనయై ప్రాణేశ్వరునకు ప్రదక్షిణపూర్వకముగా వచ్చి నమస్కరించి జాజ్వల్యమానముగా శిఖాపరంపరలతో వెలుంగు తచ్చితిసమీపమున కరిగి సకల దేవతాప్రముఖులకు బ్రాహ్మణోత్తములకు నమస్కరించి అగ్నిభట్టారకున కభిముఖముగా కృతాంజలిబంధురయై నిలిచి యిట్లనియె.

చ అనవరతంబు నాహృదయ మారఘురామునియందుదప్ప న
న్యౌని విషయంబునన్ జనకనుంట నిజంబగు నేని నావిభుం
డనుకొనినట్లు దోష మెపుడంటని మేటిసుశీల నేని న
న్ననువుగ లోకసాక్షియగు హవ్యవహుండు గృపా ప్తిబ్రోచుతన్,

గీ. సర్వధర్మజ్ఞుడగు రామచంద్రుడెప్పుడు వాఙ్మనఃకాయముల విడివడనిభక్తి
భావమున గొల్చుచుండెడు పరమసాధ్వినేని నను పావకుడు -దయనేలుగాత.

వ. అనివెండియు నిట్లనియె.

చ. పవనుడు చంద్రసూర్యులు నభంబును దిక్కులు భూతధాత్రియుం
బవలును రేలు సంధ్యలును పావకుడున్ గ్రహతారకాదులున్
వివిధసురౌఘమున్ నను పవిత్రచరిత్రనుగా నెఱుంగుచున్
నవితథ సత్కృపాగరిమ హవ్యవహుండిట నన్ను బ్రోచుతన్.

కవిరాజవిరాజితము :

అనుచు వచించుచు తప్తసువర్ణమయాభరణాంచిత సుందర కాం
చన లతికోపమ విగ్రహమొప్పెడు జానకి సంగము బాసి హుతా
శనునకు భక్తి ప్రదక్షిణమున్ం దగసల్పి సమస్తజనుల్ వగతో
గనుగొన దీప్తహుతాశనకీలల గ్రక్కునజొచ్చె నుదారమతిన్.

వ. శాపవశంబున స్వర్గమునుండి పడిపోవుచున్న దేవకన్నియవోలె చితాగ్నిహోత్రమున ప్రవేశించు మహాభాగ్యవతి సీతను ముల్లోకవాసులును హోమవేదికాంతర్భాగమున సమంత్రకముగా పడుచున్న యాజ్యధారవలె గనుంగొని స్త్రీలెల్లరు మిగుల దీనవదనలై విలపించుచుండిరి. తత్సమయంబున నచ్చటిజనులెల్లరు హాహాకారములు . భూనభోంతరాళములు నిండిపోవుచుండె తదీయప్రజల వాక్యములు వినుచుండిన శ్రీరామచంద్రుడు బాష్పపర్యాకుల లోచనుండై చింతాభరంబున వివశీకృతుండయ్యె తత్సమయంబున

శా. యక్షేశుండు కృతాంతు డప్పతి పితృపాలుండు డజుండున్ సహ
స్రాక్షుండాదిగ సర్వనిర్జర కులాధ్యక్ష ప్రముఖ్యుల్ జగ
చ్ఛక్షుశ్శ్రీ నిరసించు యానములపై సమ్యక్సమారూఢులై
సాక్షాత్కారము జెందిరంత రఘువంశశ్రేష్ఠుమ్రోలన్ వడిన్.

వ. అంత వారలనెల్లర సందర్శించి దీర్ఘంబులగు బాహుదండంబులు పైకెత్తి కృతాంజలిబంధురుండైయున్న శ్రీరామచంద్రునితో సర్వదేవతాసమక్షమున చతురాననుండిట్లనియె.

సీ. ఇనకులాభరణ సీవిటులుపేక్షింప వచ్చునె ధరాసుత వహ్ని జొచ్చుచుండ
ఘనుడవు సకలలోకములకు కర్తవు పరిపూర్ణ విజ్ఞాన భాసురుడవు

నిను దేవదేవుండని దలంపవ దేమి ప్రాకృత పురుషునిపగిది రామ!
పరమాత్ముడవు స్వయంభుడవు మరిసనాతనుడవీశుడవు శ్రీధరుడవరయ
చంద్రసూర్యులు నీకులోచనము లష్టవసువులును ఋషిధామాఖ్య వఱలుచుందు
వాదిమధ్యాంతరహితుండ వక్షరుడవు రమ్యగుణసాంద్ర శ్రీరఘురామచంద్రా!

వ. అనిస్తుతించు బ్రహ్మాదులతో శ్రీరామచంద్రుడు తనమహిమ బ్రహ్మాదులవలన
లోకములయందు ప్రసిద్ధిపరచుటకు దేవతాప్రముఖులతో నిట్లనియె.

గీ. రాఘవుండన దశరథరాట్సుతుండ నంచవఘ మానవుడ నేనని తలంతు
నెనడ నెవ్వనివాడ నేనేప్రయోజ నార్థమరుదెంచితినో దెల్పుమమరనాథా!

వ. అనివచింప శ్రీరామునితో చతుర్ముఖుండు వెండియునిట్లనియె.

సీ. వినుము శ్రీరామ మద్విజ్ఞాపనము నీవునారాయణుండ వనంతశక్తి
వక్షరుండవు జగద్వ్యాపివి శార్ఙ్గివి చక్రాయుధుడవు విశ్వంభరుడవు
పురుషోత్తముడవు విభుండవు సర్వలోకేశ్వరుండవు హృషీకేశుడవు చ
తుర్భుజుండవు మహేంద్రుడవు విష్ణుండవు మధుసూదనుడవు రమావిభుడవు
కృష్ణుడవు జిష్ణుడవు నీవుకేశవుడవు నీవుబ్రహ్మవు సత్యుండ వీవుహరివి
శాశ్వతుడ నక్షరుండవు సర్వలోకరక్షకుడవీవె గాదె శ్రీరామచంద్రా!

సీ. నీవుసేనానివి నీవుపేంద్రుండవు నీవుశరణ్యుండ వీవుశత్రు
సంహారకుండవు శమదమ యజ్ఞ వషట్కారములు నీవు సత్యమీవు
శతజిహ్వుడవు సహస్రశృంగుడవునీవు నీవువేదాత్ముండ వీవుబుద్ధి
వఖలభూతగణాంతరాత్ముండ ఓంకారవాచ్యుండవీవు తపంబునీవు
నిత్యముక్తుండ వాశ్రయణీయుడవు త్వదీయప్రభవంబు నిధనంబు నెరుగరెవ్వ
రాదికర్తవు లోకత్రయంబునకును దేవదేవేశ నిన్నుస్తుతింపవశమె.

వ. మరియు నీవు సహస్రశీర్షుండవు సహస్రాక్షుండవు సహస్రపాదుండవు ప్రళయ
కాలమున నీవు పయోధియందు శేషభోగిపర్యంకమున శయనించి సకల
చరాచరాత్మకమగు బ్రహ్మాండమెల్ల కుక్షినిడుకొని యోగనిద్రాసక్తుండవై
మార్కండేయాది మహర్షులకుమాత్రము గోచరింతువు శ్రీరామచంద్రా!
పరబ్రహ్మమూర్తివగు నీకునేను హృదయమును సరస్వతినీజిహ్వ సకలదేవతలున్
నీరోమములు నీరెప్పపాటు రాత్రి నీనేత్రోన్మేషము పగలు, వేదములు
నీయుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు విశ్వమంతయు నీశరీరము నీకోపమగ్ని

శ్రీవత్సచిహ్నమను చంద్రునిలోని శీతము నీప్రసాదము తొల్లి నీవు త్రివిక్ర
మావతారమున నవతరించి బలినినిర్జించి త్రిలోకములనాక్రమించి దేవేంద్రునకు
స్వర్గలోకాధిపత్య మొసంగితివి అదియునుంగాక

శా. శ్రీవిష్ణుండవు నీవు లక్ష్మియెసుమా సీతామహాదేవి నీ
వీవిశ్వంబున రావణాద్యసురులన్ హింసింప రామాఖ్యచే
నావిర్భావము జెందినాడవు మనుష్యాకారమున్ దాల్చి యో
దేవా నీవుమదీయ కృత్యమును పూర్తింజేసినా వెంతయున్.

క. శ్రీరామ నీకీస్తవంబిది ఘోరాఘనికృంతనంబు గురుతర భయని
స్తారకము విబుధసేవ్యము సూరిజనానందకరము శుభదాయకమున్

వ. సభామధ్యంబున శ్రీరామచంద్రునిపరతత్త్వంబును నిర్ధారణజేయుచు చతుర్ముఖుం
డిట్లుపన్యసించుటయు సభ్యులెల్లరు జోహారులర్పించి శ్రీరామచంద్రుడు
భగవదంశసంభూతుండని గ్రహించి యీజన్మమున భవన్మూర్తిని సేవించుటచే
జీవితములు సార్థకమయ్యెనని పరమానంద పరమాశ్చర్య భరితులైరి.

సీ. అనలశిఖావళిమధ్య మందుండి దేదీప్యమాన సుప్రభల వైశ్వానరుండు
సభ్యులెల్లరును విస్మయచిత్తులై కనుంగొనుచుండ రత్నకాంచన విచిత్ర
భూషణాలంకార భూషితయై దేవకన్నియగతి తప్తకాంచన ప్ర
తిమ సౌమ్యమునను కుసుమకోమలాంగియా ధరణీతనయ నంకతలమునందు
నుంచుకొని వచ్చి శ్రీమద్రఘూత్తమునకు ప్రీతిపూర్వకముగ సమర్పించె జనకు
డాత్మజను సంతసమున నిజాంకతలమునందు నిడుకొనివచ్చిన చందమునను.

వ. జగత్సాక్షియగు పావకుడు సర్వాంగసుందరియగు సీతామహిదేవినింగొనివచ్చి
శ్రీరామచంద్రుని సముఖమున దింపి యిట్లనియె.

ఉ. ఈమెపతివ్రతాతిలక మీమహిళామణియందు కల్మషం
బేమియులేదు శ్రీరఘుకులేశ్వర సంతతసచ్చరిత్రయా
భూమిజ సత్స్వభావమున భూరిభయంకర రాక్షసాంగనా
స్తోమనిపీడ్యమయ్యును త్రిశుద్ధిగనీపయినిల్పె ప్రాణముల్.

వ. శ్రీరామచంద్రా! సాధ్వీమతల్లుల యందగ్రగణ్యురాలగు సీతామహాదేవి
ప్రభావంబెఱుంగక లోకకంటకుడగు రావణుండు నిజనాశనార్థము మాయా

మృగ నెపంబున వంచించి మదోన్మత్తుండై గొనివచ్చి లంకయందు రాక్షసస్త్రీల రక్షణముననుంచి బెక్కుగతుల బాధించుచున్నను నీయందు చిత్తముంచి రావణుని తృణప్రాయముగానెంచి నిజపాతివ్రత్య మహిమావిశేషముతో రక్షింపబడియె. ఇట్టిసౌశీల్య శుభస్వభావియు నిర్దోషియగు సీతను న్యాయముగా పరిగ్రహింపుము ఇందులకేమాత్ర మభ్యంతరము చెప్పకుము.

చ. అనవిని సంప్రహృష్ట హృదయాంబుజుడై రఘురాముడంతటన్
కనుగవ బాష్పబిందువులు గ్రమ్మగ నొక్కముహూర్తకాల మె
య్యన దలపోసి వెండియు బ్రియంబున దేవవరేణ్యుడైన య
య్యనలునితోడ నిట్లనియె నచ్చటనుండు మహాజనుల్ వినన్.

మంజరి :

చిరకాలము రావణాసురుని గృహసీమవసించిననైనన్
పరమసాధ్వియైన సీతసుమహాత్పావని జగత్త్రయమునన్
పరిశోధింపకయె రాఘవుడు నిజభార్యను కామవశమునన్
పరిగ్రహించెనని ముజ్జగంబుల ప్రజదూరెదరదిగానన్
జనులకు నమ్మకముగల్గుటకు నీచందంబున సభలోనన్
జనకజ నిట్లుపేక్ష జేసితి సముచితమగు ధర్మమునన్

చ. అనవరతం బనన్య హృదయంబున నాకనుకూల వర్తియా
జనకజ సుస్వభావమును సంతతభక్తియు నేనెరుంగుదున్
తనమహిమా విశేషమున తద్దయు రక్షితయైన మైథిలిం
జెనకగలేడు రావణుడు సింధువు తీరముమీరనట్టులన్.

గీ. దీప్తవహ్ని మహాజ్వాల ధిక్కరింప సాధ్యపడని తెరంగున జనకసుతను
పాపియగు రావణుడు నిజభావమందునైనను తిరస్కరింప లేడరసిచూడ

వ. ఆత్మజ్ఞానముగల పురుషుడు కీర్తిని విడజాలనివిధంబున జగత్పావనియగు సీతను నేనువిడనాడను జగత్పూజ్యుండవగు నీయాదేశానుసారము నడచుకొను వాడనని వచించి బ్రహ్మాదిదేవతా ప్రార్థితుండగు శ్రీరామచంద్రుడు సతీ సమేతుండై సంతసించె తదనంతరంబ తదీయ మంగళప్రదంబులైన వాక్యముల నాకర్ణించి శంకరుడు శ్రీరామునితో నిట్లనియె.

శా. శ్రీమద్భానుకులాబ్ధిసోమ కరుణాసింధో జగద్బాంధవా
సామాన్యంబె భవత్ప్రభావము ప్రశంసాపాత్రమో రామ సం
గ్రామక్షోణి దశాననాద్యసురులన్ ఖండించిలోకాళికిన్
క్షేమంబుం గలిగించితెంతయును మచ్చిత్తంబు లుప్పొంగగన్.

గీ. శ్రీరఘూత్తమ విజ్ఞప్తి చిత్తగింపు మఖిలలోకంబులకు ముదంబావహిల్లె
జనకపుత్రికతో వనచర సమూహములును సేవింప సాకేతమునకు నరిగి.

సీ. దీనుడౌ భరతుని దేర్చి తల్లులకు నమస్కృతుల్ జేసి సామ్రాజ్యలక్ష్మి
చేకొని తద్దయు స్నేహవర్గంబును సంతోషపరచి యిక్ష్వాకువంశ
మభివృద్ధినొందించి యశ్వమేధమొనర్చి శాశ్వతమైన యశంబునడసి
బ్రాహ్మణోత్తములకు బహుధనాదులొసంగి దుష్టులఖండించి శిష్టజనుల
జక్కగాబ్రోచి ధర్మసంస్థాపనంబు సల్పిపిమ్మట వైకుంఠసదనమునకు
శ్రీకరంబుగ నీవు వేంచేయదగుదు వఖిలలోకేశ దుష్టదైత్యప్రణాశా!

వ. శ్రీరామచంద్రా! మానవలోకమున నీకుజనకుండైన దశరథుడు సుస్థిరుండైన స్వర్గస్థాన మలంకరించె నేడు నిన్నుకనుంగొన వాంఛించి మాతోనే తెంచె గాన నీవు లక్ష్మణసహితుండవై యమ్మహాత్మునకు నమస్కరింపుమన రామలక్ష్మణు లిర్వురు విమానస్థుండైన దశరథునకు నమస్కరించిన దశరథుండు ప్రాణ సమానుండగు శ్రీరాముని చేరందిగిచి నిజాంకతలంబున నిడుకొని గాఢా లింగనమొనర్చి యిట్లనియె.

శా. రామావిన్ము భవద్వియోగమున స్వర్గస్థానభోగంబు నా
కేమాత్రంబు రుచింపలేదిది ధ్రువం బీదుష్టదైత్యావళిన్
సామర్థ్యంబున సంహరించి వనవాసంబెల్ల పూరించి పూ
ర్ణామోదంబున నొప్పునిన్నుగని హర్షాంభోనిధిం దేలితిన్.

వ. నిన్నరణ్యమునకు జనుమని వచించిన వచనములన్నియు నాహృదయమున నాటి బాధించుచున్నవి నేటికి క్షేమముగానున్న మిమ్ముగనుంగొంటి హిమపరంపర నుండి వెలుపలికేతెంచిన సూర్యునిభంగి నేతెంచిన నిన్నుగాంచి సంతోషించు చున్నవాడ త్రొల్లి యష్టావక్రునిచే తండ్రిరక్షింపబడినటుల సకలకళ్యాణ గుణాకరిష్టుండవగు నీచేరక్షింపబడితి రావణాది దుష్టరాక్షససంహారార్థమే మహర్షులెల్లరు నీపట్టాభిషేకవిఘాతమొనర్చిరని గ్రహింపగలిగితి వనవాస

దీక్ష ముగించి యయోధ్యకరిగి సౌఖ్యముగా నున్న నిన్ను గనుంగొను కౌసల్య
ధన్యురాలు నీవయోధ్యానగరమున పట్టాభిషిక్తుండవై మహావైభవమున నలరు
చుండ గనుంగొను ప్రజలెల్లరు పరమానందభరితులయ్యెదరు మరియు

మ. అనురాగంబు శుచిత్వమున్ బలము ధర్మాసక్తియున్ మున్నుగా
ననవద్యవ్రతుఁడౌటచే భరతునత్యంతప్రియంబార గ
న్గొని నీవాతనితోడగూడి కడునన్యోన్యానురాగంబుతో
ననువర్తింపగ జూడగోరెద మదీయాత్మన్ రఘూత్తంసమా.

సీ. జనకజ లక్ష్మణ సహితుండవై నీవువనముల పదునాల్గువత్సరములు
గడపి రావణ కుంభకర్ణాదుల వధించి వేల్పులపని నెరవేర్చి మఱియు
సకలలోకములకు సంతోష మొనరించి మించి సద్యశము గడించినావు
పాయక పితృవాక్యపరిపాలనారూప ప్రబలప్రతిజ్ఞ కాపాడినావు
యికనయోధ్యాపురంబునకేగి ప్రియసహోదరులతోడగూడి మహోత్సవమున
నఖిలసామ్రాజ్యమొంది దీర్ఘాయురంచింతాభ్యుదయవృద్ధితో నొప్పుమమలచరిత.

వ. అనివచించు దశరథుని సంభాషణంబులాలించి శ్రీరాముడంజలిబద్ధుండై
యిట్లనియె ప్రభో! మున్నుకైకేయితో సపుత్రకముగా నిన్ను త్యజించితినని
పలికితివి అభావము వారిర్వుర కంటకుండునటుల ప్రసన్నుండవగుమని
ప్రార్థించిన దశరథుండట్లగుంగాకయని యొడంబడి కృతాంజలిబంధురుండగు
లక్ష్మణునాలింగనమొనర్చుకొని యతనితోనిట్లనియె లక్ష్మణా!

గీ. జనకజసమేతుడగు రామచంద్రునకును నిరతము సపర్యలొనరించు నీవు నాకు
మిగుల సంతోష మొనరించి మించినావు పరమధర్మఫలంబును బడసిధాత్రి.

సీ. సౌమిత్రి నీవిట్లు సౌహార్ద్రబుద్ధితో శ్రీరామచంద్రుని సేవజేసి
యుత్తమోత్తమ యశమొందితి వదిగాక కడుమహాత్త్వంబును బడయగల్గి
తనుపమధర్మంబు నాశ్రయించితి వమృతాంధస పదవికి నర్హమైన
యోగ్యత సాధించి యొప్పితివెంతయు శ్రీరాముశుశ్రూష జేయుమెలమి
శుభములొందు దఖిలసురసిద్ధసాధ్యులు పరమభక్తి రామభద్రుగొల్చు
చుండుమితడు విష్ణుడుర్విపాలింప రామాఖ్య నవతరించెననిరి సురలు.

వ. పదంపడి దశరథుడు సీతతో నిట్లనియె.

చ. పరమహితాభిలాషుడగు భానుకులేశుడు నీపతివ్రతా
గరిమ జగత్రయస్తుతులనుం గన్గొనకోరికె నీపరీక్షకున్

దొరకొనె నందుచేనతని దూషణసేయగరాదు జీవితే
శ్వరు పరిచర్యసేయుటయె సాధ్వికి నుత్తమధర్మ మైథిలీ.

వ. దశరథుం డిత్తెరంగున రామలక్ష్మణులను సీతను హితవచనంబుల ననునయించి మిగులదీప్తివంతంబగు విమానంబున స్వర్గస్థానంబునకరిగె నంత దేవేంద్రుం డంజలిబద్ధుండై నిలిచియున్న శ్రీరామునితో నిట్లనియె రామభద్రా!

గీ. దశరథుని యజ్ఞమందు భవద్దర్శనంబు మాకగుట సార్థకముగ దురాత్ముడైన
రావణుండీల్గె పరమహర్షంబుగల్గె వాంఛితంబేమొ దెల్పు మిక్ష్వాకుతిలక.

వ. అనుటయు శ్రీరాముండిట్లనియె.

సీ. ద్విపద్వరేణ్య మద్విజ్ఞప్తినొందు నీవధరింపుము భీషణాహవమున
నస్మదర్థంబుగా నసువులబాసిన భల్లూకవనచర ప్రముఖగణము
జీవితులై మహాశ్రేయంబు నొందగావలయు నీసకల ప్లవంగవీరు
లెందెందు వసియింతు రందందు సర్వకాలముల నానా వృక్షలతలు దివ్య
ఫలరసాదులు మూలముల్ పానయోగ్యమైన వాఃపరిపూర్ణ పద్మాకరముల
తోడజెలువొంద వలయు సంతోషకరముగా ప్రసాదింప నర్థింతు గానవముల.

వ. మహాత్ముండైన శ్రీరాముడు రాక్షససంహారార్థము దేవాంశ సంభూతులైన వానరభల్లూకప్రముఖుల పరిరక్షణార్థముగా నర్థించు వాంఛితమును సఫల మొనర్పనెంచి దేవేంద్రుండు శ్రీరామునిపై గలసంప్రీతిచిహ్నముగా నుండు నట్లొక వాక్యంబిట్లనియె.

ఉ. గొప్పవరంబు లిప్పగిది గోరితి వెంతయు సంతసించితిం
దప్పక నేడు నీయభిమతంబు ఫలింపగజేతు పోరిలో
నిప్పిశితాశనాధముల హేతువునన్ హతులైన వానరుల్
యిప్పుడ లేచి సౌఖ్యముగ నెప్పటియట్ల రహింతు రెంతయున్.

గీ. ఫల కుసుమ మూలములతోడ పాదపము లకాలములయందును ఫలింపగలవు మఱియు
విమలతోయ సమృద్ధితో వెలయునదులు వ్రణములునుమాని సైనికుల్ వరలు చుంద్రు

వ. అనివచించుచుండుటయు సైనికులు నిదురనుండి లేచినవారిపోలిక సమరస్థలము నుండి లేచి పరమాశ్చర్యభరితులై శ్రీరామచంద్రునకు సాష్టాంగ నమస్కృతు లాచరించి రంత బర్హిర్ముఖులెల్ల పరిపూర్ణమనోరథులై శ్రీరాముని గీర్తించుచు యిట్లనిరి

సీ. శ్రీరఘువర కపిసేనలనెల్ల విసర్జించి నీవిష్క సంతసమున
జనుమయోధ్యకు మహాసాధ్వీమతల్లియా సీతను తల్లుల శిష్టజనుల
పరమభక్తుండగు భరతుడాదిగ గలతమ్ములనందర తగినరీతి
సంతోషపరపుము సర్వసామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్తుండవై యఖిలజనుల
జక్కగాబ్రోచి ధర్మసంస్థాపనంబు జేయుము యశంబు సకలదిక్సీమలందు
నింపుమనిపల్కి సకలనిలింపులంత తదనుమతమున జనిరిస్వస్థానములకు.

వ. తదనంతరంబారాత్రి శిబిరముల సుఖనిద్రజెంది ప్రాతఃకాలమున శ్రీరామునితో విభీషణుండంజలి బద్ధుండై యిట్లనియె.

శా. నానాలంకరణైక విజ్ఞులగు యీనారీమణుల్ మంగళ
స్నానార్థంబుగ తోయముం గలపముల్ నవ్యాంబరానర్ఘ్యభూ
షానీకంబమరించియుంచిరి హితంబారంగ నాచేయుచ
స్నానంబుల్ గృపతోడ జేకొనగదే మార్తాండవంశాగ్రణీ.

వ. ఇట్లు ప్రార్థించిన విభీషణునితో శ్రీరాముండిట్లనియె విభీషణా నీవు సుగ్రీవ ప్రముఖ వానరులకు మాత్రము యభ్యంగనాది సపర్యలొనరింపుము యీ సమయమున నేనుమాత్రము అభ్యంగనాది సంస్కారముల పరిగ్రహింప నేలనన.

సీ. పరమసుఖాస్పదుండు బాలుండు సుకుమార దేహుండు సత్యప్రతిజ్ఞుడధిక
ధర్మశీలుండు నాతమ్ముడా భరతుడస్మన్నిమిత్తముగ దుస్తరతపమున
గడుకృశించుచునుండె గావున నాతనివిడచి స్నానంబును విమలభూష
ణాంబర సుమచందనాద్యలంకారంబు గైకొననిష్టంబుగాదు మదికి
మరియయోధ్యకు జనియెడు మార్గమధిక దుర్గమ మిక్కటంబగు దూరమున్న
దింకసత్వరమున పురికేగుటకు ప్రయాణమొనరింపవలయు నోయసురనాథా.

వ. అనపుడు విభీషణుండిట్లనియె.

మంజరి :

భయమేటికి రామచంద్ర నిన్నొక పగటిలోన శీఘ్రముగన్
వియన్మార్గగామియైన పుష్పకవిమానరాజములోనన్
అయోధ్యలో డించివత్తు సందేహంబువలదు రఘురామా
ప్రియంబార దీనిచరితమెల్లను వినుపింతును గుణధామా.

మ. తొలియుద్ధంబున రావణుండు ధననాథున్ గెల్చి సూర్యప్రభ
నలువౌ దివ్యవిచిత్రపుష్పకవిమానశ్రేష్టమున్ బల్మిమై
యలఘుప్రజ్ఞ హరించి తెచ్చె నది దేవార్హంబు నేడింపు మి
మ్ముల సాకేతపురంబు జేర్చుటకుగా ముఖ్యంబుగానిల్పితిన్.

వ. గావున రఘూత్తమా బహుయోజనములయోధ్య కరుగవలయునను సందేహ మందకుడు కామగమనమున నతివేగముగా శీఘ్రకాలముననే నీరాజధానికి చేరంగలరు గావున నావిన్నప మవధరింపుడు.

మానినీవృత్తము :

నాయెడ మీకు ననుగ్రహముండిన నాగుణవర్గమునచ్చిన న
త్యాయత సౌహృదభావముతోడుత నార్యమదర్పిత పూజనముల్
న్యాయముగా నిజమిత్ర కళత్ర హితానుజ సైన్యసమేతముగా
బాయకగైకొని పిమ్మటబోవగ ప్రార్థనజేసితి భక్తిమెయిన్.

వ. మీకనన్య సేవకుండనగు నన్నుపలాలించి కటాక్షించితిరి గావున నాసపర్యల సంగీకరింపుమని వేడ నెల్లరు వినుచుండ శ్రీరాముండిట్లనియె.

సీ. అనఘ నీహృదయమం దన్యథా తలపకు నవహితమతితోడ నాలకింపు
మనుపమాన భవత్సహాయ సంపదచేత నెనలేని మేటి సౌహృదముచేత
వినుతింపదగిన నీవిక్రమోన్నతిచేత ననుపరిపూర్ణ మన్ననలచేత
దనిపినాడవు ప్రమోదంబయ్యె నేకొరంతయు లేదు కలకజెందంగ నేల
విబుధవర నీపలుకు నేనువినకపోను కాని నాహృదయంబు ముఖ్యముగ భరతు
నవసరముగా విలోకింప నార్తిజెందెగావున ముహూర్తమిందుండ గాదుసుమ్ము.

వ. విభీషణా చిరకాల వనవాసాయాస కృశీభూతులమగు మేము మాతల్లులను వసిష్ఠప్రభృతులైన యాచార్య సుహృత్సోదర పౌరజానపదులనెల్లర కనుంగొన

నామనం బెంతయు త్వరజెందుచున్నది గాన నింక పుష్పకవిమానమును రప్పించి నా ప్రయాణమును సాగింపుమనవుడు తదాజ్ఞానుసారము పుష్పకమును రావించె.

సీ. నలువకైనను వేయితలల చిల్వకునైన నల విమానమునెన్న నలవియగునె
బలురత్నకాంచన ప్రతిమాభిరామంబు పరిపూర్ణ శృంగార భాసురంబు
మిసిమించు మేల్ పట్టు మృదు దుకూలా స్తరణాలంకృత సుఖాసనాంచితంబు
సలలిత మౌక్తిక స్తబకమాలా సముజ్జ్వలితోన్నత గవాక్ష విలసితంబు
శ్రవణసుఖదాయక స్వనశత సహస్రఘంటికా ఘోషితం బింద్రకాంతరచిత
మంటప వితర్ధికా కుడ్య మందిరంబు సుప్రసిద్ధధ్వజ పతాక శోభితంబు.

వ. ఇట్లు విశిష్టాలంకార విరాజితంబై మేరుశిఖరంబు కైవడి ప్రకాశించుచుండు నదియు వియన్మార్గమున మనోవేగమున నరుగ సమర్థతగల పుష్పకవిమానమును సిద్ధపరచి శ్రీరామునకు నివేదించి వినయవినమిత శీర్షుండై శ్రీరామచంద్రా! నాకుకర్తవ్యమును నిర్దేశింపుడని విన్నవింప శ్రీరామచంద్రుఁడు స్నేహపూర్వకముగా విభీషణునితో నిట్లనియె

ఉ. ఓయివిభీషణా వినుము యుద్ధములోన వనాటసేన ల
త్యాయత బాహుశౌర్యముల నద్భుతకార్యము లాచరించినా
రీయెడ వీరికిందగిన హేమవిభూషణ వస్త్రజాలమున్
న్యాయముగా నొసంగి హితమూరగ చక్కగసత్కరింపుమా.

వ. అని యాజ్ఞాపింప విభీషణుఁడు ప్రహర్షచిత్తుండై యథార్హంబుగా వివిధవిచిత్ర రత్నభూషణాంబరాదుల నెల్లర సత్కరించె ననంతరంబ శ్రీరామచంద్రుఁడు యతనిసత్కృతుల కెంతయు సంతసించి ఋక్ష వానర గోలాంగూల వీరులనెల్లర నవలోకించి యందర బహువిధంబుల నభినందించి సుగ్రీవ విభీషణ ప్రభృతులతో నిట్లనియె.

సీ. అనఘాత్ములార మహాసాహసము జూపి మిత్రకార్యంబును మీరలెల్ల
బూర్తిచేసితి రేనుపూని కృతార్థుండనైతిని మీరు మదాజ్ఞవలన
జనుఁడు సౌఖ్యముగ స్వస్థానసీమలకు యథేచ్ఛగా తడవేల నింకమీరు
సుగ్రీవ నీవును సుహృదయుండగు మిత్రుడొనరింపదగిన మహోపకార
మొనర సంపూర్ణ మొనరించి యుంటివిపుడు సర్వసేనలతోఁగూడి సత్వరమున
చేరదగుదింక నీవుకిష్కింధకనుచు వాకొని విభీషణునితోడ బలికెనిట్లు.

మంజరి :

విభీషణా! స్వీయరాజ్య లక్ష్మీవిభూతితో సంప్రీతిన్
శుభోన్నతిన్ సౌఖ్యమొందగలవిక సురలకజేయఖ్యాతిన్
నాతండ్రికి రాజధానియగుచున్ నలువొందు యయోధ్యకుం
జేతోమోదమున జనెదనాకున్ సెలవొసగుము ప్రియ మొదవన్.

వ. శ్రీరామచంద్రుం డిట్లాజ్ఞాపించుటయు వానరులెల్లరు కృతాంజలిబంధులై శ్రీరామునియందుగల భక్త్యనురాగ పూర్వకమైన రామవియోగమును సహింపజాలక మిగుల దుఃఖించుచుండ వారల యభిప్రాయంబెఱింగి సుగ్రీవ విభీషణు లేకగ్రీవముగా యిట్లు విన్నవించిరి.

సీ. శ్రీరామచంద్ర సుస్నిగ్ధ దయాసాంద్ర మా ప్రార్థనము వినుమా మహాత్మ
మేమెల్లరము వేడ్కమీ వెంట శ్రీమదయోధ్యాపురమున కత్యుత్సుకమున
జేరి మీ పట్టాభిషేక వైభవమును గాంచి మీజననుల గారవమున
సేవించి వత్తుము సెలవొసంగుము మాకు పురజనంబుల కెగ్గుబొరయకుండ
సత్స్వభావంబుతో కడుసంతసమున సంచరించెద మదిగాన సంశయంబు
మాని మీ సేవకులమైన మమ్ము సుప్రసన్నతితోడ గొనిపొమ్ము సమ్మతముగ.

వ. ఇట్లు విన్నవించు మిగులప్రీతిపాత్రులగు హనుమదంగద సుగ్రీవ విభీషణ ప్రభృతులైన మిత్రవర్గముతో నయోధ్యా నగరంబున కరుగుటయే ముఖ్యమని దలంచి శ్రీరామచంద్రుడు వారలకెల్లరకు సంతోషప్రదములైన వచనముల నిట్లనియె.

మ. పరమానందము గల్గెనాకును సుహృద్వర్గంబుతో సంపదా
కరమై యొప్పు యయోధ్యకేగుట సముత్కర్షన్ ప్లవంగేశ వా
నరవర్గంబులతో విభీషణ విమానశ్రేష్టమందెల్లరుం
ద్వరగానెక్కుడు సంప్రహర్షమతులై తర్కింపగా నేటికిన్.

వ. అని వారలకాజ్ఞాపించి సీతాలక్ష్మణ సహితుండై శ్రీరామచంద్రుడు పుష్పక విమానారూఢుండై మృదుల దుకూలాస్తరణ శోభిత సుఖాసనంబుల నధిష్టింప నంత క్రమంబున సుగ్రీవుడు సకలవానర భల్లూక సైనిక వర్గంబుతో విమానారూఢుండైన వారలెల్లరు తత్తదుచిత పీఠంబుల నుపవిష్టులైరంత

విభీషణుండును సచివసహితుండై పుష్పకమారోహించె. ప్రబల బలిష్ఠులగు వానర భల్లూక రాక్షస సముదాయం బొకరినొకరు మెరసుకొనక సుఖప్రదముగా విశ్రమించి పరమసంతోష పారవశ్యయుత పొంగిపోవుచు దానిప్రభావమును అనేకవిధంబుల నొండొరులు ప్రసంగించుకొనుచుండ శ్రీరాముని యాజ్ఞ ప్రకారము పుష్పకమంతరిక్షంబున కెగసె నప్పుడు

చ. అగణిత రత్నరోచుల సహస్రమయూఖుని ధిక్కరించుచున్
గగనతలంబునం గడుధగద్ధగ వెల్గు విమానమందు నిం
పుగ జెలువొందె రామనృప పుంగవుడాదివిషత్ప్రసేవ్యుడై
పొగడితగన్న దేవవిభుపోల్కి మహావిభవాభిరాముడై.

గీ. కనుము వైదేహి యదె విశ్వకర్మ నిర్మితంబల త్రికూట శైలాగ్రతలమునందు
జెలగుచున్నది కైలాసశిఖరమటుల కమమనోహరమగుచు లంకాపురంబు.

సీ. జనకరాజతనూజ గనుగొనుమియ్యెడ సమరభూస్థలి విశేషముల నెల్ల
దుర్జయులైన దైత్యులతో వనౌకస సైనికుల్ పోరిన స్థలములివియె
రక్షోవిభుండైన రావణాసురుని వధింపగల్గిన చోటిదే లతాంగి
కుంభకర్ణుండను ఘోరరాక్షసు బడగూల్చిన నేలవిది కువలయాక్షి
చెలగి లక్ష్మణు డింద్రజిచ్ఛిరము నరికివైచిన స్థలమిది వనజగంధి
పతివియోగార్తి రావణుభార్యలెల్ల మిగులవగనొందు చోటిది మించుబోణి.

సీ. నీనిమిత్తముగ మున్నీటిపై సేతువు నిర్మించితిమి యిదే నెలతమిన్న
నలసేతువను పేర నలరారునిది దుష్కరంబిట్టి కార్యనిర్వహణమతివ
గగనతలంబంట నెగయుసాంద్రతరంగ సంఘముతో నొప్పు సాగరమును
గాంచుమిచ్చోటనే కపిసైన్యములు శ్రమ వాయగా నిలిచిరి వనజగంధి
అదియెసుమి మారుతికి విశ్రమార్థ మబ్ధిపైకి తేలినమైనాక పర్వతంబు
సేతువను పేర త్రైలోక్యసేవ్యమిమ్మహాకలుషనాశకంబు శుభాంగివింటె.

గీ. ఇచ్చటనే దోర్లజలధి మాయెడ ప్రసన్నడగుచు నతులిత భక్తి ప్రియంబొనర్చె
అసురపతి యావిభీషణుం డరుగుదెంచి శరణమర్థించె నన్ను సుస్వాంతుడగుచు.

గీ. చూడుమిది చిత్రకానన శోభితంబు గడపితిమి వాలినిచట సుగ్రీవ పురవ
రంబు కిష్కింధయను పేర డంబుమీరు మాకునెలనయ్యె నీఋష్యమూకశిఖరి.

వ. ఇట్లు ప్రసంగించుకొనుచు కిష్కింధాపుర ప్రాంతమున కేతెంచుటయు సీత ప్రియవినయ సంభ్రమంబుల శ్రీరామచంద్రునితో నిట్లనియె.

మంజరి:

రాజపుత్రి తారాదిసకల మర్కటకుల పత్నులతోడన్
రాజధానియైన మనయయోధ్యకు రాదగుననుచున్ వేడన్
సమ్మతించి కిష్కింధచెంత పుష్పకమునిల్పి దాశరథి
పిమ్మట సుగ్రీవుగాంచి యిట్లను ప్రియమున కరుణాశరథి

గీ. వానరేశ్వర సర్వప్లవంగవరుల సతులతోఁగూడి చనఁగోరె జనకతనయ
కాన తమతమ ప్రియురాండ్ర గలసి పయన మగుడని వచించుటయు నంత హర్ష మెసఁగ.

వ. సుగ్రీవాది వానరులు కొందరు పుష్పకమునుండిదిగి తమతమ ప్రియురాండ్ర పయనమొనర్చుచుండిరంత సుగ్రీవుడు నిజాంతఃపురమునకరిగి తారతో ప్రేయసీ సకలవానర పత్నులతో నయోధ్యాపురమునకు రావలయునని సీతకోరుచున్నది గావున శ్రీరాముని యాజ్ఞాప్రకారము మనమెల్లరము యయోధ్యాపురంబున కరుగవలయు గాన నీవువానరస్త్రీలనెల్లర రావించి ప్రయాణమును సాగింపుమనుటయు తారాదేవి పరమప్రహర్షవదనయై వానరస్త్రీలనెల్లర రావించి యిట్లనియె.

ఉ. ఓవనజాతులార మన మెప్పుగ నాథులతో నయోధ్యకున్
రావలెనంచు గోరెనట రామునిపత్ని తదాజ్ఞ చేత సు
గ్రీవుడు మున్నుగా సకలకీశవరుల్ మనతోఁజనంగ మో
దావహులైరి గావున వెసం బయనంబొనర్పు డిమ్ములన్.

గీ. దశరథుని భామినుల నయోధ్యాపురమును శ్రీరఘూత్తము పట్టాభిషేక
మచటివింతల విశేషముల ను సంప్రీతితోడ గాంచిన త్తము రారమ్మ కాంతలారా!

వ. అని తారాదేవి యాజ్ఞాపించుటయు వానరస్త్రీలెల్లరు సంతోషభరితులై చక్కగా దివ్యదుకూల దివ్యమాల్యాంబరాభరణాలంకృతులై వచ్చి పుష్పకమునకు ప్రదక్షిణపూర్వకముగా సీతాసందర్శన కుతూహలులై విమానారూఢులై సీతారాములకు నమస్కృతు లాచరింప సీతాదేవి వారినెల్ల సగౌరవముగా నాదరించె నిట్లుపరస్పర సౌహార్ద్ర సల్లాపములతో పరమానంద భరితులై రంత విమానము రామాజ్ఞ చొప్పున క్రమ్మఱి విహాయసంబున కెగసి మహావేగముతో జనుచుండ శ్రీరామచంద్రుడు మార్గంబున విశేషంబులెల్ల సీతకిట్లని చెప్పందొడంగె.

ఉ. కాంచుమ దే ధరాతనయ కాంచనధాతువిరాజమానమై
మంచులచే ప్రకాశిలెడు మేఘమువడికై నొప్పు ఋష్యమూ
కాంచిత శైలరాజము ప్రియంబేసగన్ ప్లవగేంద్రుసిందు సం
ధించిత వాలినెక్కటి వధించెదనంచు ప్రతిజ్ఞ జేసితిన్.

వృషభగతిరగడ

కాంచు మిందు నిభాస్య మాను యికాననాంతరసీమనెల్లెడ
సంచరించితి నీవియోగ విషాదమగ్నుడనై బడల్ పడ
పాననోదక పూర్ణమగు పంపాసరోవర మల్ల దేగను
మీావనంబున గంటితాపసి నెంతయున్ శబరిని గుణాఢ్యను
ఘోరదైత్యు కబంధునియ్యెడ గూల్చివైచితి విక్రమంబున
వీరుడైన జటాయు పీవటవృక్షమందె వసించెనల్లన
రావణుండు జటాయువందు దురంబొనర్చిరి నీనిమిత్తమై
నేవధించితి దూషణున్ ఖరునిన్ త్రిశీర్షునిటన్ యెరుంగుము
పావనాంగి యిదేసుమా మనపర్ణశాల దురాగతంబున
రావణుండు హరించెనిన్ను కురంగలోచన యివ్వనంబున
దాపునం గనుపట్టె గాంచుము తన్వి మరిగోదావరీనది
తాపసోత్తము డయ్యగస్త్యుని ధన్యమైన శుభాశ్రమంబిది
దేవినీవిటు గాంచుమల్ల సుతీక్ష్ణు చక్కని యాశ్రమంబును
భావితాత్ముడైన తచ్ఛరభంగ యోగిశుభాశ్రమంబును
ఇందు మేము విరాధునిన్ వధియించినారముగాదె పేరిమి
సుందరాంగి యివేమహర్షుల శోభనాశ్రమ దేశముల్ సుమి
చూచినావుగదా యదే యనసూయతో నిటనత్రిమానిని
దోచెనల్ల దె చిత్రకూటము తోరమై చెలువొందె మానిని
పూనినన్ను నయోధ్యకుం గొనిపోవగా భరతుండు మెల్లన
సేనతో జనుదెంచె నీవనసీమకుం బరికింపుమల్లన
నాతిగన్గొను మల్ల దే యమునాతరంగిణి దూరమందున
ఖ్యాతిమీార యదేసుమా గంగాభవాని జగత్త్రయంబున
నామహావనమే భరద్వాజాశ్రమస్థల మారయన్ చెలి
రామగన్మదిశృంగబేర పురంబటన్ గుహుడుండునర్మిలి
యోసతీమణి గంటివే సరయూతరంగిణి చిత్రకానన

భాసురంబు ప్రదీప్తితో గనుపట్టె యూపస్తంభముల్ మన
రాజధానియిదె ప్రియంబొనరంగ వందు మాదరింపుము
తేజమొప్ప సుఖంబుగా జనుదెంచినాముసుమీ విశేషము.

మ. అని శ్రీరామవిభుండు దెల్పుచు నయోధ్యాపట్టణంబల్ల దే
గనుమన్నన్ వినివానరోత్తములు వేడ్కన్ యేదియేదంచు జ
య్యన శీర్షంబులనెత్తి సిక్కరమహర్షావేశులై గాంచ న
య్యనిమేషాలయ తుల్యమై మిగుల హృద్యంబై ప్రకాశిల్లగన్.

గీ. రఘుకులాధీశ్వరుడు చతుర్దశ శరత్ప్రవాసమును పూర్ణమొనరించి పంచమితిథి
ముదముగదుర భరద్వాజ మునిశుభాశ్రమంబు ప్రాపించి ఋషికి నమస్కరించె.

వ. ఇట్లు మార్గమధ్యమునగల విశేషముల సీతకు వానరులకెల్లర కెఱింగించుచు
శ్రీరామచంద్రుడు భరద్వాజాశ్రమ స్థానమున పుష్పకమును నిలిపిన వారెల్లరు
దిగిన శ్రీరామచంద్రు డమ్మహర్షి సన్నిధానమున కరిగి ప్రణామమర్పించిన
మహర్షివర్యుం డెంతయు సంతసించి వారల యథాన్యాయముగా సత్కరించి
శ్రీరామచంద్రా చిరకాలమునకు గ్రమ్మఱ సుఖముగా జనుదెంచుచున్న
మిమ్ముల గనుంగొను భాగ్యము మాకులభ్యమగుటయెంతయు ముదావహమయ్యె
నన శ్రీరాముడుం డిట్లనియె మహాత్మా! సాకేతపురవాసుల కెల్లరకు కుశలమా
భరతుడు ప్రజానురంజకముగా రాజ్యపాలన మొనర్చుచుండెనే మాజనను
లెల్లరు క్షేమముగా నుండిరేగదా యనిప్రశ్నింప మహర్షి యిట్లనియె
శ్రీరామచంద్రా! యయోధ్యాపురవాసులందరకు కుశలమే మరియు

గీ. జడలు ధరియించి ధూళిధూసరిత గాత్రుడగుచుండు భరతుండు మరిభవదాగమనము
కాంక్ష జేయుచు నీపాదుకలను భక్తియుక్తి గొల్చుచు కుశలియై యున్నవాడు

ఉ. ఓరఘువంశవర్ధన ప్రసిద్ధిగ ఘోరవనప్రదేశ సం
చార మొనర్చు మిమ్ముగని చాలవిచారము నొందియుంటి నే
డారయ దుర్మదోద్ధతి భయంకర రాక్షసులన్ వధించి నిం
డారుముదంబునన్ జయమునొందు నినున్ గని సంతసించితిన్.

గీ. కైక కారణమున కాంతారములలోన కాంతతోడ ప్రబల కష్టదశల
ననుభవించితివి మహైశ్వర్యమును బాసి నేటికొదవె శాంతి నిర్మలాత్మ.

గీ. మానుల కభయంబొసగియు బూనిజనస్థానమందు భుజశౌర్యమునన్
దానవులనెల్ల దునుముట మానసమునగంటి యోగమహిమమువలనన్.

వ. నీయరణ్యసంచారక్రమంబెల్ల నాకుగోచరమగుచుండె దురాత్ముండగు రావణుడు నీసతీలలామ నపహరించి చనుటయు నీవు మారీచుని వధించి సీతాన్వేషణకు బయల్వెడలి సంచరించుట మొదలగు వృత్తాంతమంతయు యోగబలంబున గ్రహించితి. నీవునేడింక నాయాతిథ్యముకు బరిగ్రహించి రేపకడ సైన్య సమేతుండవై యయోధ్యాపురంబున కరిగెదవుగాక యన శ్రీరాముండందుల కంగీకరించె నంతమునివరుండు వెండియు శ్రీరామునితో శ్రీరామచంద్రా! నీకొకవరంబివ్వదలంచితి కోరుమనుటయు శ్రీరామచంద్రుం డెంతయు సంతోషముతో నిట్లనియె.

ఉ. ఓమునివర్య మేమిపుడయోధ్యకు బోయెడుమార్గమందు మేల్
భూమిరుహంబులెల్ల పరిపూర్ణ మధుద్రవ యుక్తమా ఫల
స్తోమముచే విరాజిలెడుచొప్పున నొప్పువరంబునిమ్ము చాల్
మామది సంతసించు నన మానికులోత్తము డాదరంబునన్.

మంజరి :

అటుల నగుంగాకయంచు బ్రీతి మహర్షివరేణ్యుడు నుడువన్
అటకపియూధములు యోజనత్రయ మాక్రమించుకొని నిలువన్
పథమున నలరారుచున్న బహువిధ పాదపములు నలుగడలన్
మధురములగు దివ్యఫల రసాదులు మనోహరముగా బొదలన్.

గీ. ఫలకుసుమ పత్రవిరహిత పాదపములు బహుళ ఫలపుష్ప పత్రసంపన్నమగుచు
కల్పవృక్షములకు నెనగల్గి సర్వకాలముల యందును సమృద్ధిగా రహించె.

వ. అంత వానర భల్లూక సైన్యంబులు మిగుల ప్రహృష్టహృదయులై యదేచ్ఛ సంచరించిరంత శ్రీరాముడయోధ్యా నగర ప్రవేశమును గురించి యించుక యోచించి హనుమంతుని జీరియిట్లనియె.

సీ. హనుమత్కపీంద్ర నీవరిగి మజ్జనకుని సౌధాంతరముల నస్మజ్జనుల
కుశలమారసి రమ్ము గుహుడను పేర కిరాతరాజుమదంతరంగసఖుడు
కలడు నీవరుగు మార్గములోన శృంగిబేరంబనవొప్పు పురంబునందు

యతనికి నాక్షేమ మంతయు నెరిగింపు మాతఁడు పరమ ప్రహర్ష మెసగ
తివిరి నీకునయోధ్యకు తెరువుజూపు నెలమి భరతుని వృత్తాంతమెల్ల దెలుపు
పిదప భరతుని కడకేగి ప్రియ మెసంగ క్షేమమునవచ్చితిమటంచు జెప్పుమయ్య.

వ నీవు నాప్రవాసవృత్తాంతమంతయు విశదముగానెరింగించి సుగ్రీవ విభీషణ ప్రభృతులతో నే తెంచుచుంటిమని దెలుపుము పదపడి భరతుని ముఖ దృక్సంభాషణాదుల విముఖ సుముఖముల ద్వారా యతని యభిప్రాయమును గ్రహించి నేనయోధ్యకు బయల్వెడలక మున్నె నీవునాకడ కేతేరవలయు నేలనన

గీ. రధ మదేభ తురంగ పూర్ణంబు మహిత సర్వ కామసమృద్ధంబు జనులకెందు
పితృపైతామహంబైన విపులరాజ్య మెవ్వరికి నాశగలిగింపకెట్టులుండు.

వ. అదియునుంగాక

గీ. భరతుఁడు సామ్రాజ్యమునం జిరపరిచితుడగుటజేసి చిత్తమున వసుం
ధర నేలనుత్సహించిన పరిపాలన మతఁడొనర్చు ప్రమద మెసంగగన్.

వ. మదీయాగమనమునకు భరతుండెంతయు ప్రీతుండగుచో క్రమ్మర నీవురానలదు లేనిచో త్వరితగమనంబున నాకడకరుదేరవలయునని యాదేశింప తదాజ్ఞాను సారముగా హనుమంతుడు మనుష్యాకారముతో బయల్వెడలి మింటికెగసి గరుడుని విధంబున రివ్వున వాయువేగముతో జని గంగాయమునల సంగమ స్థానమును నిర్గమించి శృంగిబేరపురంబుజేరి గుహుని గాంచి శ్రీరామాగమనం బెరింగించిన నతఁడు హర్షపులకితాంగుండై చెంగుననెగసి హనుమంతుని కౌగలించుకొని కుశలంబారసి భరతుని కుశలవృత్తాంతంబెరిగింప నాకర్ణించి తదనుమతంబున నటనుండి బయల్వెడలి మార్గమధ్యమున పరశురామతీర్థంబును వాలుకీనది నుత్తరించి గోమతిందాటి భయంకరసాలవనంబులు బహుజన పూర్ణంబై సకలైశ్వర్యశోభితంబులైన దేశముల గనుంగొనుచు బహు దూరముగా జని స్త్రీబాల వృద్ధజన సేవ్యంబై రమణీయ పుష్పోపవనంబులతో నలంకృతమగు నందిగ్రామంబును జేరియందు

సీ. భరతుని సుగుణసంభరితుని సామిత్రారి కనులార ముదమున గాంచెనంత
ననశనకృశ దేహు నాశ్రమవాసుని మునివేషధరు ఫలమూలభక్షు
సత్యసంభాషణు సద్యశఃపరిపూర్ణు వనమృగాజినజటా వల్కలధరు

మలదిగ్ధదేహులు నిర్మత్సరు సాధు సజ్జనబుధ సంసేవ్యు శాంతు దాంతు
పరమధర్మపరాయణు భాతృవిప్రయోగ కర్శితు భోగభాగ్యోపకరణ
వర్జితుని రామపాదుకాద్వయ సమర్పితాఖిల ప్రాజ్య పూజ్య రాజ్యాధికారు.

వ. మరియును మహర్షి విధమున నొప్పు భరతునితో సమానధర్మాచరణ పరాయణు
లగు సకల మంత్రిపురోహిత పౌరజానపద సైన్యంబులును దివ్యవస్త్ర రత్న
భూషణాద్యలంకారవర్జితులై కాషాయాంబర ధారులై తత్తత్కార్యనిర్వాహణ
శీలులగుచు సేవించు ప్రజలతో మూర్తీభవించిన దేవతనానొప్పు భరతుని
విలోకించి నమస్కరించి ముకుళిత కరకమలుండై నిలిచి హనుమంతుండిట్లనియె
మహాశయా!

సీ. శుభవార్త దెలిపెద శోకంబుడుగుమింక శ్రీరామవిభుని గాంచెదవు యిపుడ
చెలువొప్ప వల్కలాజిన జటామండలధారియై ఘోరకాంతారసీమ
చరియించు శ్రీరామచంద్రుని విషయమై పెనువిషాదమున తపించుచుంటి
వట్టి శ్రీరామక్షమాధీశు డిపుడు మీక్షేమమారయ బంచె శిష్టచరిత
రావణాసురు బరిమార్చి రామవిభుడు సీతతో లక్ష్మణునితోడ స్నేహకోటి
కొలువ నిష్టార్థపూర్తితో నెలమి నేడు వచ్చుచున్నాడు నినుగాంచు వాంఛ జేసి.

మంజరి :

హనుమత్కపివీరుడిట్లు దెల్పగ నన్నపైని గలకూర్మిన్
మనమలరగ భరతుడంత మోహానిమగ్నత బడియెం బేర్మిన్
ముహూర్త మాత్రమున నాతడల్లన మూర్ఛదెలిసి వేగమునన్
మహాత్ముడగు వాయుపుత్రునిన్ సంభ్రమమునగని ప్రేమమునన్.

క. మానసము బొంగ భరతక్ష్మానాథుడు లేచి బిగ్గగాగిటిలో త
ద్వానరవీరు గదించుచు నానందాశ్రువుల నతని నభిషేకించెన్.

వ. తదనంతరంబ భరతుడు సంతోషముతో

సీ. నేడెంత సుదినమో నేనుధన్యుడనైతి మీదర్శనము మాకు మేలుగలిగె
మీరెవ్వరోకో స్వామీ వచింపుడు భాగ్యవశమున నిచటికి వచ్చినారు
భావింపజాలను దేవుడవో లేక మనుజమాత్రుడవో నిర్మలగుణాఢ్య
శ్రీరామచంద్రుని క్షేమంబుదెలిపి మదాత్మీయ సంతాపమార్పినావు
నీఋణము దీర్పగాలేను కోరుమిష్టవాంఛితార్థంబులిచ్చెద నలయునన్ని
గ్రామముల గోగణంబుల గన్నియలను హితమెలర్పగ నీవుగ్రహింపుమనఘా.

వ. రామాగమన కాంక్షితుండగు భరతుడిట్లు మహానందకందళిత హృదయారవిందుండై భాషించుచు శ్రీరామచంద్రుని దర్శనాభిలాష మనంబున జెంగలింప నిట్లనియె.

గీ. శ్రీరఘువరుండు కానసీమలకును బోయిబహువత్సరములయ్యె బొగుల నింత కాలమునకు గదా వినగలిగె విభుని నామసంకీర్తనంబు మన్మనమునిండె.

గీ. కడుశుభసక్కరమైయొప్పు గాధనేడు కర్ణపేయంబుగా వినగల్గెనారా
బ్రతికియుండిన-చో శతవర్షములకు నైన నానందమొందు భాగ్యములభించు

వ. అనివచించుచు సంప్రమోదభరితుండై హనుమంతుని యొకచిత్రాసనమున సుఖాసీనుంగావించి తానతని కభిముఖముగా నాసీనుండై యిట్లనియె ఆర్యోత్తమా! శ్రీరాముడు యెవ్వరిస్నేహమున రావణప్రముఖ రాక్షసుల వధించె శ్రీరాముని వనవాసదీక్ష యెవ్విధమున గడచె తద్వృత్తాంతం బెరింగింపు మనెను.

భరతుడు చిత్రకూటమునుండి రామాజ్ఞ చొప్పున పాదుకాద్వయముతో పురప్రవేశమొనర్చిన పిమ్మట శ్రీరామచంద్రుడు సీతాలక్ష్మణసహితుండై మహర్షుల యాశ్రమముల నివసించుట మొదలుకొని రాక్షససంహారము, సీతాపహరణము, సుగ్రీవాదులతో మైత్రి సేతుబంధనము రావణవధ మొదలగు చరిత్రనంతయు నెరింగించె. "ప్రకృతము శ్రీరామచంద్రుడు సకలవానర సముదయంబుతో సీతాలక్ష్మణ సహితుండై విమానయానమున భరద్వాజాశ్రమమునకేతెంచి ముందుగా మీకెరింగింపబంచె. రేపు పుష్యమీ నక్షత్రమున మీఅన్నగారిని సందర్శింపగలవని" విన్నవింప భరతుడు పరిపూర్ణానంద భరితుండై నామనోరథంబు బహుకాలమునకు సఫలమయ్యెనని తలంచుచు నతని ననేకవిధముల మృదుమధుర వచనపూర్వకముగా సత్కృతుల సన్మానించి శత్రుఘ్నునితో నిట్లనియె.

శా. శత్రుఘ్నా! తడవేటికింక పురిలో చాటింపగా బంచి మేల్
చిత్రాలంకరణాది కార్యవిధులం జేయించి వైతాళిక
స్తోత్రంబుల్ బహుతూర్య ఘోషణములున్ శోభిల్ల పౌరాళితో
నేత్రాలంకరణంబుగా రఘువరున్ వీక్షింప నేగందగున్.

వ. అని యాజ్ఞాపింప నంత శత్రుఘ్నుడు రామాగమన విశేషమును పురంబెల్లెడల జాటింప ననుమతిజేసి వేనవేల పనివాండ్ర రావించి తత్తదుచిత కార్య నిర్వహణంబుల కిట్లాజ్ఞాపించె.

సీ. ఇచటినుండియు యోధ్య కేగుమార్గము మిట్టపల్లములను చక్కపరుపవలయు
నగరమందెల్లెడ నానావిచిత్ర ధ్వజాద్యలంకృతుల సేయంగవలయు
బహువిధ సౌరభ ప్రసవ స్తబక మాలికలు గృహాంగణముల గట్టవలయు
నతిపరిమళ శీతలాంబువుల్ వీధులనెల్లెడ చల్లగా జల్లవలయు
కర్పూరపు రంగవల్లులు దీర్పవలయు లాజలును పుష్పములును చల్లంగవలయు
ప్రజ్వలద్దీపమాలికా ప్రచయకాంతి దీటుకొన చల్వపందిళ్ళు దీర్పవలయు

గీ. రాజపత్నులు మంత్రులు రాజసరులు బ్రాహ్మణాది సమస్త వర్ణముల ప్రజలు
సర్వసైన్యములును శ్రీరామచంద్రమూర్తి కభిముఖంబుగ నతివేడ్క-
నరుగవలయు.

వ. అనియాజ్ఞాపింప మంత్రిప్రముఖులును, కార్యకర్తలును త్వరలో నయోధ్యా
నగరంబును నందిగ్రామంబును సర్వవిధాలంకారముల జేయించిరనంతరంబ
యయోధ్యానగరమందుండి కౌసల్యాప్రభృతి రాజపత్నులును సమస్తప్రజలును
సముచితాలంకార శోభితులై యుచిత వాహనారూఢులై శ్రీరామాదుల
సందర్శించు కుతూహలంబున నందిగ్రామంబునకేతెంచి రంతరాత్రిగతించుటయు
ప్రభాతంబున ప్రజలెల్లరు సత్వరంబున కాలోచిత కృత్యంబుల నిర్వర్తించుకొని
సర్వాలంకార శోభితులై శ్రీరామచంద్రుడేతెంచు మార్గమున కభిముఖముగా
జన ప్రయాణ సన్నాహులై రట్టియెడ

సీ. భరతుడు శ్రీరాము పాదుకాద్వయమును దనశీర్షమున భక్తిదాల్చి వెడల
సకలసైన్యములు జనములు మంత్రులు పౌరులు ప్రీతితో బలసిగొలువ
ధారుణీసురులు వేదములు బఠింపంగ సకలవాద్యముల ఘోషణములెసగ
వందిమాగధుల కైవారముల్ చెలువొంద వేత్రహస్తులు వెడవెడజనంగ
రాచయువకులు తగచామరములువీవ ఛత్రమునుబట్టి తమ్ముడు సంతసమున
నడుమ వారవధూమణుల్ నాట్యమాడ వైభవంబున జెలంగ సత్వరమెకదలి.

వ. వసిష్ఠాది మహర్షులు కుశాక్షత ఫల పుష్ప పాత్రాలంకృత హస్తులై నడువ
జనులాబాలము శ్రీరామచంద్రు దర్శనోత్సాహంబున జయజయ ధ్వానములతో
నందిగ్రామము నిర్గమించి కొంతదవ్వరిగి శ్రీరాముని యాగమనంబు
నిరీక్షించుచు నెంతనుంగానక దశదిశల బరికించుచుండ భరతుడు సంశయ
చిత్తుండై హనుమంతునితో నిట్లనియె

గీ. పూజ్యుడైన రాముబొడగాన మెచ్చోట కామరూపులైన కపులలోన
గానరాకొండు కాపేయ చాపల్య మొనరనీకులేక యుండునొక్కొ.

వ. అని భరతుండిట్లు పలుకుటయు శ్రీరామాదుల యాగమనము తడవగుటకు కారణము తెలుపుచు హనుమంతుండిట్లనియె భరతమహీపాలా! అవధరింపుము

మంజరి :

భరద్వాజమునివరు కృపచే సంప్రాప్త ఫలప్రసవములన్
మరందరసపాన లాలసోన్మద మధుకరకులఝంకృతులన్
సముంచితానేక ఫలభక్షణ కుతూహలాత్మకులై
ప్రమోదమునన్ మెలగుచుండ నెల్లెడ ప్లవగోత్తములున్మకులై

వ. ప్రభూ! సర్వకాలములయందును వృక్షలతాదులు ఫలకుసుమ భరితంబులై యుండునట్లింద్రుడు శ్రీరామునకు వరంబొసంగె. తత్కారణమున భరద్వాజ మహర్షి సైన్యసమేతులైన శ్రీరామునకు ఆతిథ్యంబొసంగె. తదాతిథ్య సంతృప్తులగు వానరుల కోలాహల ధ్వనులవిగో వినవచ్చుచున్నవి వానరసేనలు గోమతీనదిందాటి వచ్చుచున్నట్లు గోచరించెడి యనిపలికి పరికించిచూచి మరియు నిట్లనియె

ఉ. అల్లదిగో పరాగము విహాయసమంటగ లేచె సైన్యముల్
మెల్లన వాలుకీనది సమీపము చేరగవచ్చుచుండె నం
చుల్లమునం దలంచెద నహో! దవుదవ్వుల నంతరిక్షమం
దెల్లరు వేడ్కగన్గొనుడు యిందునిభోజ్జ్వలమౌ విమానమున్.

శా. పంకేజప్రభవుండు బూర్వము మహాప్రజ్ఞావిశేషంబునన్
సంకల్పంబున సృష్టిజేసె పిదపన్ సంగ్రామరంగస్థలిన్
లంకాధీశు సబంధుమిత్రముగ లీలన్ద్రుంచి శ్రీరాముడే
శంకాంతకములేక గైకొనియె భాస్వత్పుష్పకంబిమ్ములన్.

సీ. బాలసూర్యప్రభా భాసమానద్యుతిన్ నిఖిలదిక్సీమల నిండివెలుగ
దేవతార్థముగ వార్ధివిభుండు యోచించి యోగ్యముగ సృజించినదియు
మొనసి మనోజవమున గామగమనమై గగనవీధి జరింపగలుగునదియు
చతురాననుని సుప్రసాదంబువలనన పౌలస్త్యుడతి వేడ్క బడసినదియు

నగువిమానమునందు మహాత్ములైన రామలక్ష్మణులును సీత రాక్షసాధి
పతియగు విభీషణుఁడును ప్లవంగనాథు డాదిగాగల కపులెక్కి రరయుడదిగో.

వ. అని హనుమంతు డెరిగించుచుండ నతిత్వరిత గమనంబున నేతెంచు పుష్పక విమానమున నున్న శ్రీరామాదుల గనుంగొని మహాజనులెల్లరు పరమ హర్షంబున జయజయధ్వానములు సేయుచు వాహనంబులదిగి గగనపథంబున చంద్రప్రతీకాశమై ప్రకాశించు పుష్పకంబున దేవనాథుని విధంబున నొప్పు శ్రీరామచంద్రుని సేవించి కరకమలంబులు మొగిచి నమస్కరించుచుండి రంత భరతుండంజలిబద్ధుండై శ్రీరామచంద్రుడు గమపుకాలమునకే యేతెంచెనని సంతసించె నింతలో శ్రీరామానుమతంబున విమానరాజము ధరాతలంబునకుదిగివచ్చినిలిచె.

మంజరి :

భరతుడంత పుష్పకమునెక్కి రఘుపతిచరణంబుల వ్రాలి
త్వరితగతి ప్రణామమాచరించెం దత్పరమతిగుణశాలి
బహుకాలంబునకు నక్షిగతుడగు భరతునిలేవగదిగిచి
మహాదరముతోడ గౌగలించెన్ మనముకలంగగ వగచి.

వ. పదంపడి శ్రీరామచంద్రుడు భరతుని యంకతలంబున నిడుకొని మూర్ధాఘ్రాణంబొనరించి యాదరించె పిమ్మట భరతుడు లక్ష్మణుని సమీపమునకరిగి కౌగలించుకొని ప్రియోక్తుల నాదరించె సీతాదేవిచరణంబుల వ్రాలి నమస్కరించె ననంతరంబ

చ. భరతుడు సుస్వభావమున భానుతనూభవు జాంబవంతు ని
ర్జరపతిపౌత్రునిం బనసు రంభు గవాక్షుని గంధమాదనున్
శరభు సుషేణు నీలుని ప్రజంఘు దరీముఖు మైందునిన్ సమా
దరమున కౌగలించె ప్రమదంబున వారలుపొంగ నయ్యెడన్.

వ. కామరూప ధరులైన వానరులు మనుష్యాకారముతో భరతుని కుశల ప్రశ్నాదికంబుల గౌరవించి రనంతరంబ భరతుడు సుగ్రీవుని గాఢముగా గౌగలించుకొని యిట్లనియె

గీ. నావచనమొందమువిన్ము సుగ్రీవ మత్సహోదరులు నల్వురందు నీవొనరనిప్పు
డైదవ సహోదరుడవైతి, వాప్తుడగును సౌహృదంబున, దుర్వృత్తి శత్రుడగును.

కవిరాజవిరాజితము :

అనుచునచించి విభీషణునిం గనియాదరభావముతోడుత ని
ట్లనియె విభీషణ భాగ్యవశంబున నబ్బినసీకు సహాయమునన్
జనులకు నేరికి తీర్పగరాని యసాధ్యపు కృత్యములెల్ల రణన్
మనములలో బ్రమదం బెసగంగ సమర్థత బూర్తియొనర్చితివే.

వ. అంత శత్రుఘ్నుడు శ్రీరామలక్ష్మణులకును సీతాదేవికిని నమస్కృతు
లాచరించె నప్పుడు దుఃఖవశమున కృశాంగియగు కౌసల్యాదేవి పాదంబులకు
సీతాలక్ష్మణసహితుండై శ్రీరామచంద్రుడు నమస్కృతులాచరించి క్రమంబున
తల్లులందరికి వసిష్టాది మహర్షులకును ప్రణామంబులర్పించి రనంతరంబ

ఉ. నాగరులెల్ల రాదరమునన్ ముకుళీకృత హస్తపద్ములై
స్వాగతమర్కవంశ కలశాంబుధిచంద్ర యటంచుబల్కుచున్
మూగిన తత్ప్రజాళి కరముల్ ముకుళించిన దమ్మిమొగ్గలో
నాగ బ్రకాశిలంగ రఘునందను డల్లనగాంచె నవ్వుచున్.

వ. పదంపడి ధర్మవిదుడైన భరతుడు తాను చిత్రకూటశైలమునుండి గొనితెచ్చిన
పాదుకాద్వయమును శ్రీరామచంద్రుని పాదారవిందములకడ సమర్పించి
కృతాంజలిపుటుండై నిలిచియిట్లనియె.

సీ. నేకృతార్థుడనైతి నీవయోధ్యకురాగ కనుపండువుగ మిమ్ముగాంచుకతన
నాకోర్కెసిద్ధించె నానోములుఫలించె రఘువంశవర్ధనా రామచంద్ర
నీరాజ్యలక్ష్మిని నీవేభరింపుము నీయాజ్ఞ తలదాల్చి నేటివరకు
కాపాడితిని నీయఖండతేజంబున సంపద పదిరెట్లు పెంపునొందె
రథగజతురంగభట చతురంగములును బహుళ ధనధాన్య వస్తు సంపదలుబొదవె
హేమమయమైన కోశంబులివియె వేడ్కనవధరింపుము నీవుసమాదరమున.

గీ. భాతృవాత్సల్యమున నిట్లుబలుకుచున్న భరతునివీక్షించి ప్లవగరాట్ప్రభృతిసకల
కపులును విభీషణాదులు కడుముదమున విడచిరానందబాష్పంబు వితతినెలమి.

వ. అంత శ్రీరామచంద్రుడు భరతుని సౌహార్ద్రభావమున కెంతయు బ్రహర్ష
చిత్తుండై నతనినిజాంకపీఠంబున నిడుకొని సకలసైన్యంబులతో విమానంబున
సుఖాసీనుండై నందిగ్రామంబునుండి యయోధ్యాపురంబున కరుగుదెంచి ధరా

తలంబునకు దిగివచ్చినిలుచుటయు వారెల్లరు విమానముచుండిదిగి వచ్చినంత
శ్రీరామచంద్రుడు విమానముతో నిట్లనియె విమానరాజమా! నీయమోఘ
ప్రభావమున నింతదూరదేశమున నత్యంతశీఘ్రకాలమున వచ్చి చేరగలిగితిమి
నీవింక నీయజమానియగు కుబేరుని నిలయంబున కనుగుమని సెలవొసంగిన
తక్షణంబ నాయుత్తమ విమానరాజ మాకసంబునకెగసి యుత్తరాభిముఖంబుగా
ధనేశ్వరుమందిరంబుసొచ్చె ననంతరంబ

మ. శతమన్యుండు బృహస్పతింగని నమస్కారంబు గావించుప
ద్ధతి శ్రీరాముడు తద్వసిష్ఠముని పాదద్వంద్వముల్ బట్టి యుం
చితభక్తిం బ్రణమిల్లి తానునుగురుశ్రేష్ఠుండు పీఠంబులం
దతులోత్కర్ష శుభప్రసంగములతో నాసీనులై రంతటన్.

గీ. శిరమునం దంజలిఘటించి భరతుడపుడు జ్యేష్ఠుడధికపరాక్రమ శ్రేష్ఠుడైన
రామచంద్రునితో యనురాగమొలయ నెల్లరువినంగ వాక్రుచ్చె నివ్విధమున.

సీ. విజ్ఞాపనంబొండు వినుము శ్రీరఘువర యిమ్మహాసామ్రాజ్య మెల్ల నీవు
నావశపరచి కాననసీమలజరించి కైకకోరిక దీర్పగల్గినావు
ఈసర్వసామ్రాజ్య మెల్లు నావశమునను నిల్పితివాంతి నేనుమరల
నీకుసమర్పింతు నిశ్చయముగ దీనినేలుకొమ్మిభార మేలనాకు
భారవహనార్హమగు వృషభంబు మోవదగిన పెనుభార మల్పవత్సంబు మోవ
జాలని తెరంగు నీసమస్తప్రపూజ్య రాజ్యమే నేలనోప శ్రీరామచంద్రా!

మ. బలవంతంబగు సేతుబంధనమునన్ వారిప్రవాహంబు ని
శ్చలమైనిల్చినభంగి పూజ్యమగు యీసామ్రాజ్యభాగంబునం
గలఛిద్రంబుల మంత్రిగుప్తి మొదలౌ గాఢక్రియాసంవృతో
జ్వల సామర్థ్యము లేనిరక్షణము దుస్సాధ్యంబటంచెంచెదన్.

గీ. అశ్వగమనంబును ఖరంబు హంసనడల నధికయత్నంబుతో కాకమనుసరింప
లేనివిధమున శ్రీరామ లేశమైన నేను నీసామ్యమెట్లు రాలేనుగాదే.

వ. అనియిట్లు విన్నవించి వెండియు నిట్లనియె మహాత్మా!

సీ. పట్టాభిషేకంబు వడసి మధ్యాహ్నసూర్యగతి వెల్గునిను ప్రజల్ గాంచవలయు
మంగళతూర్యముల్ మధురగానంబు లాలించుచు నిదుర మేల్గాంచవలయు
సకలజ్యోతిశ్చక్ర సర్వంసహాచక్ర మెంతకాలంబుండు నంతదనుక

మహనీయ సర్వసామ్రాజ్యమునకు నీవె యేలికగానుండి యేలవలయు
ననిన భరతుని ప్రియభాషలాలకించి రామభూమీశ్వరుం డనురాగమునను
సమ్మతించిన నటనున్న సభ్యులెల్ల హర్ష సాగరమున నోలలాడిరంత.

వ. తత్సమయంబున శత్రుఘ్నుని యనుమతంబున సమర్థులగు క్షురకులరావించి భరతునితోసహా శ్రీరామలక్ష్మణులు క్షురకర్మల నివర్తించిరనంతరంబ

చ. భరతుడు స్నానమాడె కడుపావనతోయములందు ముందుగా
వరుసన లక్ష్మణుండు కపివల్లభుడంత విభీషణాదులున్
సరగున స్నానముల్ సలిపి చారువిచిత్రమణీవిభూషణాం
బర ధరులై యథావిధిగ భాస్వదలంకృతులన్ దనర్చినన్.

వ. పడపడి పరిచారికాజనంబులు సర్వవిధోపచారపూర్వకముగా సేవించుచుండ

గీ. జడలుశోధింప మంగళస్నానమాడి దివ్యగంధానులేపనదివ్యరత్న
భూషణ మహార్హ కౌశేయ పుష్పమాల్య ధారియైరామచంద్రుడెంతయు వెలింగె.

వ. అట్టియెడ సీతను పరిచారికాజనంబులు మంగళతోయంబుల స్నానమాడించిరి. దివ్యమాల్యాంబరాభరణాలంకృతియై కౌసల్యాదేవిని సేవింప నంత కౌసల్యా ప్రభృతి రాజపత్నులు ప్రహృష్టహృదయులైరి. వానరభామినులకెల్ల రకత్యంత గౌరవంబున సుగంధతోయంబుల నభ్యంగనాదుల జేయించి వివిధవిచిత్ర వస్త్రభూషణ మాల్యచందన విలేపనాద్యలంకారములగావించి రంత శ్రీరామానుమతంబున సుగ్రీవాది వానరసముదాయంబున కెల్లరకు తత్తదుచిత భవనాంతరంబుల విడిదలల వసింపజేసి మనోహర చిత్రరత్న శిల్పచాతుర్యా లంకృతంబైన రాజసౌధంబులగల విశేషంబులెల్ల సుగ్రీవ విభీషణాదులకు జూపవలయునని భరతున కాజ్ఞాపించుటయు

చ. భరతుడు సంప్రమోదమున భానుతనూభవు హస్తపద్మమా
దరమున కేలనూని మదితద్దయు స్నేహముబెంప తండ్రిమం
దిరమున నన్నిభాగముల దివ్యమణిస్రగితాద్భుతాసనా
స్తరణ విచిత్రవస్తు సముదాయములన్నిటి జూపెనేర్పడన్.

వ. తదీయసౌధాంతరాళమున

సీ. కలహంస శుకశారికా మయూరానేక బహుళఖగౌఘ విభాజితంబు
జంత్రగాత్రవిశిష్ట సంగీతసాహిత్య చతురయోషిద్గాన సంభృతంబు
రజతదాంత సువర్ణరత్న చిత్రిత మహార్హాసన శయనపీఠాంచితంబు

చంపక పూగ వాసంతికా కురవక ప్రముఖలతాతరు భాసురంబు
నవనవోన్మేష బహువిధానల్ప శిల్పకల్పనానేక భోగోపకరణకలిత
మతుల సౌందర్యయాపనాంచిత నధూసహస్రశోభితమై యొప్పెనంతిపురము.

వ. వానినెల్ల పరిశీలించి కనుంగొనుచు సంతుష్టాంతరంగులై రంత నెల్లరకు
నపూర్వములగు భక్ష్యభోజ్య చోష్య లేహ్య పానీయాది సుష్టుమృష్టాంబులతో
ప్రక్చదన తాంబూల శయనాసనాది సత్కారంబులతో బహువిధ క్రీడా
వినోదంబులతో నందనోద్యాన తుల్యంబులగు దివ్యోద్యాన వనవిహారంబులతో
మహానందపరవశ్యులై రంత శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకమునకు వసిష్ఠాది
మహర్షులు చక్కగాయోచించి శుభముహూర్తమును నిర్ణయింప తత్తత్కార్య
కర్తలు పురంబునెల్లెడల సర్వశోభనాలంకార నిమగ్నులగుచుండిరంత
శత్రుఘ్నుడు సుగ్రీవునితో హితపూర్వకముగా నిట్లనియె.

సీ. అవధరింపుము ప్లవంగాధీశ తడవేల శ్రీరాముపట్టాభిషేక మెలమి
జరిగించుటకు చతుస్సాగరాంభఃపూర్ణ సౌవర్ణమయ కలశముల వేడ్క
గైకొనిరాదగు కపిముఖ్యులకు నాజ్ఞనిమ్మన సుగ్రీవుడిచ్చ మెచ్చి
శౌర్యసంపన్నులౌ శాఖామృగ ప్రముఖులను కొందర జీరిపలికె నిట్లు
త్వరితగతితో చతుస్సముద్రముల తీర్థములను కొనిరండు పొండన మోదమలర
వానరులు శాతకుంభ కుంభములబూని వెడలిరాక్షణమున వాయువేగమునను.

వ. హనుమదాది ప్రముఖవానరులు కొందరు బయల్వెడలి పంచశత మహానదీ
తీర్థపాత్రలు గొనివచ్చిరి

మంజరి :

పూర్వసముద్రంబు పూర్ణకలశము బూనిసుషేణుడు నచ్చెన్
గర్వోన్నతి దక్షిణాంబునిధి జలకలశము గయుండు దెచ్చెన్
పశ్చిమాబ్ధినుండి పూర్ణజలకుంభము గవయుడుగొని తెచ్చెన్
నిశ్చలుడైనీలుడుదీచిదిగ్జలనిధి తోయముగొని తెచ్చెన్.

గీ. వానరశ్రేష్ఠులట గొని తెచ్చియున్న తత్పయఃపూర్ణ కనకరత్నమయ కుంభ
ములను శత్రుఘ్నుడఖిల మంత్రులును తాముతగని వేదించిరి వసిష్ఠతపసిమణికి.

వ. అంత కార్యకర్తలెల్లరు బయల్వెడలి సత్వరంబున

సీ. పురరాజవీథు లద్భుతముగ చలువపందిళ్ళు మేల్కట్లతో దీర్చెరెలమి
వివిధవర్ణ విచిత్రవిన్యస్తరుచిర దీలు చక్క సహస్రశాఖిగనమర్చిము

ఆణిముత్తెపుకుచ్చు లతిదీప్తివెలుగొంద పచ్చతోరణము లేర్పడవెలార్చి
లీలరంభానారికేళ పూగమహీజ పత్రవృంతముల స్తంభములగూర్చి
చొక్కపు జవాజి పునుగు కస్తూరి మిళిత సౌరభముల శీతలజలముజల్లి
కప్పూరపురంగవల్లు లక్కజముగా ప్రకాశిలగ దీర్చిరెల్లెడ కౌతుకమున.

సీ. సకలవిదేశస్థ సామంతనృపతులు ప్రబలధనాధికుల్ పండితులును
వేదాంతవేత్తలు వివిధశాస్త్రజ్ఞులు బహుధోద్యోగులు బ్రహ్మవిదులు
సంగీతపాఠకుల్ సత్కవిశ్రేష్ఠులు పౌరాణికులు మేటివర్తకులును
నాటకపాత్రాభినయ కోవిదులు కడుమేటి వేశ్యాంగనా మేళములును
బహుకళోపాసకులు సుహృద్బాంధవాప్త వర్గములు తాపసోత్తముల్ బ్రాహ్మణాది
సర్వవర్ణస్థు లతులితోత్సాహులగుచు వచ్చి చేరిరి సముచిత వాహనముల.

వ. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేక మహోత్సవాలోకన తత్పరులై యేతెంచిన నానావిధ స్త్రీపురుష జనానీకమున కర్హవిధాసన పంక్తులతో సభాభవన మెంతయు నయనానందకరంబై సర్వవిధాలంకార భూయిష్ఠంబై సర్వతోముఖ ద్వారశోభితంబై యనేక రక్షకభటరక్షితంబై చెలువొందె నప్పుడు

సీ. అవనీధవులు ప్రసిద్ధార్థాధికులు వేడ్క నారామవిభునియందధికభక్తి
నభినవమణిమయ హారాద్యమూల్య భూషణములు గోవులు ధనము దివ్య
రత్నకంబళములు రమణీయ నవ్యాంబరములు జాత్యశ్వముల్ రత్నచయము
వ్యాఘ్రఘూజినములు కృష్ణాజినంబులు కనత్కనక రౌప్య వినిర్మితప్రతిమలు
చందనాగురు కాశ్మీరజమ్మును సుగంధబంధురమైన చొక్కపుజవాజి
పునుగు మృగనాభి పచ్చకర్పూరము లాదిగాగల్గు వస్తుసంతతుల్ కానుకలొసగ.

వ. భరత శత్రుఘ్నప్రభృతు లాయావిశిష్ట వస్తుసముదాయంబెల్ల పరిగ్రహించి వారివారికిందగిన విడిదలల నేర్పరించి వివిధసత్కారముల గౌరవించిరంత వసిష్ఠ వామదేవ జాబాలి కణ్వ కాత్యాయన విశ్వామిత్ర మార్కండేయ గౌతమాగస్త్య భరద్వాజాది మహర్షులును సాంగపదక్రమ స్వాధ్యాయపరులైన బ్రాహ్మణోత్తములెల్లరు తత్తత్కాలోచిత కార్యముల నిమగ్నులై సుముహూర్తమునకై నిరీక్షించుచుండిరి.

సీ. సకలమహానదీ సాగరాంభఃపూర్ణ కుంభముల్ తగసమకూర్చి పిదప
నభిషేక కార్యార్థ మౌదుంబర వినిర్మితాసన మమరించి రతిముదమున
నవధాన్యములు ప్రసిద్ధానర్ఘ్య రత్నముల్ పరిమళద్రవ్యముల్ పాలు పెరుగు
పుష్పముల్ కుశలును బొరుగు లాజ్యంబును మధువు ఖడ్గము హిరణ్మయవిచిత్ర
పాత్రములు మేటిచాపంబు భద్రగజము చతురసౌందర్య కన్యకాష్టకము మరియు
సైంధవచతుష్టయాంచిత స్యందనంబు సిద్ధ మొనరింపబడియె విచిత్రముగను.

వ. మఱియును

సీ. చామరంబులు సితచ్ఛత్రంబు పల్లకి వ్యాఘ్రాజినంబు సింహాసనంబు
కనకదామనిబద్ధ ఘనవృషభంబును రమ్య కేసర చతుర్దంష్ట్రిలొప్పు
యుత్తమాశ్వంబు సముజ్వలవహ్నియు వివిధవాద్యములును వేశ్యలన్య
దేశసమాగత స్త్రీపురుషాళియు నాచార్య గోభూసురావళియును
సిద్ధమైయుండె ఖగమృగశ్రేణులెలమి తనుతమ ధరాధి నాయకోత్తములతోడ
శ్రీరఘూత్తము పట్టాభిషేక వైభవోత్సవాలోకనాపేక్ష నొప్పియుండె.

కవిరాజవిరాజితము :

బహువిధ వాద్యవిశేషములున్ స్తుతిపాఠక గీతమహాస్వనముల్
సహజపరాక్రమ శోభితులౌ భటసంచయ సింహనినాదములున్
వివిధగతిన్ పురవీధుల సజ్జనవిశ్రుత భవ్యజయధ్వనులున్
రహినెసగెం గడుపర్వమునన్ జలరాశి సముద్ధతి పొంగుగతిన్.

వ. అంత సుముహూర్తము సన్నిహితంబగుటయు సర్వాలంకార శోభితులగు స్త్రీపురుషాది మహాజనులచే సభాభవనంబెల్ల క్రిక్కిరిసి తత్తదుచితస్థలంబుల నెల్లరు నిశ్శబ్దముగా సుఖాసీనులై తదుత్సవ సందర్శన సంతోష పారవశ్యమున నుప్పొంగుచుండి రట్టియెడ శ్రీసీతారాములు పుష్పరథంబున నధిష్టించిన భరతుడు స్వేతచ్ఛత్రధారియై నిలువ లక్ష్మణశత్రుఘ్ను లిరుగడల వింజామరములు వీచుచుండ బ్రాహ్మణపుంగవులు వేదపఠనంబొనర్చుచుండ వేత్రపాణులు బరాబరులు చెప్ప వందిమాగధులుస్తుతి పాఠంబులు జరుపుచుండ సభాభవనమున కేతెంచి రథావతరణంబొనర్చివచ్చు సీతారాముల వసిష్టాది మహర్షు లెదుర్కొని

గీ. బ్రహ్మవిద్వర్యులైనట్టి బ్రాహ్మణప్రవరులతోడ ప్రయత్న పూర్వకముగా వ
సిష్టముని రామచంద్రుని సీతతో ప్రసిద్ధమణిమయ పీఠినాసీను జేసె.

సీ. పటహ కాహళ శంఖ పణవ వీణా వేణు ముఖ్యవాద్యంబులు మ్రోయుచుండ
నృత్యగీతాదుల నేర్పరులగు వారనారీశిరోమణుల్ నాట్యమాడ
వేదపారగులైన విప్రవరేణ్యులు వేదప్రవచనంబు వేడ్కసలుప
వందిమాగధ సూతవైతాళికకవీంద్ర పద్యసంస్తుతుల శోభలువెలుంగ
పూర్వపు ధరాధినాథులపోల్కి శాస్త్రపద్ధతిగ మంత్రవిదులైన బ్రాహ్మణప్ర
ముఖులతో నంతట వసిష్ఠమునివరేణ్యు డాచరించె సభాపూజనాదికంబు.

వ. తదనంతరంబ ఋత్విక్ప్రముఖులతో వశిష్ఠమహర్షి పవిత్రపాణులై కుశాక్షత
ఫలపుష్పదక్షిణ తాంబూలాది మంగళద్రవ్యపూర్ణ పాత్రలధరించి మంత్రపఠనం
బొనరించుచు సభాపూజనపూర్వకంబుగా నంకురార్పణంబొనరించి వేదికాంత
రంబున సకలనదీసముద్రోదకపూర్ణ కుంభముల బ్రతిష్ఠించి విష్వక్సేన
పూజనంబును సర్వదేవతాహ్వానపూర్వకంబుగా పుణ్యాహవాచనంబులు
గావించి తదీయపూర్ణ కుంభంబులు నవరత్నంబులును సువర్ణంబును
నవధాన్యంబులును సర్వౌషధీలతలును కాశ్మీరమలయజ కర్పూర మృగమద
ప్రముఖ సుగంధద్రవ్యంబులును లాజాక్షత సుమంబులతో విధ్యుక్తవిధానమున
పూజించి దేవతాసామ్రాజ్యమందు దేవేంద్రుని వసువులభిషేకించినవిధంబున
దివ్యరత్నపీఠంబుల సుఖాసీనులై యున్న సీతారాముల ప్రథమమున వసిష్ఠ
వామదేవ జాబాలి కాశ్యప కాత్యాయన సుయజ్ఞ గౌతమ విజయులను
మహర్షులును పురుషసూక్తాది ప్రోక్షణమంత్రంబుల పఠించుచు సర్వనదీ
సముద్రోదకంబుల నభిషేకించిన నవంతరంబ క్రమంబున వేదవేత్తలగు
బ్రాహ్మణోత్తములును మహారాజపుంగవులును మంత్రిప్రముఖులును కన్యకా
రత్నములును శంఖపాత్రంబులతో నభిషేకించి రనంతరంబ

సీ. తోయజప్రభవుండు తొల్త కృతసువర్ణ చిత్రరత్నములతో సృష్టిజేసి
మనువున కెలమి సామ్రాజ్యాభిషేకంబు గావించె నెద్దాన ఘనతవెలను
నది మొదలుగ తదీయాన్వయులగు మహీపాలు లెద్దాననీ ప్రాజ్యపూజ్య
రాజ్యాభిషిక్తులై రాజిల్లిరట్టి ప్రభానంబుతో రవిప్రభలనొప్పు
దివ్యరత్నకిరీటంబు త్రిభువనముల ప్రజలు సంతోషభరితులై భక్తిప్రణతు
లాచరింపుచు సేవింప నంతమణిమయాసనమునం దుంచి రయ్యార్యవరులు.

గీ. వేడ్కదలుకొత్త కల్పోక్తవిధిగ మంత్రపూతమై యొప్పు తత్సభాంబువుల తత్కి
రీటరాజంబు నటమహర్షిప్రముఖ్యులంత నభిషేక మొనరించి రతిముదమున.

వ. తత్సమయంబున సభికులెల్లరు జయజయధ్వానములొనర్చుచుండ దేవదుందుభుల ఘోషణంబులు భూమ్యంతరిక్షంబులునిండి భోరుకొల్ప వియచ్చర భామినుల లాస్యంబులు సెలంగ నంతరిక్షంబునుండి నందనోద్యాన సంభవంబులగు మందార పారిజాత కల్పప్రసూనంబుల సోనవానలు గురిపించుచుండ మంత్రవిదులు మంత్రపఠనంబు సేయుచుండ నభిషేకించి దివ్యాంబరాభరణ సుగంధగంధ పుష్పాద్యలంకృతులాచరించి సింహాసనాసీనులగావించుటయు నంత

సీ. శ్రీరమామణితోడ జెలువొందు శ్రీవిష్ణుదేవుని విధమున త్రిభువనైక
మోహనాకారుడై ముదమున నలువొందు సీతాసమేతుడౌ శ్రీరఘుపతి
సంపూజ్య సామ్రాజ్య సార్వభౌమపదంబు నంది మేల్ రత్నసింహాసనమున
నలర వసిష్ఠమహర్షి రత్నకిరీట మంతరాముని శీర్షమందునుంచె
తోడరి ఛత్రంబుబట్టె శత్రుఘ్నుడెలమి చంద్రసంకాశ వాలవ్యజనము లర్క
తనయుడు విభీషణుండు మోదము ననుభయ పార్శ్వముల నిల్చివీవ వైభవ
మొసంగ.

క. శతమఖుడు తప్తకాంచన శతపుష్కరమాలికయును సలలిత నానా
ద్భుత రత్నఖచిత ముక్తాంచిత హారమునంపె ననిలుని చే రామునకున్.

వ. అంత సదస్యంబున విప్రోత్తములు శుభాశీర్వచనంబులొనర్చుటయు సువాసినీ జనంబులు మంగళహారతులిచ్చుటయు తత్పట్టాభిషేకసమయమున

సీ. అభినవరాజ్యరమాభిరాముండైన శ్రీరామచంద్రుడాశ్రితులకెల్ల
నభిమతార్థముల నత్యంతహర్షంబున కొదవలేక నొసంగె కోట్లధనము
బ్రాహ్మణోత్తములకు పాడియావుల నూరువేలను శతమదవృషభములను
నానావిచిత్ర రత్నసువర్ణభూషణాంబర ధనాదులొసంగె భక్తితోడ
సకలవిద్యావినోద ప్రశస్తులైనకవివరేణ్యుల నటకుల గాయకులను
వేణువీణామృదంగాది వివిధవాద్యకోవిదుల దన్పెబహుమతుల్ కోర్కెలలర.

వ. తదనంతరంబ భరతశత్రుఘ్నులును సుగ్రీవవిభీషణులును మంత్రివర్యులును సభాసదులెల్ల రత్యంతవిధేయతతో స్రక్చందన తాంబూల మధుపర్కంబులతో సంపూర్ణ దక్షిణ ఫలప్రదానంబులతో గౌరవించి రనంతరంబ శ్రీరామ చంద్రుడు సింహాసనంబునుండి దిగివచ్చి సభ్యులయెదుట కృతాంజలిబంధురుడై నమస్కారపూర్వకముగా నిట్లనియె మహాశయులారా! నాయందాదరాభి మానములతో మీరందరు పితృపితామహంబైన సామ్రాజ్యమునకు నన్ను పట్ట

భద్రుని గావించితిరిగాన మీకెల్లరకు కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నాను మరియు యీసర్వసామ్రాజ్య రక్షణధురంధరతకు సంపూర్ణ బాధ్యుడనై ధర్మయుక్తముగను ప్రజానురంజకముగను రాజ్యపాలన మొనర్ప గలనని మీయందరిసమక్షమున భగవత్సాక్షిగా ప్రమాణ మొనర్చుచున్నాడ నని విన్నవింప ప్రజలెల్ల రేకగ్రీవముగా శ్రీరామచంద్రసార్వభౌమునకుజై యని నినాదంబులొనరించిరనంతరంబ చాతుర్వర్ణప్రజలకు యిష్టమృష్టాన్నములతో సమారాధనంబులు ప్రారంభించిరంత

సీ. చంద్రికాధవళిత శాల్యోదనంబులు మిసిమిబంగరుచాయ మించుసూప
మమృతోపమాన దివ్యరసాయనంబులు కమ్మని శాకపాకములు తియ్య
చాగులు భక్ష్యభోజ్యములు చిత్రాన్నముల్ వడలప్పడములును వడియములును
పాయసాన్నంబులు బహువిధ పూపముల్ పాల్పెరుగులు మేటిఫలరసంబు
లాదిగాగల వివిధపదార్థయుక్త షడ్రసోపేతమైన భోజనములెలమి
బ్రాహ్మణాది సమస్తవర్ణముల ప్రజల కధికసంతృప్తిగా నిడిరచ్యుతముగ.

వ. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేక మహోత్సవాలోకనతత్పరులై యేతెంచిన వివిధ దేశ నగర జానపద పౌర జనంబులకెల్లర తగుమర్యాదలతో నిష్ట మృష్టాన్న స్రక్చందన తాంబూల వస్త్రభూషణాద్యమూల్య సత్కారంబుల సంతృప్తులగావించి రాసమయంబున

గీ. అర్కరశ్మిప్రతీకాశమైన హేమరత్నభూషిత దివ్యహారమును రామ
భూవిభుం డాదరమున సుగ్రీవుకంఠసీమన నలంకరించె దాక్షిణ్యబుద్ధి.

మంజరి :

అనర్ఘవైఢూర్య వజ్ర కనకమయాంగదముల సభలోనన్
మనమున యోచించి యంగదున కభిమతముగ నొసగె ప్రియమునం
బవిమల మణిఖచిత మౌక్తికాహారము నవనిజ చేనిడినం
బవనజున కొసంగెనామె విభునిం బరికించుచు హర్షమునన్.

వ. తదనంతరంబ

సీ. అవనిజ నిజకంఠ హారంబుదిగిచి తత్సభలోన కపులనందరిని గనుచు
సారెసారెకు నిజేశ్వరువంక గనుసంత మదిరఘుపతి తదింగితమెరింగి
జనకనృపాలాత్మజనుగాంచి యిట్లను సాధ్వి నీవెవ్వరి శౌర్యవీర్య
సాహాయసంపద సంతోషమందితి వమ్మహాత్మునకిమ్ము హారమనిన
నంతవైదేహి తద్రత్నహారమప్పు డనిలసుతు కంఠమునవైవ నాతడొప్పె
శశికిరణ గౌరవర్ణ భాస్వచ్ఛితాభ్ర పటల సంపన్నమగుశైలపతియువోలె.

వ. మరియు శ్రీరామచంద్రుడు తనకెంతయు సహాయకారులైన వానర భల్లూక వీరులగు మైందద్వివిద నల నీల గజగవయ గవాక్ష సుషేణ జాంబవత్ప్రముఖుల కెల్లరకును విభీషణప్రభృతులైన రాక్షసవర్గంబునకును యథాన్యాయమున బహువిధ దివ్య వస్త్ర భూషణాది బహుమతుల గౌరవముగా సంతోష పూర్వకముగా బహూకరించె. ఇట్లు వానరులెల్లరు వివిధసత్కారముల సంతృప్తులై యయోధ్యాపుర వైభవంబును శ్రీరామచంద్రుని రాజ్యపరిపాలనా విధానంబున కెంతయు పరమానందభరితులై కొన్నిదినములు నివసించి శ్రీరామాదుల విప్రయోగమున కెంతయు చింతిల్లుచు యెట్టకేలకు వానర సైన్యంబులతో సుగ్రీవాదులు తమతమపత్నులతో కౌసల్యాదిరాజమాతలకును శ్రీరామాదిసోదరులకును వారిధర్మపత్నులకును నమస్కృతులాచరించి వారల యనుమతంబున శ్రీరామనామ సంస్మరణ పారవశ్యంబున నుప్పొంగుచు పునర్దర్శనమర్థించుచు కిష్కింధానగరంబునకరిగి రనంతరంబ

ఉ. శ్రీరఘురామభూవిభునిచే పరిపూర్ణ మనోరథార్థముల్
గౌరవపూర్వకంబుగ జగన్నుతుడైన విభీషణుండు స
త్కారములెల్లనొంది ప్రమదంబున తత్కులదైవతంబు దా
గోరి పరిగ్రహించి రఘుకుంజరు నానతినేగె లంకకున్.

గీ. అరిజనవిమర్దనుండు మహాయశస్వి ప్రకటితౌదార్యనిధియైన రామవిభుడు
పరమసంతోషమున నిజభ్రాతృవర్గమెల్ల గొలుచంగ సామ్రాజ్యమేలుచుండె.

వ. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుడు ప్రియసోదరులైన భరతలక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు తన కనుసన్నల సర్వకార్యనిర్వహణ ధురంధరులై సేవింపుచుండ పూర్వపు చక్రవర్తుల కంటెననేకరెట్లు ప్రజానుకూలోచిత ధర్మమార్గంబున, దుష్ట శిక్షణంబును శిష్టరక్షణంబును జేయుచు స్మృత్యనుకూల దండన విధానంబున మంత్రుల సాహచర్యంబుతో జారచోరాదుల వలనను మారీదుర్భిక్షాది

యీ యీతిబాధలవలనను ప్రజలకెట్టి యుపద్రవములు గలుగనీయక రామరాజ్యమే యాచంద్రార్కస్థాయిగా నుండవలయునని ప్రజలు వేనోళ్ళ పొగడుచుండ పాలించుచు కైంకర్యలక్ష్మిని పెంపొందించు లక్ష్మణుని గనుంగొని యిట్లనియె.

మ. మనపూర్వార్జితమైన యీ క్షితల సామ్రాజ్యంబునందీవు నా
కును జేదోడుగ యౌవరాజ్య పదమున్ గొన్మంచు శ్రీరాము డ
ల్లన సౌమిత్రిని జీరి పెక్కుగతులం లాలించి బోధించినన్
వినకున్నన్ నియమించె నంత భరతున్ వే యౌవరాజ్యంబునన్.

వ. తదనంతరంబ

గీ. పార్థివశ్రేష్ఠుడగు రామభద్రుడొనర పౌండరీ కశ్వమేధాది బహువిధముల
యజ్ఞముల నేకము లొనర్చి యమరవరుల బ్రాహ్మణుల దృప్తినొందించె
ప్రమద మెసగ.

గీ. దశసహస్రవర్షంబులు దాశరథియు పూజ్యరాజ్యంబు ప్రాపించి భూరిదక్షి
ణల సదస్యుల పూజించి న్యాయమున శతాశ్వమేధంబులొనరించె నతులదీప్తి.

వ. ఇట్లు మహా వైభవోపేతంబై జెలువొందు రామరాజ్యంబునందు

సీ. వైధవ్యదుఃఖ దుర్వ్యథితకాంతలు లేరు సర్పభయార్తులౌ జనులు లేరు
బహుళ రోగగ్రస్త ప్రజలెందు గనరారు దస్యులవలన బాధలును లేవు
బాలపైతృక కర్మపరులు లేరెయ్యెడ దారిద్ర్య పీడితాత్మకులు లేరు
దనర వెయ్యెడ ననర్థకములు ప్రజలలో నన్యోన్యవైరంబు లరయరాను
పుత్ర పౌత్రాయురారోగ్య భోగభాగ్య భరితులై ప్రజలెల్లరు పరమధర్మ
తత్పరత రామచంద్రుకథా సుధారసాప్తి సుఖయింతు రతులితోత్సాహలీల.

ఉ. రామవిభుండు సౌఖ్యముగ రాజ్యము నేలెడు వేళ తత్ప్రజా
స్తోమము హృష్టపుష్ట పరిశోభిత హృత్పరిఫుల్లపద్మలై
రామకథాప్రసంగము పరస్పరముత్సుకతన్ వచించుచున్
రామమయంబుగా కడు విరాజిలె నెంతయు లోకమెల్లెడన్.

సీ. నిత్యపుష్పఫలాళి నెనసె వృక్షులతాళి వర్షించును సువృష్టి వారిదములు
కడుసుఖస్పర్శ లేగాడ్పులు వీతెంచె వివిధసస్యాళిచే వెలసె ధాత్రి
బ్రాహ్మణాది సమస్తవర్ణ ప్రజాతతి స్వస్వధర్మానురూపమున లోభ
వర్జితులై యనవరతం బన్మృతంబాడు మెసగక సకలకళ్యాణగుణ వి

రాజితుండైన శ్రీరఘురామునందు నిరుపమాన మహాభక్తి నిష్ఠ సర్వ
సౌఖ్యమున నుల్లసిల్ల భాస్వద్విభూతి రామచంద్రుండు సర్వసామ్రాజ్యమేలె.

గీ. దశవర్షసహస్రంబులు దశవర్షశతంబు ధర్మతత్పరుడగుచున్
దశదిశల యశస్స్ఫూర్తిన్ దశరథరాట్తనయుడేలె తమ్ములుగొలువన్.

గీ. ధన్యము యశస్కరము శుభదాయకంబు పరమపావన మాయుః ప్రవర్ధనంబు
విజయసంప్రాప్త మఖిలభూభుజులకెందు మించివాల్మీకి దీనిరచించె దొలుత—

క. ఏ మానవవరులీ శ్రీరామునిచారిత్ర మధిక రక్తిన్ వినినన్
ప్రాముఖ్యముగ పఠించిన భీమకలుషజాలమడగి మేలుఘటిల్లున్.

సీ. పుత్రకాంక్షితులు సత్పుత్రులగాంతురు ధనవాంఛితులకబ్బు ధనచయంబు
వైరివర్గంబును వధియించి రాజ్యంబు వడయగల్గుదురు భూపాలవరులు
రాముని శివలభరతునిగన్నతల్లుల కరణిని సతులు దీర్ఘాయులైన
సత్పుత్రకుల గాంచి సంతోషభరితులై చెలువొందుదురు గాత్ర క్షితితలమున
శ్రీరఘూత్తము పట్టాభిషేక చరిత మధికశ్రద్ధా సమన్వితులై పఠింప
నెంత దుర్ఘటకార్యంబులేనిగడచి భూరిసౌఖ్యానుభూతితో బొదలుచుంద్రు.

క. పరమపవిత్రంబగు రఘువరుల చరిత్రముదు వేడ్కపఠియించినచో
సురసిద్ధసాధ్య విద్యాధరముఖ్యులు హర్షమునను బొదలుదురెలమిన్.

సీ. సద్భక్తి శ్రీరామచరితంబు వినిన రజస్వలాస్త్రీ గాంచు సత్సుతులను
మొనసి ప్రవాస విముక్తులై శ్రేయంబు వడయుదురానంద భరితులగుచు
గృహరాజములలోన గ్రహపీడలునులేక చెలువొందుదురు ప్రజల్ క్షేమముగను
సకలసంపదలతో సత్పుత్రకులతోడ నారోగ్యభాగ్యంబు లందగలరు
పరమవిజ్ఞాన పూర్ణులౌ బ్రాహ్మణప్రవరులచే రామచరితంబు భక్తిపూర్వ
కముగ శ్రవణంబుచేసిన కలుషమెల్ల బాసి ధన్యాత్ములగుదురు ప్రజలుధాత్రి.

శా. శ్రీమద్రామనృపాల కాంచనకనచ్చేలా కృపాశీల ని
స్సీమానంతయశోవిశాల కలుషశ్రేణీవిఫాలా రిరా
ట్సోమారణ్యదవానలా బుధజనస్తుత్య ప్రభాజాల సం
గ్రామాభీల వినీలనీరద నిభాంగాశ్యామలా కోమలా.

గద్యము

ఇయ్యది శ్రీసీతారామచంద్రప్రభు కృపాలబ్ధ కవితాకౌశల కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర శేషభట్టరన్వయ సంజనిత శ్రీ వేంకటాచార్యపౌత్ర నృసింహాచార్యపుత్ర, కృష్ణమాచార్యదత్తపుత్ర, వేంకట శ్రీనివాసాచార్యప్రణీతంబైన శ్రీ మదాంధ్ర శ్రీనివాస రామాయణ ప్రబంధమున

యుద్ధకాండము సంపూర్ణము

సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు

